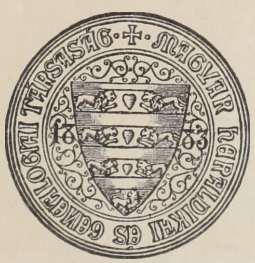
TURUL

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság Közlönye

AZ IGAZGATÓ-VÁLASZTMÁNY MEGBIZÁSÁBÓL SZERKESZTIK

ÁLDÁSY ANTAL
AZ IG. VÁLASZTMÁNY TAGJA
ÉS
HOLUB JÓZSEF
JEGYZŐ.

HARMINCZNEGYEDIK KÖTET.

1916-IK ÉVI FOLYAM.

BUDAPEST
KIADJA A MAGYAR HERALDIKAI ÉS GENEALOGIAI TÁRSASÁG
MCMXVI.

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

TARTALOM.

I. Értekezések és önálló czikkek.

		Lap
Á. A.	Az Armbruster-család czímereslevelei. *(Színes czimerképpel és két szövegközti rajzzal.)*	97
HLB.	Ottó király egy ismeretlen oklevele	112
HOLUB JÓZSEF	A Laki Kaczor-család (1526-ig)	104
HÓMAN BÁLINT	Egy 1256. évi esztergomi oklevélpár	101
PORKOLÁB ISTVÁN	Hol volt egykor a vasvármegyei Vadasülés (Vadász-Ülés) község	111
SRS.	A nemes Beccaria-család történetéhez	108
—	A Czanger-család czimereslevele	110
Ifj. SZABÓ ALADÁR	Venczel és Ottó királyok oklevelei	13
SZENTPÉTERY IMRE	II. Endre király pecsétjei az oklevél-kritika szempontjából *(7 szövegképpel)*	1
VARGHA ZOLTÁN	A Márton-család (Zsarolyáni és Mándi, illetve Zsarolyáni.) (A Kerepeczi Kerepeczy-család ismeretlen ága)	46

II. Kisebb rovatok.

TÁRCZA.	A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság ülései	114
	Jelentés a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság működéséről az 1915—1916. években	120
	ORTVAY TIVADAR †	113
	FEJÉRPATAKY KÁLMÁN †	123
	THALLÓCZY LAJOS †	123
	SZENT-IVÁNY ZOLTÁN	124
	LEHOCZKY TIVADAR †	124
	GYÁRFÁS TIHAMÉR †	124
Szakirodalom.	A Frangepán-család oklevéltára I., II. k. Ism. *sz. i.*	125
	Szeremley S., Hód-Mező-Vásárhely története V. k. Ism. *Daróczy Zoltán*	126
	Éble Gábor, A Szamosujvári Verzár-család. Ism. *Zsinka Ferencz*	128

I. FERENCZ JÓZSEF

1830—1916.

November hó 21-ikén örökre lezárta szemeit az a fejedelmi férfiu, ki nemzetünk sorsának két év hiján hét évtizeden át irányitója, nemzetünk jövendőjének megalapozója volt.

Uralkodói pályája háború zajában kezdődött, s a létünkért folyó mostani élet-halálharczban ért véget.

Uralkodása kezdetén reménytelennek látszott nemzetünk jövendője; sok évtizedes munka, királyi bölcseség, a nemzet lelkének megértése s a nemzettel való együttmüködése juttatott bennünket odáig, hogy államiságunkban és nemzeti érzésünkben megerősödve, hittel, bizalommal és reménynyel tekinthetünk jövendőnk elé, — még a most folyó ádáz küzdelem közepette is.

A mélységes gyászból, mely nemzetünkre borult, a mi Társaságunk is kiveszi a maga részét. A gyásznak s a nagy veszteség lesujtó érzésének ez első ideje nem alkalmas arra, hogy kimeritő beszédben áldozzunk nagy uralkodónk emlékének és hogy Hozzá méltó módon szóljunk eredményekben oly gazdag és nemzetünkre oly áldásos hosszu uralkodásáról, melyet a Mindenható kegye elhunyt királyunknak juttatott. Erről alkalmas időben, mikor a lelkek megnyugosznak a veszteségben, s a változott külső körülmények között az itélet is higgadtabb lesz, könyvtárt kitevő irodalom fog szólni hazánkban és külföldön egyaránt, — aminthogy Róla, különösen pedig az ő uralkodása utolsó harmadlél esztendejének eseményeiről, — a melyekben döntő része volt fenkölt királyunknak, — már eddig is irodalmi termékek hosszu sora látott napvilágot.

Ferencz József neve örökre kitörölhetetlen betükkel van beleirva minden magyar szivébe és tetteiért, intézkedéseiért, nemzetünk javát czélzó szándékaiért minden időkben hálás lesz neki az utókor.

A mi Társaságunk pedig, mely a magyar történelem néhány segédtudománya művelését tüzte ki czéljául, mélyen érzett hálával gondolhat arra a bölcs uralkodóra, a ki alig egy évvel ezelőtt, — 1915. október 11-én — kelt legfelsőbb elhatározásával minden időkre és minden jogos kivánságnak megfelelőleg szabályozott egy olyan kérdést, mely a Habsburgház uralma, tehát évszázadok óta folytonos vitának, félreértésnek és félremagyarázásnak volt okozója. A czímerkérdés rendezése, a közös intézmények használatára, közjogi viszonyainknak megfelelő czímerről való gondoskodás, e czímer legapróbb részleteinek pontos és félreértést kizáró meghatározása, korszakot alkot államiságunk és nemzeti heraldikánk történetében, melynek horderejét csak akkor fogják érdeme szerint méltatni, mikor a lelkeket a napról-napra izgatottsággal és aggodalommal eltöltő harcztéri események már nem kötik le.

Mélységes gyászunkhoz ezért és nemzetünk érdekeit előmozditó sok más bölcs királyi intézkedéseért is lelkünk mélyéből fakadó hála fűződik megdicsőült nagy királyunk emlékéhez.

II. ENDRE KIRÁLY PECSÉTJEI AZ OKLEVÉLKRITIKA SZEMPONTJÁBÓL.

A pecsét, mely a középkori oklevélvizsgálatokban mindig döntő, sőt gyakran kizárólagos szerepet játszott, ezt a nagy jelentőségét ma az oklevélkritikában csaknem teljesen elveszítette. A középkori oklevél hiteles vagy hamis voltának megállapitásánál figyelembe vesszük ugyan ma is a pecsét meglételét vagy hiányát és kifogástalan vagy gyanus voltát, de az ebből alkotható érvek egyéb bizonyitékaink mellett általában másodranguak maradnak. A középkori oklevélhamisitás technikájának ismerete mellett a kifogástalan pecsét nem oszlatja el gyanúnkat, ha az oklevél egyébként hamisítványnak mutatkozik. Viszont arra is van példa, hogy az oklevélen jelenleg olyan pecsét függ, a mely kompromittálja az oklevél hitelességét, s mégis, ha különben minden ok az oklevél hiteles volta mellett szól, az oklevelet a gyanútól mentesnek nyilváníthatjuk. Az utóbbi esetre jó példa Imre királynak 1200 körül kelt oklevele a borsmonostori oklevelek csoportjából,[1] a melynek kifogástalan hitelességére a pecsétnek korszerütlen volta árnyat vethetne, ha szembetünő módon meg nem volna állapitható, hogy ezt a pecsétet utólagosan akasztották az eredetileg pecséttelen oklevélre.

Specziális oka van annak, hogy II. Endre király okleveleinek vizsgálatában mégis fontos szerep jut a pecsétnek ma is.

II. Endre királynak reánk maradt oklevelei közt aránylag jóval több a hamisitvány, mint utána következő uralkodóink oklevelei közt. Még pedig jelentékeny részben egykoru hamisitványokról van szó. Különböző okok miatt, s általában II. Endre uralkodásának zürzavarai, a könnyelmü birtokadományozások, majd ezeknek erélyes visszaszedése folytán burjánzott fel akkor az oklevélhamisitás, a melynek virágzásához nagy mértékben hozzájárult az a körülmény is, hogy az okleveleknek éppen II. Endre királyunk idejében kezdenek nálunk is nagy jelentőséget tulajdonítani.

Az uralkodó is tudomással birt arról, hogy nevében hamis oklevelek keletkeztek. A visszaélések kiküszöbölésére vagy legalább is korlátozására nézve legjobb módnak látszott a királyi pecsétnek időnként való megváltoztatása, mi a hamisitók eljárását a kor szemében legfontosabb kritériumnak, a pecsétnek hamisitására nézve nagyon megnehezitette. Ezért változott II. Endre alatt a királyi pecsét többször, mint árpádházi királyaink bármelyikének uralkodása alatt.

Az első pecsétváltoztatás oka ugyan közvetlenül nem a hamisitványok elszaporodása, hanem az volt, hogy a királyi pecsétnyomó Gertrud királyné meggyilkolása alkalmával elveszett. De a király már ekkor is azzal az indokolással vésetett új typariumot, hogy a csalás lehetőségének elejét vegye. «*Verum quia presentis priuilegij series prioris sigilli nostri munimine, quod in occisione regine Gertrudis nostre dilectissime coniugis fuit deperditum, consignata fuerat, presentem paginam renouandam fore dignum duximus et alio sigillo, quod contra false cauillacionis dolositates, que possent accidere, parari fecimus, . . . in perpetuum roborauimus*» — mondja az uj pecsét alatt megujitott okleveleknek erre vonatkozó formulája.[1] Azonban a későbbi pecsétváltoztatások már bevallottan azért történtek, mert a hamisitványok elszaporodása tette uj pecsét alkalmazását szükségessé. II. Endrének harmadik nagy pecsétje már köriratában is azt hirdeti, hogy «*Alia sigilla sunt falsa, istud sigillum est verum*», egyik, 1235. évi oklevelében pedig világosan megmondja a király,

[1] Eredetije: MODL. 38. sz.

[1] Wenzel XI. 134. Az eredeti oklevél: DL. 80.

hogy tudomására jutott pecsétjének meghamisitása, s ezért a régit megsemmisitve, ujat vésetett.[1]

Ezeknek a megváltoztatott pecséteknek és a pecsétváltozások időpontjának pontos ismerete ma is igen jó szolgálatot tesz az oklevélkritikának, s rávezethet egyik-másik oklevél hamis voltának megállapitására. Másfelől pedig II. Endrének vannak keltezés nélkül kibocsájtott oklevelei is, a melyeknek keltét csak bizonyos mellékkörülmények figyelembe vételével állapithatjuk meg. Látni fogjuk az alábbiakban, hogy több esetben éppen az oklevélen függő pecsét teszi lehetővé a keltezés idejének pontosabb megállapitását, a mennyiben az illető pecsét használatbavételének idejét ismerve, hozzávetőleg az oklevél kibocsájtásának idejét is meghatározhatjuk.

Hogy II. Endre király háromféle pecsétje közül, t. i. az egyszerű, a kettős és az aranypecsét közül az elsőt két izben változtatta meg, tehát oklevelein ennek a pecsétnek háromféle formájával találkozunk, az eddigelé is ismeretes volt. Már Pray elég találóan beszélt az egyszerű pecsétnek erről a háromféle alakjáról.[2] Azonban a pecsétváltoztatások időpontját sem ő nem állapitotta meg, sem azóta nem történt meg ez. A kettős pecsét megváltoztatásáról pedig van ugyan szó a fentebb idézett, Knauz által kiadott 1235-iki oklevélben, de az oklevélnek ez a passusa többnyire figyelmen kivül maradt (—bár Knauz a szedéssel is kiemelte) — s eddig rendesen csak II. Endre kettős pecsétjéről volt szokás beszélni, az 1. és 2. kettőspecsét megkülönböztetése nélkül, és természetesen a kettős pecsét megváltoztatása időpontjának megállapitása nélkül.

De még az egyszerű pecsét első megváltoztatásának körülményei is eléggé zavarosak. II. Endre király oklevelei ugyan világosan megmondják, hogy az első pecsét Gertrud királyné meggyilkolásakor tünt el, tehát az 1213-ik évben. Azonban vannak olyan adatok is, a melyek az okleveleknek ezzel a többször ismétlődő kijelentésével ellentétben állanak. Knauz pl. a pecsétnek azt a második formáját, melyet a Pray megállapitása szerint Endre király Gertrud királyné halála után készittetett, az esztergomi érseki levéltárnak egyik, 1212-iki okleveléről közli,[1] és éppen ezért a Szilágyi szerkesztette millenniáris történelem II. kötetében is a pecsétnek ez a formája van elsőnek nevezve.[2] Viszont Pauler az Árpádok koráról irt történeti müvében rámutat arra, hogy 1217-ben II. Endre király egy oklevelét azzal a megokolással ujitja meg, hogy az első oklevél a régi pecséttel volt megerősitve, mely Gertrud királyné halálakor elkallódott. Pedig meg van az első oklevél is eredetiben, s ez 1214-ben kelt! Tehát még ekkor is a régi pecsét alatt állitottak volna ki okleveleket? Pauler ezt az ellentmondást nagyon egyszerűen ugy kivánja megoldani, hogy a pecsét elveszését a kanczellária rendetlenségének tulajdonitja, s a Gertrud királyné halála szerinte jó ürügy volt, hogy a pecsét elveszését erre fogják.[3] De ezt a magyarázatot alig fogadhatjuk el. Mert II. Endre alatt sok minden tekintetben volt rendetlenség, de a kanczelláriában, jobban mondva az oklevelek kiállitása tekintetében talán legkevésbbé. Hamisitani sokat hamisitottak, de ez a királyi udvaron kivül történt. És minden rendetlenség mellett is képtelenség feltenni, hogy puszta hazugság, amit az oklevelek oly következetesen hoznak fel az elveszés ideje s körülményei gyanánt. Az adatok közelebbi vizsgálata megmutatja, hogy a Pauler kompromittáló feltevésére nincs is szükség.

A Knauz közlése az 1212-iki oklevél pecsétjéről, továbbá az 1214-iki oklevél megujitásának indokolása teljes zavart támaszt az első nagy pecsét megváltoztatásának idejét s körülményeit illetőleg. Egymásnak is ellentmond ez a két adat, és egyik sem egyeztethető össze a többi oklevél vallomásával a pecsétnek a királyné meggyilkolásakor történt elveszéséről.

A zavar eloszlatását nagyban elősegiti az, hogy a két adat közül az egyik tévesnek bizonyul. *Az esztergomi érsekség régi levéltárának 8-ik számu darabján, a szóban forgó 1212-iki oklevélen nem az a pecsét függ, a melynek képét Knauz közli az V. táblán,* hanem II. Endre egyszerű pecsétjének az az alakja, melyet a király 1205 óta állandóan használt okleveleinek megpecsételésére, tehát az első nagy pecsét. Nem tudjuk, mi okozta Knauz

[1] Mon. eccl. Strig. I. 310.
[2] Syntagma, 23—24. l.

[1] Mon. eccl. Strig. I. köt. az V. táblán.
[2] 377. l.
[3] A magy. nemz. tört. az árpádházi királyok alatt, II. köt. 495. l. 53. jegyzet.

tévedését; tény azonban, hogy a nála közölt pecsétkép a második pecsété, s nem 1212-ből, hanem bizonyára valamelyik későbbi oklevélről való.

Ezzel az egyik zavart okozó körülmény elesik, és megállapithatjuk, hogy a nagy pecsét második formája Gertrud királyné halála előtt nem fordul elő.

Nem ilyen egyszerű az 1217-ben megujitott 1214-iki oklevél dolga, mely oklevél az 1217-iki renovatio szerint az első pecséttel volt megerősitve. Pedig hát az oklevél a királyné meggyilkolása után való évben kelt.

Ugy az 1214-iki, mint a megujító 1217-iki oklevélnek megvan az eredeti példánya az Országos levéltárban.[1] A pecsét mind a kettőről hiányzik, s igy nincs módunkban megállapitani, hogy az 1217. évi oklevél szavai a megujitás okára nézve csakugyan fedik-e a valóságot, illetőleg, hogy az 1214-iki oklevél csakugyan az első pecséttel volt-e megerősitve.

Az a kérdés, hogy ezt a magában álló s a többi oklevéllel ellenkező adatot elfogadjuk-e, s ennek alapján Paulerrel a II. Endre kanczelláriájának rendetlenségével magyarázzuk az első pecétnyomó elveszését? Azt hisszük, hogy a szóba jöhető magyarázatok közül ez a legkevésbbé kinálkozó, a melyre csak akkor kerülhet sor, ha egyéb megoldást csakugyan nem találunk.

Legegyszerűbb lenne az 1214-iki oklevél évszámában keresni hibát és az oklevél keltét 1—2 évvel előbbre tenni. Ezt azonban az eredeti oklevélben feltüntetett IX-ik uralkodási év és az egyházi és világi méltóságoknak 1214 közepe tájára illő sorozata semmikép sem engedi meg. Lássuk, hogyan áll az oklevelek hitelessége.

Az 1214-iki oklevél Zeuleus falunak a király által Sebös ispán részére történt adományozásáról szól. Külseje ellen nem emelhetünk súlyosabb kifogást. Az irás ugyan kissé elhalványult, sőt a nagyon sima hártyának némely részén egy-egy betű egészen lekopott, a mi II. Endrének egykoru oklevelein nem igen szokott előfordulni, — egészben az oklevél mégis a hitelesség benyomását kelti. Belsőleg sem kelt gyanut az oklevél hitelessége ellen semmi. A záradék tökéletesen egyező a Baranus zágrábi dékán részére ugyancsak 1214 közepén adott oklevél záradékával.[1]

Nem egészen igy áll a dolog az 1217-iki renovatioval, a melyben a király a szó szerint átvett (nem átirt!) 1214-iki oklevelet Sebös ispán részére azért ujitja meg, mert az előbbi oklevél a Gertrud királyné meggyilkolásakor elveszett pecséttel volt megerősítve.

A Szentgyörgyi-testvéreknek, Sebösnek és Sándornak, az 1216. és 1217. évekből egész csomó oklevelük van II. Endre királytól. Ezen oklevelek egy része renovatio, melyekkel a király a részben még Szentgyörgyi Tamás részére tett adományairól szóló okleveleket uj pecsétje alatt adta ki. Ezek a renovatiók[2] az 1216. év közepe tájáról, mind egy időből valók, mit az egyező uralkodási év és az előszámlált méltóságok egyező sora mutat. Még inkább elárulják azt az eredeti okievelek,[3] a melyeknek azonos irása arra vall, hogy a különböző időből származó előző oklevelek megujitását Sebös és Sándor egyszerre kérték, s a renovatiok kiállitása egyszerre történt.

Az 1217-ik évből csupán a kérdéses renovatio származik, ámbár Sebös és Sándor ebben az évben is kaptak okleveleket.[4] Ennek megfelelően az 1217-iki renovatio irása is más, mint az 1216-ikiaké. Bajos volna megmondani, hogy miért maradt el 1216-ban csupán ennek az egy oklevélnek a megujitása, s miért történt meg utólagosan mégis.

Az oklevél külseje egészben nem kelt gyanut. Igen szép scriptura longiorral kezdődik, a szavak közt elválasztó diszitéssel. Az egész kiállitás gondos. Az irás, a melyet különben II. Endre okleveleiből nem ismerünk, némi következetlenséget mutat, a mennyiben második felében egyes betüknek más alakja van, mint az első sorokban. (D, S, szóvégi s stb.) Ilyesmi azonban II. Endrének egyéb okleveleiben is előfordul, valamint a pecsét hiánya sem tünhetik fel, melynek nyomát csak a hártya közepén látható két bevágás mutatja.

Inkább találunk az oklevél szövegében olyasmit, a mi megütközést kelthet. A keltezési záradék Tamás prépostot nevezi meg kanczellár gyanánt. Tamás 1216-ig viselte a kanczellári állást, de

[1] Az 1214-i MODL. 69. sz. a., az 1217-i 85. sz. a. (Fejér, III. 1. 201.)

[1] Smičiklas, III. 130.
[2] Wenzel XI. 133., 135., 137. Fejér III. 1. 173.
[3] MODL. 75. 76. 80. és MODL. 74. (nem renovatio.)
[4] Fejér III. 1. 205. Wenzel XI. 143. stb.

már 1216 végén Ugrin szerepel ebben a méltóságban.[1] Ennek megfelelően 1217-ben valamennyi okievél az Ugrin kezéből kelt, csupán vizsgált oklevelünk mondja még 1217-ben is Tamást kanczellárnak. A főurak közt emlitett Ipoc vajda is korábbi oklevelekben szerepel; az 1217-iki oklevelek már Rophoin vajdát irják helyette.[2]

Az igy felmerülő nehézségeket nem tartjuk elegendőnek arra, hogy miattuk az oklevél hiteles

1. ábra. II. Endre király első nagy pecsétje.

voltát kétségbe vonjuk. Inkább talán azt tehetjük fel, hogy ez az elkésett renovatio egészen az 1216-iki megujitások mintájára készülvén, ezekből mehettek át az oklevélbe az 1217-re nem találó adatok. *De igy természetesen a megujitási záradékban is csupán az 1216-iki minták utánzását kell látnunk.* A Zeuleusről szóló oklevél megujitásának egészen más oka lehetett, mégis az 1216-iki formulát használták.

[1] Wenzel XI. 139. (= MODL$_4$ 79. sz.)
[2] Smičiklas III. 159. HO. V.7.

De akár hamisitvány az 1217-iki renovatio, akár az 1216-iki minták nyomán készült hiteles oklevél, a megujitott 1214-iki oklevél pecsétjére vonatkozó szavai mind a két esetben jelentőség nélkül valók lesznek, a melyeket a többi oklevélnek egybehangzó adataival szemben a pecsétváltoztatás ideje tekintetében bátran figyelmen kivül hagyhatunk. Igy azután semmi okunk kétségbe vonni, hogy II. Endre király első pecsétjének typariuma csakugyan a királyné megöletése alkalmával veszett el, s az uj pecsét utóbb készült.

Ennek igazságát támogatja az a körülmény, hogy az első nagy pecsétnek utolsó ismert példánya 1213-ban, a VIII. uralkodási évben, tehát az év első felében kelt oklevélen fordul elő.[1] Gertrud királyné meggyilkolása őszszel történt, s ennek megfelelően nincs is az év második feléből származó oklevél, melyen még mindig az első pecsét függne.

Az első nagy pecsét képét közölte már Pray is állitólag egy 1216-iki oklevélről,[2] a minek az előadottak szerint kétségtelenül tévedésnek kell lennie, s közölte a Szilágyi szerkesztette millennáris történelem is a II. köt. 399. lapján azzal a megjelöléssel, hogy ez II. Endre királynak második nagy pecsétje.

A nagy darab, sokszor csaknem félgömb alaku viaszba nyomott 107 mm. átmérőjü pecsét mezeje kettős köriraton belül a trónuson ülő királyt ábrázolja, fején nyilt leveles korona, jobb csípőjén nyugvó jobbjában liliomos kormánypálcza, mellhez szoritott baljában az országalma. Jellemző a jobb karnak a törzstől távol, könyökkel kifelé tartása, miről a pecsétet sokszor annak részletéről is felismerhetni.

A körirat a következő:

[1] A hg. Batthyányi-cs. körmendi levéltárában, Acta antiqua, Alm. II. lad. 8. Nr. 2.
[2] Syntagma, II. tab. 2. fig.

Külső kör:

✠ ANDREAS · DI GRACIA VNGARIE DALMACIE : CROACIE : RAME · SERVIE : REX

Belső kör:

✠ SIGILL : SCI : ANDREE : REGIS : TERCII : BELE : REGIS : FILII ·:· ·:

A körirat külső körében jellemző az Andreas szó A-jének forditott vésése és az uncialisok közé capitalis betük keverése, mi olykor szintén rávezet annak megállapitására, hogy bizonyos töredékek ebből az első pecsétből valók.

Az első pecsét helyébe vésetett második nagy pecsétet II. Endre király hosszabb ideig használta, mint az elsőt. Utoljára 1224-ben fordul elő a pannonhalmi rendi levéltár I. B. jelzetü oklevelén.

A pecsétmező átmérője valamivel, talán 1 mm-rel nagyobb, mint az első pecsété. A király trónuson ülő alakjának jobb válláról akként hull le a palást, hogy a jobb kart eltakarja. A jobb kéz a jobb térden nyugszik, a bal, mint az első pecséten. A pecsétmezőnek üres részében a király jobb vállánál a sugaras nap, bal vállánál a hold képe, felfelé forditott szarvai közt ötágu csillaggal. A kettős körirat a következő:

Külső kör:

✠ ANDREAS : DI : GRA : VNGARIE : DALMACIE : CROATIE : RAMA : S'VIE : GALICIA : REX ·

Belső kör:

SIGILL : SECVNDI : ANDREA : REGIS : TERCII : BELA : REGIS : FILII :

Ezt a pecsétet töredékeiben is felismerhetővé teszi a nap és a hold képének ábrázolása.

A második nagy pecsét már 1217-ben előfordul akként, hogy Béla ifjabb király ellenőrző pecsétje van belenyomva.[1] Éppen ez a korai előfordulás vall arra, hogy az ellenőrző pecsét alkalmazása utólagosan történt. Hiszen Béla csak 1220 óta szerepel ifjabb királyként oklevélileg,[1] akkor is csak egy kétes hitelességü oklevéllel. Az ellenőrző pecsét alkalmazása bizonyára később történt, valószinüleg akkor, a midőn az ifjabb király az adományok felülvizsgálását végezte, 1228 körül. Hogy nem később, azt az mutatja, hogy az 1229 óta használt harmadik pecséten ez az ellenőrző pecsét nem fordul elő.

2. ábra. II. Endre király második nagy pecsétje.

Az ellenőrző pecsétet a király képétől balra alkalmazták, ott, a hol a hold képe volt. Az ellenőrző pecsét ovális gemma, mely jobbra néző sisakos főt ábrázol. Körirata:

✠ SIGILLVM : REGIS : BELA

Az 1224 utáni évekből reánk maradt eredeti oklevelek közül azokról, a melyeken a második nagy pecsétnek kellett függenie, leszakadt a pecsét. Bizonyos azonban, hogy egy ideig még 1224 után is ezt a pecsétet alkalmazta a királyi

[1] A MODL. 86. sz. oklevelén.

[1] Smičiklas, III. 186.

kanczellária, mert az ujabb pecsétváltoztatásról csak 1229-ben értesülünk. Annak az 1229-iki oklevélnek ugyanis, a melylyel II. Endre király a fehérvári vártól kivett Chokol földet adta serviensének, Ábrahám fia Mihálynak, pecsételési záradéka igy szól: «Vt igitur hec a nobis deliberacione regia facta donacio nec longa temporum canicie dilui, nec insopito malignancium impetu nostris nostrorumque successorum temporibus

3. ábra. A második nagypecsét Béla ifjabb király ellenőrző pecsétjével.

retractari ualeat, presenti pagine commendauimus ac *sigillo nostro priuilegiali nouo, quod in preiudicium prioris cassandum parari fecimus*, in generacionum generaciones illibate obseruandum regia auctoritate roborauimus».[1]

A király tehát megsemmisitette előbbi pecsétjét s (a «novum» szóból következtetve) 1229-ben uj pecsétet vésetett. Már a fentebb idézett szavak is sejtetik, maga a harmadik pecsét pedig köriratában egyenesen megmondja, hogy a pecsétujitás oka most az volt, hogy rájöttek az előbbi pecséttel űzött visszaélésekre, illetőleg annak hamisitására.

Ennek a harmadik nagy pecsétnek csak néhány példánya maradt reánk; egyik Pannonhalmán van a bakonybéli monostornak adott 1232-iki oklevélen;[1] egy másik a kismartoni levéltárban a borsmonostori apátság javára szóló 1233-iki oklevélen,[2] kettő Körmenden, szintén 1233-ból, a szent-gothárdi monostor[3] és a pornói konvent részére adott oklevélen,[4] és egy a heiligenkreuzi apátság 1233-iki oklevelén.[5]

Az oklevelek pecsételési záradékában ez a pecsét rendesen *sigillum priuilegians* néven fordul elő, megkülönböztetésül az ekkor már sürün használt kettős pecséttől.

Ez a pecsét a második pecsétnél is nagyobb valamivel; átmérője 110 mm. A király alakja egészen ugy van ábrázolva, mint a 2. nagy pecséten. A mezőből hiányzik a nap és hold képe.

Körirata hármas.

A külső körben:

ANDREAS : DI. GRA · VNGARIE : DALMACIE : CROATIE : RAME : SVIE : GALICIE : REX

Középső kör:

SIGILL : SECVNDI : ANDREE : REGIS · TERCII : BELE : REGIS : FILII

Belső kör:

ALIA · SIGILL : ST : FALSA : ISTVD : SIGILL : E : VE R/ ·

A nagy pecsét három formájának használatára nézve tehát a következő időhatárokat állapithat-

[1] Smiciklas, III. 319.

[1] Rendi lvt. 55. A.
[2] Repos. 13. KK. 255.
[3] Acta antiqua, Alm. II. Lad. 8. nr. 4.
[4] U. o. Alm. V. Lad. 6. nr. 105.
[5] L. Csánki D.: Árpád és az Árpádok, 255. l.

juk meg : első formájában a nagy pecsét 1205—1213 között kibocsájtott okleveleken fordul elő ; második formája 1214—1229 között volt használatos, 1216 óta néha az ifjabb király ellenőrző pecsétjével ellátva ; a harmadik formában pedig 1229 óta használta azt II. Endre király egészen uralkodása végéig.

Ezt tudva, az oklevélen függő pecsét nem egyszer az oklevél hiteles vagy hamis voltának kritériumává lehet. Sőt olyan esetekben, a mikor az oklevélről hiányzik a pecsét, vagy csak átiratban maradt meg az oklevél, a pecsételési záradékból vonhatunk következtetést a fentebbi megállapitásokra támaszkodva. Igy pl. Karácsonyi véleményének helyes voltát, hogy a Belsa, Ketenteu és Scina földek adományozásáról szóló 1232-iki oklevél hamis,[1] támogatja az a körülmény is, hogy a csak 1393-iki átiratban[2] reánk maradt oklevél záradéka csupán «sigilli nostri munimine» kifejezést használ akkor, a mikor az oklevelek az egyszerü pecsét megjelölésére a «sigillum privilegians», a kettős pecsétre «sigillum duplex» kifejezést használnak. —

Fontos kritikai kérdések füződnek a II. Endre király által használt érem- vagy kettős pecséthez, a sigillum duplex-hez.

Kétoldalu viaszpecsétet királyaink közül II. Endre használt először oklevelein, a már jóval előbb megindulo cseh gyakorlatot, vagy kortársának, VI. Lipót osztrák herczegnek példáját követve.[3] De II. Endre sem használta a kettős pecsétet mindjárt uralkodása kezdetén, hanem csak évek mulva

Annak megállapitása, hogy a kettős pecsét használata II. Endre király oklevelein mikor kezdődött, bizonyos nehézségekbe ütközik.

[1] Wenzel, VI. 501. Lásd : Karácsonyi, Az arany-bulla keletk. 12. l.

[2] MODL. 184. sz.

[3] Archiv für Urkundenfrg. VI. (1916.) 63.

Legelőször 1213-ban fordul elő a kettős pecsét két nevezetes pannonhalmi oklevélen : az egyikben[1] szent István 1001-iki oklevelét irja át II. Endre király, a másikban[2] Szent Lászlónak keltezés nélkül adott oklevelét, melyben a monostor javait irta össze.[3] Az egyidőben kiadott két átiró oklevélnek tárgyi rokonsága érthetővé teszi, hogy külső és belső formáik teljesen egyezők Hogy irójuk azonos, azt az egyforma irás mutatja ; de egy a fogalmazás is, mert a két oklevélnek az arenga kivételével egészen hasonló a

4. ábra. II. Endre harmadik nagy pecsétje.

[1] Pannonh. r. lvt. Capsa 34. G. Kiadva a rendtört. I. 625. l.

[2] Pannonh. r. lvt. Capsa 4. A. Rendtört. I. 626.

[3] Hédervári Lőrincz nádor II. Endre 1211-i oklevelének kivonatát közölvén 1437-ben (Zalam. tört. oklvt. I. 4.), az oklevélről azt mondja, hogy az kettős pecsét alatt volt kiadva. Azonban a nádori oklevél szavai : «sub *maiori* suo autentico duplici pendenti sigillo» elárulják, hogy az egyszerű nagypecsétről van itt szó, s a «duplici» tévesen csúszott a kifejezésbe.

szövege. Természetesnek látszik tehát, hogy a király pecsétje is egyforma a két oklevélen; mindkettőn a kettős pecsét töredékei vannak. A Szent László oklevelének átiratán a királyi pecsét mellett még egy hosszukás alaku egyházi pecsét is függ.

Kevésbbé természetes azonban az a körülmény, hogy a megpecsételési záradék a pecsétet egyszerüen *sigillum nostrum*-nak mondja, holott II. Endre királynak a kettős pecsét alatt kiadott oklevelei mindig megmondják, hogy az oklevél megerősitése a sigillum duplex-szel történt. Ezt később, a kettős pecsét sürü használatának idejében is mindig igy találjuk; annál inkább várnók azt ebben a korai, eléggé elszigetelt esetben. Mert e két példán kivül 1216-ig nem találjuk a kettős pecsétnek sem példányát, sem emlitését. 1216-ban is csak egy nem egészen kifogástalan oklevél[1] záradéka szól róla és csak 1217 óta szerepel a sigillum duplex következetesen.

Nem kevésbbé feltünő egy másik körülmény. II. Endre uralkodása alatt mindvégig az egyszerü nagy pecsét volt az ünnepélyesebbik, nem számitva természetesen a csak kivételes esetekben alkalmazott arany bullát; a kettős pecsétet a kevésbbé diszesen kiállitott okleveleken alkalmazták, a melyeknek úgy belső mint külső formái is egyszerübbek voltak a nagy pecséttel ellátott ünnepélyes okleveleknél. Külön oklevélforma alakult ki, a melynek szerkezete tőkép abban tért el a régibb oklevélformától, mely továbbra is megmaradt az ünnepélyes oklevelek formájának, hogy amannál rövidebb volt s bizonyos oklevélrészek hiányoztak belőle. Nem volt invocatio az ilyen rövidebb szerkezetü oklevélben, sem a végén az egyházi és világi főurak felsorolása. Néha még az arenga is elmaradt. Olykor, különösen Endre király utolsó éveiben nagyon fontos tárgyu, donationalis és egyéb okleveleket is adtak ki kettős pecsét alatt, a szerkezet azonban mindig ez az egyszerübb s rövidebb volt, eltérően az arany pecsét alatt vagy a nagy pecsét alatt kiadott oklevelek teljes szerkezetétől.

Az 1213-ban kettős pecsét alatt kiadott két oklevél azonban nem ezt a rövidebb, hanem a teljes oklevélszerkezetet mutatja, invocatioval és a főurak névsorával. Minthogy az oklevél záradéka sem mondja meg, hogy az oklevél a kettős pecséttel van megerősitve, a teljes szerkezet alapján föltétlenül a nagy pecsétet kellene ezeken az okleveleken keresnünk. Mindenképen meglepő tehát, hogy a kettős pecsét függ rajtuk.

Annál inkább feltünő ez a dolog, mert éppen a megelőző 1212-ik évből van II. Endrének egy átiró oklevele, mely egészen hasonló szerkezet mellett a nagy pecséttel van megerősitve. Ebben Ipolitnak, Baran fiának az általa alapitott Mindenszentek-egyháza javára szóló végrendeletét irta át a király.[1] Ez II. Endre oklevelei közül a legelső, a mely az átirásnak később nálunk kizárólagos formáját mutatja, az átirt oklevél szövegének az átiró oklevélbe való teljes közbeiktatásával. Ez az 1212-iki oklevél is csak sigillum nostrum-ot emlit, de nem is volt a kettős pecséttel megerősitve. Az oklevélnek a szombathelyi káptalan levéltárában levő eredetijén,[2] ma ugyan nincs rajta a pecsét, de a hártya közepe táján látható két párhuzamos bevágás világosan mutatja, hogy a nagy pecsét volt rajta. T. i. II. Endre okleveleinek a nagy pecsét mindig igy, a hártya közepén átfüzött selyemfonatra volt függesztve, mig a kettős pecsétet a hártya aljának felhajtásából képezett plicára függesztették. A szombathelyi oklevélen tehát minden kétséget kizáróan a nagy pecsét függött.

Mindez igen nagy mértékben alkalmas arra, hogy a kettős pecséttel megerősitett 1213-iki két átirat hitelességében való hitünket megingassa. És bizalmunkat nagyon kevéssé fogja támogatni az átirt oklevelekre nézve többször, gyanús hangsulyozással alkalmazott «auctenticum» kifejezés, mely ekkoriban még egészen szokatlan, valamint a szövegben található számos iráshiba — a Szent László oklevelének átiratában még az évszám is hibásan van irva — ugyszintén az irásban alkalmazott, 2 alaku röviditésjelek szokatlan volta.

Egyetlen magyarázat volna az érintett feltünő körülményekre nézve az, hogy az okleveleket nem a királyi udvarban irták, hanem Pannonhalmán, s készen mutatták be megerősités végett. Ezt a feltevést támogathatná az is, hogy az 1001-iki

[1] HO. VI. 11.

[1] Hazai okmánytár, VI. 8.

[2] Litterae eccl. et famil. F. 1.

oklevél átiratának van Pannonhalmán egy *azonos kéztől származó*, pecséttelen másolata is.[1]

De hogy ezt a magyarázatot elfogadhassuk, arra nézve tudnunk kell, hogy találtak-e mintát Pannonhalmán 1213-ban a királyi átíró oklevélnek ilyen, akkor még egészen új formájára. Némi támpontot találunk erre III. Incze pápának (1212.) márcz. 3-án kelt oklevelében,[2] a mely szt.-István 1001-iki oklevelének II. Endre pecsétje alatt kiállított másolatáról (rescriptum) szól. Bár erről az átiratról (?) nincs közelebbi tudomásunk, mégis feltehető, hogy II. Endre királynak olyan, valamivel korábbi átíró okleveléről van szó, mely az 1213-iki átiratoknak mintájául szolgálhatott. Ennek mintájára fogalmazhatták és írhatták tehát Pannonhalmán a két átíró oklevelet, abban a tudatban, hogy megerősítésük a királyi udvarban a szokott módon, a nagy pecséttel fog történni.

Hogy a megerősítés azután miért nem történt a nagy pecséttel, azt az oklevelek keltezése mondja meg. A két átíró oklevél ugyanis 1213 vége felé kelt; ezt mutatja a IX. uralkodási év és a méltóságoknak 1213 végére illő sorozata. *Éppen az első nagy pecsét elveszésének ideje ez*, a mikor, mint láttuk, a nagy pecsét alatt nem adtak ki oklevelet, mert a második nagy pecsét még nem volt meg. Ezért történt a készen bemutatott oklevelek megerősítése kivételesen a kettős pecséttel. Ez megadja a magyarázatát az 1213-iki átiratok formai rendellenességeinek. Hitelességük így fentartható; a kettős pecsét első ismert példányát tehát 1213-ból birjuk.

Van azonban néhány keltezetlen oklevél, melyek a kettős pecséttel vannak megerősítve s a kiadásokban keltezés nélkül vagy 1213-nál korábbi évszám alatt szerepelnek.

Az egyik ilyen oklevélben a király Misca comesnek hű szolgálataiért Vamus falu földjéből egy ekényit s egy, a veszprémi ispánsághoz tartozó malmot ád 20 hold földdel.[3] Ezt a keltezés nélkül kiadott oklevelet Wenzel 1207 tájára teszi,[4] valószinüleg azért, mert Misca de Faiz, a Lucius fia, testvéreivel 1207-ben Vamuson 2½ eke földet vett a tihanyi apáttól.[1] Ebből persze nem következik, hogy a II. Endre adományának is 1207 körül kellett történnie. Az oklevél szavai szerint ezt az adományt a király kettős pecsétjével erősitette meg.

Az oklevél eredetijén csakugyan a kettős pecsét függ; az, amelyet az 1213-iki okleveleken látunk először. Az eredetinek megtekintése azonban másra is rávezet. Az oklevél irása azon iró kezének vonásait tünteti fel, a ki a heiligenkreuzi apátság részére szóló, 1222-iki oklevelet irta.[2] Szerkezete is hasonlit néhány, 1222—23-iki oklevél szerkezetéhez[3] és igy méltán tehetjük ennek a Vamusról szóló oklevélnek a keltét is 1222 tájára.

Szintén keltezetlen az az oklevél is, a melyben II. Endre király megparancsolja a mosonyi vár mindenkori ispánjainak, hogy a heiligenkreuzi apátságot leguentoui birtokán minden adó- és vámszedés és egyéb háborgatás ellen védelmezzék.[4] Ez az oklevél is a kettős pecséttel volt megerősitve. Keltét bizvást 1217-re tehetjük, mert a leguentoui adó- és vámmentességről a heiligenkreuzi apátságnak szóló 1217-iki oklevél beszél,[5] s a keltezetlen mandatum ezzel nyilván összefügg.

Nincs ugyan szó a pecsétről abban a keltezetlen oklevélben, melyben II. Endre király megtiltja, hogy Buda község területén bárki is vagyonát másra átruházza s hogy magát a lakosság közül bárki is a budai prépost igazságszolgáltatása alól kivonhassa,[6] szerkezete azonban a kettős pecsét alatt kiadott oklevelek rövidebb formáját mutatja. Fejér és a többi kiadás ez oklevél keltét 1212-re teszi, de tévesen, mert ez a több okból gyanus keltezetlen oklevél a (különben szintén kétes hitelességü) 1212-iki oklevelekről[7] igy beszél: «in autentico nostro ... *olim* commisso.»

Ugyancsak a kettős pecsétnek 1213 előtti elő-

[1] Rendi lvt. 27. Dd.
[2] Migne, 216. köt. 545. = Fejér III. 1. 137.
[3] A körmendi lvt. Acta antiqua, III. 3. 124.
[4] VI. 315.

[1] U. o. 320.
[2] A heiligenkreuzi lvtban. Kiadta Weis, Urkunden, Nr. L.
[3] V. ö. az előbbi oklevéllel és HO. V. 11.
[4] Fejér, III. 2. 459.
[5] Weis, I. Nr. XXXVII.
[6] Fejér, III. 1. 127. és teljesebben V. 2. 236.
[7] Fejér, III. 1. 118. és 121.

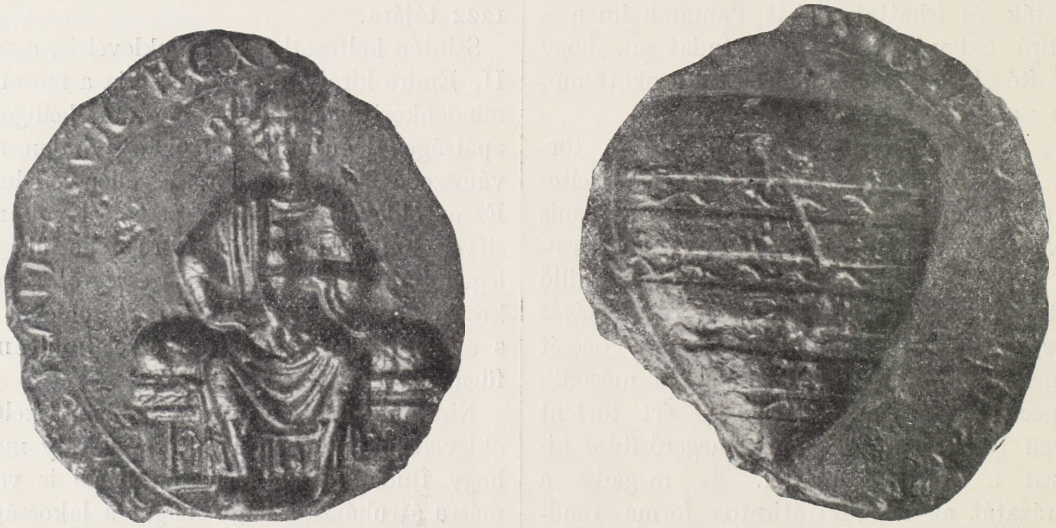
fordulását mutatná egy tévesen szintén 1212-re tett, keltezetlen oklevél.

Ahhoz az 1212-iki oklevélhez, a melyben II. Endre a német lovagrendnek az uj pénz beváltására vonatkozó kiváltságát állapitotta meg, Theiner is,[1] Zimmermann is[2] utóiratként füzik azt a pár sort, melyben a király elrendeli, hogy senki a borzai kereszteseket ne háborgassa az általuk épitett Crucpurg vára és a körülötte fekvő legelők birtokában. Világos, hogy ez a mandatum egészen külön oklevél, mely csak ugy került az 1212-iki kiváltságlevélhez, hogy IX. Gergely pápa együtt irta át a kettőt 1231-ben. Teutsch—Firnhaber, Fejér stb. helyesen közlik azt külön oklevél gyanánt; de helytelenül teszik 1212-re. Az oklevél a kettős pecsét alatt kiadott oklevelek rövid szerkezetét mutatja. Kibocsájtása idejét az alábbiak szerint elég határozottan megállapithatjuk.

1222-ben II. Endre ujból megerősitette a német lovagrendet a Barczaság birtokában.[3] Ebben az oklevélben, a melynek hitelességét Pauler gyanusnak tartotta,[4] de Karácsonyi sikerrel védi,[5] szó van Cruceburg váráról s a körülötte fekvő rétekről, még pedig csaknem ugyanazokkal a szavakkal, mint a keltezetlen mandatumban. Minthogy pedig a mandatum szerkezete s fogalmazata más, 1222 körül kelt oklevelek szerkezetével egyező,[1] kétségtelen, hogy ennek keltét is 1222-re kell tennünk. A lovagrendnek Crucepurg birtokában az 1222-iki oklevéllel való megerősitésével egyidőben történt tehát a lovagrend háborgatását tiltó mandatum kibocsájtása.

E szerint a kettős pecsét alatt keltezés nélkül kibocsájtott oklevelek 1213-nál mind későbbi időre teendők. A kettős pecsét használatára tehát nincs 1213-nál régibb adatunk.

Az 1213 óta használt kettős pecsét csak töredezett példányokban maradt reánk, melyeket egymással kiegészitve, a pecsét ábrázolása a következő:

5. ábra. II. Endre első kettős pecsétje.

A mellső lap egysoros köriraton belül a királynak ugyanazt a képét mutatja, mint az első nagy pecsét.

A körirat:

+ ANDREAS · (DI GRACIA VNGARIE · DALMACIE) CROACIE RAME SVIE REX

A hátlapon szintén egysoros körirat között fent lekerekitett, háromszögletü, kilenczszer vágott pajzsnak páratlan számu mezeiben jobbra lépő

[1] Mon. hist. Hung. I. 96.
[2] Urkundenbuch, I. 14.
[3] U. o. 18. l.
[4] II. 645. l.
[5] Az aranybulla keletk. 22. sk. l.

[1] HO. V. 11. Wenzel, VI. 315.

oroszlánok a következő elrendezésben : 2, 3, 3, 2, 1. A körirat :

SIGILLVM : SECVNDI (ANDREE : REGIS : TERCII : BELE : REGIS : FILII)

Ezt a kettős pecsétet II. Endre király 1234-ig használta. 1234-ből ugyan annak egyetlen példánya sem ismeretes, mert arról a két 1234-iki eredeti oklevélről, melyeken kétségtelenül a sigillum duplex függött,[1] a pecsét leszakadt ; a többi oklevél pedig csak átiratban ismeretes ebből az esztendőből. Azonban abból, hogy az 1234-iki oklevelek záradéka nem szól pecsétujitásról, bár a kettős pecséttel történt megerősitést határozottan megemlitik, bátran következtethetjük, hogy ez évben még az 1216 óta használt kettős pecsétet alkalmazták.

Csak 1235-ben értesülünk arról, hogy a király kettős pecsétjét annak meghamisitása miatt megsemmisitette és ujat vésetett.[2]

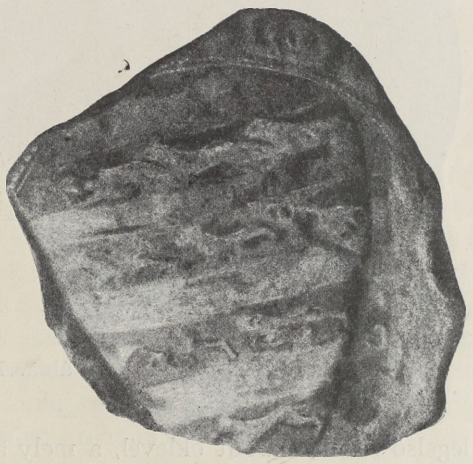
Ennek a második kettős pecsétnek mindössze két példánya ismeretes előttünk, az is olyan csonka állapotban, hogy köriratukból semmi sem maradt meg. Nem csoda, hogy az első pecséttől elütő voltuk eddigelé csaknem teljesen elkerülte a figyelmet. Az egyik példány az esztergomi káptalan magánlevéltárának egyik oklevelén függ,[3] a másik a Kisfaludy-családnak a Nemzeti Muzeum levéltárában letett 1235-iki oklevelén.

A mellső lapon a király képe látszik, egészen ugy ábrázolva, mint az első kettős pecséten. A hátsó lapon ellenben a pajzs csak hétszer vágott, minek folytán a mezők szembetünően szélesebbek, mint az első pecséten. A páratlan mezők itt is oroszlánokkal vannak rakva, azonban ezeknek száma egyik pecsétpéldányon sem állapitható meg egész határozottsággal. (Ugy látszik : 3, 3, 2, 1.)

A kettős pecsét alkalmazására nézve csupán annyit kell megjegyeznünk, hogy eleintén ritkábban s inkább csak kevésbbé fontos tárgyu okleveleken, különösen pedig mandatumokon alkalmazták. Lassankint azonban használata mind sürübb lett. II. Endre uralkodásának vége felé elég gyakran előfordul már donationalis okleveleken is. Jellemző azonban, hogy a nagy pecsét mellett kevésbbé ünnepélyes jellegét mindvégig megtartotta II. Endre alatt, s ennek megfelelően a kettős pecsét alatt kibocsájtott oklevelek kiállitása kevésbbé diszes, szerkezetük pedig rövidebb volt, az invocatio és a főuri névsor mellőzése folytán.

A II. Endre király által használt pecsétek harmadik fajtájáról, az arany bulláról igen röviden szólhatunk.

A pecsétnek ezt a legünnepélyesebb faját csak igen ritkán alkalmazták, már csak az érte fizetendő taksa magas volta miatt is. II. Endre reánk

6. ábra. A második kettős pecsét hátlapja. (Az esztergomi példány.)

maradt okleveleinek szövegéből vagy tizenkétszer értesülünk az aranypecsét alkalmazásáról. Néhány, eléggé ép példánya máig is megvan,[1] melyek a bulla ábrázolását a következőnek mutatják.

A mellső lapon a király képe olyan, mint a második nagy pecséten ; jobbról itt is a nap, balról a hold képe csillaggal. A körirat :

✠ ANDREAS · DI · GRA · VNGIE · DALM · CROAC · RAMA · SVIA · GALIC · LODOMERIE · Q : · REX

[1] Az esztergomi kápt. mag. lvt. 41. 1., 2. és a gr. Sztáray-lvt. Sexus masc. 2.

[2] Monum. eccl. Strigon, I. 310.

[3] Lad. 24. Fasc. 1. Nr. 5.

[1] 1221-ből a bécsi udv. és áll. levtban, 1224-ből a Kállay-családnak a N. Múzeumban letett oklevelén, az 1233-i beregi egyezményen az esztergomi érseki levéltárban és a barcellonai áll. lvtban levő 1235-i oklevélen.

A külső kör átmérője 67 mm.

A hátlapon: fent lekerekitett sarku háromszögü pajzs hétszer vágva, a 2., 4. és 6. mezőben 2—2, szembeforduló oroszlán közt egy-egy szivalaku pajzs, a 8. mezőben egy oroszlán. A körirat:

✠ · SIGILLVM · SECVNDI · ANDREE · TERCII · BELE · REGIS · FILII: ·

függesztették, míg a kettős és az aranypecsét a hártya felhajtott alsó részén, a plicaturán függött. Ettől csak a legritkább esetekben látunk eltérést. Igy egy 1233-iki oklevél Pannonhalmán[1] a szöveg szerint kettős pecséttel volt megerősitve; mégis a pecsét részére az oklevél közepén ejtett két apró bevágást látunk, melybe kis hártyaszelet van füzve. Igaz, hogy sem ezen, sem a plicán nincs nyoma a pecsétnek, ugy hogy az

7. ábra. II. Endre aranypecsétje.

A legelső reánk maradt oklevél, a mely arany pecsét alatt kelt, 1217-ből való,[1] de csak átiratban ismeretes. Ugy látszik, hogy ennél korábban nem használt II. Endre arany pecsétet. Az a körülmény, hogy az arany pecsét mellső lapján is a nap és a hold képét látni, szintén arra mutat, hogy az arany bulla typariuma a 2. nagy pecsét használata korában készült, tehát 1214 után.

A mi végül a pecsétek felfüggesztési módját illeti, erre nézve megállapitható, hogy a nagy pecsétet mindig a hártya közepén alkalmazott párhuzamos két bevágáson átfűzött selyemfonatra

[1] Smičiklas, III. 148. és Theiner, Mon. Hung. I. 17.

oklevél inkább másolatnak, mint eredetinek látszik. Hártyaszalagra különben is nagyon ritkán függesztették II. Endre kettős pecsétjét; erre csak néhány példát ismerünk. Igy hártyaszalagon függött II. Endrének az a kettős pecsétje, amelyet az eredeti oklevélről levéve IV. Bélának 1256 dec. 16-iki oklevelére kötöztek utólag, nyilván félrevezetési czélzattal.[2]

SZENTPÉTERY IMRE.

[1] Rendi levéltár, II. E.

[2] IV. Béla oklevele az esztergomi érsekség világi levéltárában van B. 112. jelzet alatt.

VENCZEL ÉS OTTÓ KIRÁLYOK OKLEVELEI.

Venczelnek, mint magyar királynak, 19 oklevéléről van tudomásunk: 15-nek teljes szövegét, 2-nek csak kivonatát ismerjük, 2-ről meg más oklevelekben történik említés. Ottónak, mint magyar királynak, pedig 7 okleveléről tudunk: 5-nek szövegét is ismerjük, 2-ről meg hivatkozás utján értesülünk. Ha összehasonlitjuk e számokat akár III. Endre, akár I. Károly okleveleinek számával, mely százakra, illetőleg ezrekre megy, méltán igen kicsinynek tünnek fel, még akkor is, ha tekintetbe vesszük, hogy Venczel csupán 3 évig, Ottó meg csak másfél évig gyakorolta a királyi hatalmat hazánkban. De ne feledjük el, hogy Venczel, még inkább Ottó királyi hatalma soha sem terjedt ki az egész országra, még kevésbbé azt, hogy utánuk az a dinasztia került a trónra, mely a velük való küzdelemben nyerte el a magyar királyi koronát. Ezeket figyelembe véve, megállapithatjuk, hogy Venczel és Ottó okleveleinek száma eredetileg sem volt valami nagy, az uralkodásukat követő évtizedekben pedig ezek az oklevelek fokozottabb mértékben ki voltak téve a pusztulás veszedelmének, hisz' tulajdonosaik hűtlenségére szolgáltak bizonyítékul.[1]

Venczel és Ottó emlitett okleveleit óhajtjuk ismertetni és pedig két, egy *általános* és egy *különös rész* keretében. Az első részben három szempontból világitjuk meg az okleveleket: 1. előállásuk szempontjából, különös tekintettel a kiállitásukkal foglalkozó kanczelláriára, 2. belső és 3. külső tulajdonságaik szempontjából. A második részben pedig minden egyes oklevél tartalmát, az eredeti jelenlegi helyét, kiadásait, s a vele kapcsolatban felmerülő kritikai kérdések ismertetését, lehetőleg megoldását óhajtjuk közölni.

[1] *Fejérpataky L.* belső oklevéltani előadásai a budapesti egyetemen.

I. ÁLTALÁNOS RÉSZ.

1. Az oklevelek előállása. A kanczellária.

Az oklevél-adás voltaképen az oklevél kiállitására vonatkozó parancscsal kezdődik, de ezt különböző, az oklevelek előállitásával összefüggésben levő mozzanatok előzték már meg. Ezek közül az első a kérelem: a petitio előadása vagy benyujtása. Mint az egész Árpádkorban,[1] eltekintve tán IV. Béla uralkodásának elejétől,[2] úgy Venczel és Ottó idejében is minden valószinüség szerint élőszóval történt ez meg. Legalább semmi nyoma sincs annak, hogy irásbeli kérvények adattak volna be, sőt egyikmásik oklevél határozottan utal a szóbeli előadásra (V. 7. V. 13.).[3] A kérést vagy panaszt vagy személyesen adja elő az oklevélnyerő fél, felkeresvén az uralkodót tartózkodási helyén, vagy megbizottja által terjeszti elő (l. V. 11.). De nem minden oklevél említi meg a petitiót; néhány ugy van megszövegezve, mintha az uralkodó «motu proprio» tenné meg az oklevélben közölt intézkedést, pl. V. 4, O. 5, de ebből bizonyára nem következik, hogy azt petitio meg ne előzte volna.[4]

Már az Árpádkor végén kezd életbe lépni az a gyakorlat, hogy az uralkodó a kérelem meghallgatása után nem maga gondoskodik az az érdekelt fél vagy felek beleegyezése megnyeréséről, hanem egyelőre ideiglenesen vagy

[1] *Fejérpataky*: A királyi kanczellária az Árpádok korában. 5.

[2] *Rogerius*: Carmen Miserabile; Hungariæ Historicæ Fontes Domestici IV. 50., 53.

[3] Venczel és Ottó okleveleit a különös részben megállapított sorrend szerint idézem az uralkodó neve kezdőbetüjéből s a sorszámból alkotott sigla segitségével Sickelnek az Acta Karolinorumban követett eljárása szerint.

[4] V. ö. *Fejérpataky* i. m. 7.

feltételesen adja meg a kért birtokot.[1] Ennek a gyakorlatnak érvényesülését látjuk Venczel és Ottó okleveleiben is. Nincs szó tehát az oklevelekben az érdekeltek beleegyezéséről. Hogy azonban ezek sérelmet ne szenvedjenek, kétféle, már az Árpádkor végén is szokásos eljárást követ az uralkodó: 1. elrendeli a beiktatást s midőn ez ellentmondás nélkül megtörtént, akkor állít ki az adományról privilegiumot (pl. V. 3 és V. 8),[2] 2. az uralkodó privilegialis formában teszi meg az adományt, azonban «sine preiudicio iuris alieni» (l. O. 5).[3] Még sem következett nyomban a petitio meghallgatása után az oklevéladási parancs, ezt a legtöbbször megelőzte az egyházi és világi előkelőkkel való tanácskozás, úgy hogy az uralkodó ezeknek a «relatio»-jára (l. O. 4) vagy «consilium»-ára (l. V. 2), vagy «consensus»-ával (l. V. 1, V. 14) teszi meg az oklevél tartalmát képező intézkedést. Hasonló gyakorlatot találunk úgy III. Endrénél, mint I. Károlynál: a főpapok és főurak consiliumára meg consensusára ezek is nem egyszer hivatkoznak, sőt III. Endre a relatióról is megemlékezik.[4]

Csak most indul meg a tulajdonképeni oklevéladás. Ennek egyes mozzanatairól azonban nem sok felvilágositást nyerünk Venczel és Ottó okleveleiből. Bizonyára néha először az oklevél fogalmazványának elkészitése követte az oklevéladási parancsot (l. a különös részben V. 4, V. 5, V. 6-ot), s csak azután tisztázták le a szöveget; azonban sokszor formulás könyvek, esetleg a kanczelláriában levő oklevelek alapján mindjárt a végleges szöveg megirásához fogtak (l. a stilusról szóló fejezetet). Sokszor a szöveg leirása is két részletben történt: először leirják a szöveget, helyet hagyva a diszesen megrajzolandó kezdőbetünek vagy betüknek, másodszor az üresen hagyott helyeket kitöltik a megfelelő betükkel (l. V. 14, O. 3). Hogy az oklevelek szövegét utólag átnézték s javították volna, ennek sehol sem találtuk meg a nyomát, sőt ellenkezőjét bizonyitják az itt-ott előforduló grammatikai hibák (l. V. 3, O. 4), vagy egyes szavaknak egymásután kétszer való előfordulása (l. V. 4, V. 6). Ez azért figyelemre méltó, mert III. Endre s I. Károly oklevelei közt akad olyan, mely az utólagos, más kéztől való javitás nyomait árulja el.[1] Az oklevelet letisztázása, illetőleg megirása után mindjárt megpecsételték, majd kézbesitették annak, a kinek szólott, s ezzel az oklevéladás befejezést nyert.

Már most rátérhetünk Venczel és Ottó kanczelláriájára vonatkozó ismereteink összegezésére. Az első kérdés, melyre e helyen meg kell felelnünk, az, hogy kik állottak e kanczelláriák élén, kik voltak azoknak vezetői?

Venczel kanczelláriájának élén mint alkanczellárral, először János krakkói püspökkel találkozunk (V. 2). — Muscata János előbb lanciciai esperes,[2] majd 1295-ben Procopius krakkói püspök utóda lett.[3] II. Venczel cseh királylyal jó viszonyban volt: mikor ez a lengyel koronát is megszerzi, adományt tesz a krakkói püspöknek,[4] de már előbb is találkozunk a püspökkel Csehországban.[5] II. Venczel halála után Lokietek Ulászló meghivásában neki is része volt, de ez csakhamar lázadás szitása miatt elfogatja. Kiszabadulván, visszanyeri püspökségét. 1320-ban febr. 7-ikén halt meg.[6] V. 2-ön kivül VIII. Bonifatius két 1301 nov. 8-ikán kelt leveléből is kitünik, hogy Venczel érdekében buzgólkodott Magyarországon: az elsőben Miklós biborost, legatusát szólítja fel a pápa, hogy a krakkói püspököt idézze meg szine elé, mivel a magyarországi zavarokat szitani és táplálni merészke-

[1] *Fejérpataky* i. m. 8.

[2] V. ö. Hazai Okmánytár VIII. 327 (u. a. Fontes rerum Austriacarum II. XV. 183.) A tomaji és losonczi Bánffy-család oklevéltára I. 32. (u. a. Zala megye okl. I. 103.)

[3] Hazai Oklevéltár 166. H. O. VII. 392.

[4] H. O. VII. 218., VIII. 304. Anjoukori okmánytár I. 131. (u. a. *Fejér:* Codex Diplomaticus VIII. I. 226.) F. VIII. 1. 94, *Wenzel:* Árpádkori uj okmánytár XII: 530.

[1] Országos Levéltár Diplomatikai osztály (rövidítve Dl.) 1491, 1658.

[2] Regesta Bohemiæ et Moraviæ. II. 708. 1200.

[3] *Eubel*: Hierarchia catholica medii ævi I. 222, Monumenta Poloniæ historica II. 883. Egyes lengyel források 1296-ra teszik, de ezt kizárja az a tény, hogy tőle mint krakkói püspöktől 1295 junius 12-éről is van oklevelünk. (Regesta Boh. II. 726.)

[4] Monumenta Pol. hist. III. 208. (v. ö. Regesta Boh. II. 1210.)

[5] Regesta Boh. II. 753.

[6] Mon. Pol. hist. II. 912, III. 78, 188, 208, 366, V. 893. Némelyik 1330-ra teszi halála évét, de ez tévedés, v. ö. *Eubel* i. m. 222.

dett;[1] a másikban meg őt magát inti, hogy ne avatkozzék Magyarország ügyeibe.[2] Ugy látszik, ezt a buzgóságát jutalmazza meg Venczel nemcsak birtokkal, hanem az alkanczellári czím adományozásával is. Alkanczellárrá történt kinevezése azonban ideiglenes intézkedés lehetett csupán, V. 2-ön kivül másutt nem találjuk nyomát alkanczellárságának.

Utóda István kánonjogtudor volt. 1302 febr. 28-ikán szerepel először (l. V. 4, V. 5), s 1303 január 23-ikán utoljára (l. V. 12). Egyebet, feltétlenül bizonyosat róla nem tudunk. Azt sem lehet teljes bizonyossággal megállapítani, hogy 1304 közepéig, Venczelnek hazánkból való távozásáig ő volt-e a kanczellária vezetője. De ha más bizonyosat nem is tudunk felőle, személyét illető feltevésekkel több helyen találkozunk. Igy Fejérpataky idézett művében István gyulafehérvári esperesről, III. Endre utolsó alkanczellárjáról szólva, azt mondja: «Talán azonos ez azon Stephanussal, ki mint decretorum doctor és alkanczellár Venczel okleveleiben említtetik.»[3] A Monumenta Episcopatus Vesprimiensis II. kötete bevezetésében Fraknói meg azt írja, hogy István veszprémi prépost azonos István jogtudorral, a ki 1300—1303 közt mint erdélyi esperes és királyi alkanczellár szerepelt, később pedig veszprémi püspök s a királyné alkanczellárja lett.[4] Azonban a név azonossága mellett egy biztos adat sem igazolja ezeket a hipotéziseket, sőt még bonyolódottabbá teszi a kérdést az a körülmény, hogy I. Károlynak 1303-ban egy napi keltezés nélküli s egy szept. 29-ikén kelt oklevelében is István nevű alkanczellár szerepel, a nélkül, hogy akár egyházi állását, akár tanultságát jeleznék az oklevelek.[5]

Négy Istvánról van tehát szó: 1. a gyulafehérvári esperesről, III. Endre alkanczellárjáról, 2. a veszprémi prépostról, 3. a kánonjogtudorról, Venczel alkanczellárárjáról, 4. Károly alkanczellárjáról. István gyulafehérvári esperes 1300 márczius 31-ikén szerepel először, mint III. Endre alkanczellárja[1] s 1300 szept. 27-ikén utoljára.[2] 1303-ban ujra van tudomásunk róla: máj. 30-ikán Rómában,[3] junius 26-ikán pedig Nápolyban tartózkodik,[4] tehát ekkor már kétségtelenül az Anjou-párthoz csatlakozott. A veszprémi prépost életét több adat világitja meg. 1297 junius 27-ike s 1298 máj. 24-ike közt Andronicus prépostnak s a királynő alkanczellárjának lesz utóda a prépostságban.[5] 1301 decz. 7-ikén Esztergomban Benedek veszprémi püspök nevében emel óvást a pápától kirendelt két biró ellen.[6] 1303 decz. 13-ikán pedig kérésére Hugo de Vercelles pápai káplán átirja VIII. Bonifáczius egy oklevelét.[7] A káptalan okleveleiben is előfordul a neve, pl. 1302-ben, 1309-ben, de ezek is csak «prepositus»-nak nevezik.[8] 1311 október 7-ikén már mint veszprémi püspök s a királynő alkanczellárja szerepel[9] s 1322 május 21-ike után bekövetkezett haláláig az is marad.[10]

Ha egybevetjük ez adatokat Venczel és Károly alkanczellárjaira vonatkozó adatokkal, világos, hogy nemcsak a Fraknói által azonositott három István azonositása lehetséges, de megeshetik, hogy Károly alkanczellárja is azonos ezekkel.[11] A mint a Venczel okleveleinek iróira vonatkozó alábbi fejtegetéseinkből kitünik, bizonyára mentek át III. Endre kanczelláriai alkalmazottai közül néhányan Venczel kanczellária jába. Tehát valószinü, hogy vezetőjük, az alkanczellár is átment. Az olaszországi ut idején s utána nincs adatunk arra nézve, hogy István még Venczel kanczelláriájában működött volna, másfelől valószinü, hogy Károly ellenfele hozzápártolt alkanczellárját siethetett még jobban

[1] *Theiner*: Vetera Monumenta Poloniæ et Lithvaniæ. I. 113.

[2] *Theiner*: Vetera Monumenta Hungariæ I. 390. (u. a. Regesta Boh. II. 819.)

[3] 146.

[4] XLIV—XLV.

[5] A. O. I: 67, Dl. 2071.

[1] F. VI. 2. 282 (ugyanaz az oklevél: VIII. 5. 549 *Knauz*: Monumenta ecclesiæ Strigoniensis II. 482.)

[2] *Wenzel*: Árpádkori új okmánytár XII. 655.

[3] F. VIII. 1. 137 (u. a. *Theiner*: Mon. Hung. I. 395 Mon. Vespr. II. 27 kivonatosan *Knauz* i. m. II. 518.)

[4] *Wenzel*: Anjoukori diplomácziai emlékek I. 170.

[5] H. O. V. 83. (u. a. F. IX. 7. 725) és H. O. VIII. 373, 376.

[6] Mon. Vespr. II. 26.

[7] Mon. Vespr. II. 24.

[8] A. O. I. 43, 175.

[9] F. VIII. 1. 405, 406 stb.

[10] A. O. II. 7.

[11] Nagy Imre feltevése az A. O. I. 67. l.-ján tarthatatlan, bár részben Gárdonyi is osztja (Turul 1907. évf. 35.).

magához kapcsolni: megtette az ép abban az időtájban meghalt Gergely választott esztergomi érsek utódává az alkanczellárságban.[1] Talán az átpártolást is megmagyarázza a római ut: aligha nem a pápa birta rá Istvánt erre. Hogy meddig szerepelt mint Károly alkanczellárja, azt nem tudjuk. 1307 szept. 3-ikán már János választott székesfehérvári prépost az alkanczellár.[2] De ezek után is még nagyon bizonytalan, hogy István, a veszprémi prépost azonos e István alkanczellárral. Hogy egy 1303 decz. 13-iki római oklevélben szerepel, ez még nem zárja ki az azonosságot, mert tekintetbe véve a szentszék s Károly szoros viszonyát, megeshetett épen, hogy alkanczellárja Rómát felkereste, bár ez nem valószinü; ugyanis a mint az idézett oklevélből kitünik, István prépost a veszprémi püspök és káptalan ügyében tartózkodik Rómában, és pedig hosszabb ideig. Ehhez járul, hogy róla mindig csak mint veszprémi prépostról emlékeznek meg az oklevelek. (István erdélyi esperes 1303 közepén tényleg nem volt alkanczellár.) Végeredményképen megállapithatjuk, hogy a rendelkezésünkre álló adatok alapján nem szabad kizártnak tartanunk az emlitett négy István azonosságát, bár döntő bizonyitékot felhozni e mellett nem lehet; de mig III. Endre, Venczel s I. Károly István nevű alkanczellárjainak azonossága valószinü, ezeknek István veszprémi préposttal való azonossága nagyon bizonytalan.

Venczel kanczellárjáról sehol sincsen szó. Valószinü, hogy alatta ez az állás nem is volt betöltve. János kalocsai érsek, III. Endre kanczellárja, nemsokára a koronázás után meghalt,[3] az uj érsek, István, az Anjou-párt lelkes hive.[4] Az utóbbiról mint Venczel kanczellárjáról nem is lehetne szó, ha viselte volna is a kanczellári czimet. De egyikről sem mutatható ki, hogy Venczel idejében e czimet használta volna.

Mig Venczelnek nincs kanczellárja, Ottónak, ugy látszik, eleinte meg nem volt alkanczellárja. Ugyanis 1306-ban kelt oklevelei mind a kanczellár: Antal barát, csanádi püspök kezétől kelnek (l. O. 1, O. 2, O. 3), tehát, ha a kanczellári czimet viseli is, az alkanczellár szerepét tölti be: ő a kanczellária valóságos vezetője. A minoriták rendjének volt a tagja. A csanádi püspöki széket 1292-ben nyerte el, esetleg már 1291 végén.[1] III. Endre király kedves embere: szerepel, mint a királyné tanácsadója,[2] 1298-ban elkiséri Endrét sógorához, Albert osztrák herczeghez,[3] ugyanez év márczius 29-ike óta pedig mint a király alkanczellárja szerepel,[4] s még 1299 jul. 17-ikén is mint alkanczellárt emlitik,[5] de már julius 28-ikán László titeli prépost neve fordul elő egy oklevél dátumában.[6] Még alkanczellársága idejében Csehországban is megfordul. A Brünnben időző cseh királynál járhatott követségben, midőn ott bucsuengedélyt ad a zabrdoviczi és kerentheini egyházaknak 1299 május 7-ikén.[7] Bizonyára nem a királyi kegy elvesztése volt oka annak, hogy az alkanczellári állást oly rövid ideig tartotta meg, a mint Tivadar győri püspök esetében is feltehető,[8] hanem az a körülmény, hogy a kanczellária vezetésével járó sok teendő nagy mértékben igénybe vévén az alkanczellárt, annak egyuttal a püspöki méltósággal járó feladatok elvégzésére ideje nem igen maradt. Ezért Gergely alkanczellár elhidegülése alkalmával utódjává hirtelen megtett Antal püspök helyett csakhamar préposttal tölti be Endre az alkanczellári állást, a ki az egyházi állásának czimét viseli, s jövedelmét huzza csupán, de idejét egészen a kanczelláriának szen-

[1] F. VIII. 1. 94 szerint Gergely választott érsek Károly első alkanczellárja, a ki Anagniban halt meg, illetőleg esett el 1303 szept. 7-ikén (v. ö. A magyar nemzet története III. *Pór*: Az Anjou-ház. 18.)

[2] A. O. I. 131 (u. a. F. VIII. 1. 226.)

[3] *Theiner*: Mon. Hung. I. 390 (u. a. *Knauz* i. m. II. 500). Bécsi képes krónika, Fontes domestici II. 231.

[4] F. VIII. 1. 100, 133. *Theiner*: Mon. Hung. I. 417 stb.

[1] Eubel szerint ugyan 1290-ben lesz csanádi püspök (i. m. 186), de ez az adat aligha lesz helyes; ugyanis még 1291 okt. 9-ikén is Gregorius csanádi püspök szerepel III. Endre egy oklevelében (W. XII. 509.)

[2] F. VI. 2. 20 (közli a H. O. VI. 352 is, de hibás dátummal).

[3] Monumenta Germaniæ Hist. Vol. XI. SS. VII. 720. l.

[4] F. VI. 2. 124.

[5] F. VI. 2. 228.

[6] W. X. 329.

[7] *Boczek*: Codex Diplomaticus Moraviæ V. 109. Regesta Boh. II. 786.

[8] *Szentpétery I.* a magyar kir. kanczelláriáról szóló egyetemi előadásai.

telheti; a székesfehérváriról nem lehet szó, hisz' Gergely az «electus Albensis», s igy lesz Antal utóda László, a titeli prépost. Az uralkodónak Gergelyhez való viszonya magyarázza meg, ugy hisszük, hogy a székesfehérvári prépostnak immár törvénybiztositotta joga nem érvényesül.

Hogy Endre kegyét nem vesztette el, mutatja, hogy trevizói Bonzanus Péter, Endre követe, a király megbizásából igyekszik Antal bizonyos ügyét a szentszéknél elintéztetni, sőt a király pénzzel is ellátja őt e czélból, de, a mint a követ jelentéséből kitünik, még igy sem érhetett el eredményt.[1] Antal maga is felkeresi Rómát, ottlétét bizonyitja néhány bucsuengedélyező oklevél is, ezeket több püspökkel együtt adja ki az örök városban 1300-ban, az egyiket, melynek napi keltezése is van, november 2-ikán.[2] III. Endre halála után Venczel pártjához csatlakozott, sőt egyik tagja annak a küldöttségnek, mely Venczel elé indul.[3] Ezzel együtt érkezik Nagyszombatba 1301 julius 30-ika táján.[4] Jelen van Székesfehérvárott a koronázásnál, majd Budára kiséri el a királyt. V. 1, V. 2 nem említi meg, lehet, hogy elhagyta a király székhelyét, de nov. 14-ikén ismét Budán van és pedig Miklós legatus társaságában.[5] Aligha sikerült a biborosnak Venczeltől való elpártolásra birni; későbbi szereplését tekintetbe véve, ez nem valószinü, bár nem lehetetlen; hisz Benedek, a veszprémi püspök is Károly pártjához csatlakozik,[6] s mégis Ottó mellé áll Antallal együtt. Kettőjük közremüködésével történt Ottó megkoronáztatása Székesfehérvárott 1305 decz. 6-ikán.[7] 1306 április 10-ikén szerepel először mint Ottó kanczellárja (O. 1) s szept. 13-ikán utoljára (O. 2). Hogy meddig volt csanádi püspök, nem egészen bizonyos. 1307 szeptember 3-ikán Benedek viseli e méltóságot,[1] sőt már augusztus 19-ikén mint «quondam Antonius Chanadiensis episcopus»-t említi V. Kelemen pápa.[2] Azonban ugyanilyen datummal kelt a pápa egy oklevele, mely elrendeli megidéztetését Ottó megkoronázása miatt.[3] Fraknói szerint Antal már ekkor nincs az élők sorában, a pápai udvarban is tudják ezt, s az utóbb említett oklevél voltaképen Benedeknek, a veszprémi püspöknek szól.[4] S ez valószinü. V. Kelemen julius 31-ikén a Vincze kalocsai érseknek küldött pallium átadásával a bosnya és a csanádi püspököket bizza meg.[5] Nem Antalnak szól már e megbizás, a történtek után, melyekről ekkora kétségtelenül volt tudomása a pápának, erről szó sem lehet, hanem Benedeknek. Antal 1306 végén meghalt, bár lehetséges, hogy csak lemondott a püspökségről,[6] noha az előbbit valószinübbnek tartjuk.

Mikor Antal meghalt, Ottó kanczelláriájának uj vezetőre volt szüksége s ez Miklós, a győri prépost lett. 1307 márczius 4-ikén szerepel először és utoljára mint alkanczellár (O. 5). Győri prépost sem lehetett hosszú ideig, ugyanis 1306 febr. 26-ikán még Karácson mester,[7] 1307 aug. 6-ikán pedig László mester a prépost.[8] Ugy látszik, már aug. 6 előtt megválasztják győri püspöknek, noha nem töltötte be a kánoni kort.[9] Talán ezért késik a pápai megerősités.[10] Bizonyára a Németujváriak támogatására vezethető vissza gyors emelkedése a püspökség elnyerésében is,

[1] W, V. 260, 262 (v. ö. *Knauz* i. m. II. 486, F. VIII. 4. 243), 263.

[2] F. VI. 2. 271, Regesten zur Geschichte der Bischöfen von Constanz II, 174. l. Nr. 4533, Regest. Boh. II. 802, 840.

[3] Bécsi képes krónika i. h. II. 230.

[4] A. O. I. 14.

[5] F. VIII. 7. 25.

[6] *Theiner*: Mon. Hung. I. 397.

[7] Bécsi képes krónika i. h. II. 232. *Theiner*: Mon. Hung. I. 421. *Oefelius:* Rerum Boicarum scriptores I. 693.

[1] A. O. I. 131 (u. a. F. VIII. 1. 226), *Eubel* i. m. 186 szerint már 1306-ban nyeri el.

[2] *Theiner*: Mon. Hung. I. 418.

[3] U. o. 421.

[4] Mon. Vespr. II. k. XLIV. l.

[5] *Theiner*: Mon. Hung. I. 415.

[6] Eubel szerint (i. m. 186).

[7] A. O. I. 108.

[8] Magyar Nemzeti Muzeum Törzsanyagában a győri káptalan oklevele.

[9] *Eubel* i. m. 293. *Gams*: Series episcporum I. 373. l s a Monumenta Vaticana I. 2. 116. 490. l. szerint a hasonló nevű boszniai püspökkel azonos, de Eubel V. Kelemen 1309 jul. 28-iki oklevélre hivatkozva, ezt tévedésnek nyilvánítja.

[10] Monum. Vat. I. 2. 449 szerint 1311 szept. 12-ikén is csupán «electus» volt, de már julius 3-ikán mint «episcopus Jauriensis» szerepel (Sopronmegyei oklevéltár I. 73). Ugy látszik, már V. Kelemen emlitett oklevele megerősítette választását s igy a Monum. Vaticana-ban tévedéssel van dolgunk.

de mindenesetre az alkanczellárság megszerzésében nekik köszönhette sikerét, hisz' ők voltak Ottó főtámaszai eleitől fogva.[1] Hogy a Németujváriakkal jó viszonyban lehetett, azt mutatja egyebek közt az a tény is, hogy Károly eskütétele alkalmával ő képviseli az öreg Henrik bánt meg unokáját, Miklóst.[2] 1337 május 14-ike előtt bekövetkezett haláláig birja a győri püspökséget.[3]

Miután Venczel és Ottó kanczelláriáinak vezetőit megismertük, a többi alkalmazottak felé kell már most forditanunk figyelmünket. Névszerint csak egyet ismerünk közülök: Miklós boszniai püspököt. V. 1 és V. 2 tanubizonysága szerint ugyanis a «secretarius notarius» vagy «apocrisiarius» szerepét tölti be,[4] ha nem is viseli e czimek egyikét sem: ő pecsételi meg a gyürüs pecséttel a király mindkét oklevelét. Hogy miért épen a boszniai püspök végzi e funkcziót, annak is megvan a magyarázatja. Miklós a boszniai püspökséget csak 1301 jan. 15-ike után nyerte el, mert akkor még mint boszniai prépost szerepel.[5] Miklós boszniai prépost pedig III. Endre idejében a secretarius notarius s az ezzel járó comes capellæ állásának betöltője volt,[6] vagyis III. Endre gyürüs pecsétjének ő volt az őrzője. Ugy látszik Venczel idejében is megtartja ezt az állást, a kinek eleinte lelkes párthive, (ő is jelen van a Venczelért menő követségben), de nem hosszu ideig töltötte azt be. A következő évben az ellenség táborában találjuk,[7] valószinüleg Miklós legatus birta rá az elpártolásra[8] s ezóta Károly buzgó hive maradt 1307 táján bekövetkezett haláláig.[1]

A notariusok nevét nem ismerjük. Pedig III. Endre notariusai közül 6-nak a nevéről is értesülünk; ezek: Elek (1290—1291),[2] Péter (1291 ?),[3] Mihály (1292),[4] János (1293 ?),[5] Jakab (?)[6] és Miklós (1301),[7] de hogy közülök melyik ment át Venczel, esetleg Ottó kanczelláriájába, azt megállapitani nem tudjuk. Legvalószinübb ez Miklósra nézve, a ki 1301 május 18-ikán, tehát III. Endre halála után is szerepel mint királyi ember, de már előbb is kiküldetik egy másik határjárásnál ugyanilyen minőségben. Legkevésbbé valószinü Mihályra nézve, mert lehetséges, hogy már 1269 óta tagja a kanczelláriának, ha tényleg azonosak azok a Mihály notariusok, a kik IV. Béla, V. István, IV. László s III. Endre idejében szerepelnek.[8] Károly notariusai közt meg van egy János[9] és egy Jakab nevü,[10] mindkettő «notarius specialis»-ként emlittetik. Lehet, hogy ezek már Endre, esetleg Venczel kanczelláriájában is szolgáltak. Az irásösszehasonlitás ugyanis arra az eredményre vezet, hogy valószinü ugyanannak az irónak szereplése mindhárom kanczelláriában. Ugy látszik a királyi notariusság állandó jellegü hivatallá lett. Erre vall Miklós «notarius regis» szereplése is abban az időben, mikor nem volt király. (Károlyt Budán nem ismerték el 1301-ben.)[11]

A mi az irásösszehasonlitás eredményét illeti, négy iró kezével találkozunk Venczel okleveleiben. VA[12] irja V. 3-at és V. 4-et, VB V.

[1] Bécsi képes krónika i. h. 232, O. 2.

[2] Mon. Vaticana I. 2. 304 (u. a. Enchiridion fontium 205, F. VIII. 1. 333), v. ö. F. VIII. 1. 487-et is.

[3] *Eubel* i. m. 293.

[4] *Fejérpataky* i. m. 58—59.

[5] F. VI. 2. 326. (VIII. I. 53.)

[6] W. X. 382. *Fejérpataky* i. m. ez adatot nem vette figyelembe s *Gárdonyi*: A királyi titkos kanczellária eredete stb. (Századok 1914-iki évf. 93. l.) cz. dolgozatában pedig azt állítja, hogy III. Endre alatt egészen eltünnek a secretariusok; jóllehet III. Endre két 1295. évi oklevelét is ismerjük, melyekben Benedek bolgárfehérvári püspök «secretarius et comes capelle nostre»-nek tesz adományt (W. V. 120, 121.), amire Szentpétery is felhívta a figyelmet (Századok 1914. évf. 441.).

[7] F. VIII. 1. 100. Theiner I. 403.

[8] F. VIII. 7. 25.

[1] *Eubel* i. m. 146.

[2] W. V. 30. X: 5. 414.

[3] F. VI. 1. 92 (u. a. *Knauz* i. m. II. 309).

[4] F. VI. 1. 232 (u. a. *Knauz* i. m. II. 332).

[5] F. VI. 1. 271 (u. a. *Knauz* i. m. II: 338).

[6] W. X. 416. *Kubinyi*: Magyar történeti emlékek. I: 181.

[7] W. X. 418, A. O. I. 10. (u. a. Okmányok a Melczer-család levéltárából 9. l.)

[8] V. ö. *Hajnal*: IV. Béla kanczelláriájáról, Turul 1914. évf. I. szám. 20. l.

[9] 1314 jun. 24. F. VIII. 1. 542.

[10] 1321 jul. 25. F. VIII. VI. 56.

[11] Beatrix királyné 1319 márcz. 1-én kelt okleveléből (A. O. I. 507) nem lehet teljesen megérteni, hogy az ott emlitett Péter fia Veres Miklós is notarius-e; ebben az esetben azonos lenne tán ezzel a Miklóssal.

[12] Az irókat a király neve kezdőbetüjéből s az «abc» betüiből alkotott siglákkal jelöljük. A német diplomati-

5-öt, VC V. 6-ot és V. 15-öt és VD V. 9-et és V. 14-et. VA már III. Endre kanczelláriájában is müködött. III. Endre 1301 jan. 13-ikán kelt patense feltétlenül az ő keze müve.[1] Valószinüleg már 1293 decz. 27-ike óta ir okleveleket a királyi kanczelláriában.[2] Ő ir egy 1294 julius 20-iki privilegiumot,[3] majd egy 1296 szeptember 18-ikáról keltezettet,[4] bár ez utóbbi nem bizonyos, hogy tőle való. 1299 február 22-ikén kelt oklevélben ismét találkozunk a keze irásával.[5] Hogy átment-e I. Károly kanczelláriájába, az kérdéses. Van ugyan Károly oklevelei közt néhány, melynek irása emlékeztet VA irására, két 1310 okt. 1-én kelt oklevél, egy 1313 ápr. 24-ikéről s egy 1314 február 19-ikéről való,[6] de az irók azonossága nem feltétlenül bizonyos. — VB irásával is találkozunk III. Endre okleveleiben. Valószinüleg ő irja Endre 1297 nov. 26-iki oklevelét, még inkább egy 1299-ből való privilegiumát.[7] Az utóbbi irása erősen gotikus jelleget mutat, de az egyes betük irásmódja oly meglepően egyezik, hogy az iró azonosságát szinte kétségtelennek tartjuk. Ebben megerősit még a két levél ortográfiája, ugyanis mindkettőben nyomát találjuk az u. n. forditott irásmódnak:[8] V. 5-ben a «hostendere», Endre oklevelében a «rehambulando» szóban. VB átmenetele Károly kanczelláriájába valószinübb, mint VA átmenetele, ugyanis Károlynak 1312 julius 1-én Patakon kelt két oklevele[9] irásvonásai, főkép a «B», «R», az «x», a szóvégi «r» s az «et» röviditési jel irásmódja oly meglepően emlékeztetnek VB irására, hogy a legnagyobb valószinüséggel állithatjuk VB-nek Károly kanczelláriájában való szereplését.

Ha már most VC irására forditjuk figyelmünket, arra a meglepő eredményre jutunk, hogy sem III. Endre, sem I. Károly okleveleiben nem találkozunk még csak hasonló irással sem, mint a VC által irt oklevelekben. Különösen jellemzi a «B» s néha az «R» irásmódja. III. Endre átvizsgált eredeti okleveleiben ezt az «R»-tipust ugyan egy izben szintén megtaláltuk[1] (a «B» azonban már egészen más), valamint a szepesi káptalan okleveleiben is észrevettük néha,[2] de mindez inkább kivételnek látszik a magyarországi oklevelek irásában. Ellenben a cseh királyi oklevelekben igen gyakori, szinte általánosan használt ez a forma.[3] Sőt a cseh királyi oklevelek egyik irója irása határozottan emlékeztet VC irására,[4] bár azonositanunk azért a két irót nem lehet. Ehhez járul a VC sajátságos ortográfiája: a Csák szót VA «Chak»-nak, VB «Chaak»-nak, VC «Chzak»-nak, a Trencsén szót meg «Trinchzino»-nak irja. Ugy az ortográfia,[5] mint az irás cseh iróra vall. Jellemző, hogy Venczel utolsó oklevelében is az ő irásával találkozunk: tekintetbe véve az iró csehországi eredetét, teljesen érthető, hogy VC végig kitartott a cseh királyfi mellett

VD ismét azok az irók közé tartozik, a kik Endre kanczelláriájában is müködtek már. Egy 1295 julius 8-ikáról datált oklevélben találkozunk irásával,[6] majd egy ugyanazon év augusztus 16-ikáról keltezettben.[7] 1296 julius 8-ikáról van ismét egy általa irt oklevelünk.[8] Hogy III. Endre uralkodásának utolsó évében is tagja a kanczelláriának, mutatja egy 1300 május 23-ikáról kelt privilegium,[9] melyet szintén VD irt. Sőt, ha összehasonlitjuk az 1295 és 1296 julius 8-iki, az 1300 május 23-iki oklevél, meg V. 14 initialisait, kétségtelenül megállapithatjuk,

kusok ugyan a kanczellár neve kezdőbetüjét használják a királyé helyett, de a jelen esetben czélszerübbnek tartjuk a fentebb jelzett módszert.

[1] Dl. 1613.

[2] Magyar Nemzeti Muzeum, Törzsanyag.

[3] Dl. 1397.

[4] Dl. 1451.

[5] Dl. 1525.

[6] Dl. 1754, 35033. Magyar Nemzeti Muzeum, Törzsanyag (a két utóbbi).

[7] Muzeum, Törzsanyag, Dl. 1515.

[8] *Bresslau*: Urkundenlehre 2. kiad. II. 331.

[9] Dl. 1791, 1801.

[1] Dl. 1497.

[2] Berzeviczy-család levéltárában (Magyar Nemzeti Muzeum) a káptalan 1306, 1315. évi oklevelei.

[3] II. Wenczel 1298 jun. 18, 1304 máj. 21, szept. 22 stb. Haus-, Hof- und Staatsarchiv. Wien.

[4] II. Wenczel 1301 decz. 13. Muzeum Törzsanyag. III. Venczel 1306 máj. 19 Haus etc. Archiv.

[5] Dr. Melich János szíves felvilágosítása szerint. Szerinte a «Wenczeslao»-ban előforduló «cz» önmagában még semmit sem bizonyit: magyar embernél is előfordulhat.

[6] Dl. 1417.

[7] Dl. 1421.

[8] Dl. 1448.

[9] Muzeum. Törzsanyag.

hogy egy embertől valók, tehát VD alkotásai. V. 9 initialisát is ő rajzolta valószinüleg, esetleg az 1296 augusztus 16-iki oklevélét is, bár ez utóbbiakon hiányzik a VD initialisaira nézve oly jellemző diszités, ezért feltétlen bizonyossággal a kérdést nem dönthetjük el. — I. Károly általunk átvizsgált eredeti oklevelei közt nem vettük észre az irását.

Ottó kanczelláriájában két uj iróval találkozunk: OA irja O. 3-at, OB pedig O. 4 és O. 5-öt. Azonban sem III. Endre, sem I. Károly okleveleiben nem találkozunk ez irók irásaival. Van ugyan III. Endrének egy irója, a ki közel áll OB-hez,[1] de nem annyira az irás általános karaktere, mint inkább egyes betüformák tekintetében. A győri káptalan néhány oklevelében azonban igen hasonló jellegü irással találkozunk.[2] Ehhez járul, hogy az O. 5 initialisainak belső diszitése teljesen egyezik ezek egyikében a kezdő «C» belső diszitésével, sőt a káptalan egy oklevelében az O. 5 initialisán látható külső diszitéshez hasonlóval találkozunk.[3] OB tehát a győri káptalan egyik irója lesz, a ki bizonyára Miklós alkanczellárral együtt került Ottó környezetébe. Az általa irt oklevelek stilisztikai és grammatikai szempontból is hibásak, már ez a körülmény is valószinüvé teszi, hogy nem a királyi kanczellária gyakorlott irójával van dolgunk. A mi O. 5 egyes betüinek, pl. a «Hungariæ» «H»-jának III. Endre egyik oklevelében szereplő «H» formájával való meglepő egyezését illeti, lehetséges, hogy az iró III. Endre egy az emlitett oklevél irójától való privilegiumát használta mintául s igy kerültek ezek az általa irott oklevélbe.

2. A belső tulajdonságok.

Az oklevelek stilusának, nyelvének szerkesztésmódjának, másfelől az oklevélrészeknek ismertetése tartozik e fejezet körébe. Ezért előbb Venczel és Ottó okleveleinek stilusát, nyelvét óhajtjuk tanulmány tárgyává tenni, majd az oklevélrészeket, az utóbbiakat főkép a bennök előforduló formulák eredete szempontjából. Az oklevelek szerkesztésmódjára is utalunk ezekkel kapcsolatban, de a stilusról szóló fejezetben meg a különös részben is érintetjük e kérdést. A belső tulajdonok köréhez tartoznak ugyan a tartalom jogi és historiai vonatkozásai is, de ezek megvilágitását a különös részben adjuk, bár a narratióval és dispositióval kapcsolatban is érintjük, ezért itt külön nem terjeszkedünk ki rájok.

a) *Az oklevelek stilusa, nyelve.* A stilus szempontjából mindenekelőtt arra az érdekes jelenségre kell irányitani figyelmünket, hogy V. 6. és V. 15-ben az u. n. cursus szabályai érvényesülnek, vagyis a mondatok befejező szavai bizonyos ritmus szerint vannak kiválogatva. A pápai kanczelláriában a XII. század végén foglalják irásba ennek szabályait, s a XIII. században, sőt a XIV. század legelején IV. Miklós trónraléptéig szinte általános ezek érvényesülése a pápai oklevelekben, legalább a mennyiben a mondatok végére vonatkoznak.[1] Mig a német birodalmi kanczelláriában csak ritkán és nem következetesen alkalmazva érvényesülnek,[2] addig Venczel emlitett két oklevelében ezek öntudatos alkalmazásával találkozunk. Tökéletesen érvényesül a cursus velox[3] V. 6 arengájában (s az ezzel megegyező V. 4 s V. 5-ében is). Hadd álljon itt ez arenga szövege, mely a szabályosan megszerkesztett arengáknak valóságos mintaképe: «Interest principum orbis terre se cunctis eorum fidelibus *ostendere gratiosos*, sed eis precipue manus *extendere liberales*, pro quibus sincera fides et grata *servicia interpellant*. Sic enim satisfaciunt *debito rationis*, sic fideles suos in constantia fidei (V. 4, s V. 5-ben in fide) *corroborant et confirmant*, sic alios ad devotionem suam invitant et *alliciunt per exemplum*.» Két főrészre oszlik tehát s mindenik 3—3 részre tagozódik. Hogy a cursus szabályait a mon-

[1] Dl. 1476, 1497.
[2] Dl. 1655, 1670.
[3] Dl. 1555.

[1] *Bresslau* i. m. II. 365., 368.
[2] U. o. 369—370.
[3] A cursus velox szabálya szerint a mondat végén 2 spondeus áll, s előttük egy daktilus. Minden egy szótagu szó fél spondeus, a két szótagu szó spondeus, a 3 szótagu másfél spondeus vagy daktilus a szerint, hogy a hangsuly az utolsóelőtti vagy az utolsó harmadik szótagon van. A több szótagu szavakra nézve is ez az irányadó, hogy csupán spondeusok és félspondeusokból állanak-e, vagy daktilus az utolsó három szótagjuk (l. *Bresslau* i. m. II. 366—367.).

datok végén öntudatosan alkalmazza, nyilvánvaló.[1]

A mi a két oklevél többi részét, főkép a narratiót, meg a dispositiót illeti, megállapithatjuk, hogy egy-két kivételtől eltekintve csaknem mindig «cursus velox»-szal találkozunk a mondatok végén, de e mellett V. 6-ban a cursus tardusra is van példa.[2] Hogy épen V. 6 irója az, a ki ismeri a ritmikus prózát, azt érdekesen bizonyitja az általa irt oklevél szövegének V. 4 és V. 5-tel való egybevetése. Ugyanis néhol a szórend tekintetében tér el az oklevelek szövege, s rendesen ott, a hol eltér, V. 6-ban «cursus velox»-szal találkozunk. A legszembetünőbb ez az alkanczellár sorában: mig a V. 4 s V. 5-ben «aule nostre vicecancellarii» fordul elő, V. 6-ban «vicecancellarii aule nostre», tehát a cursus velox szabálya szerint végződik e mondat is.[3] Mindezekből bátran levonhatjuk azt a következtetést, hogy V. 4, V. 5, V. 6, valamint V. 15 fogalmazója Venczel cseh eredetü irója VC volt.

De nemcsak a ritmikus, hanem a rimes prózának nyomát is megtaláljuk okleveleinkben. Talán nem véletlenül rimel V. 15. corroboratiójának három sora:

«ad quod inpermutabiliter conservandum
ipsis tradidimus presens scriptum
sigilli nostri signaculo communitum.»

Még jellegzetesebb példára akadunk V. 8 arengájában. Ennek szövege igy hangzik:

«Licet regalis pietas ad quoslibet corone regie fideles extendere debeat munificentie sue manus liberales, illos tamen specialiori debet prosequi gratia et favore, quos conspicit regiis et regni negotiis fideliter insudare.»

Hogy itt öntudatosan igyekszik 2—2 egyenlő szótagszámu rimelő sorba foglalni az arenga tartalmát az iró, azt kétségtelenül bizonyitja ez arengának III. Endre egyik oklevelében előfordulóval való egybevetése.[1] A mi arengánk szövege csaknem szószerint megegyezik amazzal, csupán az első sorban fordul elő «pietas» «sublimitas» helyett, a második sor végén pedig hozzáadatott az Endre-féle szöveghez a «liberales» szó, s igy elérte az ujra fogalmazó, hogy a két első sor 21—21 szótaguvá legyen és rimeljen. A harmadik sor Endrénél 23, a 4-ik 21 szótagból áll, ezért a 3-ikban az átstilizáló az ott szereplő «teneatur»-t «debet»-tel helyettesiti, a 4-ikben meg «regis» helyett «regiis»-t ir, s igy mindkét sor szótagszáma 22 lesz. A rimelésre való törekvésnek nyomát megtaláljuk Ottó okleveleinek arengáiban is (O. 2, O. 3, O. 5). Mind a három arenga befejező mondatai rokonságot mutatnak s többé-kevésbé rimelnek. E három arenga kétségtelenül Henrik bán és tárnokmester 1306 január 13-ikán kelt okleveléből vétetett, melyet O. 2 átir. Ebben igy hangzik az arenga befejezése (sajnos Fejér nem közli tökéletesen):

«quia cum bonis benefacimus,
dum eorum quieti assurgimus,
(dum) eorum commoda consequimur,
per hoc noster conquiescit animus
(merito), et fovemur.»[2]

Ottó arengáinak fogalmazói azonban változtatnak rajta: hol a második, hol a harmadik sort hagyják el.

Stilisztikai szempontból még Ottó okleveleiről kell nehány szót mondanunk. Mindenek előtt O. 3 arengája érdemel figyelmet.[3] Ez a hosszu, bonyolódott szerkezetü arenga a rosszul sikerült arengák jellemző példája. Legszembetünőbb hibája, hogy «et maxime illis»-

[1] Bár nem egészen szabályos, mindig pl. «corroborant et confirmant», de Bresslau nyomán (l. 370. l. jegyzet) bátran ide számithatjuk ezeket is.

[2] Cursus tardus esetén az utolsó szó daktilus, ezt egy fél spondeus, ezt meg egy vagy több spondeus előzi meg, pl. Regem Ungarie, comitatum spectantibus.

[3] A sanctioban is: «emergerent contra ipsos» (V. 6.), mig V. 4. és V. 5-ben az ipsos helyett «eosdem» fordul elő.

[1] F. VI. 2. 260.

[2] Az Ottó okleveleiben szereplő arengák szövege alapján egészitettük ki.

[3] Quoniam ea, que aguntur in temporibus, ne lapsu temporis in nihilum revocentur, et maxime illis, qui iuga maiestatis regie in humeribus ipsorum die noctuque contraxerunt, et per ea fideles et meritoria servitia nobis et predecessoribus nostris exhibuerunt, et dum instrumenta ipsorum super donatione, collatione, que dicti predecessores nostri donarunt, nobis exhibite fuerint et reportate et nostre regie maiestati iusta et rationabilia visa fuerint, nostro privilegio de iure et de facto ac de speciali nostra regia pietate tenemur confirmare, ut alii hoc viso ad nostra servitia fortius accendantur, quia dum bonis benefacimus, dum eorum commoda consequimur, per hoc noster conquiescit animus, merito et fovemur. (A. O. I. 41. l-on hibásan «faciemus» közöl).

szel egy uj mondatot vezet be, de miután két jelzői mellékmondatot kapcsolt hozzá, a megkezdett mondatról elfeledkezik a fogalmazó, s egy jelzői mellékmondattal bővült összetett időhatározói mellékmondatot kezd ismét «et»-tel. De ez oklevél megerősitő része is sajátságos: «Privilegium de verbo ad verbum rescribi fecimus non abrasum, non cancellatum, aut in aliqua sui parte viciatum, ut est iuris, et presentibus inseri ac nostri duplicis sigilli munimine iussimus communiri.» A szórend azt a benyomást kelti, hogy egy a királyi oklevelek szerkesztésében gyakorlatlan egyén fogalmazványával van dolgunk. O. 5 fogalmazója pedig azt a hibát követi el, hogy felhasználja az adománylevelekben gyakori «sine herede decedentis» kifejezést, de nem nevezi meg azt, a ki magtalanul hunyt el, ugy hogy az olvasó azt hiheti, hogy ez a kifejezés előtt emlitett Ördögre vonatkozik, de annak meg élő fiairól emlékezik meg, tehát bizonyára nem ő hagyta el a földi hazát örökös nélkül. Sőt O. 2-őt sem hagyhatjuk szó nélkül: ugyanis a megerősitő záradék formuláit átviszi az átirt oklevelet megelőző részbe, s igy a «de verbo ad verbum *insertis*» kifejezés megelőzi az átirt oklevél szövegét.

Grammatikai szempontból már Venczel okleveleiben is találkozunk hibákkal. V. 1-ben a többesszámu alany után egyesszámban áll az állitmány egy izben. V. 8-ban meg a «contradictoribus... evocatis» kifejezés helyett «contradictores ... evocatis» olvasható. Sőt V. 3 szövege sem tökéletes, grammatikai szempontból hasonló hiba található a «convovocatis conmetaneis et vicinos» kifejezésben. De jóval több hibát találunk Ottó okleveleiben. O. 3 arengájában az «instrumenta»-val nem egyezteti az «exhibite fuerint et reportate» kifejezést, se előbb a «fideles»-t a «servitia»-val. O. 4 következő nehány sora ugy stilisztikai, mint grammatikai szempontból kifogásolható: «... verita*tem* vi*sis* et litte*ras*... perlec*tis*, et audi*tis* et quod etiam iuxta relationem fidelium baronum et nobilium regni nostri in ibi nobiscum existentium percepimus, omnes possessio*nas* (sic) dicti N... omnino reddidimus etc.» Emellett a «possessionas»-szal más helyen is találkozunk benne, egy izben meg «earundem» fordul elő István és testvéreire vonatkozólag, sőt, bár kissé bizonytalanok a vonások, ugy látjuk egy izben «omnes litteres»-t ir. O. 5-ben pedig az intitulatióban «dei gratie»-t találunk.

Egyébként ez oklevelek nyelvét illetőleg csak azt jegyezzük meg, hogy bennök is a középkori latin nyelvvel találkozunk s annak jellemző sajátságaival: az accusativus cum infinitivo helyett «quatenus»-szal, «quod»-dal szerkesztett tárgyi mellékmondatokkal (V. 3, V. 7, V. 13), a gerundivumos szerkezetekkel (pl. V. 1: exponendo significarunt, V. 13: dicunt conquerendo stb.) ugyanannak a fogalomnak szinonim szavakkal való kétszeres-háromszoros kifejezésével pl. a donatio formulájában (V. 2, V. 4 stb.), tehát megfelelnek annak a kornak, melyben keletkeztek.[1]

b) *Az intitulatio a formula devotionisszal.* A formula devotionis ugy Venczel, mint Ottó mindenik oklevelében: «dei gratia», mig magának az intitulatiónak különböző formuláira akadunk. Venczel okleveleiben az intitulatio három főformájával találkozunk, bár mindeniknek vannak variánsai is. 1. A litteræ clausæ-ban és patensekben az intitulatio: «Ladizlaus dei gratia rex Hungarie vagy Ungarie» (V. 3, V. 7, V. 13), de előfordul az utóbbi «nos»-szal az élén (V. 11), sőt V. 15-ben a «nos»-szal kezdődő intitulatióban «Hungarie rex» a két utolsó szó sorrendje. III. Endre zárt leveleiben és patenseiben is találkozunk ez intitulatio mindenik formájával,[2] kivéve az utolsót, mely csupán I. Károly okleveleiben fordul elő egy izben «nos»-szal,[3] egyébként a nélkül.[4] Ha azonban a cseh királyi oklevelek intitulatióira is kiterjesztjük figyelmünket, ugy megállapithatjuk, hogy II. Venczel egyszerübb szerkezetü okleveleiben gyakori intitulatio: «Nos (vagy e nélkül) Wenczelaus dei gratia Boemie et Polonie rex».[5] Tekintetbe véve, hogy minden valószinüség szerint cseh ember fogalmazványa e patens, a cseh királyi oklevelek hatásának érvényesülését kell látnunk intitulatiója szokatlan formájában is. 2. A korábbi privilegiumokban, sőt V, 1 s V.

[1] V. ö. *Breslau*: i. m. II. 350—351.

[2] Pl. H. O. VI. 462., 654. Fontes Rer. Austr. II. 15., 173., 195.

[3] Kolozsvári okl. 38. (U. a. F. VIII. 2., 72.)

[4] H. O. I. 107., 126.

[5] A. O. I. 19. *Theiner*: Mon. Hung. I. 414. Reg. Boem. II. 808., 811., 813.

2-ben is, melyek a patensekhez sorozandók, a következő az intitulatio: «Ladizlaus dei gratia Hungarie, Dalmatie, Croatie, Rame, Servie, Gallicie, Lodomerie, Cumanie, Bulgarieque rex.» De V. 1 s V. 2-ben «nos» előzi meg e teljes czimet is, mig V. 4, V. 5, V. 6 s V. 8-ban e nélkül fordul elő. Az utóbbi általános III. Endre s Károly privilegiumaiban s az előbbire is van nagy ritkán példa.[1] A cseh királyi s lengyelországi okleveles gyakorlatban azonban igen gyakori a «nos»-szal kezdődő hosszabb intitulatio,[2] ugy hogy tekintetbe véve az oklevelek egyéb jellemző sajátságait, feltehetjük, hogy a czimzésben is alighanem a cseh királyi vagy lengyelországi gyakorlat hatása érvényesült. 3. Venczel későbbi privilegiumaiban az előbbi czim szerepel (nos nélkül), de ehhez járul a következő nehány szó: «Magnifici principis domini Wencezlai Boemie Polonieque regis primogenitus.» (V. 10.) Néha «principis» elmarad s «Polonieque» helyét «et Polonie» foglalja el (V. 9, V. 12, stb.). Hogyan került ez a kifejezés az intitulatióba? A magyarázatot Venczel pecsétje adja meg. Ha ugyanis a ránk maradt pecséttöredékeket megvizsgáljuk, megállapithatjuk, hogy azon a közölt intitulatio volt olvasható.

Ottó okleveleiben az intitulatiónak két typusával találkozunk: 1. O. 4-ben, vagyis patensében a rövidebb forma: «Nos Otto dei gratia rex Hungarie», 2. O. 1, O. 2, O. 3 s O. 5-ben, vagyis privilegiumaiban a teljes czim: «Otto dei gratia Hungarie (vagy Ungarie), Dalmatie, Croatie, Rame, Servie, Gallicie, Lodomerie, Cumanie, Bulgarieque rex.» Tehát az intitulatiók s azok használata teljesen megfelelnek a magyar királyi okleveles gyakorlatnak.

c) *Az inscriptio a salutatióval.* Ez az oklevélrész a privilegiumokban s litteræ clausæ-ban (néha patensekben is) szerepel, de mig az előbbi oklevélcsoportban általában az egész keresztyénség megszólitása és üdvözlése nyer az inscriptióban kifejezést, az utóbbiak e formulájában az alattvalók egy meghatározott csoportját, sőt egy bizonyos egyént vagy testületet szólit meg s üdvözöl az uralkodó. Az előbbinek hat formája fordul elő Venczel és Ottó okleveleiben: 1. «Omnibus (V. 6-ban Universis) Christi fidelibus tam presentibus, quam futuris, tenorem presentium inspecturis salutem in domino sempiternam» (V. 4, V. 5, V. 6). A bevezető szavak s a salutatio ugy III. Endre, mint I. Károly okleveleiben gyakoriak,[1] de a «tenorem presentium» kifejezést ezek inscriptiójában nem vettük észre. A cseh királyi oklevelekben az inscriptio csak nagy ritkán szerepel, gyakran czimzés után mindjárt az inscriptiószerü promulgatio következik.[2] Ugy látszik az oklevél fogalmazója alkalmazkodni igyekszik ugyan a magyarországi gyakorlathoz, de befolyásolja a cseh királyi oklevelek gyakorlata: az inscriptióban alkalmazza a promulgatióban gyakori kifejezést, a promulgatiót pedig elhagyja az arenga után. A V. 6-ban, a VC. által irt oklevélben előforduló «universis» is jellemző: a cseh királyi oklevelekben legtöbbször ez fordul elő és csak a legnagyobb kivétel az «omnibus».[3] 2. A megszólitás ugyanigy, mint előbb (omnibus-szal) a «fidelibus»-ig, utána; «presens scriptum inspecturis salutem in omnium salvatore». Ez a Venczel és Ottó okleveleiben leggyakrabban szereplő inscriptio (V. 8, V. 12, O 2, O. 3), s gyakran találkozunk vele III. Endre, I. Károly, sőt előfordul Thomasina, meg Mária királyné okleveleiben is.[4] 3. A salutatio az elsőével azonos, a többi a második inscriptióval egyezik, csupán a «presens scriptum» helyett szerepel «presentes litteras» (V. 9, «universis»-szal V. 14). Ez az inscriptio más salutatióval III. Endre s I. Károly okleveleiben is szerepel,[5] ugyanezzel a salutatióval csak az előbbinek okleveleiben fordul elő.[6]

[1] W. V. 63., 169. F. VIII. 2. 53.

[2] *Schmauk*: Supplementum Annalectorum Terrae Scepusiensis II. 30. Monumenta medii ævi hist. Poloniæ III. 163., 177. V. 8. *Boczek*: i. m. V. 84.

[1] F. VI. 2., 126, 265. H. O. VII. 222. *Zimmermann-Werner*: Urkundenbuch I. 341. (U. a. F. VIII. 6., 24.) Blagaj család oklevéltára. Mon. Hung. Hist. Dipl. 28., 90.

[2] Reg. Boem. II. 808. *Boczek*: i. m. V. 84., 87., 95. stb. (inspriptio «omnibus»-szal 79. l.)

[3] L. u. o.

[4] F. VI. 2., 124., 249. Okmányok a Melczer család levéltárából 24. W. X. 185. Zichy család okmánytára I. 112.

[5] F. VI. 2., 25. H. Okl. 134. H. O. IV. 119. Knauz i. m. II. 736. (U. o. F. VIII. 2., 79.)

[6] F. VI. 2., 72. Sopron. Okl. I. 55. *Kubinyi*: i. m. I. 165.

4. Az első bevezető szavai a «futuris»-ig, majd a második a «presens»-től végig: ezt az inscriptiót s salutatiót Ottónál találjuk meg egy izben (O. 1), s gyakran ugy III. Endre,[1] mint I. Károly[2] okleveleiben. 5. A bevezető szavak «fidelibus»-ig az előbbiekkel egyezők, utánuk: «presentem paginam inspecturis, salutem in salutis largitore». Ez is Ottónál szerepel egyszer (O. 5), e mellett III. Endre[3] s I. Károly[4] privilegiumaiban is. V. 10-ben csupán salutatióval találkozunk, mely az előbbi formula salutatiójával egyezik s csak a szórend tekintetében tér el III. Endre egyik oklevele szintén inscriptio nélküli salutatiójától.[5]

Az individualis jellegü inscriptiókkal kapcsolatos salutatiók szövege mindig «salutem et gratiam», ép ugy mint III. Endre s I. Károly okleveleiben.[6] Az inscriptioknak pedig három formájával találkozunk Venczel és Ottó okleveleiben: 1. «Fidelibus suis capitulo Jauriensi» (V. 3), mely forma teljesen megfelel a III. Endre s I. Károly mandatumaiban levőknek.[7] (Kivül pedig a czim igy hangzik: «Capitulo Jauriensi pro Stephano Rupho.») 2. «Fidelibus suis palatino et omnibus aliis iudicibus, quibus presentes hostenduntur» (V. 7). Az ország összes biráinak ezzel tökéletesen megegyező megszólitása nem fordul elő sem III. Endre, sem I. Károly okleveleiben;[8] még az utóbbi egyik patensében találunk ehhez leghasonlóbbat. 3. «Fideli suo Stephano palatino filio Ernei bani» szerepel Venczel egyik oklevelében, mint inscriptio (V. 13). III. Endre s I. Károly olyan mandatumaiban, melyek megnevezett egyénhez, illetőleg egyénekhez intéztettek, azok nevét rendesen «dilecto et fideli suo» szokta megelőzni,[9] bár Károly egyik mandatumában V. 13-nak megfelelő módon «fidelibus suis» fordul elő.[10]

d) *Az arenga.* Venczel s Ottó okleveleiben 3—3 különböző szövegü arengával találkozunk (V. 4, V. 5, V. 6, V. 8, V. 10, O. 2, O. 3, O. 5). De mig az utóbbiakban többé-kevésbé hasonló kifejezéseket találunk, sőt Venczel egyik arengájával rokon elemeket fedezhetünk fel bennök, addig a Venczel okleveleiben szereplő három arenga szövege semmi rokonságban nincs egymással. Csupán a V. 4, V. 5, V. 6-ban szereplő arengában, meg a V. 8-ban találhatóban van egy azonos kifejezés (manus extendere liberales). Az előbbi sem III. Endre, sem I. Károly okleveleiben nem fordul elő, még csak hasonló szövegü arengát sem találunk ezekben. Az utóbbi arenga, a mint már fentebb is láttuk, nehány szótól eltekintve, teljesen megegyezik III. Endre egyik oklevele arengájával. Mig az első az oklevél fogalmazójának alkotása lehet, ha nem valami cseh formulás könyvre vezetendő vissza, az utóbbi egy a magyar királyi kanczelláriában használt formulagyüjteményre, vagy esetleg III. Endre emlitett oklevelének (vagy egy hasonló arengával birónak) fogalmazványára, a mi a kanczelláriában maradt. Az átalakitásokat ugy látszik részben V. 4, V. 5, V. 6 közös fogalmazványának tekintetbevételével hajtotta végre V. 8 fogalmazója. Még érdekesebb eredményre vezet a V. 10-ben szereplő arenga: ez ugyanis szóról-szóra megegyezik nemcsak III. Endre, hanem I. Károly egyik oklevele arengájával is,[1] csupán az utóbbiban fordul elő «pensare» helyett «metiri». E mellett Károly nehány oklevelében találkozunk a V. 10 arengája egyes kifejezéseivel, mondataival.[2] Ez a körülmény különösképen igazolja azt a feltevésünket, hogy III. Endre és Venczel, valamint III. Endre és I. Károly, esetleg Venczel és Károly okleveles gyakorlata között is megvan az összefüggés.[3]

[1] H. O. V. 384., 460.
[2] Zichy Okm. I. 225. Blagaj Okm. 91.
[3] Sopron. Okm. I. 55. H. O. VI. 367.
[4] Urkundenbuch I. 315.
[5] *Knauz*: i. m. II. 269.
[6] H. O. VIII. 453. Urkundenbuch I. 353.
[7] H. O. VI. 463. VII. 296. Zichy Okm. I. 134., 156.
[8] H. O. VI. 462. (*Knauz*: i. m. 11., 487.) Zalavármegye okl. I. 157.
[9] H. O. VI. 365. *Knauz*: i. m. II. 612.
[10] Zichy okm. I. 174.

[1] F. VI. 2., 247. Sopron. Okm. I. 84.
[2] Melczer okl. 24. Zichy okm. I. 218.
[3] Hogy Endre s Károly oklevelei közt van összefüggés, azt más arenga is bizonyítja. Talán Károly egy 1310-iki oklevele (F. VIII. 1. 376.) rövid arengájára itt nem hivatkozhatunk, mert úgy látszik ez nem annyira III. Endre hasonló szövegü arengájára (F. VI. 1. 344.), hanem mindkettő a pápai okleveles gyakorlatra vezetendő vissza (W. IX. 84. Dl. 1738.). De van egy arenga, mely kétféle variációban szerepel I. Károly okleveleiben (H. okl. 191. F. VIII. 2., 199., 213.) s az egyik variációja szórul-szóra megegyezik III. Endre egyik oklevele arengájával (H. O. VI. 384.).

Az Ottó okleveleiben szereplő három arenga ugy látszik az oklevélirók fogalmazványa, de nem egészen szabadon alkották meg azokat. A mint már fentebb emlitettük, ez arengák befejező sorai Henrik bán egy a kanczelláriába megerősités végett benyujtott oklevelében szereplő arengára vezetendők vissza. Ez az oklevél bizonyára a kanczelláriában maradt s igy mind a három izben erre támaszkodnak Ottó okleveleinek fogalmazói, ha nem is szóról-szóra veszik át befejező részét. A mi már most az arengák első, a Henrik bán oklevele arengájától független részét illeti, a következők veendők figyelembe: O. 2 és O. 5 arengája első mondata másutt nem fordul elő, csupán az utóbbiban használt «metiri... debet merita singulorum» kifejezés I. Károly egy oklevelében.[1] A második mondat mindkettőben ugyanazt a gondolatot fejezi ki, hasonló, részben egyező szavakkal O. 2-ben ugyan kissé bővebben, s szinte egyezik a V. 10-ben szereplő arenga második mondatával. O. 2-ben most a már emlitett befejező rész következik, O. 5-ben azonban még egy összetett mondattal találkozunk, melyet a maga egészében másutt nem találtunk meg, de az «ad fidelitatis operam» kifejezés (de «opera»-val), s a «facilius invitantur» (de «invitentur»-ral) előfordul ugy Venczel oklevele emlitett arengájában, mint I. Károly oklevelei arengáiban.[2] Az O. 3-ban található arenga első fele azonban ugy tartalmát, mint kifejezéseit tekintve majdnem egészen egyedül áll. Még a legelső gondolat, mely az oklevél kiadatásának okát abban látja, hogy az idők folyása semmivé ne tegye azokat, a mik megtörténtek, fordul elő néha királyi okleveleinkben, de más kifejezések keretében.[3] Királyi oklevelek arengáiban csupán az «ut alii... fortius accendantur» kifejezéssel találkozunk az itt szereplők közül. A «nobis exhibite fuerint et reportate» pedig a prima donatiot tartalmazó patensekben a contextus befejező részének stereotyp kifejezése s ezt a formulát a szerkesztő átveszi a nélkül, hogy egyeztetné az «instrumenta»-val.[4] De mindebből még nem következtethetünk arra, hogy az oklevél fogalmazója mintául használt volna fel egy kész arengát. Az arengák alapján is arra a következtetésre jutunk tehát, hogy III. Endre s Ottó, illetőleg Venczel és Ottó kanczelláriája közt nem igen volt kapcsolat. Igaz, hogy a V. 10-ben szereplő arenga, melynek hatása érezhető III. Endre okleveleiben is előfordul, de ebből még nem szabad III. Endre vagy Venczel kanczelláriájával való kapcsolatra következtetnünk, hisz V. 10-et megerősités végett bemutatták Ottó kanczelláriájába, s igy ismerhette meg O. 5 fogalmazója ez arenga szövegét. I. Károly okleveleivel való rokonság alapján sem lehet e két kanczellária kapcsolatát feltételeznünk, ugyanis a rokon kifejezések egy kivételével ugyancsak V. 10-ből valók, a «metiri debet merita singulorum» pedig szintén hasonlit az ebben szereplő hasonló kifejezéshez, s önmagában még nem elég alap arra, hogy belőle az emlitett körülményre vonhatnánk le biztos következtetést.

e) *A promulgatio.* Két főcsoportra osztjuk a Venczel és Ottó okleveleiben szereplő promulgatiókat: 1. a magyar királyi oklevelekben elő nem fordulók, 2. az ezekben is használatosak csoportjára.

1. V. 1 és V. 2 promulgatiói nagyon hasonlók. Az utóbbiban igy hangzik: «Universis et singulis presentis temporis et futuri, ad quorum notitiam presentes devenerint, volumus esse notum.» Az előbbi «singulis» után «ad quos presentes»-szel folytatja, innen ugyanazokkal a a szavakkal, csupán a «volumus» és «notum» szavakat cseréli fel. Teljesen megegyező promulgatióval sehol sem találkoztunk, még a leghasonlóbb két lengyelországi oklevél (Miklós palatinus 1300 és 1303-ban kelt oklevelei) promulgatiója.[1] Az «universis et singulis» kifejezés ugyan itt nincs meg (csak «universis»), de ezt meg megtaláljuk Muscata János krakkói püspök 1296-ból való oklevele inscriptiójában.[2] Valószinü tehát, hogy a lengyelországi okleveles gyakorlatra vezetendő vissza ez a formula. A cseh királyi oklevelek promulgatiói másképen hang-

[1] *Schmauk*: i. m. II. 25. (F. VIII. 5. 31.)
[2] Sopron. Okl. I. 92. Zichy okm. I. 218.
[3] Zichy Okm. I. 132. II. 226. Dl. 2071.
[4] H. O. VII. 362. W. XII. 525. Zichy Okm. I. 100.

[1] Codex diplomaticus maioris Poloniæ II. 193., 222.
[2] Monumenta medii ævi Poloniæ III. 150. (Ulászlónál herczegében is: V. 5. l.)

zanak. De nemcsak a V. 1 s V. 2-ben, hanem a V. 15-ben is a magyar királyi oklevelek promulgatiójától eltérővel találkozunk: «Notum facimus universis, ad quorumcunque notitiam pervenerit presens scriptum.» Az első mondat ugyan gyakori a c eh királyi oklevelek promulgatiójában is,[1] de előfordul a lengyelországi oklevelekben hasonlóképen.[2] A második mondatot ugyan teljesen azonos formában sehol sem találtuk meg, de hasonló szövegezésü promulgatiókkal a lengyelországi okleveles gyakorlatban találkoztunk Leskó herczeg oklevelében.[3] Talán még sem kell feltételeznünk ez alapján ez oklevél fogalmazója lengyelországi eredetét: lehetséges, hogy V. 2 fogalmazványa utján került e kifejezés V. 15 promulgatiójába, vagy valami más, általunk meg nem állapitható módon. Annyi bizonyos, hogy sem III. Endre, sem I. Károly okleveleiben nem találunk ezekhez csak hasonló promulgatiót sem.

2. A magyar királyi oklevelekben előforduló promulgatióknak szintén két typusával találkozunk Venczel és Ottó okleveleiben. Az első ismét két főformában szerepel. Az egyik legbővebb formája: «Proinde ad universorum tam presentium, quam futurorum notitam harum serie volumus pervenire» (V. 8). III. Endre s I Károly okleveleiben is ismételten előforduló promulgatio ez.[4] «Proinde» nélkül előfordul V. 12-ben, mint III. Endrénél s I. Károlynál is.[5] O. 2, O. 3, s O. 5-ben «proinde»-vel az előbbitől csak annyiban különböző szöveget találunk, hogy a notitiam nem a «futurorum», hanem már az «universorum» után következik, a mint I. Károly s néha III. Endre okleveleiben is.[6] Nehányszor elmarad a «tam presentium, quam futurorum» kifejezés. Ez a rövidebb formula szintén hol «proinde»-vel (V. 10), hol meg a nélkül szerepel (V. 9, O. 1). Mindkettőt megtaláljuk III. Endre s I. Károly okleveleiben nem egyszer.[1] A másik forma ez: «Ad universorum notitiam tenore presentium volumus pervenire» (V. 14). III. Endrénél gyakori, I. Károlynál is előfordul.[2]

A második typus a patensekben fordul elő. V. 11-ben «significamus, quibus expedit, presentium per tenorem» (vagy «per presentes»).[3] Hasonló, ha nem is szóról-szóra egyező promulgatiókkal találkozunk III. Endre s I. Károly patenseiben is.[4] A másik formája e patensekben szereplő promulgatiónak: «memorie conmendantes universis, quibus expedit presentium per tenorem» (O. 4). Ez a formula Ottó irójára nézve jellemző: teljesen megegyezik a magyar királyi patensekben szokásos formulával, csupán az állitmányt hagyja el O. 5 gondatlan irója.[5]

V. 4, V. 5 s V. 6-ban promulgatio nincs, az arengát a narratióval a «hinc est» kifejezés kapcsolja össze. Ez a szerkesztésmód előfordul III. Endre s I. Károly okleveleiben,[6] de a lengyelországi oklevelekben is van rá példa;[7] ezekben az arengához az azt követő intitulatiót kapcsolja.

f) *A narratio és dispositio.* A narratio és dispositio tartalmi vonatkozásait a különös részben ismertetvén, e helyen a bennök szereplő formális részek megvilágitása lesz feladatunk. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy e formulákat szabadabban kezelték a dolog természeténél fogva, mint más oklevélrészek formuláit. Ezek két csoportot alkotnak: az indokolás és az intézkedés formulái különböztethetők meg.

1. Az arenga általánosságban indokolja az oklevélben foglalt intézkedést; azok a specialis körülmények megjelölése, melyek ép az adott esetben késztetik az uralkodót az intézkedésre, a narratio tartalmát képezi. Rendesen a petitio megemlitésére akadunk itt, de néha e mellett vagy

[1] *Boczek*: i. m. V. 84. Fontes rerum Austr. II. 23. (Urkundenbuch des Stiftes Hohenfurt) 59. H. O. VI. 392. F. VI. 2., 230.

[2] Monumenta medii ævi Poloniæ V. 8.

[3] U. o. III. 130.

[4] F. VI. 2., 59., 68. H. O. I. 123. VII. 362., 373.

[5] F. VI. 2., 84., 188. Zala. Okl. I. 103. Urkundenbuch I. 312. F. VIII. 1., 223.

[6] F. VI. 2., 189. Blagaj Okl. 65, Urkundenbuch I. 297, 332.

[1] F. VI. 2., 26., 28. H. O. I. 120., 126. IV. 135.

[2] F. VI. 2., 70., 256. Sopron. Okl. I. 55. H. O. III. 66.

[3] Az oklevél csak átiratokban maradt fenn, s ezekben a promulgatio kétféle szövegével találkozunk.

[4] F. VI. 2., 147., 207. A. O. 1., 80. Bánffy Okl. I. 45.

[5] F. VI. 2., 127. H. O. VIII. 445. A. O. I. 67.

[6] W. XII. 196. F. VI. 1., 156. (Knauz i. m. II. 293.) H. O. IV. 119. Kolozsvári Oklevéltár 31.

[7] Cod. dipl. maioris Pol. II. 196. Mon. med. ævi Pol. III. 134.

e nélkül az oklevélnyerő érdemei felsorolásával, vagy más körülmények s tények előadásával is találkozunk. Azonban e specialis indokolás mellett előfordul egy másik is nem egyszer: arengaszerü általános indokolás szerepel ugyanis néhány oklevélben a dispositióval kapcsolatban.

A petitio formális kifejezései közt a legegyszerübbek: «dicunt nobis», vagy «dicunt nobis conquerendo», melyek a «de iure» tartalmu patensekben szerepelnek.[1] Más oklevelekben, de néha a «de iure» oklevelekben is, a petitiót jelző mondat az «ad nostram accedens», vagy «accedentes presentiam» kifejezéssel bővül (V. 1, V. 9 stb.), mint III. Endre s I. Károly okleveleiben nem egyszer.[2] Az utóbbi esetben a kérés előterjesztését különbözőképen fejezik ki az oklevelek. V. 1: «exposuerunt et exponendo significarunt» kifejezése III. Endre egy hasonló tartalmu oklevelében szereplőre emlékeztet.[3] V. 3-ban s ennek nyomán V. 8-ban a petitio formulája: «N. terram seu possessionem N. nomine terre seu possessionis (V. 8-ban még: hominis) sine herede decedentis petivit a nobis sibi dari», mely ugyancsak III. Endre okleveleire emlékeztet, szinte szóról-szóra egyezvén meg azok szövegével.[4] Hasonlóképen nagy egyezést találunk III. Endre meg Venczel és Ottó átiró s megerősitő oklevelei közt a petitio kifejezéseit illetőleg, sőt ezek jórészt I. Károly egyik oklevelében is megtalálhatók.[5] Egy-két szó eltérés van ugyan mindenikben, de egyes kifejezések szóról-szóra egyeznek nem egyszer.[6] O. 4 petitiójának a formulája: «N. protestatus est» lengyelországi oklevelekben fordul elő,[7] de valószinüleg azokhoz ennek semmi köze nincsen: az oklevél fogalmazója önállóan használja e kifejezést, vagyis nem tulajdonképeni formula.

Az indokolás többi formulái közül figyelemre méltók az uralkodónak tett szolgálatok általános jelzésére szolgáló kifejezések. III. Endre s I. Károly okleveleiben előfordulókra emlékeztető formulák: «consideratis fidelibus et meritoriis servitiis» (V. 8, V. 10), s «considerantes fidelitates et gratiosa, nec non meritoria obsequia» (O. 5).[1] Ellenben a cseh királyi, illetőleg a lengyelországi oklevelek formuláihoz hasonlók V. 2, V. 4 (s V. 5, V. 6)-ban előjövők. Az előbbi igy hangzik: «ex clementia regie maiestatis advertentes fidelia, utilia et ardua servitia multo tempore exhibita, et in futurum dante domino exhibenda», az utóbbi meg igy szól: «cum N. grata et accepta ac utilia obsequia N. hactenus prestitit et nobis ad presens prestat et prestabit fideliter in futurum». Mindkettőben van egy közös elem, mely hiányzik a közel koru magyar királyi oklevelekből, de megtalálható nem egy cseh királyi s lengyelországi oklevélben e korban: a jövőben végzendő szolgálatokra való hivatkozás.[2] Jellemző V. 2-re nézve a «venerabilis princeps noster» kifejezés is, ugyanis a püspököt «princeps»-nek a cseh királyi oklevelek nevezik.[3] V. 15 formulájának: «intuentes grata plurimum et accepta obsequia N, quibus nos zelo ferventis fidei sunt semper stabiliter prosecuti», első fele II. Venczel cseh király okleveleire emlékeztet,[4] a «grata et accepta obsequia» pedig V. 4-ben s a vele egyező szövegü oklevelekben is előfordul, a mi megerősithet abban a feltevésünkben, hogy mindkét oklevélnek ugyanaz a fogalmazója.[5]

[1] Az oklevelek tartalma szerint «de iure» és «de gratia» csoport különböztethető meg.

[2] W. V. 246. H. O. VII 221., 276. Melczer Okl. 16. H. Okl. 147., 191.

[3] W. V. 306.

[4] W. V. 294. XII. 582., 633. F. VI. 2., 76.

[5] H. O. VII. 222. H. Okl. 151. A. O. I. 156. (Bár az utóbbiban sok uj elemmel bővülnek azok.)

[6] Körülbelül ez a szöveg ismétlődik kisebb-nagyobb változtatással: «exhibuit nobis privilegium N. regis super facto possessionis N. vocate confectum, petens a nobis cum instantia, ut ipsum privilegium ratam habere et nostro dignaremur privilegio confirmare. Cuius tenor talis est.» (V. 9., V. 11., V. 12., V. 14. O. 1 kisebb, O 2 s O. 3 nagyobb eltéréssel használják ezt.)

[7] Cod. dipl. maior. Pol. II. 121., 122.

[1] W. V. 294. XII. 530. H. O. VIII. 327., 403. A. O. I. 111., 135., 233., 235. stb.

[2] *Boczek*: i. m. V. 28., 145. F. VI. 2., 302. Mon. med. ævi Pol. V. 5. Cod. dipl. maioris Pol. II. 118., 127., az utóbbiakban «dante domino» is, a mi a cseh oklevelekből hiányzik.

[3] *Boczek*: i. m. V. 84., 96. Miscellana historica regni Bohemiæ, VI. 22.

[4] Reg. Boh. II. 681.

[5] Erre vall még, hogy mindkettőben «presens scriptum»-nak jelöli a fogalmazó az oklevelet. Természetesen ezek csak az irókról és a stilusról szóló fejezetekben elmondottak után bizonyitanak, önmagukban még nem volnának erre nézve bizonyitékok.

Az emlitett formulák olyan oklevelekben szerepelnek egy kivételével (V. 8), melyekben a petióról nincsen szó, azokban, melyek azt is megemlitik, néha szintén találunk bővebb indokolást s ezekben formális részeket, de ezek szerkezetileg a dispositióval vannak egybekapcsolva. Pl. V. 3-ban «verum quia de qualitate et quantite ipsius possessionis veritas nobis non constaret, et utrum nostre pertineat collationi nec ne».[1] V. 8 és V. 10-ben hasonlóképen a dispositióval kapcsolatos indokolással is találkozunk, noha az utóbbi a petitióról nem tesz emlitést. Az előbbi formulái közt egy arengaszerü mondat vonja magára figyelmünket, ugyanis ez III. Endre, s I. Károly okleveleiben is nem egyszer szerepel,[2] az utóbbi indokolása meg szinte teljesen előfordul III. Endre nehány oklevelében, s hozzá hasonló I. Károly egyik privilegiumában.[3] Arengaszerü mondattal találkozunk még V. 7, V. 13 s O. 2-ben is a dispositióval kapcsolatban, de ezek valószinüleg az oklevelek fogalmazóitól valók: másutt ugyanis nem vettük észre előfordultokat.

2. Az intézkedés formulái egyfelől az intézkedés tényének, másfelől az intézkedés tartalmának kifejezésére szolgálnak, s ide számithatjuk a consensus, consilium, relatio formuláit is. Ezek közül a legtöbb a magyar királyi okleveles gyakorlatnak megfelelő. Az adományelevelekben az intézkedés formulája körülbelül igy szól: «dedimus, donavimus et contulimus N. et per eum suis heredibus, heredumque suorum successoribus iure perpetuo et irrevocabiliter possidendam, habendam pariter et tenendam» (V. 8, V. 10, O. 5).[4] Ép ugy az emlitett három oklevélben előforduló pertinentia-formula is előfordul III. Endre s I. Károly adományleveleiben szinte szóról-szóra: «cum omnibus utilitatibus et pertinentiis suis sub eisdem metis et terminis, quibus ipsa terra primitus limitata extitit et possessa».[1] V. 3-ban a «mandatum statutorium»-ok stereotyp kifejezéseivel találkozunk.[2] Az átiró s megerősitő oklevelekben, meg III. Endre hasonló tartalmu okleveleinek formulái ismétlődnek kisebb-nagyobb eltérésekkel.[3] A consensus stb. formulái részben megfelelnek III. Endre s I. Károly okleveleiben használt kifejezéseknek, de ugy látszik ezeknek megemlitésére nem alakultak ki állandó kifejezések, vagyis valóságos formulák. Erre enged következtetni a kifejezések változatossága ugy okleveleinkben, mint III. Endre s I. Károly privilegiumaiban. V. 1 formulája: «ex consensu prelatorum et baronum hic nobiscum presentium» főkép az «ex» használata által tér el a szokásos kifejezésektől, de III. Endrénél van erre is példa.[4] A magyar királyi oklevelek formuláihoz közelebb áll V. 14 mondata: «de consilio fidelium baronum nostrorum videlicet N. nec non aliorum, qui tunc nobiscum aderant.»[5] Egészen szokatlan a tartalma, meg a helye V. 1 és V. 2-ben annak a mondatnak, mely a consiliumról megemlékezik: «de (V. 1-ben ez elmarad) quorum consilio hanc fecimus chartam et (e két szó V. 2-ben hiányzik) donationem» (l. a tanukról szóló fejezetet). O. 4-ben a bárók és nemesek «relatio»-járól van szó: III. Endre egyik oklevelében találunk némileg hasonló formulát.[6]

De, miként az indokolás, ugy az intézkedés formulái közt is külön kell megemlékeznünk V. 2, V. 4 (s az ezzel egyezők) formuláiról. Mig a magyar királyi okleveles gyakorlatban azt figyeltük meg, hogy az adományozást kijelentő mondatban do, dono és confero a jelzett sor-

[1] V. ö. H. O. VII. 307. F. VI. 2., 76., 80.

[2] «Nos igitur, quibus ex officiis suscepti regiminis incumbit metiri et pensare singulorum merita et unicuique iuxta suorum exigentiam meritorum respondere.» (F. VI. 2., 188. W. X. 633. A. O. I. 156., 232.)

[3] «Nos itaque attendentes et considerantes fidelitates et servitia N., licet pro tot et tantis servitiis suis nobis fideliter impensis potioribus donativis digni habeantur, tamen in aliqualem recompensationem suorum servitiorum et fidelitatum etc.» (V. ö. W. XII. 582. H. Okl. 149 kissé eltérő A. O. I. 131.)

[4] V ö. W. V. 294. XII. 582., 633. A. O. I. 131., 195. Természetesen kisebb eltérések Venczel és Ottó oklevelei közt is vannak.

[1] V. ö. H. O. VIII. 327., W. V. 294. XII. 551. F. VI. 2., 76. A. O. I. 131., 195.

[2] Az előbbi két formula idézését az alábbiak szempontjából tartottuk szükségesnek, de ezzel s a következővel valóban csak a szót szaporitanánk. Ehhez hasonló: H. O. VIII. 416. W. V. 185. Kevésbé: A. O. I. 287., 399.

[3] H. Okl. 142. H. O. VI. 460. VIII. 302., 449. W. V. 119., 121. stb.

[4] F. VI. 2., 253.

[5] W. V. 24., 34.

[6] W. XII. 530. (L. O 4-ét a stilusról szóló fejezetben.)

rendben fordul elő, addig V. 2-ben igy szól e formula: «dedimus, contulimus, donavimus iure traditionis perpetuo et irrevocabiliter conferendo». V. 4-ben pedig először: «de nostra libera voluntate N. damus, conferimus et donamus iure hereditario perpetuo possidenda», másodszor: «N. contulimus, dedimus et donavimus etiam de nostra libera voluntate iure hereditario in perpetuum possidendum.» A mi a három ige sorrendjét illeti, ugy a cseh királyi, mint a lengyelországi oklevelekben találunk az előbbire példát.[1] Ugyanott szokásos a donatiót kifejező igék mellett a király kegyelmére, elhatározására, akaratára hivatkozni,[2] a mi III. Endre s I. Károly okleveiben ritkán fordul elő.[3] Az «in perpetuum» kifejezés nálunk ugyan I. Károly okleveleiben szerepel e helyen, de jóval később,[4] a cseh királyi s lengyelországi oklevelekben pedig a XIII. század végén is előfordul.[5]

Az adományozás tartalmát kifejező formulák tekintetében is van eltérés. Igy a pertinentiák formulája különösen V. 2-ben, de V. 4, V. 5 s V. 6-ban is bővebb, mint a magyar királyi oklevelekben általában.[6] Sőt olyan alkatrészek fordulnak bennök elő, melyek ezekben nem találhatók, pl. V. 2-ben a «venationibus», melyet csehországi oklevelek pertinentia-formulájában találunk meg. Ha tökéletesen egyező formulát nem is találunk a cseh királyi s lengyelországi oklevelekben, de az bizonyos, hogy közelebb állanak ezek azoknak részletes felsorolásaihoz, mint a magyar királyi oklevelek rövid kifejezéséhez,[1] bár a V. 6-éhoz hasonlóval ezekben is találkozunk.[2] V. 2 dispositiójában van azonban egy formula, melynek lengyelországi eredete szinte kétségtelen. Birói kiváltságot ad többek közt a király e szavakkal: «ipsum, successoresque eius iobbagiones stb. omnibus palatinis, castellanis, iudicibus, officialibus, exactionibus ordinariis et extraordinariis, solutionibus reddimus absolutos, liberos et immunes regni nostri Hungarie et penitus exemptos.» Csak lengyelországi oklevelekben szerepelnek a palatinusok, castellanusok, iudexek és officialisok ilyen csoportosításban, sőt a formula befejező szavai is megegyeznek birói exemptiót adományozó lengyelországi oklevelekével.[3] A magyarországi s csehországi jogi életbe e formula nem illik bele: ez csak a lengyelországi viszonyok alapján érthető meg.

g) *A sanctio.* III. Endre oklevelei sorában csak a királyi parancsot tartalmazó patensek közül nehányban, meg a jogot, kiváltságot, adományozó oklevelekben találkozunk sanctióval,[4] de a birtokról szóló adománylevelekben sohasem. Tehát ennek a gyakorlatnak felel meg V. 7, ebben ugyanis ez a III. Endre patenseiben is csaknem teljesen ugyanigy szereplő sanctiószerü mondat olvasható: «aliud facere non presummatis».[5] I. Károly oklevelei közül szintén jogot, kiváltságot adományozó oklevélben szerepel a sanctio,[6] sőt a cseh királyi s lengyelországi oklevelekben is vagy birói jogokat adományozó oklevélben, vagy mandatumban találkozunk véle.[7] Igy magában áll V. 6 s a másik két hasonló szövegü oklevél sanctiója.[8]

[1] *Boczek*: i. m. V. 127. Cod. dipl. maioris Pol. II. 130. Rendesen csak két ige szerepel, de ha három, confero mindig középen van; a magyarországiakban található sorrendet nem vettük észre.

[2] *Boczek*: i. m. V. 84., 92. Cod. dipl. maior. Pol. II. 130., 178.

[3] W. V. 245. XII. 551. F. VI. 2., 260. A. O. I. 210., 243.

[4] A. O. I. 263.

[5] *Boczek*: i. m. V. 84., 127. Cod. dipl. maior. Pol. II. 130,, 150.

[6] V 2 formulája: «cum omnibus attinentiis suis, districtu, iuribus, redditibus, proventibus, utilitatibus, usibus, dominio directo et indirecto, agris, pratis, silvis, nemoribus, pascuis, aquis, montibus, vallibus, lacubus, piscationibus, fructibus industrialibus, seu naturalibus, venationibus, iudiciis, questu, solutionibus, collectis.» V. 6-é (ez a legbővebb): «cum omnibus civitatibus, oppidis, hereditatibus, atque villis, theloneis, ac utilitatibus universis, silvis pratis, agris cultis et incultis, aquis et aquarum discursibus et piscationibus in eisdem ac pertinentiis».

[1] *Boczek*: i. m. V. 110. Reg. Boh. II. 827. Font. rer. Autr. II. 23., 58. Cod. dipl. maior. Pol. II. 121., 145.

[2] F. VI. 2., 17., 27.

[3] Mon. med. ævi Pol. III. 144., 169. Cod. dipl. maior. Pol. II. 30. v. ö. III. Endre oklevelével (*Wagner*: Annalecta Scepusiensis I. 115.).

[4] F. VI. 2., 66., 181. W. V. 172.

[5] F. VI. 2., 246.

[6] A. O. I. 67.

[7] Mon. medii ævi Pol. III. 141., 169., 177. Codex Dipl. maioris Pol. II. 30. 143.

[8] «Si quis vero his nostris donationibus, quas eidem sepedicto Matheo concessimus, fecimus et contulimus de

Mégis találunk I. Károly adománylevelei közül egyet, melyben az adományozás kijelentése után hasonló tartalmu összetett mondatot olvasunk, ha nincs is olyan sanctiószerü jellege, mint a V. 4, V. 5 s V. 6 emlitett alkatrészének. Tartalma röviden a következő: a király megigéri, hogy az adományozott várra igényt tartókat ki fogja elégiteni, s igy az oklevélnyerőt annak birtokában megoltalmazza.[1] A V. 6-ban szereplő sanctiószerü mondatban, lényegét tekintve, hasonlót igér: megvédelmezi Csak Mátét azokkal szemben, a kik háborgatni merészelik. Egyes kifejezései szóról-szóra egyeznek a pápai oklevelek stereotyp sanctiójában előfordulókkal. Könnyen felismerhető ennek hatása a «si quis vero» s a «vellet ausu temerario contraire» kifejezésekben. Az egész rész azonban kétségtelenül az oklevél fogalmazójától való; erre vall már a «cursus velox» érvényesülése is.

h) *A corroboratio.* Az a formula, melylyel V. 1 s V. 2 corroboratiójaként találkozunk, a maga egészében sem magyar királyi, sem cseh királyi, sem lengyelországi oklevelekben nem fordul elő; de néhány csekély változással I. Károly egyik privilegiumában mégis ráakadunk.[2] «In cuius rei testimonium et perpetuam firmitatem (V. 2-ben evidentiam) presentes fecimus (V. 2 facimus) sigilli nostri munimine roborari, secretum annulum nostrum eisdem apprimentes.» A V. 1 corroboratiójának a kifejezései magyar királyi oklevelekben külön-külön mind előfordulnak, ha nem is épen gyakoriak,[3] de a lengyelországi gyakorlatban, sőt a cseh királyi oklevelekben is találunk hasonló kifejezéseket a corroboratióban,[4] a befejező paticipialis mondattól mindkét esetben eltekintve. A «perpetuam firmitatem» azonban az utóbbiakban nem szerepel, csak hazai gyakorlatunkban,[1] mig az «evidentiam», mely csupán V. 2-ben fordul elő, a magyar királyi oklevelekben sohasem használatos, csupán a lengyelországiakban szokott előfordulni.[2] A V. 6-ban s társaiban levő corroboratióról körülbelül ugyanezt mondhatjuk el. Az előbbivel azonos kezdő kifejezés után igy folytatja: «et robur perpetue firmitatis presens scriptum fieri iussimus nostri sigilli duplicis munimine roboratum». A «fieri iussimus» kifejezés csupán cseh királyi oklevelekben fordul elő,[3] a lengyelországi oklevelekben pedig «fieri mandamus» vagy «fecimus»,[4] a kifejezések legnagyobb része megvan csehországi s lengyelországi oklevelekben,[5] valamint magyar királyi oklevelekben is.[6] Még a V. 15 corroboratiójáról kell ama formulák közt megemlékeznünk, melyek nem szerepelnek más oklevelekben a maguk egészében: «sigilli nostri signaculo communitum». A fogalmazó önálló szövegezése ez is, mint a V. 6 sanctiószerü része. Jellemző, hogy a corroboratiókban egyébként oly ritka «presens scriptum» kifejezés ép V. 6-ban s V. 15-ben fordul elő (l. a stilusról szóló fejezetet).

A többi Venczel és Ottó okleveleiben szereplő corroboratio szóról-szóra egyezik III. Endre, illetőleg I. Károly nem egy oklevelében található formulával. Két főcsoportot alkotnak: 1. az önálló részként szereplő, 2. a grammatikailag a dispositio utolsó mondatához kapcsolt corroboratiók csoportját. Az előbbiek közt ismét két főtypust ismerhetünk fel. Az egyik typus, mely az «in cuius rei memoriam perpetuamque firmi-

benignitate regia et de gratia speciali, vellet ausu temerario contraire, aut impedire eundem Matheum vel heredes suos, aut suorum heredum successores. Nos volumus et promittimus ipsum Matheum et heredes suos et suorum heredum successores tam a iudicio terre, quam ab omnibus impedimentis eximere, et impetitoribus expedire, si alique emergerent contra ipsos, multam super eosdem Matheum videlicet et heredes suos ac heredum suorum successores permittentes nostre iustitiam pertransire».

[1] A. O. I. 131.

[2] F. VIII. 2., 63. (*Knauz*: i. m. II. 734.)

[3] F. VI. I. 199. (*Knauz*: i. m. II. 316.), Zichy Okm. I. 100., Melczer Okl. 24. stb., F. VIII. 7., 108.

[4] Codex dipl. maioris Pol. II. 154. Monumenta medii ævi Pol. III. 145., 163. Miscellana Hist. Boh. VI. 22.

[1] Cseh magánoklevélben előfordul, *Boczek*: i. m. 108. s genitivusban lengyelországi oklevelekben is. Cod. dipl. maior Pol. II. 164.

[2] Mon. medii ævi Pol. III. 169., 177. Cod. dipl. maioris Pol. II. 30.

[3] Fontes rer. Austr. II. 23., 59. Boczek i. m. V. 84.

[4] Mon. medii ævi Pol. II. 163., 177.

[5] *Boczek*: i. m. V. 97. közölt cseh kir. oklevél corroboratiója áll hozzá legközelebb; l. még a fentebb idézetteket s még Cod. Dipl. maioris Pol. II. 152.

[6] «robur perpetue firmitatis» csak magyar kir. oklevelekben pl. F. VI. 2., 30. H. O. VIII. 329. Zichy Okm. I. 132., de más typusu corroboratióban. A presens scriptum igen ritka ezekben. *Knauz*: i. m. II. 484. (W. XI. 370.), 485.

tatem» (vagy a «memoriam» helyett «testimonium», «perpetuamque» helyett «et perpetuam») kifejezéssel kezdődik, egy mondatot alkot. A befejező stereotyp kifejezés: «presentes concessi mus literas duplicis sigilli nostri munimine roboratas». Ennek első formája V. 10-ben, valamint O. 1-ben található meg,[1] a második formula V. 12-ben s egy kis változással V. 8-ban.[2] A másik typus «ut»-al bevezetett czélhatározó mondattal kezdődik, a főmondat pedig az előbb ismertetett formula stereotyp második fele. A czélhatározó mondat szövege Ottó okleveleiben, mert csupán ezekben találkozunk a corroboratio e typusával: «ut igitur huius donationis — vagy más az oklevél tárgyára utaló szó, vagy szavak — series robur optineat perpetue firmitatis» (O. 2, O. 5).[3] Grammatikailag a dispositióhoz kapcsolódó formulával találkozunk V. 9-ben, hol nem is a dispositio legvégén olvasható a «duplicis sigilli nostri munimine roborantes» kifejezés;[4] V. 14-ben, hol a «roborantes» helyett «roborando» fordul elő;[5] O. 3-ban, hol az «ac nostri duplicis sigilli munimine iussimus communiri» a corroboratio formulája.[6]

i) *Az alkanczellár (vagy kanczellár) sora.* A privilegialis formában kiállitott oklevelek jellemző formulája az a néhány szó, mely megmondja, hogy kinek a kezétől kelt az oklevél, illetőleg azt, hogy ki volt az oklevél kiállitása idejében a kanczellária felelős vezetője. Ennek formulája ugy III. Endre, mint I. Károly privilegiumaiban: «Datum per manus discreti viri, magistri N. prepositi N. aule nostre vicecancellarii, dilecti et fidelis nostri.»[7] Néha bővül e formula, néha egyik-másik kifejezés elmarad belőle, néha a szórend változik meg benne, de az e részben előforduló formuláknak mégis ez az alapja. Venczel privilegiumai annyiban térnek el e formulától, a mennyiben az alkanczellár egyházi állását nem jelzik ugyan, csupán tanultságára vetnek fényt a «doctor decretorum» czim közlésével. Ottó 1306-ból való privilegiumaiban pedig két nevezetes változással találkozunk: a felelős vezető nem «vicecancellarius», hanem «cancellarius», s minthogy «episcopus Chanadiensis», nem «discretus vir, magister», hanem «venerabilis pater, dominus» (e helyett egy izben «frater»). Még az O. 5-ben levő formula egyezik meg legjobban a fentebbivel, de ez meg azáltal tér el, hogy annak az egyháznak a védőszentjét is megnevezi, melynek prépostja vezette a kanczelláriát, a mi sem III. Endre, sem I. Károly okleveleiben elő nem fordul. A mi Venczel okleveleiben fellépő eltérést illeti, ezt cseh királyi oklevelekre nem vezethetjük vissza, ezek ugyanis mindig feltüntetik a datáló egyházi állását,[1] inkább lengyelországi példák követésének tünhetik fel,[2] bár véleményünk szerint nem idegen minták követése, hanem más, előttünk ismeretlen körülmény idézi elő e gyakorlatot.

j) *A tanusor.* A magyar királyi oklevelekben a XIII. század folyamán eltünik a tanukat felsoroló rész s e helyett igen ünnepélyes privilegiumokban az egyházi és világi főméltóságok viselői soroltatnak fel. III. Endre uralkodása első s második évéből maradtak ránk oklevelek, melyekben ez utóbbi névsort megtaláljuk,[3] de azután ez teljesen hiányzik a királyi okleveleken s csupán 1317 óta szerepel ismét néha-néha, 1323 óta pedig gyakrabban.[4] Venczel és Ottó okleveleiben sem találjuk meg ez oklevélrészt. De három oklevélben mégis találkozunk egy-egy névsorral, csakhogy ez két esetben a tanuknak (V. 1, V. 2), egyben meg a királyi tanács tagjainak névsora (V. 14). Az előbbivel III. Endre okleveleiben nem találkozunk, I. Károly okleve-

[1] F. VI. 2., 33. Sopron Okl. I. 55. Zichy Okm. I. 159. Székely Okl. I. 35.

[2] F. VI. 2., 251. Zalavárm. Okl. I. 105. H. O. VII. 296. Zichy Okm. I. 107.

[3] F. VI. 1., 90. (*Knauz*: i. m. II. 308.) H. Okl. 14., 7. F. VIII. 5., 31. Urkundenbuch I. 340. O 2-ben azonban a «nostri» után még «autentici» is.

[4] V. ö. F. VI. 2., 256.

[5] V. ö. F. VI. 2., 209., 285. *Kubinyi* i. m. I. 163.

[6] Hasonló, de nem egészen egyező formulák III. Endre okleveleiben: *Knauz*: i. m. II. 269., 484., 485. F. VI. 2., 266.

[7] F. VI. 2., 72., 84. VIII. 1., 341. Urkundenbuch I. 297. stb.

[1] Cod. dipl. maioris Pol. II. 235. Miscell. Hist. Boh. VI. 22.

[2] Cod. dipl. maioris Pol. II. 152. Mon. medii ævi Pol. III. 169.

[3] H. O. VII. 218., 230. Székely Okl. I. 26. W. XII. 509.

[4] *Knauz*: i. m. II. 734. (F. VIII. 2., 63.) F. VIII. 2., 73. A Pécz nemzetség Apponyi ágának oklevéltára I. 43., 49. Sopron. Okl. I. 98. *Kubinyi* i. m. II. 78.

leiben azonban előfordul néha a tanuk felsorolása.[1] Tehát a magyar királyi okleveles gyakorlatból nem vehette ezt a részt át V. 1 s V. 2 fogalmazója. A lengyelországi oklevelekben azonban nemcsak hogy nagyon gyakran előfordul a tanuk névsora, hanem ugyanazok a kifejezések is előfordulnak néha, melyekkel Venczel okleveleiben találkozunk: «presentibus... nostris fidelibus et aliis quampluribus fidedignis».[2] — A másik névsor azoknak a neveit közli, a kiknek tanácsával történt az oklevélbe foglalt intézkedés. Mig III. Endrénél a consilium vagy consensus formulájával kapcsolatban névsorral ritkán találkozunk,[3] I. Károly okleveleiben nem egyszer szerepel e névsor.[4] Igaz, hogy a lengyelországi okleveles gyakorlatban is megneveztetnek azok, a kiknek hozzájárulásával történt az intézkedés,[5] de nem hiszszük, hogy V. 14-ben ennek a gyakorlatnak hatása volna érezhető, hisz' sem a szövege, sem az irása nem vall lengyelországi fogalmazótól, vagy irótól való eredetre, hanem magyarországira, tehát a magyar királyi oklevelek e rész tekintetében csekély számu példáját követheti.

k) *A hely- és időmeghatározás.* Két főcsoportra oszthatók e formula szempontjából királyi okleveleink: 1. a privilegiumok, 2. a patensek és a litteræ clausæ csoportjára, bár megjegyzendő, hogy az egyik csoport e formulájának egyes elemei néha feltünnek a másikban is. A privilegiumokban (V. 4, V. 8, V. 9 stb., O. 1, O. 2 stb.) s a külső kiállitásánál fogva a patensek közé számitandó V. 1 s V. 2-ben a következőket állapithatjuk meg a hely- és időmeghatározást illetőleg. Helymeghatározással ritkán találkozunk, de a másik csoport formulájának hatásaként nemcsak V. 1, V. 2 s O. 2-ben fordul ez elő, hanem III. Endre s I. Károly privilegiumaiban is.[6] A cseh királyi s a lengyelországi oklevelekben pedig állandó alkotórész az oklevél kelte helyének megjelölése.[1] Rendesen három tényező alkotja ennek a csoportnak ezt a formuláját: 1. az annus domini, 2. a római naptár szerinti «dies», és 3. az annus regni. V. 10 s az ezt átiró O. 3-ban a napi keltezés elmaradt, a mire ugyancsak számos példát találunk úgy III. Endre, már kevésbé I. Károly okleveleiben.[2] A V. 9 pedig «annus incarnationis dominice»-t emlit, ugyanezt a kifejezést ugyan nem vettük másutt észre, de az «annus ab incarnatione domini» kifejezés nem egyszer előfordul más magyar királyi oklevélben is.[3] V. 1 s V. 2 e formuláját azonban még egy tényező jellemzi. E két oklevélben ugyanis nemcsak annak a városnak megnevezésével találkozunk, melyben az oklevéladás történt, hanem az oklevélben foglalt intézkedés helyét közelebbről is meghatározza az «in domo domini regis» kifejezéssel. A lengyelországi oklevelekben nem egyszer találkozunk ilyen közelebbi helymeghatározással,[4] míg a magyar és cseh királyi oklevelekből ez a formula teljesen hiányzik. A V. 2-ben még az a figyelemre méltó eltérés állapitható meg, hogy az időmeghatározást nem a «datum», hanem az «actum» szóval vezeti be, mely eredetileg az oklevélben foglalt intézkedésnek, cselekvénynek nem az oklevéladás valamelyik mozzanatának idejét jelzi. Erre is nem egy példát találunk a lengyelországi oklevelekben.[5] S hogy V. 1 s V. 2 időmeghatározása minden eltérését feltüntessük, rá kell még mutatnunk az «annus regni» formulájára. Ez ugyanis a következő: «regni nostri Hungarici anno primo». Ez a magyar királyi oklevelekben ismeretlen formula, ha nem is teljesen egyezik, de emlékeztet a cseh királyi oklevelekre: ott szerepel a datumban az «an-

[1] F. VIII. 1., 341., H. O. II. 28. A. O. I. 280. (276 csak hivatkozik a szövegben levő névsorra.)

[2] Codex Dipl. maioris Pol. II. 143., 197. (154. l.-on nostris fidelibus is.) Mon. medii ævi Pol. III. 163., 169.

[3] W. V. 2.

[4] A. O. I. 131. F. VIII. 1. 440., 492.

[5] Cod. Dipl. maioris Pol. II. 150., 198.

[6] F. VI. 1., 196. (*Knauz*: II. 316.), 2., 265. H. Okl. 139. A. O. I. 156., 195. Sztáray Okl. I. 40. (F. VIII. 1., 440.)

[1] *Boczek*: i. m. V. 84., 87., 88. stb. Mon. medii ævi Pol. III. 163., 177. stb.

[2] H. O. VI. 431. H. Okl. 166. W. XII. 619. Urkundenbuch I. 353. A. O. I. 276. (*Knauz*: i. m. II. 668.)

[3] W. XII. 617. H. O. VIII. 297., 306. A. O. I. 156. Talán a pápai okleveles gyakorlat hatása. (V. ö. *Schmitz-Kallenberg*: Papsturkunden, *Meister*. Grundriss I. Reihe 2. Abt.-ban. 69. l.)

[4] Mon. medii ævi Pol. III. 144., 169. Cod. dipl. maioris Pol. II. 153.

[5] Mon. medii ævi Pol. III. 150. Codex. dipl. maioris Pol. II. 154.

nus regni Boemie» és az «annus regni Polonie».[1]

Mielőtt azonban a második csoport hely és időmeghatározására térnénk át, egy kérdést tisztáznunk kell: melyik naptól számitják Venczel és Ottó uralkodási éveit? III. Endre okleveleiből kitünik, hogy az «annus regni»-t a koronázás napjától, 1290 julius 23-ikától[2] számitották. Igaz, hogy akad októberben, még e hónap 28-ikáról keltezett oklevél is, melyben nem emelték az uralkodási évek számát,[3] de tekintve azt hogy a julius 23-ikához legközelebb kelt: egy julius 26-ikáról való oklevélben s azután egy sereg augusztusi, szeptemberi privilegiumban az annus regni számának emelkedését állapithatjuk meg,[4] az emlitett datumokat szabálytalanoknak, hibásaknak kell tartanunk.[5] Venczel oklevelei legnagyobb része ettől eltérő gyakorlatra mutat: az «annus domini»-vel emelik az «annus regni» számát (V. 4, V. 5, V. 6, V. 14), ugyanis Venczel 1301 aug. 27-ikén koronáztatott meg,[6] s mégis már 1302 febr. 28-ikán a második, 1303 jan. 23-ikán a harmadik uralkodási évről keltezték okleveleit. V. 15 azonban eltér az emlitett gyakorlattól. Ez 1304 julius 7-ikén kelt, s mégis csak a harmadik uralkodási évet emliti, a mi a valóságnak meg is felel. Ezt az eltérést esetleg azzal is meg lehetne magyarázni, hogy az annus domini itt hibás, de ez nem valószinü. Venczel ugyanis, mint cseh király is viselte egy ideig a magyar királyi czimet, s oklevelei datumában az «annus regni Ungarie» is ott van. Már most, ha ezeket figyelembe veszszük, megállapithatjuk, hogy bennök a koronázástól számitják ez éveket.[7] Minthogy VC a V. 15 fogalmazója valószinüleg visszakisérte urát Csehországba, feltehetjük, hogy az ő számitási módja érvényesül a cseh királyi oklevelekben is. Ugy látszik, idővel rájött a tévedésre s ezért már V. 15-ben helyesebben jelöli meg az uralkodási évek számát, mint V. 6-ban.

Ottót 1305 deczember 6-ikán koronázták meg s valószinü, hogy ettől a naptól számitja uralkodási éveit, ugyanis 1306 szept. 13-ikán még első, 1307 febr. 8-ikán már a második uralkodási évről keltezik okleveleit (O. 2, O. 4). De lehetséges, hogy 1305 okt. 9-ikétől számitják azokat, vagyis attól a naptól, melyen Venczel ünnepélyesen lemond javára a magyar királyi czimről.[1] Közelebbi adatok hijján e kérdést eldönteni nem tudjuk.

A patensek és a litteræ clausæ csoportját jellemzi: 1. a helymeghatározás, 2. a keresztyén naptár ünnepei szerinti napi keltezés. A litteræ clausæ-ban néha elmarad az «annus domini», mint V. 3-ban.[2] A patensekben pedig előfordul itt-ott az «annus regni» is, mint O. 4-ben.[3] Az időmeghatározás adatai bizonyos megállapitott sorrendben követik egymást: napi keltezés, annus domini, csupán V. 15 tér el e gyakorlattól, hol az év megelőzi a napot.[4]

e) *Az oklevelek szerkezete.* E fejezetben arról kell beszámolnunk, hogy a felsorolt oklevélrészek milyen sorrendben követik egymást, s mennyiben fordulnak elő az egyes oklevél-csoportokban. Az okleveleket ugyanis három csoportba oszthatjuk: a privilegiumok, patensek és a litteræ clausæ csoportjára.[5] Igaz, hogy ez a csoportositás nem a belső, hanem a külső tulajdonok alapján történik (l. a pecsétről szóló fejezetet), mégis a belső tulajdonok szempontjából is van többé-kevésbé különbség ezek közt, s az egyöntetüség kedvéért nem osztjuk fel a belső tulajdonok szerint külön az okleveleket.

A privilegiumok a következő részekből állanak: 1. intitulatio, 2. inscriptio salutatióval, 3. arenga,

[1] Font. Rer. Austr. II. 23., 59. Cod. dipl. maioris Pol. II. 235.

[2] *Szentpétery*: Oklevéltani naptár. 28.

[3] F. VI. 2., 27. W. XII. 656.

[4] W. V. 183. F. VI. 1., 156. (*Knauz*: i. m. II. 293.), 2., 260. H. Okl. 129. Sztáray Okl. I. 35.

[5] *Fejérpataky*: i. m. 145. l.-ján kimutatta, hogy másféle szempontból is hibásnak kell tartanunk az emlitett okt. 28-iki oklevél dátumát.

[6] Chronicon Aulæ regiæ, kiad. *Loserth*: Font. rer. Austr. I. VIII. 167.

[7] Cod. Dipl. maioris Pol. II. 243. Reg. Boh. II. 884., 885., 888.

[1] *Pór*: i. m. 26.

[2] V. ö. Zichy Okm. I. 99., 174. H. Okl. 162. H. O. VIII. 282.

[3] V. ö. F. VI. 1., 55. (*Knauz*: i. m. II. 271.) H. O. I. 101. A. O. I. 111.

[4] Ez csupán I. Károly egy oklevelében fordul elő: F. VIII. 7., 108., de itt meg hiányzik az annus regni.

[5] L. *Fejérpataky* belső diplomatikai előadásait. *Bresslau*: i. m. I. 65—66. a XIV. s XV. sz.-ból való német birodalmi okleveleket hasonló módon csoportositja.

4. promulgatio, 5. narratio s dispositio, 6. corroboratio, 7. az alkanczellár sora, 8. az idő (néha a hely) jelzése. V. 8, V. 10, O. 2, O. 3, s O. 5 teljesen megfelelnek e tipusnak,[1] V. 9, V. 12, V. 14, s O. 1 pedig csak annyiban térnek el, hogy hiányzik belőlük az arenga.[2] V. 4, V. 5, V. 6 már lényegesebb eltérést mutatnak: igazi promulgatio nincs bennök, a dispositiót pedig egy sanctiószerü mondat követi.

A patensek részei meg a következők: 1. intitulatio, 2. promulgatio, 3. narratio s dispositio, 4. a keltezés helye és ideje (V. 11, O. 4.).[3] A V. 7 annyiban tér el az előbb jelzett tipustól, hogy a promulgatio helyett inscriptióval s salutatióval találkozunk benne, a dispositio után meg egy sanctió-szerü mondat következik. V. 15-ben pedig corroboratiót is találunk a dispositio után.[4] Azonban még inkább eltér a patensek általános szerkezetétől V. 1 s V. 2 szerkezete. A protocollon[5] bevezető része s a contextus ezzel teljesen egyezik ugyan, de az eschatocollon egészen másképen van megszerkesztve. Helymeghatározással kezdi, utána a tanukat sorolja fel, s a V. 1-ben ehhez kapcsolódik a consilium formulája. Az annus domini s a római napi keltezés után a corroboratio következik a sigillator sorával s V. 2-ben most találjuk meg a consilium megemlitését. Mindkettőben az annus regni a befejező formula. Ennek minden tekintetben megfelelő formulát a három érintett okleveles gyakorlat körében nem találunk ugyan, de mégis a legközelebb áll ehhez a lengyelországi oklevelek eschatocollonja. Két hasonló tipust is találunk ezekben; az egyik alkotó részei: 1. corroboratio, 2. hely, 3. tanuk, 4. a kanczellár sora, 5. az annus domini és a római napi keltezés;[1] a másiké pedig: 1. hely, 2. annus domini és római napi keltezés, 3. tanuk, 4. corroboratio.[2]

A litteræ clausæ alkotórészei: 1. intitulatio, 2. inscriptio, 3. narratio és dispositio, 4. hely- és időmeghatározás. (V. 3, V. 13).[3]

Az oklevelek formulái s szerkezete vizsgálata alapján megállapithatjuk tehát, hogy mig a legtöbb oklevél a magyar királyi oklevelek tipusát követi, V. 1, V. 2, V. 6 és társai meg V. 15 többé-kevésbbé eltérnek attól, tehát már ez a körülmény is valószinüvé teszi, hogy fogalmazójuk nem volt a magyar királyi kanczellária tagja, mielőtt Venczel szolgálatába lépett.

3. A külső tulajdonságok.

Három fő fejezetre osztva ismertetjük ezeket: 1. szólunk az iróanyagról, annak alakjáról, nagyságáról s a vonalozásról; 2. az irás karakteréről, a tintáról, 3. a pecsétről s a pecsételés módjáról.

a) *Az iróanyag. Az irás elrendezése.* Venczel és Ottó oklevelei, ép ugy mint III. Endre s I. Károly oklevelei az 1330-as évekig,[4] mind pergamentre vannak irva. A Venczel és Ottó kanczelláriájában használt pergament mindkét oldalán egyformán ki van dolgozva, az u. n. olasz hártyával ezek közt ép ugy, mint III. Endre oklevelei közt, nem találkoztunk.[5] A pergament alakja, nagysága, minősége igen külön-

[1] V. ö. III. Endre okleveleivel (Font. Rer. Austr. II. 15., 174., 183. stb.) s I. Károlyéival (F. VIII. 1., 223. Sopron. Okl. I. 66. stb.).

[2] V. ö. Font. Rer. Austr. II. 15., 180., 196.

[3] V. ö. F. VI. 2., 192. Font. Rer. Austr. II. 15., 167. F. VIII. 1., 556. (Bánffy Okl. I. 42.) Bánffy Okl. I. 45.

[4] V. ö. Dl. 1321. III. Endre 1291-ből való patensével, a hol corroboratióval is találkozunk, de ezt az a körülmény magyarázza, hogy a király a rendes gyakorlattól eltérően a gyürüs pecséttel pecsételtette meg az oklevelet.

[5] *Sickel*: Acta Karolinorum cz. müvében (I. 107. l.) ajánlja ez elnevezést az oklevél ama bevezető és befejező formuláinak megjelölésére, melyek első sorban nem az oklevél tartalmától, hanem a kanczellária gyakorlatától függenek. Ezek a fentebbiek közül: az intitulatio, inscriptio (ugyan Sickel szerint ez nem ide, hanem a contextushoz tartozik, vagyis az oklevél tartalma szerint változó részek csoportjához), a kanczellár s a tanuk sora, a hely- és időmeghatározás. A többi a contextust alkotja. A befejező protocolláris részeket eschatocollonnak is szokták nevezni (l. *Thommen*: Grundbegriffe, Königs- und Kaiserurkunden 23. l. *Meister*: Grundriss I. Reihe 2. Abt.-ban.).

[1] Mon. medii ævi Pol. II. 130.

[2] Cod. dipl. maioris Pol. II. 229.

[3] V. ö. H. O. VII. 306. Bánffy Okl. I. 24. A. O. I. 287., 399.

[4] *Fejérpataky L.* paleografiai előadásai a budapesti egyetemen.

[5] I. Károly 1303. évi privilegiuma olasz hártyára iratott (Dl. 1658.). Több oklevelét nem láttuk ilyen hártyán.

bözö. A privilegiumok irására rendesen aránylag is nagyobb darabokat választottak, a patensek és zárt levelek irására kisebbeket. A legkisebb a V. 3: 7·5×16·5,[1] a legnagyobb meg V. 14: 48×63. A pergament alakja sem egyforma mindig, pl. V. 5 szövege majdnem négyzet alaku pergamentre iratott (29×30·5), O. 5-é pedig rendkivül keskeny pergament-lapra (18×50·5). Tehát valami egységes gyakorlatról e téren nem lehet szó, de az kitünik a közölt adatokból, hogy az u. n. chartæ transversæ-vel, vagyis azzal a typussal, melyben az irássorok a rövidebb oldallal futnak párhuzamosan, Venczel és Ottó oklevelei közt nem találkozunk: a sorok mindig a hosszabb oldal irányát követik.[2] Végül a pergament minőségét illetőleg annyit jegyzünk csak meg, hogy találunk kissé vékony s ép ezért romlékony pergamentre irott oklevelet is: ilyen pl. O. 3. Ez nem is maradt meg teljes épségben: a szöveges részén is vannak lukak, a pecsétet tartó selyemfonal a pergament egyrészét kiszakitotta. De a legtöbb az erős, vastag pergamentre irott oklevél (V. 15, különösen V. 14).

A vonalozás s az irás elhelyezkedése szempontjából is van némi különbség a zárt levelek, patensek s ezekkel szemben a privilegiumok közt. Mig ugyanis az előbbiek pergamentjét, melyeknek külső kiállitására is kevesebb gondot forditottak, megvonalozni sohasem szokták, addig a privilegiumokon legtöbbször felfedezhetjük a vonalozás nyomait. S mig a litteræ clausæ és patensek szövege minden margó nélkül fut legtöbbször egyik oldaltól a másikig, s a pergament legfelső sarkában kezdvén az irást, sokszor a legalsó széléig folytatják, a privilegumok irói jobbról, balról, fent és lent kisebb-nagyobb margót hagynak. V. 15 és O. 3 képez kivételt. V. 15 patens s mégis margót hagy irója mindenfelé, O. 3 meg privilegium, de vonalozás nyomát nem veszszük rajta észre.[3] A hol van vonalozás, ez mindenütt vak vonalak segitségével történik, ólom- vagy tintavonalakkal nem találkoztunk.[1] De ezeket nem egyformán alkalmazzák az irók. V. 4, V. 5 s V. 6-on 3—3 vonal nyomát látjuk: két függőleges s egy vizszintes vonalét, melyek igen éles eszközzel huzattak meg. Az irássorok a függőleges sorok közét töltik ki, (sőt V. 6-ban néha tul is lépik az olvasóra nézve jobboldali vonalat), a legfelső sor pedig a vizszintes soron nyugszik. V. 9 hártyáján két függőleges vak vonal határolja a sorokat, ezek ép ugy, mint az előbbiek, metszik az egész hártyát, a vizszintesek azonban, melyek az irás fölött is láthatók s a lapnak szinte legaljáig terjednek, csak a két függőleges közt vannak meghuzva, mig az előbbieken a vizszintes is metszi az egész pergamentet. V. 14-en meg a baloldalon két párhuzamos függőleges vonal látható, a jobboldalon csak egy; a vizszintesek a legfelső sor alatt kezdődnek s az iráson tul is látszik egy-két vonal. Itt a legfelső vizszintes metszi a függőleges vonalakat, a többi a baloldali belsőtől a jobboldaliig terjed csupán. III. Endre okleveleiben is rátalálunk V. 9 s V. 14 vonalozási módjára,[2] V. 9-ére I. Károlyéiban is,[3] a V. 4 s társai vonalozási módja azonban, főkép az éles vonalozó eszköz alkalmazása cseh királyi oklevelekre emlékeztet.[4]

Vonalozás szempontjából az O. 5 különösen figyelemre méltó. Egy függőleges vak vonal nyoma látszik a baloldalon, az irástól mintegy 0·5 cm távolságra s vizszinteseket is látunk ugy az irássorok felett, mint között. De a mint a függőleges vonalhoz nem alkalmazkodik a szöveg irója, ugy ezekhez sem; csak néha fut rajtok a szöveg, általában az irás sorai valamivel távolabb futnak egymástól mint a vonalak, sőt irányuk sem egyezik meg egymással teljesen.

[1] *Steffens*: Lateinische Paleographie cz. müvében használt jelzési mód szerint adjuk a pergament magasságát és szélességét.

[2] Charta transversa III. Endre oklevelei közt egy 1291 jul. 3-iki (Muzeum. Törzsanyag) s a cseh királyi oklevelek közt II. Wenzel 1304 május 21-iki oklevele; Wien, Haus, Hof- und Staatsarchiv.

[3] III. Endre privilegiumai közt is akad, melyen a vonalozásnak nincs nyoma (III. Endre 1291 jul. 10., Muzeum Törzsanyag, Dl. 1397.).

[1] III. Endre 1299. (Kállay levéltár, Muzeum), I. Károly (Dl. 2574.) oklevelein ólommal húzott vonalak is előfordulnak, tenta-vonalak III. Endre egyik oklevelén (Dl. 1370.) s II. Wenczel cseh királyéin (Dl. 30592., s 1304 május 21. privilegiuma, Wien, Haus etc. Archiv).

[2] Dl. 1417. 34094., 1451., 1293 jan. 10. Muzeum. Törzsanyag.

[3] 1312 jun. 26. Kállay levélt.

[4] II. Wenzel 1298 május 30., 1304 szept. 22. stb. Wien, Haus etc. Archiv.

Tekintetbe véve azt, hogy a pergament bal szélén irás nyomai látszanak: egy sor betü lenyuló szárai, arra következtethetünk ebből, hogy a pergament felső szélét levágták. Talán megkezdték egy oklevél szövegét s valami okból nem fejezvén azt be, hogy a hártya alsó tisztán maradt része kárba ne veszszen, arra irták O. 5 szövegét. Minthogy a vak vonalak iránya megegyezni látszik a levágott irás sorának irányával, valószinü, hogy ezek az első szöveg számára készültek, a második szöveg számára nem huztak ujra vonalakat.

Az irás elrendezéséről általában megemlékeztünk már, de ezzel kapcsolatban még egy jelenséget kell megemlitenünk. Némelyik iró ugyanis arra törekszik, hogy az utolsó sort annak szövege teljesen kitöltse. Ezt rendesen azáltal éri el, hogy az utolsó sor szavai, esetleg betüi közé hullámvonalakat rajzol, pl. V. 9 irója.[1] Ugyanő a «nostri» szóban levő «st» ligatiót is széthuzza. V. 6 irója pedig az utolsó szavakat kissé távolabb irja egymástól s igy tölti ki a sort.

b) *Az irás.* Venczel és Ottó okleveleiben az u. n. gótikus cursivával találkozunk, mely ugy III. Endre, mint I. Károly okleveleiben általánosan használt irás volt. A cseh királyi oklevelekben is ezzel az irással találkozunk e korban, bár a codex-iráshoz hasonló irás is fellép itt.[2] Jellemzik, hogy a hosszu betük (pl. h, l, p) felvagy lenyuló szárait gyakran hurkokkal látják el, hogy ezáltal a ligatiók képzésére alkalmasabbá tegyék. De gyakoribbak okleveleinkben azok a betüformák, melyeknek szárai egyenes vagy hajlott vonásokkal vannak ugyan ellátva, de nem ligáltatnak a következő vagy megelőző betühöz. A töréssel ritkán találkozunk, de előfordul; pl. V. 5 «O»-ja az első sorban négy vonásból van összerakva, O. 5-ben a «K», «B», «R» egyik-másik példányában is érvényesül egy kissé, sőt O. 3 «R»-jei közül az egyikben szintén előfordul. A *kisbetük* közül a következők emlitendők meg: 1. «*a*», mely igen sokféle formában fordul elő, pl. egyik igen érdekes alakja a 8-as formáju is, mely a XIV. század irásaira nézve határozottan jellemző.[1] (Majdnem mindenik oklevelünkben találkozunk vele). 2. «*h*» szára gyakran a sor alá nyulik. 3. «*r*», melynek két főtipusa van, az egyenes, mely néha a sor alá nyulik, meg a kerek. Az előbbinek még három alakja fordul elő: *a)* egyenes fővonás, felfelé nyiló szög alatt egy kis mellékvonás járul hozzá s ezen még egy kis vonás (pl. V. 4, V. 5), *b)* a fővonáshoz már lent a soron járul egy hosszabb vonás, ugy hogy lefelé álló éket alkot a kettő (pl. V. 3, O. 4), *c)* a fővonás erősen jobbra hajlik s fent a kettős vonás, mint az elsőnél (pl. V. 5). 4. «*s*», melynek kerek formája áll rendesen a szó végén, bár néha a hosszu is előfordul (pl. O. 3); de megforditva: a kerek, illetőleg 6-os, 8-as formáju «s» a szóban, vagy szó élén is előjön. 5. «*u*», «*v*», melyek közül gyakran, bár nem következetesen, az előbbi a szóban, az utóbbi a szó élén áll; gyakori a v-nek kerek formája (pl. V. 6). A «b» formáju «v» s «bl» formáju «w» általában nem fordul elő, de az utóbbihoz hasonló (V. 14-ben) található. *A nagybetük* igen gyakoriak mindenféle szó élén, akár mondat elején áll az, akár nem. Félig-nagy betükkel is találkozunk, melyekről jól meg sem lehet állapitani, hogy maiusculák vagy minusculák-e? (Pl. «c», «n»). A nagybetük gyakran megnagyobbitott, diszitett kisbetük (pl. «D», «P»). A rövidités jelet gyakran egy ductussal irják a szó utolsó betüjével. Jellemzi ez oklevelek irását az ivkapcsolat fellépése is (V. 9, O. 3, O. 4 stb.).[2]

Még két jellemző vonást óhajtunk felemliteni: 1. a rövidítések alkalmazásának következetlenségét, 2. a szóelválasztás tökéletlenségét. Az előbbire nézve jellemző V. 5 irása. A «con» szótagot rendesen kiirja, egy izben azonban a szokásos 9-es alaku rövidités jelt használja. Hasonlóképen jár el a szóvégi «rum» szótaggal; de ezt nem szokta egészen kiirni, hanem a «ru» fölé huzott kissé hajlott vonással röviditi, emellett azonban a 4-es formáju rövidités jelt is használja. VD iró meg a Christi szó rövidítésénél jár el különféleképen: egyszer (V. 14-ben) «xri»-t irva ki, föléje rövidités jelt tesz,

[1] V. ö. Dl. 1475., 1491. I. K. 1312 jun. 26. Kállay levélt.

[2] Pl. II. Venczel 1304 máj. 21. (Wien, Haus etc. Archiv.)

[1] *Steffens*: i. m. XXI. l.

[2] Ivkapcsolatnak nevezi *Steffens* (i. m. X. l.) azt a jelenséget, hogy a kerek betük «o», «p» stb. egymásba iratnak.

máskor (V. 9-ben) az «x» fölé egy «i»-t ir s ezzel jelzi ugyanazt a szót. A mi pedig a másik jelenséget illeti, erre nézve figyelemre méltó, hogy néha a præpositiót egy szónak irják a következő szóval, pl. O. 4 irója «a multis»-t egy szónak irja, de ugyancsak ő az O. 5-ben Adalberti-t igy irja: «Ad Alberti», vagyis két szónak irja, a mi voltaképen csak egy. V. 6 irója meg többek közt az «in constantia» kifejezést irja egynek.

Külön kell megemlékeznünk azokról a betükről, melyeket az irók utólag rajzoltak meg a szövegben, de aztán lehetőleg diszesen és ékesen. Ezek csak a privilegiumokban fordulnak elő. Uncialis meg capitalis maiuscula betük. A privilegiumokban legalább is a király nevének kezdőbetüje diszes formában szokott előfordulni (V. 4, V. 5, V. 6, V. 9, O. 5), de sokszor nemcsak ez, hanem az átirt oklevél kezdőbetüje (O. 3), vagy az intitulatióban szereplő országnevek kezdőbetüi (V. 14), esetleg valamely formula kezdőbetüje is (O. 3) utólag megrajzolt diszes betüvel iratott.[1] Hogy ezek megrajzolása utólag történt, mikor már a szöveggel elkészültek, azt több körülmény bizonyitja: 1. III. Endre s I. Károly nem egy oklevelében láthatjuk, hogy az initialis vagy initialisok helye üres, tehát azokat utólag kellett volna megrajzolni, de e nélkül adatott ki az oklevél.[2] Erre ugyan Venczel és Ottó eredetijükben megvizsgált okleveleiben nincs példa, de ezekre nézve is levonhatjuk elég nagy valószinüséggel a következtetést, különösen, ha a következő körülményeket is figyelembe veszszük. 2. Ha Venczel és Ottó okleveleiben látható initialisok helyzetét megvizsgáljuk, látjuk, hogy néha kissé nagy, néha meg kissé kicsiny a határoló betük által szabadon hagyott tér. (Főkép V. 14-ben látjuk ezt.) Ezt csak az a tény magyarázza meg kellőképen, hogy a szöveget előre leirván, egyes kezdőbetük számára üresen hagytak egy kis helyet, de nem mindig jól számitották ki azt, hogy mennyire lesz szükség. 3. A betü diszitése kissé szabálytalan, nyilvánvalóan azért, hogy egy közeli betüt kikerüljön (O. 3-ban az inscriptio kezdő «O»-ján).

Venczel és Ottó oklevelein, a mint már emlitettük, más kéztől való javitás nyomait nem vettük észre. A szöveg irója néha maga javitja ki hibáját,[1] pl. VA V. 3-ban «conmetaneos et vicinos»-t irt ablativus helyett s az elsőt ki is javitja, az utolsó «o»-ból «i»-t csinálva. OB meg O. 5 irásakor leirta a «Dousa» nevet, de mivel eléje még a «magister» szónak kellett volna jönni: a leirt szót tintával elmázolja s pontokat helyez alája, a mi a törlés jele, utána pedig leirja a «magister Dousa» szavakat.

Interpunctióval is találkozunk Venczel és Ottó okleveleiben, de sok következetességet a pontok és vonások alkalmazásában sem találunk. Pontokat tesznek az irók gyakran az oklevélrészek végére, gyakran az intitulatio egyes szavai után, de egy-egy mondat, sőt szócsoport után is előfordul a pont. A vonásokkal bőkezübben szoktak bánni, pl. O. 7 igen gyakran használ vonást a szavak után, sőt pontos vonást is látunk nála. Az «i»-re rendesen vonást tesznek, bár ez nem egyszer elmarad, az «y»-ra, mely sokszor az «ii»-nek felel meg, különösen az utóbbi esetben két vonást is alkalmaznak, de van egy különös typusa, mely fölé csak egy pontot raknak az irók. Az elválasztó jel a szó első fele után meghuzott ferde vonás, bár ez néha el is marad.

A tinta szine, melylyel Venczel és Ottó okleveleit irattak, barna, még talán V. 5-ön látjuk a legvilágosabbat, O. 5 pedig szinte fekete tintával iratott.[2] Nagyon világos, szinte sárgás tinta, mint III. Endre s I. Károly némelyik oklevelén, ezeken nem fordul elő.[3]

c) *A pecsét s annak megerősitése.* Venczel és Ottó eredetiben megvizsgált oklevelein csupán a nagy pecsét nyomait láttuk, a gyürüs pecséttel nem találkoztunk sehol sem. A függő pecsétek mind az u. n. kettős pecsétek közé tartoznak, a rányomott pecsétek pedig, a mennyiben

[1] Hasonló eljárást találunk III. Endre (Dl. 1491. 34094., 1397. stb.), I. Károly (Dl. 1791., 1310. stb.) okleveleiben.

[2] Dl. 1322. (két betü helye üres), III. Endre 1292. Muzeum. Törzsanyag. Dl. 1658., 1710., 34097. (két betü helye üres).

[1] Ugyanezt látjuk III. Endre egyik oklevelén is (Dl. 1537, a világosabb tintával irt példány).

[2] A győri káptalan okleveleі közt is találunk hasonlót, pl. Dl. 1555.

[3] III. Endre 1297 nov. 26. Muzeum. Törzsanyag, Dl. 1710.

töredékük (V. 15) vagy nyomuk fennmaradt, a kettős pecsét előlapjával azonos formát mutatnak.

Venczel kettős pecsétje V. 4, V. 5, V. 6 s V. 9-en maradt fenn kisebb-nagyobb töredékben, V. 14 pecsétje pedig apró darabokra van törve. Ugy látszik V. Dep. 3-on [1] is elég ép pecsét lehetett, mikor a belőle készült kivonat szerzője kezében volt. A pecsét előlapján az uralkodó támlás trónon ülő alakja látható, fejét gazdagon leomló haja ékesiti; jobbjában, mely térdén nyugszik, a kormánypálcza, baljában, melyet balfelé (t. i. heraldikailag) kinyujt, az ország almájával. A körirat egy gyürüben vette körül a képet. Tökéletesen egyik pecséten sem maradt fenn. V. 4 pecsétjének heraldikailag jobb szélén: «MACIE C». V. 5-én meg a felső heraldikailag jobb részen «IE» látható. A felirat valószinüleg igy hangzott: «Ladizlaus dei gratia Hungarie, Dal*macie* *C*roacie, Rame, Servie, Gallicie, Lodomer*ie*». A hátsó lapon czimerpaizsban hármas halomból kiemelkedő keresztet látunk. Tehát eltér nemcsak III. Endre, valamint I. Károly pecséteitől, hanem általában a királyok kettős pecsétjén IV. Béla óta előforduló czimerpaizsoktól, azokon ugyanis a kettős kereszt szabadon lebeg.[2] A körirat egy teljes s egy valószinüleg nem teljes gyürüben helyezkedett el. A külsőben levő betükből V. 4-en levő pecsét alsó heraldikailag baloldalán: «AGNIFIC» olvasható, a belsőben levőkből: V. 4-en a heraldikailag baloldalon: «ONIE R», a V. 5-ön a jobboldalon meg: «EGIS». A körirat szövege, ha egybevetjük a fennmaradt töredékeket a későbbi privilegiumok intitulatióival, megállapithatjuk, hogy a következő lehetett: «Cumanie Bulgarieque rex, m*agnifici* principis domini Wencezlai Boemie et Polo*nie* *regis* primogenitus».[3]

Ottó pecsétjét illetőleg szerencsésebbek vagyunk, mint Venczelét illetőleg, ugyanis egyik példánya teljesen épen fennmaradt (O. 1), mig egy másiknak töredéke van meg (O. 5). Előlapján a király trónon ülő alakja, fején nyilt koronával, jobbjában, mely térdén nyugszik, kormánypálczával, baljában, melyet balra kinyujt, az ország almájával. Két gyürüben veszi körül irás; a külső sorban: + OTTO · DEI · GRACIA · VNGARIE · DALMACIE · CROACIE · RAME · SERVIE · GALLICIE, a belső sorban pedig: LODOMIRIE · CVMANIE · BVLGARIEQ(ue) REX olvasható. Hátsólapján háromszögü reczézett paizsban félig lebegő hármas halomból nő ki a kettős kereszt. A körirat: + S(igillum) · PRIMI · OTTONIS · REGIS · VNGARIE · NEPOTIS · QVARTI · BELE · REGIS.

A pecsét ráerősitési módja szempontjából az okleveleket, mint már láttuk, három csoportra osztjuk: a litteræ clausæ, a patensek s a privilegiumok csoportjára. 1. A zárt levelekre a pecsétet a következőképen alkalmazták: 3 rétbe hajtották a pergament lapot s mind a hármat keresztül metszették két párhuzamos vizszintes vágással; ezekbe egy pergamentszeletet huztak, ugy hogy annak két vége a legfelső lapon kinyulott: ezekre erősitették a pecsét viaszát. A ki ezt a zárt levelet megkapta, egy merőleges metszéssel keresztül vágta a pergament két lapját, azon át a pergamentszeletet kihuzta s igy a pecsét megsértése nélkül elolvashatta az oklevelet (V. 3).[1] A harmadik lap széléhez ugyanis azt továbbra is odaerősitette a pergamentszelet. 2. A patenseknél a két párhuzamos vágást a pergament közepén rendesen függőlegesen vágták s ezekbe huzták be a pergament szeletet, mely a pecsét viaszát tartotta. Tehát ezeken a pecsét kivül a hártya közepén foglalt helyet (V. 15, O. 7).[2] 3. A privilegiumoknál a hártya alsó szélét visszahajtották, (ez az u. n. plica,) s a kettős lapon át két vizszintes irányu metszetet vágtak egy vonalban. Ezekbe selyemfonalakat huztak oly módon, hogy a selyem mindkét vége a külső lapon nyúlott ki. A két selyemfonalpamatot a plica alján egyszerü, vagy kettős csomóba kötötték [3] s azután néha sodor-

[1] Az elveszett okleveleket (litteræ deperditæ) jelöljük e röviditéssel.

[2] *Csánki*: Az uj magyar és közös czimerekről. Századok, 1916. évf. 6. l. De Fennena pecsétjén már előfordul (*Pray*: Syntagma de sigillis, X. tábla).

[3] Ugy látszik, hogy Venczel, de még inkább Ottó pecséte köriratának specziális része a magyar királyságra való jogczimüket juttatja kifejezésre.

[1] V. ö. Dl. 1881.

[2] V. ö. Dl. 1555. I. Károly 1314. Kállay levt.

[3] Dl. 1327., 1783., 1784. stb. V. 4, V, 5, V. 6, O. 5 egyszerü, V. 9, V. 14 kettős csomóval.

ták,[1] vagy befonták,[2] de néha ezek el is maradtak,[3] majd ismét csomóba kötötték a szálakat.[4] Erre erősitették a pecsét viaszát, ugy hogy az alsó csomó a pecsét közepe tájára esett. A két fonalpamat, mely néha még igen hosszu,[5] vagy együtt nyulik ki a pecsét alján, vagy két részben lóg ki a viasz jobb- és baloldalán.[6]

A selyem szine változatos: bizonyos szineknek következetes használatával, mint a német birodalmi kanczelláriában néha,[7] nem találkozunk. Rendesen kétféle szinü selyem tartja a pecsétet: piros és zöld,[8] meg világos-piros és sárga[9] selyem igen gyakran fordul elő e korban ugy a magyar királyi, mint a cseh királyi okleveles praxisban. V. 4, V. 5, V. 9-en az előbbi s O. 5-ön az utóbbi szinek láthatók. V. 14-en kék- és sárgaszinü a selyem. A kék szinnel bár ritkán, találkozunk II. Venczel és I. Károly oklevelein is.[10] Vannak e korban oklevelek, melyeken háromféle szinü selyem látható,[11] mint V. 6-on, hol zöld, lila, meg nehány sárga selyemszálon függ a pecsét. A lilaszinü selyem csak ezen fordul elő Venczel és Ottó oklevelei közt, de előfordul ugy III. Endre, mint I. Károly privilegiumain.[1]

A magyar királyi okleveles gyakorlatnak megfelelően, csak szinezetlen viaszpecsétekkel találkozunk Venczel és Ottó oklevelein is.

Mindezek alapján kimondhatjuk, hogy apróbb eltérésektől eltekintve, Venczel és Ottó eredetiben megvizsgált oklevelei a külső tulajdonok tekintetében a magyar királyi okleveles gyakorlatnak felelnek meg, csupán a V. 4 s társai, meg V. 15[2] térnek el némileg attól.

II. KÜLÖNÖS RÉSZ.

E rész keretei közt előbb Venczel, majd Ottó okleveleit soroljuk fel két-két csoportban: előbb a legalább teljes szövegökben fennmaradt hiteles oklevelek sorozatát adjuk, majd az elveszett, vagyis a csupán említés, hivatkozás utján ismert okleveleket.[3]

1. Venczel oklevelei.

a) *Fenmaradt, hiteles oklevelek.*

1. Buda, 1301 szept. 25. V. Ursus kenéz és Domokos főajtónállómester kérésére elrendeli, hogy az udvardi várnagyokon kivül senki más ne itélkezzék Oláhfalu lakosai felett, a várnagyok a lakosokat az ott lakó székelyek kivételével fa- és gerendahordáson, meg gyalogos szolgálaton kivül másféle szolgálatok teljesitésére ne kényszeritsék; felmenti őket a székelyek módjára minden adó, de még az ökörsütési ajándék alól is, kivéve az udvardi egyháznak fizetendő kepét és a kenézt illető járandóságot. Tanuk: Miklós boszniai püspök, Domokos főajtónállómester, Demeter mester.

Az eredeti nincs a bécsi császári titkos levéltárban, a mint ezt a Székely Oklevéltár szerkesztője a Nemzeti Társalkodó egy adata nyo-

[1] Dl. 1491., 1710. 35033., II. Venczel cseh király 1286 decz. 25. Wien Haus etc. Archiv és V. 9, O. 5.

[2] III. Endre 1297 jan. 21, Muzeum törzsanyag, I. Károly 1312 junius 26, Kállay levt. II. Venczel 1284 jan. 10, III. Venczel 1306 máj. 19. Wien Haus etc. Archiv és V. 5.

[3] III. Endre 1295 febr. 14. Muzeum Törzsanyag. Dl. 1784. II. Venczel 1286 febr. 15. Wien Haus etc. Archiv és V. 4, V. 6, V. 14.

[4] Dl. 1658. III. Venczel 1306 máj. 19. Ez természetesen csak ott állapitható meg, hol összetörött a pecsét.

[5] III. Endre 1297 jan. 30. Görgei levéltár, Magyar Nemzeti Muzeum. Dl. 1784 és V. 4, V. 5, V. 6, V. 9 meg O. 5 is.

[6] I. Károly 1312 jun. 26. Dl. 1754. II. Venczel 1286 decz. 25. Wien Haus etc. Archiv.

[7] *Bresslau:* i. m. (I. kiadás) 958. l.

[8] Dl. 1383., 1537. (2 drb.), 1784., II. Venczel 1297 okt. 10., III. Venczel 1306 máj. 19. Wien Haus etc. Archiv.

[9] Dl. 1481., 1417., 1710., 2574. II. Venczel 1301 szeptember 14. Wien Haus etc. Arch.

[10] II. Venczel 1284 máj. 30. Wien Haus etc. Archiv ezen még vörös és sárga selyem is látható, I. Károly egy oklevelén pedig ép ugy, mint V. 14-én sárga selyem látható a kék mellett. Dl. 1783.

[11] Dl. 1383., 1448., II. Venczel 1288 márcz. 25. Wien Haus etc. Archiv.

[1] III. Endre 1291 jul. 20. (2 drb.) Muzeum Törzsanyag, I. Károly 1312 jun. 26. Kállay levt.

[2] Mig a Ladislaust a magyar kir. oklevelek rendesen «Lad»-dal röviditik, ez «Ladl.»-lal.

[3] Sickelnél egy harmadik csoportot az «acta spuria» alkotnak, de mivel Venczel és Ottó minden fenmaradt oklevelét hitelesnek tartjuk, ez a csoport itt elesik.

mán felteszi, mely szerint az oklevél a bécsi császári házi levéltárban található.[1]

Közlik: Nemzeti Társalkodó 1838. évf. 1. félév 38. l.-on a bevezető néhány sort, de a teljes intitulatióval, a mi a következőkben csak röviditve található meg. *(Hilibi Gál)*: Vizsgálódás az erdélyi kenézségekről 31; *Orbán*: Székelyföld leirása I: 56; a Rosenfeld-féle gyüjtemény nyomán *Schuller*: Umrisse und kritische Studien stb. I. Heft. Urkundenbuch 2, Székely oklevéltár I: 29.[2]

Kritikai megvilágitását a következő oklevél után adjuk.

2. Buda, 1301 szept. 26. V. János krakkói püspöknek adja Palocsa várát minden tartozékával, szabad rendelkezési joggal, telepitési engedélylyel, népei feletti teljes birói hatalommal. Tanuk ugyanazok.

Közlik: *Fejér*, Codex Diplomaticus: VI · 2 · 303, VIII · 1 · 67. *Bárdossy*: Moldavensis et Szepsiensis decimæ indagatio etc. 96. I. Károly nevével annak okleveleként *Schmauk*: Supplementum annalectorum terre Scepusiensis II · 21 galicziaiak által a határmegállapitó bizottság előtt bemutatott eredeti (?) alapján.

Venczel első két oklevele hitelességének kérdését kell e helyen tisztáznunk. Ugyanis V. 1 hitelességét határozottan kétségbe vonták már[3] s V. 2 szövege megbizhatósága ellen is támadták kételyek.[4] Sajnos, egyiknek sem sikerült az eredetijét felfedeznünk, ugy hogy csak a belső tulajdonokra támaszkodva kell megalkotnunk véleményünket.

Figyelemre méltó, hogy mindkettő szerkezete s formulái lényegesen eltérnek a közelkoru magyar királyi oklevelekéitől, még Venczel többi okleveleiétől is, de másfelől ugy a szerkezet, mint a formulák tekintetében a legnagyobb hasonlóságot, sőt néha tökéletes egyezést állapithattunk meg bennök. Figyelemre méltó, hogy mindkettő eschatocollonja s egyes formulái a lengyelországi oklevelekre emlékeztetnek. Már most, ha ugyanazon vagy egymáshoz közelálló oklevélnyerő részére szólna e két oklevél, könnyü volna a hamisitást feltételeznünk. Csakhogy az már még sem valószinü, hogy a krakkói püspök, meg az erdélyi Oláhfalu részére egy és ugyanaz az egyén hamisitson oklevelet, vagy hogy az oláhfalui oklevél hamisitója a krakkói püspök részére szólót használta volna fel mintának. Már pedig a két oklevél oly közel rokonságot mutat s annyira eltér más magyar királyi oklevelektől, hogy közös eredetüket lehetetlen fel nem tételeznünk.

De lássuk a kérdés megvilágitását positiv oldalról. János krakkói püspök Venczel megválasztatása körül kifejtett buzgalmáért a lengyel határon fekvő Palocsa várát óhajtja jutalmul s vagy maga, vagy követe egy adománylevél fogalmazványával jelenik meg a király előtt, melyben valószinüleg a protocollon formulái is, ha tán röviditve, de megvoltak. Ugyanabban az időtájban jelenik meg Ursus kenéz az oláhfaluiak nevében s kéri azok jogainak és kötelességeinek megállapitását, a mikor is a kérelem főbb pontjait a király valamelyik papja feljegyzi. Ugy az előbbi fogalmazvány, mint az utóbbi feljegyzés a kanczelláriába kerül s ott kiállitják a két oklevelet oly módon, hogy a formális részeknél a krakkói püspök részére szóló oklevél fogalmazványát követik V. 1-nél is, de néhol módositják, mig V. 2-nél jobban ragaszkodnak a fogalmazványhoz. Igy magyarázhatjuk meg legtermészetesebben mindazt, a mit az első részben, ez okleveleknek mind stilusát, mind formuláját, mind szerkezetét illetőleg elmondtunk: a lengyel hatást, az egyezéseket, de az eltéréseket is, pl. a két oklevél promulgatiójában, melynél kétségtelenül a V. 2-é az eredetibb s

[1] Dr. Károlyi Árpád és dr. Szekfü Gyula urak szives felvilágositása szerint az oklevél nem is volt sohasem a Haus-, Hof- und Staatsarchivban.

[2] A publikációkat hüségök, megbizhatóságuk szerinti sorrendben sorolom fel, az egyenlő értékűeket időrendben.

[3] Nemzeti Társalkodó 1838. évf. 2. félév 57. s köv. l. F. D. (Fancsali Dániel) szerint ez az oklevél nem keletkezhetett Venczel idejében, hanem csak II. Ulászló idejében jött létre 200 évvel később. Érvei, melyeket a szerkesztők ugyanott igyekeznek megczáfolni: 1. az oláhfaluiak, ha meg is tudhatták Venczel koronáztatása tényét, nem juthattak el Budára utána oly hamar; 2. a kenéz szó nem használtatott még ekkor földesur értelemben; 3. a főajtónállómesteri állás ekkor még nem létezett. Ujabban Georg Müller a Mitteilungen des Instituts für österr. Geschichtsforschung 1915. évf. 2. füzet 403. l. bővebb indokolás nélkül hamisitványnak nyilvánitja.

[4] *Fejérpataky* (i. m. 143. l.) szerint, valamint *Fejér* (i. h.) szerint is V. 2. János kalocsai érseknek szól, ezért előbbi a szöveg nagymérvü romlását tételezi fel.

ennek alapján készül a V. 1-é, vagy a V. 2 «actum» szavának V. 1-ben a «datum» szóval való felcserélését. Csupán a datum kérdése adhat okot a kételkedésre. De ez is könnyen megoldható. Valószinüleg az oklevéladási parancs ideje van jelezve mind a kettőben, a «datum» szó is vonatkozhatik erre; tehát Ursus egy nappal előbb járult a király elé, a két oklevél pedig együtt állittatott ki. De ha az oklevél kiállitása időpontja van is jelezve, nem kell a fentebbiek valószinüségét kétségbe vonnunk, hisz' lehet, hogy szept. 25-ikén már a kanczelláriában felhasználták azt a fogalmazványt mintául, melynek alapján csak a következő nap készitették el az oklevél tisztázatát.

Ezt a feltevésünket erősitik még a következő tények: 1. A mint láttuk, van V. 2-nek egy olyan szövege, mely csaknem szóról-szóra egyezik a Bárdossynál találhatóval, csupán abban tér el, hogy a «Ladizlaus» név helyett a «Carolus» nevet találjuk meg benne. Karácsonyival [1] azt tartjuk, hogy ez az oklevél az előbbi oklevéllel azonos. Ugy látszik, nem volt elég bizonyitó ereje a Venczel adománylevelének, tehát lemásolták azt. (Ha összehasonlitjuk a két szöveget, tényleg a Károly nevét tartalmazó tünik fel másolatnak; az előbbi egyes szavai kimaradtak). Ez a tény pedig világosan bizonyitja, hogy Venczel nevére nemcsak hogy nem hamisitottak oklevelet, hanem a még tőle kiadott okleveleket is igyekeztek más uralkodótól származottnak tüntetni fel. De bizonyit mást is: a Bárdossynál közölt szöveg megbizhatóságát. Az ellenkező vélemény s az oklevélben szereplő János krakkói püspök alkanczellárnak János kalocsai érsek kanczellárral való azonositása nem kellőképen indokolt már azért sem, mert a mint fentebb láttuk, János krakkói püspök tényleg buzgólkodott Venczel érdekében Magyarországon. De az emlitett tény tekintetbe vétele után teljesen tarthatatlan. Ha egy oklevél két másolata (t. i. a Bárdossy-féle és a Schmauk által közölt) oly tökéletesen egyezik, de egymástól független, lehetetlen az egyik nagymérvü romlását feltételeznünk.

2. Az oklevelekben szereplő egyének többékevésbbé szintén a hitelesség mellett szólnak. Miklós boszniai püspökről már fentebb megemlékeztünk. Demeter mester valószinüleg Miklós fia Demeter zólyomi és pozsonyi comes, a kiről tudjuk, hogy Venczel pártjához csatlakozott.[1] Csupán Domokos «magister ianitorum» szereplése ellen merülhetnek fel komoly aggályok, a mint már az oklevél első kritikusánál is feltüntek. Venczel hivei közt volt egy Domokos, a Rátold nemzetségbeli István fia (V. 10, V. 14), de az III. Endre idejében tárnokmester és nem főajtónállómester volt, Venczel idejében még nem viseli a tárnokmesteri czimet sem. Ehhez járul, hogy a főajtónállómesterek csak I. Károly korában az 1330-as években kezdenek okleveleinkben szerepelni.[2] De azt hiszszük, hogy az elmondottak után ez az egy tény nem elegendő az oklevelek hitelessége kétségbevonására. Lehet, hogy Venczel idegen eredetü irója irja ez okleveleket, a ki az előtte idegenszerü «magister tavarnicorum» czim helyett az emlitettet használja, a mi azért is lehetséges, mert a «tavarnicus» gyökszava szláv szó s ajtót is jelent.[3] Hogy Domokos nem mindjárt Venczel uralkodása elején vesztette el a tárnokmesteri méltóságot, a mint Karácsonyi feltételezi[4] s adta át Németujvári Henriknek, azt az a körülmény is bizonyitja, hogy Henrik csak 1302 okt. 6-ika óta szerepel mint tárnokmester,[5] 1301 okt. 20-ikán kelt oklevelében magát csak bánnak és comesnek czimezi.[6] Arra a kifogásra, hogy Domokos a főajtónállómester Ursus kenéz után szerepel V. 1-ben a petitio megemlitésénél s ugy tünik fel, mintha oláhfalui lenne ő is, a következőket jegyezzük meg. Domokos mester bizonyára nem volt oláhfalui s nem is kérelmező olyan értelemben, mint Ursus. De ő is szót emelt az oláhfaluiak érdekében, vagyis az u. n. közbenjárók szerepét tölti be. Az oklevél irója azonban egyszerüen egymás mellé irja a kérelmező s a közbenjáró nevét. E feltevéseink igazságát csak

[1] Hamis, hibás keletü s keltezetlen oklevelek 34—35.

[1] Bécsi Képes Krónika i. kiad. II. 230. l.

[2] A. O. III. 254., 401.

[3] *Bartal*: A magyarországi latinság szótára 655.

[4] *Karácsonyi*: Magyar nemzetségek I. 12.

[5] A. O. I. 39., F. VIII. 5., 23-on közölt oklevél ugyan Magyar bánról s tárnokmesterről szól, de ez Henrikre vonatkozik; ugy látszik az oklevél magyarra forditója a H. siglát Hungarusnak olvasta.

[6] Zichy Okm. I. 104.

megerősiti krónikánk adata, mely szerint Miklós boszniai püspök, Domokos és Demeter mesterek a koronázás után Venczel királyt Budára kisérték.[1]

3. Buda (1301) okt. 28. V. Vörös István esztergomi várnagy kérésére meghagyja a győri káptalannak, hogy a magtalanul elhalt János fia Pálnak sopronmegyei, a Rábaköz körül fekvő birtokába pásztori András királyi emberrel a kérelmezőt testvérével, Benedekkel, együtt iktassa be.

Eredeti Dl. 5104. Közli: Sopronvármegyei Oklevéltár I. 53.

Az országos levéltárban IV. László oklevelei közt találjuk meg e mandatumot s ide sorozza a sopronmegyei oklevéltár kiadója is. V. 8-czal való egybevetéséből kitünik, hogy itt nem IV. László, hanem Venczel oklevelével van dolgunk, de kitünik ez már a győri káptalan két 1302 jan. 9-ikén kelt, még inkább 1301 nov. 17-dikén kelt patenséből.[2] Ezek alapján könnyü ez évszám nélküli oklevél évét megállapitanunk: csakis 1301-ről lehet itt szó.

4. 1302 február 28. V. a Csák nemzetségbeli néhai Péter nádor fiának, Máté nádornak adja Nyitra vármegyét minden tartozékával megválasztása és megkoronáztatása körül végzett szolgálataiért.

Eredeti: Dl. 1631. Közli: A. O. I. 26.

5. 1302 február 28. V. a Csák nemzetségbeli néhai Péter nádor fiának, Máté nádornak adja Bajmócz várát minden tartozékával megválasztása és megkoronáztatása körül végzett szolgálataiért.

Eredeti: Dl. 1632. Közli a Bajmócz adományozására vonatkozó részt a befejező részekkel együtt A. O. I. 29, a többire nézve megjegyzi, hogy teljesen egyezik az előbbivel, pedig nehány szóban eltér attól. A pecsét kisebbitett képe: Századok 1916. évf. 1. szám.

6. 1302 márczius 1. V. a Csák nemzetségbeli néhai Péter nádor fiának, Máté nádornak adja Trencsén vármegyét és várát minden tartozékával megválasztása és megkoronáztatása körül végzett szolgálataiért.

Eredeti: Dl. 1633. Közli: *Katona:* Historia Critica I·8·29, F. VI. 2·329, VIII·1·89. Facsimile: *Szilágyi:* A magyar nemzet története III. 13 l.

V. 4, V. 5 s V. 6 szövege jórészt szóról szóra egyezik, de mindenik eltér a másik kettőtől nemcsak ott, a hol a speczialis adomány van megjelölve, hanem másutt is. Mégis V. 4 s V. 5 közelebb állnak egymáshoz, mint V. 6 hozzájuk. V. 4 s V. 5 közt van azért különbség, V. 5-ben V. 4 néhány szava, sőt kifejezése is elmarad (pl. a dátumban «dilecti et fidelis nostri»), a szórend itt-ott más (pl. «prestitit hactenus» helyett a forditott sorrend), s az ortográfia is különböző. V. 5-ben csak egy olyan szóval találkozunk, mely V. 4-ben nincs meg: az adományozást kijelentő mondatban a «Matheo» után a «palatino»-t szurja be. Ha V. 6-ot V. 4-gyel összehasonlitjuk, már lényegesebb eltérést fedezhetünk fel a kettő közt. A főkülönbség az előbbi kettő viszonyától abban nyilvánul, hogy nemcsak V. 6-ban hiányoznak a V. 4-ben szereplő szavak s kifejezések, hanem megforditva is áll ez, (pl. V. 6 «pro honore nostro»-ja hiányzik V. 4-ben) többször meg a V. 4-ben szereplő kifejezés helyett hasonló bővebb kifejezést találunk V. 6-ban (pl. V. 4-ben «in fide» kifejezése helyett V. 6-ban «in constantia fidei»-t). Ez eltéréseket a nagy egyezés mellett azzal magyarázhatjuk meg, hogy V. 4 s V. 6 az oklevél fogalmazványa alapján dolgoztak, mely bizonyára itt ott röviditve s javitásokkal iratott meg; ezt sokszor ugyan hüen követik, de néha változtatnak rajta, illetőleg kénytelenek szabadon fogalmazni meg a leirandókat, pl. a specziális adományt magába foglaló részt. Innen az eltérések. V. 5-nek V. 4-gyel való szorosabb rokonságát meg ugy hiszszük az magyarázhatja meg, hogy irója a V. 4 nyomán irja oklevelét.

Hogy másolatokkal van ezekben dolgunk azt a nagy egyezés mellett néhány apróság is megerősiti. V. 5 arengájában «pro» helyett «prou» olvasható, sőt az «u» szárát még tovább huzza, de egy pontot formálva abbahagyja a szó irását. Valószinűleg «prout»-ot akart irni, de mikor látja, hogy a minta oklevélben csak «pro» van, hirtelen abba hagyja a szó irását. V. 4 s V. 6-ban meg előfordul, hogy a sor végén levő zót ujra leirja a következő elején. Ez ugyan

[1] Bécsi Képes Krónika i. kiad. II. 231.

[2] H. O. V. 91. Az utóbbi Dl. 1621. (Kivonata: A. O. I. 17.)

megeshetik a szabadon fogalmazóval is, de mégis könnyebben fordul elő másolás alkalmával.

V. 6 napi kelte nem egészen bizonyosan márczius 1. Ugyanis az oklevélben «Kalendas»-t ir az iró «Kalendis» helyett. Lehet, hogy tollhiba, de lehetséges az is, hogy már a fogalmazványban meglevő «pridie Kalendas»-ból csak az utóbbit irja le, az előbbi szón átsiklott a szeme.

A kérdést eldöntenünk nem lehet teljes bizonyossággal. Minthogy nem ugyanaz az iró irja, mint a V. 4 s V. 5-öt, természetesebbnek találhatjuk, hogy ezt is a másik kettővel egy napon irták, ha ugyan az iratás idejét jelzi a dátum. Ha az oklevéladási parancsra vonatkozik, valószinüleg szintén febr. 28-ikára kell tennünk ez oklevél keltét is.

V. 4, V. 5 s V. 6 még abban is hasonlit egymáshoz, hogy kivül a pecsétet tartó selyempamat számára vágott két metszet közt ugy látszik egy kéztől ez a szó olvasható: «Sdenbo». Ugyanez olvasható a budafelhévizi convent egy 1296 április 7-iki oklevelén ugyanott.[1] Egykoru feljegyzésnek látszik. Lehet, hogy az oklevelek megpecsételésére vonatkozó megjegyzéssel van itt dolgunk, de valószinűbb, hogy nem kanczelláriai feljegyzés, hanem később iratott az oklevélre.

7. Buda. 1302 április. 17. V. eltiltja a nádort és az ország minden más biráját egervári Kalmer, Merhard és Márton zaklatásától Écs és Geregen bünei miatt.

Átirta a vasvári káptalan 1326 febr. 24-ikén. Ezt ugyancsak a vasvári káptalan átirja 1374 jun. 8-ikán. Ennek eredetije: Dl. 1636. Közli: A. O. I. 29.

Venczel «de iure» okleveleinek «fides forensis»-e szempontjából jellemző, hogy még I. Károly idejében átiratják ezt az oklevelet, a mi bizonyára nem történik meg, ha értékét elvesztette volna.

8. 1302 máj. 19. V. Bene fiainak, Vörös Istvánnak és Benedeknek adja, átirván a győri káptalan két 1302 jan. 9-iki patensét, a magtalanul elhalt János fia Pálnak sopronmegyei Rábaköz körüli birtokát megkoronáztatása idejében végzett szolgálataikért.

Eredeti: a hg. Eszterházy család kismartoni levéltárában. G. 271, 14. Közli: H. O. V. 92.

Ez oklevélben voltaképen Rába-Tamási adományozásáról van szó. Venczel adományleveleinek «fides forensis»-e szempontjából jellemző, hogy midőn e birtok miatt 20 év mulva perbe bonyolódnak Vörös István fiai, pervesztesek lesznek.[1] Ugy látszik, hogy míg a «de iure» oklevelek bizonyitó ereje nem szünt meg, a «de gratia» okleveleknek nem maradt meg bizonyitó erejök (l. V. Dep. 3-at is).

9. 1302 szept. 22. V. Rikolf fia Kakas mester kérésére átirja és megerősiti III. Endre 1293 márcz. 21-ikén kelt privilegiumát, melyben ez IV. Lászlónak 1284 augusztus 2-ikáról való, V. Istvánnak a lőcsei Helebrand részére Kulcsván falváról szóló adományát megujitó oklevelét átirta és megerősitette.

Eredeti: Magyar Nemzeti Muzeum, kiállitás 172. Pecsétjének rajza: A magyar nemzet története III·11. (Ugy látszik, mikor ez készült, a körirat egy kis része is megvolt.)

10. 1302 (szeptember közepe után). V. csalkai Bencze fia Mátének, Bucsu fia Pálnak, Csák bán fia Domokosnak és Bethlem fia Olivérnek, a Rátold nemzetségbeli István fia Domokos mester servienseinek adja a nagy (t. i. Csepel) szigeten levő Gyalát minden tartozékával, Buda ostrománál s a Lóránt fia Lóránt elleni harczokban szerzett érdemeikért, főképen Máté testvére Mihály, s serviense Miklós haláláért, és Máté megsebesüléséért.

Átirja s megerősiti Ottó király 1306-ban (l. alább). Közli: F. VIII·1·91. *Katona* i. m. I·8·32 u. l. az eredeti alapján, A. O. I·41 Ottó átirata alapján.

A Katonánál és Fejérnél található szöveg eltér az Ottó átiratában levőtől. Katonánál és Fejérnél az intitulatióban a «Polonieque» után ott van a «regis» szó, ez Ottónál hiányzik. De a legfeltünőbb az eltérés a petitio előadásában. Katonánál ezt olvassuk: «magistri Mathei filii comitis Benche (Fejérnél meg: Pauli filii Benche)

[1] Dl. 1440. *Melich J.* szerint esetleg lengyel szó, s ekkor «tölgyfából való» a jelentése.

[1] Sopron. Okl. I. 89., 91. (a kiadó megjegyzésében bizonyára tévesen került a «IV.» a László név elé.)

Pauli filii Buchou, Domini (Fejérnél: Dominici) filii Chak bani et Oliverii filii Bethleem (e 3 szó Fejérnél hiányzik) fratrum eiusdem de Chalka etc.» Ottó átiratában csak ennyi van meg: «magistri Mathei et Oliverii filii Bethlem una cum fratribus ipsorum etc.» Ezek az adatok s a szövegek többi részeinek viszonya is, két körülményt tesz előttünk világossá: 1. Katona s Fejér szövege az eredeti alapján jött létre, Ottó átirata alapján semmi esetre sem készülhetett. 2. Az oklevelekben jelzett «de verbo ad verbum» átírás bizony nem történt az átirt oklevél minden szavának leirásával: nemcsak hogy gondatlanul történt, a mit egyes szavak elmaradása bizonyit, hanem önkényes változtatások is előfordulnak; az idézetten kivül talán még a «que vulgariter — (sic) noncupatur» kifejezést is ide sorozhatjuk, ez ugyanis csak az Ottó-féle szövegben van meg, Katonánál és Fejérnél hiányzik. Másfelől jellemző, hogy egyes hibákat is átvesz a másoló, pl. «magister Mathei» előfordul mindkét szövegben.

Hogy az oklevél mikor keletkezett, nem feltétlenül bizonyos. Az intitulatio arra mutat, hogy 1302 május 19-ike után, addig ugyanis az egyszerübb formát használják, itt meg már a bővitettel találkozunk. De az oklevél tartalma még szükebbre szoritja a keletkezés időpontjának határát: Budának Károly által meginditott ostroma 1302 szeptember első felében történt,[1] s igy szeptember közepe s deczember 31-ike közt adatott ki ez az oklevél.

11. 1303 január 6. V. János pestujhegyi (budai) minorita kérésére átirja III. Endre 1299. évi oklevelét a nagyszombati apáczák részére patens formájában.

Átirta Zsigmond király 1392 okt. 16-án, ennek oklevelét meg II. Ulászló 1498 május 6-ikán (Dl. 20243), ezt II. Lajos 1519 február 21-ikén (Dl. 23111), ezt meg az esztergomi káptalan 1722 jun. 28-ikán. Közli F. VI·2·179, VIII·7·28 (de az utóbbi helyen közölt szöveg néhány szóban eltér az átiratokban található s az első ugyanugy közölt szövegtől, ugy hogy, ha nem e szöveg másolója hibájára vezetendők vissza, V. Ferdinánd átiratából vehette azt, aki II. Lajos emlitett oklevelét szintén átirja.).

[1] *Pór* i. m. 14.

12. 1303 jan. 23. V. teresztenyei Mokud fiai László és Gergely s testvérök Gál fia Gál kérésére átirja és megerősiti az egri káptalannak átiratából V. Istvánnak 1272 febr. 16-ikán kelt Teresztenye adományozásáról szóló oklevelét átiró privilegiumát.

Eredeti: Zichy család levéltára, 217, c. 1. Közli: Zichy okm. I·107.

13. Pásztó. 1303. máj. 5. V. az egri káptalan panaszára meghagyja István nádornak, hogy adja vissza a káptalannak Csepus és Buben nevü birtokait.

Közli: *Katona* i. m. I·8·35, F. VIII·1·117.

Hogy az egri káptalan Venczel hive volt mindvégig, azt mutatják a káptalan oklevelei, melyeknek datumában mindig az ő nevét emlitik, de rendesen nem a Ladislaus, hanem a Venceslaus nevet.[1]

14. 1303. V. a Csák nemzetségbeli Csák fia János mester kérésére, hü báróinak, Henrik bán tárnokmesternek, és somogyi comesnek, Domokos mesternek, Nógrád és Fehér vármegyék comesének, Kakas fölovászmesternek, Kompolt fia Péter comesnek és András fia Tamásnak tanácsára átirja és megerősiti III. Endre 1296 április 25-iki Visk adományáról szóló privilegiumát, s Visket elvévén eddigi birtokosaitól Csezneki Jakab fiaitól Miklóstól, Lőrincztől, Zumurtól, Mihálytól és Páltól, ujra néki adja.

Eredeti a Csáki család levéltárában II. fasc. No 3, Magyar Nemzeti Muzeum. Közli: *Katona* i. m. I·8·52, F. VIII·1·115.

15. Buda. 1304 jul. 7 V. a soproni polgároknak szolgálataikért, minden jogukat és szabadságukat, melyeket elődeitől nyertek, megerősiti.

Eredeti a soproni levéltárban. Közli: H. O. II·26. Rövid kivonata: Történelmi Tár IX·112.

b) *Elveszett oklevelek.*

1. 1301 okt. 20 előtt. V. meghagyja Henrik szlavon bán Somogy és Tolna vármegyék ispánjának, hogy a Somogy vármegye területén elszaporodott tolvajok és gonosztevők megfékezéséről gondoskodjék.

Henrik Segesden 1301 október 20-ikán

[1] Sztáray Okl. I. 37. (de itt Ladislaus) A. O. I. 48., 90. (még 1304-ben is).

kelt oklevelében hivatkozik erre. Zichy Okm. I·104.

2. Buda. 1302 jul. 6 V. meghagyja a szepesi káptalannak, hogy Illés fiát, Jordánt, a szepesi szászok comesét Adolf fia Jakab[1] mester királyi emberrel együtt iktassa be a szepesmegyei Őr birtokába.

Kivonata F. VIII·1·93.

3. 1302 aug. 23. V. Jordán comesnek adja a szepesmegyei Őrt hü szolgálatai jutalmául, melyeket apjának meg néki tett megválasztatása alkalmával, s főkép Szepesváraljának kezére juttatása által.[2]

Kivonata: F. VIII·1·93.

Noha görgei Illés fiai köztük Jordán is Károly pártjához csatlakoznak idővel, Őrt Károly Rikolf fia Kakasnak adja, melyet, mint oklevele mondja, a nemrég elhunyt Kuncs fia Jordán foglalt el törvénytelenül.[3] Venczel adománylevele tehát nem sokáig biztositotta a nevezett birtokot görgei Illés fia Jordánnak. Ez az eset is belevilágit a kor zavaros viszonyaiba, de Venczel oklevelei «fides forensis»-e szempontjából is figyelemre méltó.

4. 1303 jun. 24 előtt. V. Csetrei földét a Dura mellett Vecs unokájának Zoárdnak adományozza.

Az esztergomi keresztesek konventje 1303 jun. 24-iki bizonyságlevelében emlékezik meg e privilegiumról. Közli: *Knauz:* i. m. II·522.

2. Ottó oklevelei.

a) *Fennmaradt hiteles oklevelek.*

1. 1306 ápril. 10. O. János kerczi apát kérésére III. Endre 1299-ben kelt, István király 1272-iki s mint ifjabb király 1264-iki okleveleit átiró s megerősitő oklevelét átirja és megerősiti.

Eredeti: A szász egyetem és Nagyszeben város levéltárában.[4] Közli: *Katona* i. m. I·8·104, F. VIII·1·197, Urkundenbuch I·231. Pecsétje képe: A magyar nemzet története, III. (önálló melléklet).

2. Ó-Pest 1306 szept. 13. O. Valter comes fia Endre mester kérésére átirja s megerősiti Henrik bán tárnokmester, Somogy, Tolna, Baranya és Bodrog vármegyék comese 1306 jun. 13-ikán kelt, a kérelmezőnek a nagy szigeten levő Bessenyő és Őrsziget nevü birtokaiba való visszahelyezéséről szóló jelentését.

Közli: F. VIII·1·199.

3. 1306 O. Bencze fia Máté, Bucsu fia Pál, Csák bán fia Domokos és Csalka (?) fia Olivér, Domokos tárnokmester serviensei kérésére átirja és megerősiti Venczel király 1302-ben kelt Gyala adományáról szóló privilegiumát.

Eredeti: M. N. Muzeum. Kiállitás 173. Közli: A. O. I·117.

Keletkezési idejének pontosabb megállapitását az a körülmény teszi lehetővé, hogy benne Venczelről, mint «predecessoris nostre felicis memorie»-ről emlékezik meg, tehát Venczel haláláról már Ottó udvarában is értesültek az oklevél fogalmazásakor. Venczelt 1306 aug. 4-ikén gyilkolták meg Olmützben,[1] tehát aug. vége s deczember 31-ike közt kelhetett ez oklevél.

4. Nagyvárad 1307 febr. 28 O. Ubul fia Mihály fia István panaszára elrendeli, hogy annak s testvéreinek Semjén, Napkor és Tut nevü szabolcsmegyei, Kér és Panyala nevü Szatmármegyei birtokai, melyeket Amádé nádor és Jákó fia András foglaltak el, adassanak vissza, érvénytelennek nyilvánitván minden korábban ellenök kiadott oklevelet.

Eredeti: Kállay levt. Muzeum. Közli: A. O. I·121.

Nem Kéri, miként az Anjoukori okmánytár közli, hanem Kér ennek a birtoknak neve. A másoló az «r» után huzott vonást olvasta «i»nek, de megfigyelvén az eredetit, megállapithatjuk, hogy az iró gyakran használ ily hosszu ferde vonásoat a szavak végén, s nem az «i»-t jelöli velök.

5. 1307 márcz. 4. O. András comes fia Dózsa mesternek Tamás fiai Kopasz nádor, Beke és László mesterek rokonának adja a Dózsa

[1] Ugyanő szerepel 1311-ben is egy oklevélben A. O. I. 222.

[2] Venczel cseh király is tesz neki adományt. A. O. I. 19.

[3] I. Károly 1307 nov. 19. Berzeviczy család levéltára. N. Muzeum.

[4] A levéltár hadizárlat alatt lévén, a mint arról Müller György főlevéltáros ur volt szives értesiteni, az oklevél eredetijét nem vizsgálhattam meg.

[1] Chronicon Aulæ regiæ i. h. 211. l.

mester és az Ordög fiai Pál és Gergely birtokai közt fekvő Elep nevü birtokot.

Eredeti: Dl. 1701. Közli: *Spiess* Archivistische Nebenarbeiten etc. f·142, *Katona*: i. m. I·8·109, F. VIII·1·219. (Utóbbi Spiess néhány hibáját kijavitja, de mindenik hibás, hiányos publikáczió).

b) *Elveszett oklevelek.*

1. 1306 jan. 13 előtt. O. Henrik bán stb.-nek meghagyja, hogy Valter fiát Endrét a nagy szigeten levő Bessenyő és Őrsziget nevü birtokokba, melyeket Verner, Buda előbbi birája és fia László tartott elfoglalva, vezesse vissza és iktassa be.

Henrik bán stb. 1306 jan. 13-ikán kelt jelentésében hivatkozik erre, l. O. 2.

2. 1306 okt. 6 előtt. O. a kis Mikó halála után magszakadás folytán a királyra szállt Hurcs, Hetény és Őrs nevü birtokokat komáromi Pál mesternek adja.

A győri káptalan 1307 aug. 6-ikán átirja komáromi Pál 1306 okt. 6-iki adománylevelét, melyben ez Ottó adományáról megemlékezik. M. N. Muzeum, Törzsanyag.

IFJ. SZABÓ ALADÁR.

A MÁRTON-CSALÁD (ZSAROLYÁNI ÉS MÁNDI, ILLETVE ZSAROLYÁNI).

(A Kerepeczi Kerepeczy-család ismeretlen ága.)

Nagy Iván alapvető munkájától kezdve sokfelé lehet olvasni genealógiai munkákban a Zsarolyáni és Mándi Márton-családról. E közlemények azonban mind fogyatékosak s tájékozatlanságban hagynak a család eredetét illetőleg. A család megszakitás nélküli leszármazása eddig attól a Zsarolyáni Márthon (igy) Pétertől kezdve volt ismeretes, ki 1489-ben Mátyás királytól Kencse (Bihar vm.) és Thybatelek (Szatmár vm.) pusztákra adományt nyert. E czikk irójának sikerült megállapitania, hogy nevezett Péter apja György volt, ennek felesége pedig a XIV. században egész Zsarolyán helységet biró 'Sarolyányi család tagja: Zsófia. György 1466-ban szerepel Zsarolyánban, mint birtokos, 1476-ban pedig két fia, Péter és Tamás tünik fel. Régebbi korban Márton család nem élt azon a vidéken, mikor azonban feltünik, már kétségtelen birtokos nemes.

Honnan jött tehát, ez volt a kérdés? Első pillanatra világos az, hogy Márton, mint vezetéknév, személynévből eredt. Melyik családból vált tehát ki a szóbanforgó? Azon a vidéken birtokos 'Sarolyányi, Sámelházy, Mándy, Szekeres és Borzovay családokból nem, mert ezeknek Márton nevü tagjuk nem is volt.[1] Hozzá, Márthon György illetve fia Péter Zsarolyánban apósának, illetve nagyapjának 'Sarolyányi Jánosnak javait birta.[2]

Idáig jutottam kutatásaimban, mikor dr. Komáromy András orsz. levéltárnok úr — a Bereg és Ugocsa vármegyei családok alapos ismerője — felhivta figyelmemet a *Kerepeczy* családra. E derék Bereg vármegyei familia, melynek egyik ága a nagy Werbőczy Istvánt adta nemzetének, a XV. században igen terebélyes lombokat hajtott, Kerepeczen, melyet egészen, Óbégányban, melyet részben birt, a nemesi kuriák tele voltak velük s ebből következett, hogy megkülömböztető mellékneveket nyertek; igy a XV. század elején élt Kerepeczy Márton fiai György, Benedek és Miklós neve mellett a «dictus Márton» jelző állt. A Kerepeczyek a

[1] *Nagy Iván.* Magyarorsz. családaiban a Sámé (Sámelházy) családnál emlit ugyan egyet 1421-ből (X. 30.) Szirmay nyomán, de ez iráshibának bizonyult, mert az idézett Szirmay (II. 219) *Márk* fia Gergelyről beszél.

[2] O. L. Kir. tábl. perek 4—2366.

nagybirtokos Hunyadiak, Brankovitsok uradalmai közepette tollukkal tartották fenn magukat. Tudományukra szükségük volt a nagy uraknak és szerény jövedelmüket a homo regius-ság nem megvetendő hasznával pótolták. Házasodni, mivel a környék jobbágyközségekkel volt tele, rendesen a Tisza mentére jártak le s igy jutott Kerepeczy Márthon György is a Tiszától 13—, Kerepecztől 45 Km-re fekvő szamosmenti faluba, Zsarolyánba a XV. század közepe táján. Hogy ez a következtetés megállja a helyét, támogatja az a körülmény, hogy, mit már régebben is tudtam, a Márton és Kerepeczy családok vérszerinti rokonok s mint ilyenek, perelnek Mándon a XVI. században egy nemesi kurián.[1] Felemlithető az a körülmény is, hogy Werbőczÿ Istvánnak több olyan Szamos- és Tur-menti községben volt birtoka, mint a Márton családnak.

A Kerepeczy családról nem szándékom bővebben szólni, a mit közlök, azt dr. Komáromy András levéltárnok urtól nyertem legnagyobbrészt, ki a család kimeritő történetét megirni szándékozik. Itt csak azzal az ággal akarok foglalkozni, melyből a Márton család sarjadt.

A Kerepeczy család eredete a középkor homályába vész. Legelsőként János tünik fel 1378—9-ben, mint Bereg vármegye alispánja,[2] róla csak annyi mondatik, hogy Kerepeczy Miklós fia volt. A mi születési idejét illeti, arra is van némi támpontunk, t. i. az, hogy fiági szépunokája Márton már 1416-ban homo regius, tehát legalább is 24 esztendős, ebből következik, hogy János 1378—9-ben már nem lehetett fiatal ember, legalább 60 évesnek kellett lennie, vagyis 1318-nál később nem születhetett. Apja, Miklós, pedig kétségtelenül az utolsó Árpádok korában látott napvilágot. Ha figyelembe vesszük azt, hogy János alispán volt, feltehető, hogy ilyen előkelő megyei tisztviselő nem maga szerezte a nemességet s igy a család megnemesitése körülbelül az Árpádok korára esnék. De mivel régi birtokadománylevélnek semmi nyoma, nem lehetetlen, hogy a Kerepeczy család megnemesitése arra a korra esik, mikor a tatárjárás után a magyar társadalom olyan roppant átalakuláson ment keresztül s a várjobbágyok bevétettek a nemesi rendbe és sok esetben azt a földet kapták feltétel nélkül, mely eddig csak bizonyos szolgálmányok fejében volt birtokukban. Nincs kizárva azonban az sem, mire vonatkozólag dr. Nagy Ottó tiszaföldvári főszolgabiró úr gyüjti az adatokat, hogy a család valamelyik azon a vidéken birtokos ősnemzetségből vált ki. A szóbajöhető genusok a Guth-Keled, Borsa, Szente-Mágocs és Kaplyon.

Álljon azonban itt a Kerepeczyeknek bennünket közelebbről érdeklő családfája:

I. tábla.

Kerepeczi Kerepeczy Miklós

- Márton — 1365 kir. ember
- Péter — 1378 kir. ember
- János — 1378—79 Bereg vármegye alispánja
  - László — 1406 Tódor munkácsi herczeggel perel
    - János — 1422, 1430 kir. ember
    - Miklós — 1422 kir. ember
      - Márton — 1416 kir. ember Szerepel 1430—57 közt
        - dictus «Márton» György — 1459, 1463 kerepeczi birtokos. 1466, 1476 zsarolyáni birtokos — Zsarolyáni 'Sarolyány Zsófia *(ki a II. táblán.)*
          - Benedek — szer. 1466 †
          - Péter — zsarolyáni birtokos 1476, 1486, 1487 donatio Kencse és Thybatelek. 1489, 1492 *(folyt. III. táblán.)*
          - Tamás — szer. 1476 †
        - dictus «Márton» Benedek — 1463
      - Barnabás — 1416, 1425, 1430 kir. ember dictus «Zabó»
        - dictus «Márton» Miklós — 1482 kir. ember, szer. 1495 † 1508 előtt — Obégányi Bégányi Erzsébet
          - Tamás — 1508, 1510 (Kerepeczy dictus Márton és Márton de Kerepecz)
    - György — 1422 kir. ember

A táblázaton álló Márton 1365-ben, Péter és Mátyás 1378-ban homo regiusok voltak,[1] János alispán testvérükről fentebb szóltam már. K. László, Miklósnak fia több rokonával 1406-ban Koreatovics Tódor munkácsi herczeg ellen vizsgálatért fordul Zsigmond királyhoz, ki a vizsgálat megejtésével a leleszi conventet bizza

[1] Leleszi convent átirata a családi levelesládában 1571., 1572., 1576. évekről.

[2] Kállay lt. Elenchus sæc. XIV. metale 1695.

[1] *Lehoczky:* Bereg vármegye. I. 380. és III. 252.

meg. A herczeget azzal vádolták, hogy Kerepeczről negyven szekér szénát elvitt, Kerepeczy Gergelyt és szántó embereit bántalmazta s hat lovat elhajtott. Ezért Tódort 1406-ban megidézte a király.[1] László fiai János, Miklós és György 1422-ben voltak királyi emberek,[2] mig Miklós fiai Márton és Barnabás 1416-ban, illetve 1416., 1425., 1430-ban,[3] Márton 1454-ben volt ugyancsak királyi ember.[4] Márton fiai kapták atyjok nevéről a megkülömböztető *Márton* nevet. György és Benedek 1463-ban, illetve az előbbi 1459-ben is kerepeczi birtokos,[5] Miklós 1482-ben királyi ember volt,[6] 1495-ben pert folytattak ellene Kerepeczy Imre és Pelbárt, néhai Kerepeczy András fiai azért, hogy azokat a Kerepeczet és Óbégányt illető okleveleket, melyeket 'Miklós néhai atyja Kerepeczy Márton a cseh háboruk idején biztosabb megőrzés okából atyjoktól elkért, nem akarta nekik visszaadni.[7] Miklós 1508-ban már nem élt, mert akkor már özvegye Óbégányi Erzsébet ellen tiltakozott fia Tamás és Óbégányi Éles Ferencz, mert az ő részjószágukat leányára iratta.[8] Tamás 1510-ben tiltakozott rokonaival Kerepeczi Alsó Benedekkel és Gáspárral együtt rokonuk Werbőczy István ellen, ki kerepeczi birtokukra adományt szerezvén, elfoglalta azt.[9]

Márton legidősebb fia György, ki a család törzsatyja 1459 és 1463-ban Bereg vármegyében Kerepeczen birtokos,[10] de 1466-ban Zsarolyánban él már, mikor is tanu gyanánt kihallgattatik Benedek fiával együtt,[11] 1476-ban Péter és Tamás fiai szerepelnek.[12] Kitünik, hogy György fia Péter 'Sarolyány Jánosnak unokája volt,[13] sőt az is, hogy Péter anyja 'Sarolyány György fiának Jánosnak Zsófia leánya volt.[14] Világos tehát a helyzet, Kerepeczi Márton György a Szamos menti faluból Kerepeczre vitte feleségét 'Sarolyány Zsófiát, mi — tekintetbe vévén fiának Benedeknek az 1466-ik évben nagykoru voltát —, nem történhetett 1440-nél később. Öreg korára aztán leköltözött felesége jószágára, mely kétségtelenül tekintélyesebb volt a sajátjánál s utódai ott maradtak. A beregi vagyont bizonyára eladta, vagy elzálogositotta s igy érthető azután, hogy az oklevelek nemesi előneve gyanánt is azt a községet jelezték ettől kezdve, melyben lakott, hol tényleges nemesi birtoka volt. Zsarolyánban, mint terjedelmes periratokból kitünik, a birtok leányágon épen ugy örökösödött, mint férfiágon, mert a lányokat is földdel elégitették ki.[1]

A család beházasodás utján birtokos lett tehát a Szamos és a Tur között a *'Sarolyány* familia jogán.

Vizsgáljuk most tehát ennek a családnak eredetét. E vidéknek birtokviszonyaival behatóbban borzovai Nagy Ottó foglalkozott.[2] Nevezett azt engedi sejtetni, hogy a XIV. században Zsarolyán és Szekeres helységek s az a terület, a melyen Mánd és Borzova falvak települtek, egy birtoktestet képeztek a Borsák kezében, melyből legelőször Szekeres került idegen, a Kaplyon-nembeli Szekeres család kezére.[3] A körülfekvő falvak a Szente-Magócs, Gútkeled, Balog-Semjén és Káta nemzetségeket uralták. A hatalmas Gútkeled nemzetség, melynek tulajdonában Darócz, Atya, Szamosbecs, Gacsály, Rosály, Tisztaberek, Csaholcz, Vámosoroszi szomszédos helységek voltak, már 1308 előtt kisérletet tett a Borsa nemzetség jószágának megszerzésére,[4] ekkor Kopasz nádor a Borsa-nembeli Péternek itéli Zsarolyánt és Szekerest, de mint b. Nagy Ottó még egy kéziratban levő dolgozatában[5] kifejti, röviddel utóbb már nem volt birtokában ennek a genusnak. Ezt a körülményt a Borsa-nembeli Kopasz nádor lázadásával s 1318-iki leverésével látja nevezett iró összefüggésben. A szatmárvármegyei Borsák is bizonyára ott küzdötték a lázadók soraiban s legyőzetvén, ők is földönfutók lettek. Mivel pedig a Gút-Keled nemzetség a felkelés leverésében

[1] *Lehoczky:* III. 667. és a Leleszi convent elenchusa.
[2] U. o. I. 380. és III. 661.
[3] Leleszi convent. Metales 15., 52.
[4] *Lehoczky:* I. 380. — [5] U. o. III. 316. — [6] U. o. III. 60.
[7] *Horvát István:* Verbőtzi István emlékezete II. 157.
[8] *Lehoczky.* III. 60.
[9] O. L. Leleszi elenchus. Neve ott «Thomas Márton de Kerepecz»-nek iratott.
[10] Kende lt. 1459. és *Lehoczky.* III. 316.
[11] Gr. Károlyi okl. tár. II. 231. sz. okl. 381. és 382. l.
[12] Leleszi elenchus III. köt. M. betü fol. 70. és 84.
[13] O. L. kir. tábl. perek 4—2366. 25. sz.
[14] U. o. a kir. tábl. indokolásban.

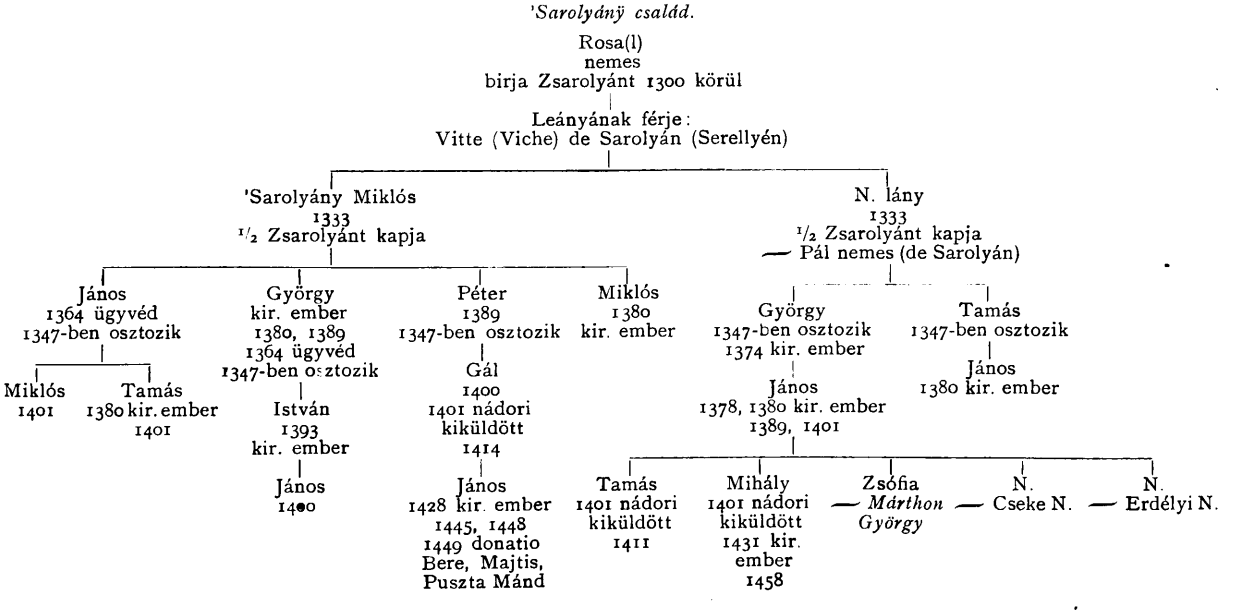
[1] U. o.
[2] A Borzovai Nagy család. Turul, 1909. 56—77.
[3] *Karácsonyi.* Magyar nemzetségek II. 296.
[4] U. o. 58—59.
[5] Bakunin orosz herczeg magyar származása.

oroszlánrészt vett, elfogadható b. Nagy Ottó okoskodása, hogy az a Gútkeled nemzetség szerezte meg (királyi adománynyal vagy ököljogon), mely már régebben is áhitozott rá.[1] Van azonban 1347-ből okleveles adat is a régi birtokosokra vonatkozólag. Ez évben ugyanis Budán «decima die octavarum festi beati Georgii martyri» Pál országbiró itéletet hoz a perlekedő 'Sarolyány család ügyében. Megjelenik előtte ugyanis 'Sarollyányÿ Pál fia György, magával hozván testvérének, Tamásnak a leleszi convent által részére kiállitott ügyvédvalló levelét s kéri az országbirót, hogy köztük a Sarollyány Miklós fiai által elkövetett hatalmaskodási ügyben tegyen igazságot és őket a zsarolyáni birtokon Sarollyány Viche (Vitte) fia Miklósnak fiaival, Jánossal, Györgygyel és Péterrel osztoztassa meg.[2] Ebből a nagyon érdekes oklevélből kitünik, hogy egész Zsarolyánt régen ősük Rosa nevü nemes birta, kinek egyetlen leányát Vitte (Viche) «homo popularis et non nobilis» vette feleségül s kapta vele a falut. (Ez a Viche azonos lesz azzal a *Wichen*-nel, ki 1311-ben több társával együtt Csarnavodai Gáborján fiainak falujára, Csarodára tört.[3] Viche (Vitte) hihetőleg német telepes volt, talán vadász vagy solymár lehetett.) Vitte fia Miklós a most szereplő 'Sarolyány János, György és Péter apja lett, lánya pedig egy Pál nevü nemeshez menvén férjhez, a perben szereplő 'Sarolyány Györgynek és Tamásnak lett anyjává. Vitte nem volt nemes, tehát fiai sem azok, lánya azonban nemes emberhez menvén, az ő fiai nemesek voltak. Annál érdekesebb az országbirói itélet, melynek értelmében Zsarolyán egész határa két egyenlő részre osztatott, a nyugati felét Miklós fiai kapták, a keletit Pál fiai. Megegyezik ez az intézkedés az 1347-ik évi oklevélben átirt a váradi káptalan által 1333-ban «in festo beatorum Philippi et Jacobi Apostolorum» foganatositott intézkedésével. A származásbeli hiba csakhamar elsimult, a Miklós ága is nemessé lett, megnemesitette a földbirtok, érdekes példájául annak, hogy hogyan hidalódtak át a társadalmi osztályok. Még csak az ősre a Rosa nevü nemesre vonatkozólag van megjegyezni való. Mint fentebb emlitém, a Gút-Keled nemzetség tört Zsarolyán birtoka után s Rosa, kinek neve egy XVIII. századi másolatban fordul elő, nem Rosal-e, vagyis annak a helységnek tulajdonneve, mely a Gút-Keled nemzetség törzsbirtoka volt.[4] Ha ez megállhat, a 'Sarolyányak nőági őse Gút-Keled nemzetségbeli volt, de hogy az a nemes Pál, ki Vitte lányát elvette, milyen családbeli, vagyis a 'Sarolyány család egyik fele férfiágon hovatartozik, még feleletre vár.

Az elmondottak megvilágitására álljon itt a családfa:

II. tábla.

'Sarolyányÿ család.

[1] Bakunin orosz herczeg magyar származása. — [2] Orsz. levélt. Kir. tábl. 4—2366. A. 27. szám. — [3] *Lehoczky.* Bereg vm. monogr. III. 183. — [4] Nagy Ottó ötlete.

Dr. Nagy Ottó Zsarolyán község nevét Rosál lányának nevével látja összefüggésben. A jószágot Rosály lánya a Rosály-lány örökölte s ebből származott volna a két első szótag felcserélésével a Sarolyán (hivták Sarolyány-nak is) elnevezés. Mivel Szatmár és Bereg vármegyékben több azonos helynév fordult elő (Borzova—Borsova, Darócz, Gelyénes itt is — ott is), több nemzetség mindkét vármegyében birtokos volt, szatmári családok a középkorban Beregben következetesen előjöttek és viszont (pl. a Sarolyáni család 1426-ban a beregvármegyei Borsova miatt tiltakozott)[1] nem lehetetlen, hogy a Sarollyány és Kerepeczy családok egy nemzetségből sarjadtak, vagyis a Kerepeczy család is tk. Gúth-Keled volt.

A táblázaton szereplő 'Sarollyány Miklós fiait, Jánost és Györgyöt 1364-ben ügyvédnek vallja Mándy Péter fia István a leleszi convent előtt.[2] Nem lehetetlen, hogy ez az István Sarolyány Gálnak testvére volt, mert hiszen Mánd azon a területen épült, mely Zsarolyánhoz tartozott. Ha azonban a Mándy család Puszta-Mándról kapta nevét, akkor nem azonos eredetü. Jánosnak fia Tamás 1380-ban kir. emberként szerepelt,[3] mig 1401-ben Miklós testvérével egy hatalmaskodási ügyben jönnek elő, mikor is rokonukat, 'Sarolyány Györgynek fiát Jánost és ennek fiát Tamást a Kölcsey családbeliekkel félholtra verték, megsebesitették és zsarolyáni birtokukat elpusztitották.[4] Id. Miklós fia György 1364-ben szintén a Mándyak ügyvédje volt, 1380-ban pedig kir. ember,[5] 1389-ben perelt rokonával 'Sarolyány Jánossal, a György fiával.[6] Fia István 1393-ban királyi ember volt,[7] ennek fia János 1400-ban tanuskodott Zsarolyánban.[8] György testvére Péter 1389-ben bátyjával együtt perelt 'Sarolyány Jánossal; fia Gál 1400-ban tanu volt;[9] 1401-ben nádori kiküldött[10] s szerepelt 1414-ben is.[11] Gál fia János 1426-ban királyi ember volt,[12] 1445-ben többekkel együtt határjárást tartatott Zsarolyán és Ujlak között,[13] 1448-ban pedig Sámelházy Lászlóval és Pathyody Benedek fiával Lászlóval Sámelháza határait járatta meg,[14] 1449-ben nevezett Sámelházy Lászlóval együtt királyi adományból[15] beiktatott Majtis Bere és Puszta-Mánd részeibe.[16]

A másik ágból Pál nemes utódai közül, kik szintén Sarolyány-nak neveztettek: Pál fia Tamás 1347-ben osztozott rokonaival, fia János 1380-ban királyi ember volt.[17] Pál fia György 1347-ben Tamás öcscse megbizó levelével jelent meg az országbiró előtt, 1374-ben pedig az Egressyek ügyében királyi ember volt.[18] Fia János 1378-ban és 1380-ban szintén királyi ember volt,[19] 1389-ben perelt rokonaival, 'Sarolyány Miklós fiaival Györgygyel és Péterrel s vizsgálatot tartatott a felől, hogy zsarolyáni jószágát illető levelei szatmári házánál elégtek.[20] 1401-ben rajta és Tamás fián követtek el hatalmaskodást rokonai, valamint Kölcsey Jakabnak fia János és többen. Jánosnak öt gyermeke volt, Tamás, Mihály, Zsófia és még két lány. Tamás 1401-ben nádori kiküldöttként szerepelt,[21] még ugyanabban az évben rajta is hatalmaskodást követtek el, de sebeiből kigyógyult, mert 1411-ben ujra előjön a neve.[22] Mihály 1401-ben ugyancsak nádori kiküldött,[23] 1431-ben a Soldos család beiktatásánál meg királyi ember volt.[24] Valószinüleg ő volt az a Sarolyány Mihály, ki tanuvallomást tétetett többekkel együtt a gencsi jobbágyokon elkövetett hatalmaskodás miatt.[25] A lányok közül Zsófia Márton Györgynek lett feleségévé, másik Csekéné, harmadik Erdélyiné volt. S. János fiági

[1] *Lehoczky.* Bereg vm. monogr. III. 166.
[2] Hiteles átirat Mándy Lajos min. tanácsos birtokában.
[3] Gr. Zichy oklevéltár IV. 125—128. és 138—140. l.
[4] O. L. Kir. tábl. 4—2366. 25. szám.
[5] Zichy oklt. IV. köt. 125—128, 138—140. és 175.
[6] Leleszi elenchus. I. köt. S betü, No 197.
[7] Zichy IV. 516.
[8] U. o. V. 208—209.
[9] U. o. V. 208—209.
[10] U. o. 268.
[11] Gr. Károlyi oklt. II. 15.
[12] Zichy VIII. 276.
[13] Kir. tábl. 4—2366. P. 13. sz.
[14] U. o. 24. sz.
[15] Helyesebben kormányzói adományból.
[16] Leleszi elenchus V. köt. S betü, No 197.
[17] Zichy IV. 125—128, 138—140.
[18] Nagy Iván X—71.
[19] Zichy IV. 44—45, 125—128, 138—140, 172—175.
[20] Leleszi elenchus I. S. No 18.
[21] Zichy V. 268.
[22] Gr. Károlyi I. 571.
[23] Zichy V. 268.
[24] O. L. Kir. tábl. 4—2366. H. 19. sz.
[25] Nagy Iván X, 71.

utódairól nincs adat, vagyona, ugy látszik, egészen a leányágra, a Márton, Cseke és Erdélyi családokra szállott.[1]

Kerepeczi Márton fia György 1440-ben, vagy talán előbb is, feleségül vette 'Sarolyány Zsófiát, családi tüzhelyét Kerepeczen alapozta meg, az ősi fészekben. 1459-ben[2] és 1463-ban Bereg vármegyében lakott,[3] de hihetőleg ebben az időben meghalván atyja (1457-ben még élt) s az ősi curiát a magyar szokásjog értelmében Miklós öcscse örökölvén, elhagyta szülőföldjét, leköltözött Zsarolyánba, hol 1466-ban tünt fel.[4] Legidősebb fia Benedek ekkor már nagykoru volt, mert ugyanekkor ő is tanuként szerepelt.[5] Benedeknek, ugy látszik fiatalon halván el, nem maradt utódja. A család törzsévé a fiatalabb Péter lett, a harmadik fiú Tamás, szintén magtalanul halt el.[6]

Péter és Tamás, Zsarolyáni Márton (Márthon) György fiai 1476-ban Majthissy Péterrel és Mihálylyal szemben egy hatalmaskodási perben szerepeltek,[7] mely per azután ugyanabban az évben barátságos megegyezéssel s az itéletlevél megsemmisitésével ért véget.[8] 1486-ban Márton Péter, unokatestvérei Zsarolyáni Cseke Miklós és Zsarolyáni Erdélyi Mátyás, Mátyás király idézőlevelével megidéztették Budára Kölcsey Jakabnak fiait Tamást és Mihályt, valamint a nevezett Kölcsey Tamás fiát Mártont, Kölcsey-Mikó Márkot, Lászlót és Lajost, Kölcsey Jakabot és Andrást, kiknek kezében voltak néhai Kölcsey Jánosnak, Jakab fiának összes javai, azért, mert 1401-ben Kölcsey Jakab fia János, s vele együtt Sarolyány Miklós fia György, Petei Balázs, Sarolyány Miklós fia György, S. János fiai Miklós és Tamás, Miklós fia Péter és ugyanazon 'Sarolyány Péter fia Gál, Czegénben lakó Zenke Antal, Szekeres helységben lakó Mihály szolgáikkal és jobbágyaikkal, Klára urnőnek, nevezett Petei (de Pete) Balázs feleségének akaratából, Zsarolyáni Márthon Péternek, Cseke Miklósnak és Erdélyi Mátyásnak nagyatyját Sarolyány Jánost Zsarolyánban elfogták, megsebesitették, félholtra verték s azután otthagyva birtokát elpusztitották.[1] Az eset azért érdekes különösen, hogy a vizsgálatot a királyi emberek a büncselekmény elkövetése után 85 esztendővel foganatositották, mire alig van máshol példa. 1486-ban a leleszi convent jelenti Mátyás király parancsa következtében, hogy Márton Péternek, Sarolyány Simonnak, Soldos Balázsnak, Sarolyány Mihály, Lukács, Bálint és Benedeknek szekeresi jószágát a Kölcsey családbeliek (Kölcsei Bornemisza János, Farkas Tamás, Mihály és Márton, Kölcsey Balázs, Márk, Lajos és László) hatalmasul elfoglalták s rája jobbágyokat telepitettek, miért is nevezetteket megidéztette.[2] 1487-ben M. Péter, Tamás fiának s Dorottya, Anna és Krisztina leányainak nevében több zsarolyáni nemessel egyetértőleg a leleszi convent előtt megegyezik a Kölcsey családbeliekkel a Zsarolyán és Szekeres helységek közt levő peres földeken, s a határmesgyéket kiigazitván, a falvak határait megjárták.[3] M. Péter Mátyás királytól adományba kapván egész Thybatelke pusztát (Szatmár vm.) s az egész Kencse-pusztát (Bihar vm.), abba 1489-ben Báthory István országbiró parancsa folytán a leleszi convent által beiktattatott.[4] Csodálatos,

[1] O. L. Kir. tábl. 4—2366. sz. perirat.

[2] Kende lt. 1459.

[3] *Lehoczky*. Bereg vm. III. 316.

[4] Károlyi oklt. II. 381.

[5] U. o. II. 382.

[6] Mielőtt a család történetének további tárgyalásába fognék, nem mulaszthatom el dr. Komáromy András orsz. levéltárnok uron kivül felsorolni azokat az urakat, kik ez értekezés megirásához hathatósan hozzájárultak: néhai Abonyi Lajos (Márton Ferencz), ki a leszármazási táblák összeállitásával a kutatási alapot megteremtette, fia dr. Márton Lajos ur, ki az apja által összegyüjtött leszármazási adatokat több helyt helyesbitette, a családi irásokat, melyeket jelen munkában felhasználtam, összegyüjtötte s közölte velem azoknak neveit, kiktől adatokat lehetett remélni; Borzovai dr. Nagy Ottó, ki különösen a zsarolyáni birtokviszonyok tisztázásában volt nagy segitségemre s Márton Géza ur, ki nagy buzgósággal kutatta a czeglédi ág adatait s végül Hartyáni Zoltán ur, ki Márton Mihály czeglédi főbiró életére vonatkozólag nyujtott becses adatokat. Továbbá Márton Sándor és dr. Vadász Pál urak nevét kell kiemelnem. A felsoroltakon kivül hálás köszönetet mondok mindazoknak, kik e munkában támogattak.

[7] Leleszi elenchus. III. köt. M. Fol. 70.

[8] U. o. Fol. 84.

[1] O. L. Kir. tábl. p. 4—2366. 25. sz.

[2] Nagy-Iday lt. az Orsz. lt.-ban. Eredeti. V. ö. Századok 1888. 747.

[3] O. L. Kir. tábl. p. 4—2366. D. 23. sz.

[4] Nagy-Iday lt. Eredeti.

hogy Kencse-pusztába 1492-ben ujra beiktatja őt a convent;[1] talán a Jagello-ház alatt beállott zavar tette az ujbóli megerősitést szükségessé. Hogy e pusztákkal mi lett, meddig maradtak a család kezén, nem tudok rá felelni. Egy, a család részére 1774-ben kiállitott szatmárvármegyei nemesi bizonyságlevél azt mondja, hogy M. Péter két pusztáját 1489-ben a leleszi convent előtt nagyságos Báthory Andrásnak bevallotta.[2] Ennek azonban semmi nyoma s bizonyára tévedés van a dologban, az adományozással tévesztették össze. Ha eladta volna a pusztákat Péter, 1492-ben nem iktathatta volna Kencsébe be magát a hatalmas Báthory családdal szemben. Fennállhat azonban az az eset is, hogy *más* pusztákat adott el Báthory Andrásnak.

Péternek gyermekei voltak: idősb és ifjabb Tamás (kikről mint a család fenntartóiról alább szólok), Dorottya, ki Csegöld szatmárvármegyei helységbe ment férjhez egy Baráth-családbelihez, Krisztina és Anna, kik hajadonok maradtak, Gergely, ki szinte deficiált. Az a «*borzovai*» Márton Simon († 1567), ki a XVI. században a borsodvármegyei Szendrő várának kapitánya volt, s kit Nagy Iván a családhoz számit, nem bizonyos, hogy ide tartozik. Lehet ugyan, hogy a szatmárvármegyei Zsarolyán mellett fekvő Borzováról irta magát, lehet azonban az is, hogy a gömörvármegyeiről (ez utóbbi helység jelenleg Szádvárborsa nevet visel). Hogy Péternek, két egy időben élő Tamás nevü fia volt, ezt a Nagy-Iday levéltárban 1748-ban, régi feljegyzések alapján Márton József által készitett családfán[3] kivül az a körülmény is támogatja, hogy 1571-ben Tamás fia Mihály és Tamás fiai Albert, valamint Kristóf patruelisnek (atyáról való unokatestvérnek) mondatnak.[4] Ilyen eset különben a magyar általános történelemben is előfordul, Hunyadi Jánosnak is volt vele egyidőben élő János nevü testvére. Egyik (valószinüleg az idősb) Tamásnak 1530-ban özvegye Juliánna biz. középszolnokvármegyei birtokát eladta Árvai (?) Ferenczne k.[5] Még 1530 előtt ez a Juliánna és Tyúkodi Császár Bálintnak, majd Albertnek özvegye Erzsébet megidézték Szodorói Veres Jánost egy szodorói puszta-jobbágytelek elfoglalása miatt.[1] Márton Tamás özvegye Juliánna 1547-ben jogtalanul birta többedmagával néhai Szodoray Máté szodorai és keszii részbirtokait, miért is megintették Szodoray János és Tamás.[2] Ugy látszik, hogy Márton Tamás felesége Szodoray lány volt. Idősebb Tamásnak fia: Mihály volt, az ifjabbé Albert és Kristóf. Először nézzük a két fiatalabbat, kik magtalanul haltak el. Albert 1552-ben birtokos volt Sámelháza-pusztán,[3] 1571-ben tiltakozott a Kerepeczy család ellen, mely Mándon egy három jobbágytelekre osztott nemesi fundust eladott a Kende családnak.[4] 1582-ben febr. 22. Pozsonyban kelt oklevélben unokaöcscsével Márton Gergelylyel s többekkel együtt Rudolf királytól adományt nyert egész Mánd helységre, melynek birtokába a leleszi convent által 1583-ban in festo Beati Gregorii Papæ iktattatott be ellenmondás nélkül.[5] Albert felesége Mándy lány volt, de lehetséges, hogy a Mándy családdal régibb keletü összeköttetése is volt a Márton familiának. Albert 1590-ben jelen van unokaöcscsének Márton Tamásnak s adományos társainak Zsarolyán helységbe és Sámel-pusztába való beiktatásánál,[6] 1592-ben pedig Borzován van jelen a borzovai Nagy család statutiójánál.[7] Lakását Mándon tartotta. Öcscse Kristóf 1571-ben Mihály és Albert bátyjaival együtt tiltakozott a Kerepeczyek ellen. Családot nem alapitott s 1582-ben már nem élt.

A család fenntartója a három testvér közül a legidősebb, Mihály lett, ki 1549-ben jelen van Sámelháza-puszta határjárásánál[8] s 1552-ben őt is a sámelházi birtokosok közt találjuk.[9]

[1] Leleszi elenchus. V. köt. M betü. No 120.
[2] O. L. Kir. tábl. 4—2366. L. 16. sz.
[3] Nagy-Iday lt. IV. fasc. Vegyes.
[4] Leleszi convent okl. Csal. lt.
[5] *Petri.* Szilágy vm. monografiája. V. 77.

[1] U. ott. 78. — [2] U. ott. 78.
[3] O. L. Kir. tábl. p. 4—2366. No 13. 47. sz.
[4] A leleszi convent hiteles átirása a családi lt.-ban.
[5] Hiteles átirat a családi lt-ban. Az adományozottak teljes névsora: Almássy Ádám, Mándy Ambrus (Benedek fia, ki szinte Benedeknek, Mándy Ferencz fiának fia), Mándy Bernát, György és János; Márthon Gergely és Albert; mándi Chÿányÿ István, Chompaz György, Mándy, másként Szabó Péter, Uray Simon és Cheke András.
[6] Hiteles átirat a családi lt.-ban.
[7] Turul 1909. 62.
[8] O. L. Kir. tábl. p. 4—2366. A. 10. sz.
[9] O. L. Kir. tábl. p. 4—2366. 47. sz.

1571-ben Mihály feleségével Mándy Erzsébettel, Gergely és Tamás fiaival, Ilona Ramocha Kálmánné s Anna Mándy Györgyné leányaival s Albert és Kristóf atyjáról való unokatestvéreivel (patruelis) a leleszi convent előtt megjelenvén, tiltakozott néhai Kerepeczy András fiai István és Imre cselekedete ellen, kik egy Mándon levő egész nemesi telket és curiát, mely abban az időben három jobbágy-telekre volt osztva, Paxy Zsuzsánnának, Czégényi Kende Mihály özvegyének és Komornik Lászlónak (ki néhai Komornik János özvegyétől, Paxy Zsuzsánna testvérétől Paxy Margittól származott) eladtak; mely jószág pedig «ipsos prohibentes in propinquiori Ramo Generationis et Avitico tangentibus et concernentibus».[1] Ez kétségtelen bizonyitéka annak, hogy ők a Kerepeczy családdal vérségi összeköttetésben állottak. A tiltakozásnak meg is lett az eredménye, néhai Kerepeczy András fiai István és Imre azt az egész ősi nemes curiát Mándon minden tartozékával, mely curiában akkor Gyárfás Gergely nevü jobbágy lakott M. Mihálynak, feleségének és fiainak 100 magyar forint érczpénzért 1572-ben a leleszi convent előtt örökösen bevallották.[2] E birtok nem volt sokáig a család kezében, Mihály meghalván, özvegye és fiai 1576-ban pálfalvi Bwrÿan Ferencz szatmárvármegyei alispán és szolgabirái előtt azt a bizonyos mándi curiát és tartozékait Almássy Gáspár diáknak, ki néhai Almássy Mihálytól és néhai Mándy Benedek lányától, Mándy Ilonától származott 100 magyar frt kötés alatt 95 magyar forintért eladták.[3]

Mihálynak és mándi Mándy Erzsébetnek gyermekei voltak: Gergely Tamás, Ilona és Anna. Az 1748-ban készitett családfa szerint még Katalin nevü lányuk is volt: Cseke Gáspárné.[4] A leleszi elenchus Ilonán és Annán kivül egy Chesula (Gizella?) nevü lányáról is tud,[5] mig ugyanennek az oklevélnek 1779. évi átirása csak a két első leányról beszél.[6] Anna 1571-ben már mándi Mándy György hitvese, majd özvegyen maradván, a Hunt-Pázmán nemzetségbeli ancsikai Lázár Tamásnak nyujtotta kezét.[1] Ilona 1571-ben még hajadon, de nemsokára férjhez megy ramochaházi Ramocha Kálmánhoz s 1590-ben már mint özvegy inti meg lányát Ramocha Erzsébetet, Naményi Ferencz feleségét bizonyos ramochaházi (Szabolcs vm.) részek miatt.[2] Gergely és Tamás nagy családtörzseknek lettek őseivé. Gergely a mándi ágak megalapitója lett, melynek oldalhajtása a dunántuli ág. Tamás pedig a zsarolyáni vonalat alapitotta, melyből az ákosi és szoboszlai oldalágak eredtek igen sok felé elágazva.

I. FŐVONAL.

Mándi ágak.

(Zsarolyáni és Mándi előnévvel.)

Alapitója a fentebb emlitett Gergely, ki 1571-ben apjával Mihálylyal együtt tiltakozott a Kerepeczyek mándi curiájának eladása ellen, 1572-ben megvette apjával azt, mig 1576-ban anyjával Mándy Erzsébettel eladták az Almássy családnak, mint előbb láttuk.[3] 1582-ben nagybátyjával M. Alberttel s több társával együtt Rudolf királytól uj adományt kapott Mánd helységre, mely birtokba 1583-ban a leleszi convent minden ellenmondás nélkül be is vezette őket.[4] Gergelyt és ágát, tekintettel arra, hogy elei már előzőleg négy generatión keresztül szakadatlanul használták a «Zsarolyáni» előnevet s 1582-ben meg Mándra kaptak uj adományt, mind a két előnév megilleti. Gergely 1590-ben öcscse Tamás részére adott zsarolyáni és sámelházi donatio alkalmával királyi emberként szerepelt.[5] Feleségével Mándi Mándy Borával Mándon lakott; hogy hány gyermeke volt, bizonyosan nem lehetett megállapitani, kétségtelenül az övé volt Tamás, Mihály és Erzsébet Sásvári Egressÿ Miklósnak felesége, de a XVII. század közepe tá-

[1] Eredeti átirat a családi lt.-ban. V. ö. még Leleszi elenchus VI. kötet, B., betü M. No 40.

[2] Eredeti átirat a családi lt.-ban. V. ö. Leleszi elenchus IV. köt. M. betü. No 86.

[3] Eredeti irat a cs. lt.-ban.

[4] Nagy-Iday lt. IV. fasc.

[5] O. L. VI. köt. B.; M. betü, No 40.

[6] Csal. levt.

[1] Nagy-Iday lt. IV. fasc.

[2] O. L. Leleszi elenchus R. betü, No 189.

[3] Az iratok mind a csal. lt.-ban.

[4] Csal. levt.

[5] Csal. levt.

ján szereplő M. Pál, István is az ő fiai lehettek, kikről az értekezés végén lesz szó. Tamás a mándi jószágot örökölte s tőle származnak az összes mándi ágak, mig Mihály Zsarolyánban lakott s 1632-ben unokatestvérével M. Péterrel, Miklóssal, Jánossal és Alberttel együtt vizsgálatot tartott a Zsarolyán és Nagyszekeres helységek között elterülő, vitatárgyát képező erdők felől[1] s ugyanebben az évben tiltakozott M. Péterrel együtt Uray Ferencz, Kölcsey Péter, Buday István és Kende István ellen, kik Zsarolyán és Szekeres között bizonyos Kercz nevezetü rétet rosályi Kun László szatmárvármegyei főispánnak, az ő sérelmükre, eladtak.[2] Mihály bizonyára ebből az ügyből kifolyólag vallott 1632-ben ügyvédet.[3] 1634-ben ujra ügyvédet vallott,[4] 1640-ben tanuként szerepelt unokaöcscsei osztálylevelén.[5] 1651-ben Mándon találjuk, mikor is ugyanott Csányi Istvánnak zálogba adott egy mándi házat helyestül 6 frtért.[6] Mihálynak hihetőleg maradtak utódai, mivel azonban az összeköttetés nem bizonyos, ezeket végül fogom előrsorolni.

Tamás 1612-ben tünt fel, mikor is Zsarolyánban Soldos István özvegye Nagy Kata és Erdődy Istvánné Kölcsei Nagy Zsuzska elismervényt adtak arról, hogy néhai atyjokfiának, Soldos Andrásnak javait nemzetes Márton Tamás uramtól kezökhöz vették.[7] 1640-ben halt meg, három fia Gergely, István és Péter ekkor osztozott a mándi belsőségen 100 frt kötés alatt.[8] 1641-ben kölcsei Kende Mihály megkinálta bizonyos összeggel őket, hogy zálogban levő fülesdi jobbágyát adják ki.[9] 1643-ban Gergely és Péter pereskedtek rokonaikkal Zsarolyáni M. Péterrel, Miklóssal és Jánossal, mert ezek engedélyük nélkül Mándon házat emeltek. Farkas István alispán nem adván nekik igazat, Drugeth János országbiróhoz felebbeztek, ki uj itélethozatalra szólitotta fel a vármegye törvényszékét.[1] Péter ága kihalván, a családot István és Gergely terjesztették tovább. Istvántól származik a *mándi idősb ág*, kiválva belőle a *dunántuli vonal* István, József és Gábor ágazatával. Gergely a *mándi ifjabb ág* őse lett, mely ág unokáiban háromfelé vált: István, Péter és Tamás ágazatára.

[1] O. L. Kir. tábl. p. 4—2366. No 14. 48. szám.
[2] O. L. Egri kápt., elenchus I. 426. old.
[3] Leleszi elench. VII. köt. M. No. 215.
[4] U. ott. VII. köt. No. 242.
[5] Csal. lt.
[6] Csal. lt.
[7] Nagy-Iday lt. 1612. Tamás az 1640-es osztálylevélben «nagy» M. T-nak neveztetik, de ez csak idősebb voltára vonatkozik a nála fiatalabb Zsarolyáni M. T-sal (Péter sz.-biró fiával) szemben.
[8] Csal. lt.
[9] Kende lt. elenchusában a szatmárvármegyei levéltárban a Kende családra vonatkozó iratokról készült index.

I. Mándi idősb ág.

István 1608-ban született, mert 1632-ben mint 24 éves fiatal embert hallgatták ki a Zsarolyán és Szekeres helységek közt elterülő vitás erdő hovátartozandósága iránt.[2] 1640-ben osztozott testvéreivel az atyjokról maradt mándi belsőségen,[3] 1652-ben Márton László és Tamás osztálylevelén tanuként szerepelt,[4] 1658-ban valószinüleg ő volt az a Márton István, ki a zsarolyáni főbiróságot viselte,[5] 1670-ben Zsarolyánban tanuként szerepelt Dessewffy Gábornak meghatalmazó levelén, melyet Márton Tamásnak adott.[6] 1671-ben kihallgatták őt is a felől, hogy tud-e arról, hogy Márton Tamás részt vett volna a gombási csatában.[7] Fia György, ki atyjánál jóval fiatalabb volt, 1715-ben tanuként szerepelt unokatestvére László fiainak osztálylevelén.[8] Verbőczi Márton Péter 1730-ban irja, hogy mándi telekének Borzova felől való szomszédja Márton György, az ő öcscse.[9]

Györgynek három gyermeke maradt, Borbála, ki Ecsedy Istvánnak volt felesége Csengeren, azonkivül Miklós és István.

Miklós 1711-ben született,[10] 1755. VI. 4-én öcscsével M. Istvánnal s Mándy Jánossal, Csepely Miklós, János, Mihály Lászlóval és Alberttel, valamint Balla Istvánnal együtt nádori uj

[1] O. L. Kir. tábl. p. 4—2366. S. 9. sz.
[2] Kir. tábl. 4—2366. No. 14. 48. sz.
[3] Csal. lt.
[4] Ügyv. után 59—89. 14. sz.
[5] Kölcsey lt. 1658.
[6] Nagy-Iday lt. 1670.
[7] U. o. 1671.
[8] Csal. lt.
[9] Nagy-Iday lt. 1730.
[10] Kir. tábl. p. 4—2366. No 9. 42. sz.

adományt kapott egész Mánd helységre, de csak a férfiág részére.[1] A bevezetést a leleszi convent eszközölte VI. 23-ikán,[2] de a Mándon, Zsarolyánban, Fülesden, Fehérgyarmaton, Penyigén, Borzován stb. lakó osztályos atyafiság a beiktatásnak ellenmondott. Ebből hosszadalmas per keletkezett,[3] melynek M. Terézia itéletlevele vetett véget, melyben a leányágat keresetével elutasitotta s a férfiágnak uj királyi adományt adott.[4] A tiltakozók közt volt M. Borbála, Ecsedy Istvánné, M. Miklós testvére is, ki tiltakozását a leleszi convent előtt bejelentette [5] s pert folytatott 1772-ben a királyi táblán.[6] Miklós 1761-ben azt a mándi telekrészt, melyet nagyatyjának dificiens testvérétől Pétertől örökölt volt, s melyet néhai Kölcsei Kende István arbiterbiró ur osztott volt neki, másodunokatestvér bátyjának M. Istvánnak és Péternek és M. Tamás özvegyének adta zálogba 30 vonás frtért hat évre, a nagybátyjától örökölt szántókat és kaszálókat ellenben megtartotta.[7] Miklós 1761 után Mándon a nemesek hadnagya volt,[8] 1773-ban két tanukihallgatáson is 62 évesnek mondatott.[9] 1805-ben már nem élt, ekkor gyermekei Mária, László és Borbála a fentebb emlitett telket, mely a déli soron feküdt s keletről tiszteletes Mándi M. István (a pápai professor) és nyugatról néhai Mándi M. Péter successorainak telekjei határolták, 90 vonás frt auctio felvétele mellett, vagyis 120 v. frtért örökösen eladták M. Péter és Tamás utódainak, M. Péter, György, József, Gergely, Tamás és Mihály rokonaiknak.[10] Ezt az egyességet 1821-ben Márton László fia M. Károly és József és 1825-ben ifj. M. József ujból[11] megerősitették. Károlynak fia Ferencz és unokája Sándor, Mándon élt.[12]

[1] Nádori adom. könyve XVIII. 360—363.

[2] Mándy Lajos min. tan. birtokában és Leleszi elenchus V. köt. M. betü. No 194.

[3] Kir. tábl. p. 4—2974.

[4] Az oklevél dr. Márton Lajos birtokában Abonyban.

[5] Leleszi elenchus 1756. M. 128.

[6] Kir. tábl. p. 4—2974.

[7] Eredeti csal. lt.

[8] *H. Kiss Kálmán.* A szatmári ref. egyházmegye története. 616. l.

[9] Kir. tábl. p. 4—2366. No 9. és No 10, ill. 42 és 44. sz.

[10] Csal. lt. ered.

[11] U. ott.

[12] Abonyi Lajos (M. Ferencz) adata.

M. György kisebb fiától Istvántól a család dunántuli vonala származik.

Dunántuli vonal.

István, György kisebb fia 1730 körül született, tehát Miklós bátyjánál jóval fiatalabb volt. 1751-ben a debreczeni főiskola tanulója lett.[1] 1755-ben bátyjával és többekkel együtt ő is adományt nyert Mánd helységre; nem sokkal ezután azonban, mint ref. lelkész a Dunántulra elszármazott.[2] Volt ref. lelkész Iszkaszentgyörgyön (Fejér vm.), Nagypécselyen és Felsőörsön (Zala vm.) s Nagyvázsonyban (Veszprém vm.). Feleségétől Gombos Judithtól három fia származott: István, József és Gábor.

István ágazata:

István 1760. XI. 23-ikán született Iszkaszentgyörgyön (Fejér vm.), tanult Szt.-Királyszabadján, Kecskeméten s 1778-ban lett a debreczeni főiskola theologiai osztályának tanulója. 1786—89-ig Hajdunánáson volt rektor, 1789-ben a göttingai egyetemen töltött tizenegy hónapot. Innen hazatérve, Hódmezővásárhely papnak hivta, Pápa tanárnak s ő 1790-ben ez utóbbit fogadta el 1810-ig igazgatóprofessora volt az iskolának, melyet a debreczeni és sárospataki főiskolák egyenrangu társává emelt. Ő készitett tantervet s a tantervhez tankönyveket az intézet számára. Kiváló filozófus volt, Kant tanitványa s a magyar nyelvü tanitásnak előharczosa. Tanári működését, melyet, mint theologiai, majd filozófia és mennyiségtantanár, s nagyarányu irodalmi működését nem akarván e helyen fejtegetni, csak annyit még, hogy M. István a dunántuli ref. egyházkerületnek assessora is volt. Mint nagyarányú reformembernek, volt sok ellensége, irigye, de az utókor igazat szolgáltatott neki. Meghalt 1831. IX. 21. Pápán kolerában, márvány mellszobra a pápai ref. főiskolában áll.[3] Három gyermeke maradt Albert, Antal és Zsófia.

[1] *Thury* E. 232.

[2] Kir. tábl. p. 4—2974.

[3] *Szinnyei* Magyar irók VIII. 730—734. és Pallas Lexikon XII. 378—9. és *Thury* 337.

Albert, szül. 1800 körül, ref. pap volt Vilonyán (Veszprém vm.) † ——— Kétszer nősült, első feleségétől Csúri Zsófiától származott Sándor fia, mig többi gyermekei a második házasságából Tatay Juliánnától születtek.

Sándornak, ki a róm. kath. vallásra tért, Boronkay Izabellától származott gyermekei: András † (Kovács Gizella a felesége), Lajos (szül. 1857.) és Erzsébet, Szabó Jánosné.

M. Albert és Tatay Juliánna gyermekei:

Vincze, szül. ——., † 1869., ref. lelkész volt Mohán (Fehér vm.), feleségétől Lakatos Hermintől fia Ferencz, kir. törvényszéki biró Szolnokon, katholizált. 1892. X. 15. vette nőül Patakon (Nógrád vm.) Hatter Irént. Fiai: Ferencz (sz. 1893. VIII. 10. Patak), budapesti keresk. bank tisztviselő, tüzérönkéntes, József (sz. 1896. XI. 20. Ipolyság), a wienerneustadti katonai akadémia növendéke, István (sz. 1898. VII. 20. Ipolyság), a kismartoni katonai főreál növendéke, Vincze (sz. 1901. XII. 6. Ipolyság), a marosvásárhelyi katonai alreál növendéke.

Zsófia, Dömény Józsefné, Tamás (†), ref. lelkész volt Csóron (Fejér vm.). Gyermekei: László (1870—1894. VI. 6.), Kamilla, Farkas Sándor, ref. lelkész és Irén Kun Lajos községi jegyző felesége. Tamás testvére volt Miklós (†), csákberényi (Fejér m.) ref. lelkész és István (sz. 1852.).

M. István, pápai professor, kisebb fia Antal, szül. 1808-ban Pápán, volt juratus, ügyvéd, majd veszprémi törvényszéki biró és szilasbalhási (Veszprém vm.) birtokos. 1852-ben vette feleségül Kotsi-Horváth Judithot K.-H. Antal Veszprém vm. alispán leányát. Meghalt 1878. XI. 12. Veszprémben, Hosszu-u.-i házában s az alsóvárosi sirkertben nyugszik. Neje 1826-ban született és 1890. III. 2. halt meg Budapesten, a kerepesi-úti temetőben pihen. Egyetlen gyermekük Antónia 1873. XII. 10. Veszprémben Jekel- és Margitfalui Jekelfalussy Lajos, cs. kir. kamarás, honv. huszárfőhadnagy (a későbbi honvédelmi minister v. b. t. t.), felesége lett. Meghalt 1901. V. 4. Bécsben.

József ágazata:

M. István, ref. lelkész és Gombos Judith második fia József, szül. 1771 márcz. 2-ikán Iszkaszentgyörgyön (Fejér vm.), tanult Hajdunánáson és Debreczenben a főiskolán 1779—93-ig, volt Endréden rektor, majd az 1795-ik évet a jenai egyetemen töltötte. Hazatérvén a br. Prónay fiuk nevelője lett, majd a lőcsei ág. ev. gymnasiumban az erkölcstan és természettudományok tanára. 1799—1800-ban az országot nyelvismereti szempontból beutazta. 1801-ben Bécsbe ment s 1806-ig János főherczegnél a magyar nyelvet tanitotta, egyszersmind titkár volt a cs. kir. consistoriumnál, 1806-ban pedig a bécsi tud. egyetemre ny. rk. tanárrá neveztetett ki s tanitott a magyar nemes testőrségnél is. Igen sok nyelvtudományi munkával gazdagitotta hazáját s német-magyar szótára, ma is közkézen forog. Irodalmi érdemeiért a M. Tud. Akadémia legelső nagygyülésén 1831-ben levelezőtagjává választotta.[1] 1807-ben, mint külföldi lakos, magyar nemes Ferencz császár és király előtt ügyvédet vallott s beperelte Vámossy Istvánt, ki 1803 óta tartozott neki 300 frttal s még kamatot sem fizetett.[2] Meghalt Bécsben 1840. VII. 26. Nejétől Tóth Teréziától (szül. 1785, † 1866 nov. 27. Bécs) gyermekei: Teréz (Haneisné), Jozefin (Henglné), Mária (sz. 1817, † 1880. II. 22. Budapest) Kézdiszentléleki dr. Kováts Gyula nemzeti múzeumi őr felesége volt és Emilia, ki hajadon maradt. Továbbá: Ferencz (†) és József (sz. 1815-ben Bécsben), a hg. Batthyány-Strattmann uradalom mérnöke, majd Tarczafürdő igazgatója († 1861), ki 1845-ben vette nőül Stella Felicziát, az ő fia Géza (1848—1914. V. 18. Pozsony), posta- és távirdafelügyelő, ki kétszer nősült, első feleségétől Mirkovszky Lujzától (esk. 1876, † 1880.) fia Géza, másodiktól Medgyesy Ilonától (esk. 1884.) Béla (sz. 1886), posta- és távirdafogalmazó, tart. hadnagy és István (sz. 1889.), honvédfőhadnagy származott.

Gábor ágazata:

Gábor — István, ref. lelkész és Gombos Judith legkisebb fia, — ref. lelkész volt 1811 óta Köveskállon (Zala vm.) s veszprémi egyházkerületi esperes, aljegyző, pénztárnok, superintendentialis tanácsbiró s Zala vármegyének táblabirája.

[1] *Szinnyei.* VIII. 736—740. és Pallas Lexikon XII. 379. és *Thury* 404.

[2] Ügyv. után 57—39.

Az egyházi irodalmon kivül, melynek munkása volt,[1] gazdasági munkát is irt.[2] Gyermekei voltak: István, József, Gábor, Zsófia (Győrffy Pál, köveskálli birtokos neje) és Juliánna (Győrffy Péter, köveskálli birtokos felesége).

István, iskoláit Pápán végezte a kollegiumban, majd a keszthelyi Georgikonnak lett hallgatójává. Miután ezt elvégezte, gr. Festetich György egyik somogyvármegyei birtokára gazdatisztnek nevezte ki. Szakmájával tudományosan is kezdett foglalkozni s a juhtenyésztésről kétkötetes munkát irt.[3] Ezzel ismertté tévén nevét gr. Esterházy János erdélyi javainak gazdatisztjévé tette Obrázsán (Alsó-Fehér vm.). Mint obrázsai tiszt készitett Mándon 1835-ben egy férfiágon való leszármazási táblát családja dunántuli ágáról[4] Később br. Kemény Domokos (Zsigmond apja) hivta meg javainak igazgatójává Puszta-Kamarásra. Ez állását 1841-ben egészségi okokból elhagyván, haza költözött Köveskállára (Zala vm.), hol Zala vármegyét, mint esküdt szolgálta 1848-ig. Meghalt 1849 április havában.[5] Feleségétől Szentgyörgyvölgyi Zsoldos Zsuzsánnától (Zs. Jakab, ácsi ref. lelkész leánya) két fia származott, Imre (sz. 1839. IX. 9. Pusztakamaráson, † Köveskállán ——) kicsiny atyai örökségén gazdálkodott Köveskállán, melynek a filloxera óriás károkat okozott. Fiai Siskei Oroszy Ágnestől (esk. 1861, † 1914. I. 19. Nagyváradon, eltem. u. ott a családi sírboltban) Géza és István (1868—99. IX. 18.) Bihar vm. aljegyző. Id. István másik fia Gyula (1844—1903.) Veszprémben lakott, kinek Zarka Karolintól (1846—1892) származó gyermekei: Gyula (sz. 1865. II. 15.), Karola (sz. 1866. IX. 16.) Seefranz József volt katonatiszt, veszprémi tkpénztári tisztviselő neje, Gábor (sz. 1868. V. 10.), Malvin (1870. II. 14. — 1908. XII. 8.) és Dénes (sz. 1878. VIII. 2.).

József, szül. 1807. Köveskállán, vármegyei főmérnök volt Veszprémben, hol † 1882. XI. 6. és a családi sirboltba temettetett. Irodalmilag is működött.[6] Felesége Felsőőri Zambó Juliánna (1820—1878. V. 29. Veszprém) volt, kitől egyetlen lánya Hermin (1842—1905. II. 13.) Dabasi Halász Gyula (1831—1900. XII. 15.), 48/49-es honvédkapitány, ministeri tanácsos felesége; Kisterenyén (Nógrád vm.) laktak.

Gábor, szül. Köveskállán, orvosdoktor volt s tudományát irodalmilag is művelte,[1] házassága Bereczky Zsuzsánnával magtalan volt (neje † 1873. I. 5. Alsódabason).

II. Mándi ifjabb ág.

Gergely testvéreivel 1640-ben osztozott az atyjokról maradt mándi belsőségen.[2] 1641-ben megintette őt és testvéreit Kölcsei Kende Mihály, hogy fülesdi jobbágyát bocsássák ki a zálogból.[3] 1643-ban Péter testvérével együtt beperelte Zsarolyáni Márton Pétert, Miklóst és Jánost, mivel ezek Mándon engedelmük nélkül curiát épitettek. Farkas István alispán rokonaiknak adván igazat, Drugeth János országbiróhoz folyamodtak, ki uj itélethozatalra szólitotta fel a megyét.[4] Több adatom nincs Gergelyről; 1718. VIII. 18. özvegye Morócz Kata[5] «utolsó gyermekségre közelitő sorsomat consideálván, kivánván posteritásaim között dispositiót tenni» elmondja végrendeletében, hogy néhai lányának Márton Erzsébetnek, Pernyeházán (Szabolcs vm.) lakott Medgyaszai Mihálynénak micsoda stafirungot adott volt s szerzett vagyonához is jelentékenyen hozzájárult. Kivánsága az, hogy a Medgyaszai utódok mindaddig ne részesüljenek a mándi javakban, mig néhai fiától M. Lászlótól származó unokáit a szerzett vagyonból ki nem elégitik.[6] Fia M. László 1715-ben halt meg, s elmaradott özvegye Molnár Kata és gyermekei István, Péter, Bálint és Tamás 1715. V. 2. felosztották az atyai ingóságokat, s a meg nem álló felet 50 m. frt fizetésére kötelezték. Az árváké volt Borzován a Király Györgyféle jobbágytelek fele, mint Verbőczön lakó

[1] *Szinnyei.* VIII. 729—730.
[2] *Petrik.* Könyvészet I. 535.
[3] *Petrik.* Könyvészet. I. 535.
[4] Ered. Márton István huszárhadn. birt. Erszodorón.
[5] V. ö. Márton Imre Abonyi Lajoshoz intézett levelét. 1883. III. 3. dr. Márton Lajos birt.
[6] *Szinnyei.* VIII. 740—741.

[1] *Szinnyei.* VIII. 730.
[2] Hit. más. a családi lt-ban.
[3] Kende lt. Index a Szatmár vm-i iratokról.
[4] Kir. tábl. p. 4—2366. S. 9.
[5] Bizonyára a *Levenházi* Morócz családból, mely 1548-ban kapott Mándon donátiót. (*Kiss K.* A szatmári ref. egyh. tört. 605.)
[6] Ered. cs. lt.

Márton Péter 1720. IV. 14. kelt leveléből kitünik [1] s azonkivül volt ingatlanuk Fülesden is.

István ágazata:

István 1715 osztozott testvéreivel a mándi ingóságokon, 1746-ban pedig (Bálint testvérük akkor már nem élt) a borzovai szántóföldeken és kaszálón.[2] Ez utóbbi helységben a Kálos-család révén birtak.[3] 1755-ben Fülesden lakott s innen jött a mándi adományos rokonai beiktatására, de egyszersmind tiltakozását is bejelentette a leleszi convent előtt.[4] 1761-ben testvéreivel zálogba vette Márton Miklós egyik telkét 30 vonás frtért.[5] 1772-ben és 1783-ban már nem élt, ekkor már özvegye Baku Mária folytatta a pert a királyi táblán az adományos Márton Miklós és Mándy János ellen.[6] 1783-ban fia, a Fülesden lakó István (ki 1772-ben kiskoru) s felesége Nagy Rebeka, valamint Uszkán lakó László (1772. kiskoru) s Buday Sára nevü felesége is pert áll.[7] A legkisebb gyermeknek Mihálynak neve 1836-ban jön elő, mikor is több rokonával egyességre lépett, hogy a fülesdi telkük megoltalmazására kezdett per költségeit közösen viselik.[8]

Péter ágazata:

Péter 1715-ben osztozott testvéreivel a mándi ingóságokon, 1746-ban a borzovai földeken. 1755-ben ellenmondott a mándi adományosok beiktatásának, ekkor Fülesden lakott. 1761-ben testvéreivel együtt zálogba vette 30 vonás frtért Márton Miklósnak azt a mándi telekét, melyet az magtalanul elhalt nagybátyjától Márton Pétertől örökölt. 1772-ben már nem élt, ekkor Mándon lakó özvegye Szűk Klára és fiai pereltek a mándi birtokukért. Házasságából öt fiu származott: Ferencz, László, Sámuel, Péter és György, kik 1790—1800 kör. osztoztak a mándi és borzovai szántókon és kaszálókon. A négy belső telket (Mándon a déli soron két helyt, a csonka soron és Borzován harmad-harmad telkük volt) szét nem hasogatták, hanem tovább is közösen birták.[1]

Ferencz 1772. Mándon élt és perelt. 1779-ben Baxis Juliánna, Kegyes Mihályné, Becsky László Szatmár vm.-i alispán elé idézte hatalmaskodás czimén őt, valamint testvéreit Pétert és Györgyöt, továbbá Jósa Györgyöt, Kálmán Józsefet, Agárdy Jánost és Dél Istvánt, mivel a Mánd és Penyige helységek közt fekvő Körtvélyes nevü rétet, mely őt illeti, lekaszáltatták s a szénát róla erőszakkal elvitték.[2] Ferencz 1780—90 közt a mándi ref. egyház gondnoki tisztét viselte,[3] 1791-ben a nevezett egyháznak két kenyérosztó czintányért ajándékozott[4].

László 1772-ben már nem élt, kiskoru fiát a Tiszabecsen lakó Jánost ekkor Paál György a gondnoka képviseli a nagy családi perben.[5] János, ki Tiszabecsen lakott, továbbra is (hihetőleg anyja volt tiszabecsi birtokos) izgága ember volt, 1816-ban téritvényt adott arról a ref. egyháznak, hogy többé nem okoz zavart. 1817-ben meg templomszékpert kezdett s jóllehet a viszályt elsimitották, jegyzőkönyvileg megállapitották a Márton-család székét, 1820-ban ujból kiujult a székkérdés a Márton és Szolnoky családok között.[6]

Sámuel 1772-ben ellenmondott a mándi adományosok beiktatásának Mándon,[7] testvéreivel 1793. III. 16. osztozott a borzovai földeken.[8] Ot fia maradt: László, Ferencz, Sándor, Lajos és János. Ők, Sándor kivételével (ki talán akkor már nem élt) 1836-ban kötelezték magukat, hogy fülesdi örökös telkük megoltalmazására inditott per költségeit közösen fogják viselni.[9] László fiának Antalnak felesége szintén aláirta ezt az egyességet Mándon. Másik fiának, Imrének gyermekei: Péter, István, György és Antal

[1] Ered. cs. lt.
[2] Más. cs. lt.
[3] M. Bálint levele Abonyi Lajoshoz 1884. III. 4.
[4] Hiteles átirás Mándy Lajos min. tanácsos birtokában.
[5] Ered. cs. lt.
[6] Kir. tábl. p. 4—2974.
[7] U. ott.
[8] Csal. lt. ered.

[1] Másolat évszám nélkül a csal. lt.-ban.
[2] Eredeti pár a csal. lt-ban.
[3] *H. Kiss K.* A szatmári ref. egyház története. 616.
[4] U. ott. 618.
[5] Kir. tábl. p. 4—2974.
[6] *H. Kiss K.* A szatmári ref. egyház tört. 851.
[7] Kir. tábl. p. 4—2974.
[8] Csal. lt. más.
[9] Cs. lt. ered.

Ugocsa vármegyében éltek. 1829. IV. 21. Zoltán Pál Ugocsa vm. esküdtje elismeri, hogy nemzetes Márton István urtól átvette néhai testvérnénje, Túry Rákhel asszony eredeti végrendeletét a *fertősalmási* nemes birák által adott jószágok összeirásával együtt s azonfelül folyamodó levelét azzal a meghagyással, hogy azt tek. Újhely Sándor alispánnak adja át.[1] Lajos egyik fia Lajos 1861—5-ig és 1868—70-ig a mándi ref. egyház gondnoka volt,[2] a ref. egyháznak magtárt épittetett,[3] a másik fia Zsigmond Nagy-Zerindre (Arad vm.) költözött; ennek fia Ferencz nagyváradi (Bihar vm.) ügyvéd volt.

Péter 1772-ben Mándon lakott, mikor a kir. táblán perelt az adományosokkal, 1779-ben Baxis Juliánna, Kegyes Mihályné őt is beperelte a Körtvélyes nevü rét lekaszáltatása miatt. 1793-ban felosztották ő és testvérei a borzovai birtokot. 1805-ben Péter, testvére György és unokatestvérei megvették 90 vonás frt ráfizetéssel azt a mándi belső telket Márton Miklós maradékaitól, melyet 30 frtért még 1761-ben elzálogositottak tőle.[4] Feleségétől, Veres Sárától négy gyermeke származott: Péter, István, László és Sára (Ary Istvánné). 1837-ben a testvérek (Péter már nem élt, Sára sem, ki helyett férje szerepelt) megegyeztek, hogy néhai édes anyjokról, Veres Sáráról maradt 140 Rh. frtos zálogos kaszálót, melynek birása, a tulajdonos megváltozása folytán, veszélyben forog, legyen István testvérüké, ki a kaszáló megtartására megteszi a törvényes lépéseket, Aryné Márton Sára utódait és Márton Lászlót pedig István 30—30 frttal kielégiti.[5] Nevezett testvérek (Péter utódai) és György utódai 1843-ban a borzovai földekben új osztályt tettek.[6] — István Mándon lakott, s 1833—1835-ig az ottani ref. egyház gondnoka volt. 1836-ban vállalkozott a család fülesdi telke megoltalmazására, a familia kötelezte magát a költségekhez való hozzájárulásra.[7] Felesége, Mándi Mándy Klára révén, ki anyai réven Mikolai Mikolay utód volt, (anyja Kölcsey Borbála, nagyanyja Mikolay lány), részesedett a Mikolaÿ vagyonban. István († 1847.) és Mándy Klára gyermekei: Bálint, Zsófia (Szalkay Benjáminné) és Amália (Fülöp Gáspárné). Az özvegy 1850-ben Mándról Gacsályba költözött gyermekeivel.

Bálint szül. 1833-ban, meghalt 1890. IV. 20. Szatmárt; tanult Szatmárt és S.-Patakon, közés váltóügyvéd volt, előbb Szatmár város rendőrkapitánya, majd birája s gacsályi (Szatmár vm.) birtokos. 1886. II. 27. vette nőül Bogáti Hajdú Szerénát (ki jelenleg Veres Károlyné Érszodorón, Szilágy vm.), kitől fiai M. István, szül. 1888. VI. 8., a cs. kir. 4. huszárezredben hadnagy. Öcscse László, szül. 1890. XII. 4., tüzérönkéntes.

György, Péter és Szűk Klára ötödik fia 1772-ben Mándon lakott, mikor is a királyi táblán ő is pert folytatott a mándi adományos rokonai ellen. 1779-ben Baxis Juliánna, Kegyes Mihályné őt is beperelte a szatmárvármegyei alispánnál hatalmaskodás miatt. 1793-ban osztozott testvéreivel a borzovai földeken. 1805-ben ő is részt vett a Mándi Márton Miklós gyermekeinek egyik belső telkéből. Utódai 1843-ban ujból osztoztak a borzovai földön. Öt fia volt: Imre, János, Ferencz, Albert és György. Imre 1810—16-ig mándi ref. tanitó volt, dicséretre méltó férfi,[1] a csekély fizetés miatt távozott Ököritóra, hol 1817—25-ig működött.[2] 1836-ban már nem élt, ekkor özvegye Ary Sára szerepelt Mándon a családi egyesség-levélen. — Jánosnak és Ferencznek csupán a neve maradt fenn, János lehet azonos azzal a Márton Jánossal, ki 1819-ben Szatmár-Németin másodtanitó, 1820—22-ben pedig első (káplán) tanitó,[3] Ferencz meg (vagy első unokatestvére Ferencz, Sámuel fia) 1835—1837-ig a mándi ref. egyház gondnoka volt.[4] Albert 1843-ban osztozott testvéreivel Borzován, fia Albert (Bertalan) 1865-ben mándi ref. gondnok volt.[5] — György 1850—54-ig ref. egyházi algondnok[6] volt s a ref. egyháznak iskolát épittetett[7] s megajándékozta az ekklesiát egy karmazsinselyem aranynyal himzett kendővel.[8] 1870—72-ig ismét gondnok lett.[9] Fia Miklós volt, unokája Ferencz, Mándon.

[1] Cs. lt. más.
[2] *Kiss.* A szatmári ref. egyh. 617.
[3] U. ott.
[4] Csal. lt. ered.
[5] Csal. lt. más.
[6] Csal. lt. más.
[7] Csal. lt. ered.

[1] *H. Kiss.* 612. — [2] U. ott. 662. — [3] *H. Kiss.* 831. — [4] U. ott. 617. — [5] U. ott. 617. — [6] U. ott. 617. — [7] U. ott 617. — [8] U. ott. 618. — [9] U. ott. 617.

Tamás ágazata:

Tamás 1715-ben osztozott testvéreivel a mándi ingóságokon, 1746-ban pedig a borzovai földeken. 1748-ban Mándon intézkedő nemes hadnagy volt.[1] Ez évben a leleszi conventhez oklevélkiállító parancsot szerzett.[2] 1755-ben, mikor a mándi adományosok beiktatása ellen tiltakozott, fülesdi lakos volt. A mándi ref. egyház urasztalán a legujabb időben is egy tarka egyiptomi szőnyeg állt, melyet 1745-ben M. Tamás feleségével és anyjával közösen ajándékozott.[3] Tamás 1761-ben már nem élt, ekkor özvegye, Juhász Erzsébet vett részt a Márton Miklós gyermekeitől zálogolt belső telekből. Özvegye 1772-ben is élt, mikor négy fiával: Jánossal, Józseffel, Gergelylyel és Mihálylyal együtt perelt a királyi táblán a mándi donatio megerőtlenitése czéljából.

János 1772-ben a mándi ref. egyház gondnoka volt,[4] fia Tamás 1805-ben részt vett a Márton Miklós gyermekeitől megvásárolt mándi belső telekből, 1836-ban unokatestvérével Istvánnal, együtt magára vállalta a család fülesdi telkének megoltalmazását s a familia viszont kötelezte magát, hogy a költségeket közösen fogja fedezni.[5] — József az 1772-es peren kivül az emlitett 1805. és 1836-os szerződésekben szerepelt, testvére Gergely 1772-ben és 1805-ben; ennek fia Gergely 1820—23-ig a mándi ref. egyház gondnoka volt.[6] — Mihály neve 1772-ben és 1805-ben jön elő, fia Mihály 1825—27-ig ref. egyházgondnok Mándon.[7] Ifj. Mihálynak két fia volt: Mihály és József. Mihály előbb M.-Szigeten, majd Mándon (1842—43.) tanitó, később mint ref. lelkész Bihar vármegyébe szakadt, József Mándon maradt, hol 1865—68-ig ref. gondnok volt s ez idő alatt a ref. egyháznak magtárt épittetett.[8]

[1] U. ott. 616.
[2] O. L. Leleszi elenchus IX. köt. M. 75.
[3] U. ott. 617.
[4] Kir. tábl. p. 4—2974.
[5] Csal. lt. ered.
[6] *H. Kiss.* 616.
[7] U. ott. 616.
[8] U. ott. 617.

II. FŐVONAL.

Zsarolyáni ágak.

(Zsarolyáni előnévvel.)

Alapitója Tamás, Mihálynak Mándi Mándy Erzsébettől származott kisebbik fia. 1571-ben atyjával együtt tiltakozik a Kerepeczy-család ellen a mándi curia eladása miatt, 1572-ben megveszi atyjával együtt azt a bizonyos mándi curiát s tartozékait, mig 1576-ban az Almássy-családnak engedik át. 1590-ben junius 4. Eperjesen kelt oklevélben Fejérkövy István, mint Rudolf király nádori helytartója, uj adományt ad Tamásnak s több nemesnek egész Zsarolyán helységre és Sámelháza pusztára, melyet őseik régtől fogva háboritatlanul birtak.[1] 1592-ben jelen van a borzovai családok Borzovába uj adomány czimén való beiktatásánál.[2] Felesége Zsarolyáni 'Soldos Zsófia volt, Bertalan lánya. A 'Soldos-család a XV. század elejétől kezdve sokszor szerepel Zsarolyánban és vidékén s ugy látszik, hogy a 'Sarolyány-családnak volt egy oldalhajtása.[3] Soldos Zsófiának, ki az összes zsarolyáni ágaknak törzsanyja volt, a következő ősfáját mutathatom be:[4]

Jármi-i Jármy Bernát { (Jármy Orsolya Zsarolyáni 'Soldos Bertalan) { 'Soldos Zsófia (Zsarolyáni Márton Tamás).

Házasságukból négy fia Péter, Miklós, János és Albert s egy lány, Anna származott. Ez utóbbi Patóházára ment férjhez, bizonyára Pathó-családbelihez. (Az ő lányát először Sámely Tamás, aztán Barakonyi Ferencz vette nőül.)[5]

[1] Hiteles átirat a cs. lt.-ban. Az adományosok teljes névsora: Márton Tamás, Cheke Pál, Cheke György, Mihály, János, Máté és Gáspár; Zubor István, Pethry György és János, Soldos Bertalan, Bálint és Miklós; Chány Albert, Nagy Gáspár, Soós János és Demeter, Almássy Gáspár, Sámuel, Boldizsár, Gáspár és Menyhért, Fodor György, Nyrÿ Miklós, Sarolyány Ferencz, Tőke Boldizsár deák, továbbá Fodor Klára, Gencsy-Cheögÿ Miklós —, Sámel Zsófia, Chiurka György —, Cheke Borbála, Nagy Boldizsár —, Kamonÿ Zsófia, Mándi Dancs István deák, felesége és Gálffy Kata Soldos István özvegye.
[2] Turul 1909. 62.
[3] O. L. Kir. tábl. 4—2366. B. 26. sz.
[4] O. L. Ügyv. utáni perek 59—89. No 13.
[5] Nagy-Iday lt. IV. fasc.

Tamás 1611-ben halt meg, fiai ebben az évben ápr. 23-án osztoztak Cseke Miklós szolgabiró s több nemes tanu előtt az atyjokról maradt házon és háztelkeken. A házat 20 frtra becsülvén, Albertnek intézték, ki János testvérét 6 frt 66 dénárral kielégitette. Az udvar harmadrészét keletről, avagy északról Jánosnak adták, a délről való két részt a házzal, csürrel együtt Miklós és Albert kapta, Péternek a Babai Pétertől maradt puszta telek jutott. Az egyességet 100 magyar frt. kötés alatt erősitették meg.[1] Kétségtelenül több belsőségük s egyéb ingatlanuk is volt Zsarolyánban, de az 1611-iki osztályban csak erről volt szó. 1616-ban ismét osztoztak, de az egyesség-levélre nem tudtam akadni.

Péterről és Miklósról, kik igen terjedelmes családtörzseket alapitottak, alább lesz szó, először a két fiatalabbról kivánok megemlékezni. *János* 1611-ben és 1616-ban osztozott testvéreivel, 1631 előtt Péter bátyjával és Zubor Mátyással együtt zálogba vett egy nemes udvarhelyet Zsarolyánban Farkasné Pethry Annától, fiától Farkas Ferencztől s unokáitól Zalóky Miklóstól és Lászlótól.[2] 1632-ben is ő is testvéreivel együtt vizsgálatot tartatott Zsarolyán és Szekeres között per tárgyát képző erdők dolgában.[3] 1643-ban unokatestvérei Mándi Márton Gergely és Péter vele, s Péter és Miklós testvéreivel pert folytattak hatalmaskodás czimén, mivel Mándon beleegyezésük nélkül házat épittettek. Szt.-Mártoni Farkas István és Sulyok János alispánok az alpereseknek adtak igazat, miért is ezek Drugeth János országbiróhoz fordulnak, ki azon a czimen, hogy a felperesek ügyvédje, ki az ügyet jól ismerte, időközben meghalt, uj itéletet kért Szatmár vármegyétől.[4] János fiának, ugyancsak Jánosnak s rokonainak 1660-tól kezdve a Nagy-Szekeresen birtokos Kölcsey-családbeliekkel van pere, a per az egri érseki széktől Wesselényi Ferencz nádor elé került, ki 1664-ben a Márton-család javára mandatum executionale-t adott ki,[5] de a per véget nem ért, a tárgyalásra uj határnapot tüztek ki,[6] de Chimey Pál nádori itélőmester tudatta Márton Jánossal s unokatestvéreivel, hogy a határnapot a nádor meg nem tarthatja, hanem ujat tüzet ki.[1] János 1670-ben Zsarolyánban tanuként szerepel Dessewffy Gábornak Márton Tamás részére adott meghatalmazó levelén,[2] 1673-ban ugyanennek a Márton Tamásnak adásvevési szerződését mint zsarolyáni főbiró irta alá,[3] Márton Anna, Egry-Szücs Lászlóné gyermekeinek osztálylevelén 1673-ban szintén ilyen minőségben szerepelt,[4] 1692-ben jelen volt Márton Péterné Szinthay Erzsébet végrendelkezésénél Zsarolyánban.[5]

A legfiatalabb testvér *Albert* az 1611-iki osztály értelmében az ősi udvarházat nyerte, 1631-ben Péter bátyjának Zubor Mátyással kötött szerződését mint tanu irta alá,[6] 1632-ben bátyjaival együtt vizsgálatot tartatott a Zsarolyán és Nagy-Szekeres határán fekvő erdő hovatartozandósága iránt,[7] 1633-ban mint Szatmár vármegye assessora irta alá Péter bátyjának Sámely Annával kötött zálogos levelét,[8] 1634-ben testvéreivel együtt ügyvédet vallott.[9] Ez az utolsó adat róla, ugy látszik, magtalanul halt el.

*

Márton Tamásnak és Soldos Zsófiának legidősebb fia *Péter* 1611-ben osztozott testvéreivel bizonyos atyjokról maradt zsarolyáni belsőségen, neki a Bábai Pétertől maradt puszta telek jutott 100 magyar frt kötés alatt.[10] Igen képzett, tanult ember volt, 1614-től kezdve többször viselte a Szatmár vármegyei rendes szolgabiróságot a Kölcsey, Kende, Nagy-Iday levéltárak nemcsak aláirásait őrzik, hanem számos szerződést is, melyet ő irt. Főszolgabiró volt tudomásom szerint 1614. 15., 17., 18., 19., 20., 24., 25., 26. és 1627. években, mig 1622-ben, mint Szatmár vármegye viceporkolábja irta magát alá.[11] Hites ügyvéd is volt, mint néhány iratból kitünik

[1] O. L. Ügyv. utáni p. 59—89. 24. szám.
[2] O. L. Ügyv. utáni 59—89. No 18.
[3] O. L. Kir. tábl. p. 4—2366. No 14. 48. sz.
[4] U. ott. Litt. S. 9. szám.
[5] N. R. A. Fasc. 1052. No 13. és Nagy-Iday lt. 1664.
[6] Kende lt. 1664. V. 12.

[1] Nagy-Iday lt. 1664.
[2] Nagy-Iday lt. 1670.
[3] U. ott. 1673.
[4] O. L. Kir. tábl. p. 4—2366. M. 15. sz.
[5] Nagy-Iday lt. 1692.
[6] O. L. Ügyv. utáni p. 59—89. No 18.
[7] O. L. Kir. tábl. p. 4—2366. No 14. 48. sz.
[8] Nagy-Iday lt. 1633.
[9] O. L. Leleszi elenchus VII. köt. No 242.
[10] O. L. Ügyv. után 59—89. 24. szám.
[11] Nagy-Iday lt. 1622.

1622-ben Gencsen lakó Kórody Andrásné, Genczy másként Czeghi Margit (néhai G. Miklós és Fodor Klára leánya) gyermekei nevében is azt a zsarolyáni puszta telket, melyet már régebben zálogba vett tőle Márton Péter megtoldván szántókkal és kaszálókkal, ujra zálogba adta neki Gyulaffy Miklós szatmári viczekapitány előtt 128 frtért.[1] 1624-ben Farkas István szatmári alispán előtt Pétert Kállai Kállay Miklós ügyvédjének vallotta.[2] 1624-ben Tivadari Péter a hadnagyságra kivetett fizetéséből 13 frtot felvett tőle.[3] 1626-ban Kydei Anna, Tunyoghy Miklósné azt a Majtison levő puszta háztelket, melyet néhai testvérbátyja Kydei László 32 frtban zálogba vetett Márton Péternek, ugyanakkora összegben nála hagyta, mivel, mint mondja, «sok szükséges dolgaimban szolgált nekem és az uramnak is».[4] 1631-ben Zubor Mátyás, abban a zsarolyáni—Pethry Anna asszonytól, fiától Farkas Ferencztől s unokáitól Zalóky Miklóstól és Lászlótól (kik Zemplén vm.-ben Nathán laktak) vett — puszta telekbeli részét, melyet M. Péterrel és Jánossal együtt vett volt, 60 frtban örökáron átenged neki. Ebből 20 frtot Péter készpénzben fizetett le, s adott azonfelül egy juhot s Fülesden Nagy Benedek pusztájának felét, melyet Zalaj Simontól vett 18 frtért s igéretet tett, hogy «kész szolgálni egy causában prókátori módon, vér szerint való atyja fiait kivéve.»[5] 1632-ben testvéreivel együtt vizsgálatot tartatott a Zsarolyán és Szekeres határán fekvő erdő hovátartozandósága iránt,[6] ugyanebben az évben tiltakozott az Uray-, Kölcsey- és Buday-családok cselekedete ellen, kik a Szekeres határában fekvő Kercz nevü rétet Rosályi Kun László főispánnak eladták az ő megkárositásával.[7] 1633-ban Cseke Györgytől Zsarolyánban és Sámel pusztán vett bizonyos földeket 35 magyar frtért,[8] mig Sámel Annától 5 frt 20 denárért zálogba vett egy darab szántót,[9] ugyanebben az évben atyjafiaival Soldos Györgygyel, Andrással és Annával osztozott.[1] 1634-ben Genczy-Czeghy Margitnak, ki ekkor már Bedőházy Ferencznek volt a felesége, a nála levő zsarolyáni részére a maga jó szántából még 25 frt értékü marhát adott.[2] Ugyan ebben az évben testvéreivel együtt ügyvédet vallott.[3] 1637-ben, mint Márton Tamásnak, Soldos Zsófiától származott fia, ki viszont Soldos Bertalantól és Jármy Orsolyától, Jármy Bernát lányától származott, ki akarja váltani azt a Jármi (Szatmár vm.) faluban levő curiát, majorságot, szántókat, kaszállókat, jobbágytelkeket, erdőket és minden tartozékát, melyet szépapja Jármy Bernát zálogba adott (kb. 99 éve) néhai nemzetes Zokolÿ Györgynek. Ez a jószág 1637-ben nagyságos briberi Melith Péter és György, nagys. Kapy Kata nagys. Forgách Istvánné, nemzetes Mosdósy Imre és felesége Rétey Zsófia, Rétey Pálné eszéni Chapy Zsófia kezén volt örökségképen. Nevezetteket Márton Péter a jelzett összeg felkinálásával a birtok kiadására felszólitotta.[4] 1639-ben Kölcsey Zsigmond őt intette meg egy Fülesden lakó elzálogositott jobbágyának kiadása iránt.[5] 1643-ban Farkas István alispán előtt megintette Barakonyi Mihályt, hogy azt a zsarolyányi jobbágytelket és tartozékait, melyben Pásztor Ambrus nevü jobbágy lakik, s melyet néhai Kamuthy Simon ur özvegyétől néhai Balogh Borbálától vett zálogba, az 51 frt 50 denár zálogösszeg kifizetése után adja ki. Ugyancsak 1643-ban Mándi Márton Gergely és Péter perelik be Farkas alispán előtt őt és testvéreit, mivel Mándon curiát épitettek. Az alispán nekik adott igazat, de ezek Drugeth János országbiróhoz felfolyamodták, s az országbiró uj itélethozatalra szólitotta fel a megyét.[6] 1643-ban Boda Miklós és Oláh Gergely örökös jobbágyul kötötték le magokat M. Péternek és Péter fiának.[7]

Az utolsó irat róla 1644-ből van, mikor is Kölcsei Kende András ügyvédjeként jelenik

[1] O. L. Ügyv. után 59—89. 16. sz.
[2] Kölcsey lt. 1624.
[3] Nagy-Iday lt. 1624.
[4] Ügyv. 59—89. 25. sz.
[5] Ügyv. 59—89. 18. sz.
[6] Kir. tábl. 4—2366. No 48. sz.
[7] O. L. Egri kápt. elench. I. 426. lap.
[8] Ügyv. 59—89. No 9.
[9] Nagy-Iday lt. 1633.

[1] Ügyv. 59—89. No 39.
[2] U. ott. No 12.
[3] Leleszi elench. VII. Nr. 242.
[4] Ügyv. 59—89. No 13.
[5] Kende lt. elenchusa.
[6] Kir. tábl. 4—2366. 9. sz.
[7] Mindkét kötelezvény a Nagy-Iday lt.-ban.

meg Szatmár vm. itélőszéke előtt,[1] de valószinüleg csak 1647-ben halt meg, mert gyermekei akkor osztoztak.[2] Feleségül az ősrégi Bereg vm.-i családból származó Bégányi Bégányi Zsófiát vette, kitől négy gyermeke származott: Péter, László, Anna és Tamás. *Péter* 1647-ben osztozott testvéreivel, s mikor Annát ingósággal kielégitvén, a neki jutott Barakonyi-féle zsarolyáni puszta házhelyet és tartozékait is megvették tőle 50 magyar frtért.[3] Péter 1652-ben magtalanul elhalván hagyatékán testvérei osztoztak.[4] *Anna* 1647-ben Krisanói Gersenay Jánosnak volt a felesége. 1652-ben sajátkezüleg aláirt levélben lemondott fiával Gersani (igy) Pállal együtt 20 frtért László és Tamás testvérei javára Zsarolyánban lakó Mészáros István jobbágyról, fiáról Mészáros Jánosról és Boda Miklósról.[5] Anna később Egry-Szücs Lászlónak lett a feleségévé s második házasságából származó gyermekeivel Erzsébettel és Istvánnal 1673-ban osztozott zsarolyáni részükön.[6] A másik két fiu László és Tamás nagyobb törzseket a zsarolyáni idősb (melyből a sárközujlaki ágazat) és és zsarolyáni ijfabb ágazat alkotván, külön szólok róluk.

Zsarolyáni idősb ág.

László, Péter szolgabiró fia, 1647-ben osztozott testvéreivel a Szatmár és Bereg vármegyékben fekvő ősi javakon, mikor is a három férfitestvér a leányt Márthonffi (igy! mig testvérei Márthonok) Annát, nemzetes és vitézlő Gersanyai János házastársát ingóságokkal elégitvén ki, a zsarolyáni Barakonyi-féle telket és tartozékait is megvette tőle 50 m. frtért.[7] 1652-ben László Tamás öcscsével megosztozott Péter bátyja még osztatlan javain, Lászlónak a Cseke Miklós háza helyének fele jutott s Mészáros János nevü jobbágy;[8] nevezett jobbágyról s Boda Miklós nevü jobbágyról (kit Tamás kapott) Anna testvérük 20 frtért lemondott.[1] 1656-ban László Nagy-Szekeresen levő házát s minden tartozékait 85 frtért elzálogositotta Rápolton lakó Kormos Péternek.[2] 1658-ban tanu volt Tamás öcscse zálogoslevelén.[3] 1664-ben Wesselényi nádor végrehajtóparancsot adott ki az ő s rokonai javára Uray Ferencz, Kende István, Kölcsey Péter stb. ellen.[4] Csicsery Pál nádori prothonotarius a tárgyalás napjáról levélben értesitette a szintén érdekelt nagy-szekeresi birtokost Sulyok Borbálát, Kende Jánosnét,[5] de a tárgyalás elhalasztatván, nevezett itélőmester tudatta ezt Márton Lászlóval, Jánossal és Tamással.[6] 1673-ban tanuként szerepelt László hugának Annának és az ő gyermekeinek osztálylevelén Zsarolyánban.[7] 1675-ben Kydei Mihály azt a pusztatelket Majtison, melyet néhai atyja Kydei László és ennek testvére Kydei Anna asszony néhai Márton Péternek elzálogositott volt 100 m. frt auctióért neki, Zsarolyánban lakó M. Lászlónak, feleségének Pathó Erzsébetnek és Ferencz fiának, valamint lányának Egry Istvánné Márton Annának örökösen eladta.[8] 1679-ben László egyességet kötött sógornőjével M. Tamásné Szeőke Ilonával s ennek Péter fiával 100 frt kötés alatt, hogy egymással nem fognak pereskedni.[9] Lászlónak Magasmarthi (Patóházi) Pathó Erzsébettől három gyermeke származott a már emlitett Ferencz, Anna (Egry Istvánné) és még egy lány, ki Lövőpetri Pethry Jánosnak lett feleségévé.[10]

Ferencz 1673-ban tanu volt nagybátyjának, Tamásnak Patkós Ferenczczel kötött adásvevési szerződésekor.[11] 1675-ben atyjával együtt megvette Kydei Mihály telekét Majtison 100 m. frt auctio mellett. Lakását Zsarolyánból Sárközujlakra tette át. 1710-ben osztozott Pathó András utódaival.[12] Ferencz birtokába jutott Kis Ferencz-,

[1] Kende lt. 1644.
[2] Kir. tábl. 4—2366. 18. sz.
[3] U. ott.
[4] U. ott. 14. sz.
[5] Ügyv. 59—89. No 23.
[6] Kir. tábl. 4—2366. M. 15. sz.
[7] Kir. tábl. 4—2366. 18. sz.
[8] Ügyv. után 59—89. 14. sz.

[1] U. ott. 23. sz.
[2] U. ott. 21. sz.
[3] Kölcsey lt. 1658.
[4] N. R. A. Fasc. 1052. No 13; és Nagy-Iday lt. 1664.
[5] Kende lt. 1664.
[6] Nagy-Iday lt. 1664.
[7] Kir. tábl. 4—2366. M. 15. sz.
[8] Ügyv. után 59—89. 20. sz.
[9] U. ott. 8. sz.
[10] Kir. tábl. 4—2366.
[11] Nagy-Iday lt. 1673.
[12] Kir. tábl. 4—2366. No 20. 54. sz.

valamint Palády András és felesége Pathó Anna magszakadásával anyai testvérével Erdőhegyi Zsigmonddal együtt (ki Rákóczi Ferenczczel kibujdosott) nevezettek jószágainak.[1] Ezek a tekintélyes birtokok régebben az utód és végrendelet nélkül elhalt Jancsó Istvánnak (Jancsó Pál és Daróczy Mária fiának) és Szerémy Lászlónak † 1682. (Daróczy Kata férjének) kezén voltak,[2] de tulajdonképen eredetileg az albisi Zólyomy-család tulajdonát képezték. A XVIII. század elején[3] Márton Ferenczen kivül[4] Mikolay György[5] is birta a kérdéses javakat. 1713-ban a kir. fiscus perrel megtámadván a birtokosokat, Erős Gábor a szatmári kir. javak provisora összeiratta ezeket. E szerint: A Jancsó István-féle javak: *Lázári*ban öt jobbágyos és egy pusztatelek, rét és szántó 200 mérős, 6 ökör, 40 sertés és 2 tehén, *Hirip*en vannak bizonyos javak, melyeket azonban az ősi javakkal vegyesen bir Márton Ferencz. A rakamazi Visky javak: *Szatmár*ban egy ház 230 frt értékben *Némethi*ben egy telek tartozékaival 300 frt. Vannak azonkivül ősi javak: *Kak-Szt.-Márton*, *Udvari Berend* és *Zsadány* helységekben. *Ujváros*ban négy jobbágy, *Vámfalu*ban egy jobbágy. Néhai Szerémy László javai: *Vasvári*ban egy curialis telek tartozékaival, azonkivül két jobbágy telekkel és négy üres telek. *Szárazbereghen* két jobbágy telekkel és öt pusztatelek, *Homok*-on és *Lázári*n egy-egy jobbágy. E javakból egyes részeket már a Rákóczi-féle felkelés előtt elfoglalt a fiscus, de közben ujra visszafoglalták a fiscustól. A birtokosok azzal védekeztek, hogy Szerémy Anna eltemetése 100 császári tallérjukba került, jóllehet az összeg, a nagyszámu ingóságból könnyen megtérült. Itt is az ősi javakkal vegyesen voltak a Szerémy birtokok.[6] A nevezett birtokokra a fiscus rátevén a kezét Márton Ferencz és Mikolay György elestek tőlük.[7] A nádor Pálffy Miklós gróf ezeket a javakat, u. m. Szatmár és Németi városokban, Avas, Lázár, Batiz, Vasvári, Ujváros, Vámfalu, Oköritó és Patóháza helységekben levő részbirtokokat, melyek nevezett Jancsó István, Szerémy László, Palády András és neje Pathó Anna, továbbá Visky János és Kende Kristóf magszakadásával jutott a fiscus kezére, 1717-ben Viszocsányi László Szatmár vármegyei főjegyzőnek adományozta.[1] Mivel azonban Paládyné Pathó Anna végrendeletiben unokaöcscséről Márton Ferenczről megemlékezett, kinek birtokaiban az 1717. évi tatárdulás nagy kárt okozott, Viszocsányi Sándor az adományos javaknak egy részét, M. Ferencz kezénél hagyta a rajta levő ingóságokkal együtt; ezért viszont M. Ferencz Viszocsányi Sándornak engedte azokat a javakat, melyek Pathó Anna asszony végrendelete szerint néhai Kis Ferenczcnek hagyattak, kivéve Komorzánon és Felsőfalun egy-egy teleket két jobbágyfiuval.[2] 1717-ben Ferencz, zsarolyáni jószágára, mely eddig is Ujlaki (Pap) Jánosnál volt 190 frtban, auctiót vévén fel továbbra is nála hagyta 340 magyar forintban (mely jó ezüst, vagy arany pénzben fizetendő), birja Ujlaki a zsarolyáni szántót, kaszálót, Sipos Mihály jobbágyot, a majtisi pusztabeli részt, curiát és mészárszéket.[3] 1723-ban Zsarolyánban a Barakonyi-féle teleknek felét 50 frtért vetette zálogba Bátori Pap Istvánnak és feleségének Győrffy Ilonának.[4] 1725-ben Bagossy László alispán meghivta őt, hogy Nagy-Szekeres falu határa felosztásának felülvizsgálatán jelen legyen. Neki ugyanis ott Kormos Ferencz kezén volt háza és birtoka, melyet még édesatyja zálogositott volt el.[5] Ferencznek († 1742-ben Sárközujlakon igen öreg korában) nejétől Mándi Mándy Erzsébettől számos gyermeke született: István, Péter, László, Erzsébet, Kovács János ref. lelkésznek felesége Dobrán (Szatmár vm.), Mária Túry Andrásné Szatmár-Németin, Éva hajadon és Klára Sámelházi Sámel Lászlóné Nagy-Szekeresen (Szatmár vm.). Ez utóbbi már, mint özvegyasszony, tiltakozott 1755-ben Klobusitzky Lászlónak Zsarolyánba és Sámel pusztába való beiktatása ellen.[6] 1763-ban Mándon levő, anyjá-

[1] N. R. A. Fasc. 1069. No 76.
[2] N. R. A. Fasc. 1408. No 1.
[3] U. ott. Fasc. 1069. No 76.
[4] Ki ugy tetszik, Szerémy László utódja volt.
[5] Talán Jancsó István utódja.
[6] N. R. A. Fasc. 1069. No 76.
[7] U. ott. Fasc. 1408. No 1.

[1] O. L. Nádori adományok könyve.
[2] N. R. A. Fasc. 1408. No 2.
[3] Ügyv. 59—89. 7. sz.
[4] U. ott. 28. sz.
[5] U. ott. 26. sz.
[6] Kir. tábl. p. 4—2366. 38. sz.

ról Márton Ferenczné Mándy Erzsébet asszonyról maradt harmadtelkét tavával és erdejével együtt 30 vonás frtért zálogba adta Mándy János vejének Kováts Istvánnak.[1]

István 1690 körül született, az akkor zálogban levő zsarolyáni jószágot örökölte atyjától, míg öcscsei a sárközujlakit. József fia feljegyzése szerint ref. lelkészi hivatalt viselt. 1736-ban megintette Szatmár vármegye utján hivatalosan Kölcsey Ferencz özvegyét Leővey Borbálát, bizonyos tartozás miatt.[2] 1738-ban feleségével Dobos Erzsébettel és Dobos Istvánnal, valamint Dobos Andrással együtt a leleszi conventhez intézett oklevélfelkutató parancsot eszközölt ki.[3] Gyermekei voltak: József, István, Krisztina (Beke András pelei [Közép-Szolnok vm.] nemes felesége), továbbá Éva és Sámuel.

József saját feljegyzése szerint 1712-ben született, 1727-ben a debreczeni főiskolának lett a tanulója «Ego Josephus Márton subscribo legibus 1727. die 6. May.»[4] 1749. II. 24. Kiváltotta zálogból a zsarolyáni és majtisi jószágot, jobbágyot, curiát és mészárszéket Újlaki Pap Istvántól és Visky Erzsébettől, mely birtokot még 1717-ben (a tatárdulás évében) zálogositott volt el 340 pengő frtért a nagyapja M. Ferencz.[5] Ettől kezdve Zsarolyánban lakott. Ő készitette el családja leszármazási táblázatát az 1489-ben adományt nyert Pétertől kezdve. A családfának ilyen feliratot adott: «Arbor Genealogiæ Mártonianæ de Sarolyán, ab Anno ... florente, modo autem Per Josephum Márton ex antiqua descriptione Genealogiæ hac Arbor uberius explanata 1748. 9*a* X bris.»[6] A családfa nem teljes, csak az 1590-ben Zsarolyánban adományt nyert Tamás Péter fiának adja utódait, Péter testvéreinek leszármazói, valamint a mándi ágak nincsenek levezetve, mégis több kérdésben jó segitségemre volt. 1755 ben a Klobusitzky László beiktatásának, — ki Zsarolyánra és Sámel puszta ra nádori adományt szerzett — Sipos János, Márton József jobbágya mondott ellent.[7] 1772-ben már nem élt, ekkor a királyi táblán a zsarolyáni adományos Klobusiczky László ellen[1] s a Mándra adományt szerzett rokon Mándy és Márton stb. családok ellen özvegye Horváth Erzsébet és fiai folytatták a pert.[2] Zsarolyán a régi jogu birtoko ok kezén maradt, mert Klobusiczky elhalt s fiai félben hagyták a minden jogalapot nélkülöző pert. Józsefnek Horváth Erzsébettől a következő gyermekei származtak: József (korán meghalt), Sándor, Ferencz (korán meghalt), Juliánna (†), László és Imre. — Sándor előbb Beregszászon járt iskolában, majd 1759-ben a debreczeni főiskola I. osztályába iratkozott be s elvégezte a theologiát. 1768-ban Békésben volt rektor, majd Makón káplán, később Dobozon (Békés vm.) ref. lelkész, majd Ágyán (Arad vm.) ugyancsak lelkész.[3] Dobozi lelkész korában 1774. II. 7. Szatmár vármegyétől nemesi bizonyságlevelet nyert.[4] Meghalt 1794-ben Debreczenben.[5] Három fia volt: Sándor, Péter és Benjámin. Sándor Ágyán született, 1791-ben iratkozott be a debreczeni főiskola I. osztályába; elvégezvén a theologiát Hegyköz-Szentmiklóson (Bihar vm.) volt rektor, majd Kabára (Hajdu vm.) küldetett ki, hol 1806-ban meghalt.[6] Nemességét 1804-ben Szatmár vármegyében igazolta.[7] Péter 1843-ban halt meg magtalanul, Benjáminról semmi adat. — László 1748-ban már élt, mert az apja által készitett családfán már szerepel, az 1772. évi a királyi táblán Zsarolyánért folytatott perben szintén ott van a neve, de családot nem alapitott. — Imre, szül. 1751-ben Zsarolyánban, ő volt a legkisebb fiu s ő örökölte a zsarolyáni curiát s ott is lakott egész haláláig 1831-ig. 1793. V. 11. és 1804. VI. 17-én hiteles vallomással az ákosi, szoboszlai és pestvármegyei Mártonokat vérrokonainak ismerte el.[8] Feleségétől Hetey Krisztinától származott fia Ferencz (1809 1868.) zsarolyáni birtokos. Az ő fia volt Sámelházi Sámé (Sámell) Marczellától († 1871):

[1] Csal. lt. ered.
[2] Kende lt. Elenchus a szatmármegyei levéltárból.
[3] Leleszi elenchus. IX. köt. M. 28.
[4] *Thúry* 204.
[5] Ügyv. után 59—89. No 7.
[6] Eredeti a Nagy-Iday lt. IV. Fasc.
[7] Kir. tábl. 4—2366. 38. sz.

[1] U. ott. periratok.
[2] Kir tábl. 4—2974.
[3] *Thúry* 252.
[4] Kir. tábl. 4—2366. L. 16.
[5] *Thúry* 252.
[6] *Thúry* 448.
[7] *Gorzó.* Szatmár vm. ns. családjai.
[8] Ered. irat Dr. Márton Lajosnál Abonyban.

Elek (sz. 1837. † 1911. XII. 25.) szatmárvármegyei szamosközi járási szolgabiró, közgyám, ő adta el a zsarolyáni birtok utolsó maradványát a XIX. század végén, mely több mint négyszáz esztendeig volt a család kezén. Az 1870-es évek elején egy nagy tüzvész Zsarolyánban a család többszázados teli levelesládáját elhamvasztotta.[1] Elek 1869-ben házasodott s feleségétől nagy-zsennyei Majos Szerenától (sz. 1850. I. 10., M. István és Majos Zsófia lánya) származtak gyermekei: Béla szül. 1871. V. 8. Zsarolyánban, kinek első felesége vinnai Dravetzky Margit 1895-ben meghalt, a másodiktól Erdőhegyi Ilonától s a harmadiktól Domján Dórától elvált; Szeréna szül. 1877-ben Zsarolyánban, férje Bodoki Henter Zoltán alezredes.

István 1715 körül született, 1755-ben Fehérgyarmaton (Szatmár vm.) lakott, mikor is feleségével Bakos Erzsébettel együtt a királyi táblán tiltakozott Klobusiczky Lászlónak Zsarolyánba való beiktatása ellen.[2] 1772-ben már nem volt Zsarolyánban birtoka, ekkor Miszti-Mészáros János és felesége Szekeres Anna folytatták a pert, mert ők a Fehérgyarmaton lakó Márton István jussát megvásárolták volt.[3] István és Bakos Erzsébet fia György Fehérgyarmaton igazolta nemességét.[4]

Sámuel Zsarolyánból Bihar vármegyébe költözött s utódai ott Nagybajomban éltek; Sámuel fia volt István, kinek fiai János és Ignácz. Nevezett István fiaival együtt 1775. I. 1. Sárközujlakon Zsarolyáni Márton Lászlótól, id. és ifj. Ferenctől nemesi bizonyságlevelet kapott, melyben nevezettek vérszerinti atyjokfiának ismerték el őket. A levelet Szőke Zsigmond szatmármegyei commissarius és Egei János és Magyarosi Parajdi János is aláírták s megpecsételték.[5] Ignácz fia István, ki Nagybajomban lakott, hagyomány szerint egy gazdag görögkeleti vallásu görög nőt N. Theodorát († 1861. Tiszaroffon) vette nőül, kinek kedvéért a ref. vallást odahagyta s gyermekeit is ebben a vallásban nevelte fel. Gyermekeik voltak: Mária, Sztankovics Istvánné Tiszaabádon és Dömötör (szül. 1813. † 1885.), ki az 1840-es években Tiszaroffon kereskedést nyitott s megvette a Roffon mag nélkül elhalt Roffi Borbély Márton curiáját[1] s gyakran látta vendégül a helybeli és vidéki földesurakat s őt is, mint sokat tapasztalt, művelt, szellemes embert és kellemes társalgót, a legelső uri körökben szivesen látták. Nemsokára megvette Roffi Borbély Antal és Lajos pusztakakati (Jásznagykunszolnok vm.) négyszázholdas birtokát s felhagyott a kereskedéssel. Ez volt a veszte, jöttek rossz évek, a gazdaság nem jól ment, megszorult földesuraknak kölcsönöket adott, váltóikat aláirta. A birtokot el kellett adni, br. Schilling Vilmos vette meg, kinek örököseitől Bárczay Gyula örökösei elcserélték.[2] Dömötörnek Takácsy Katalintól (a Nádudvarról később Kunhegyesre költözött T. György lánya) származó gyermekei: Géza (1851—1914. XII. 9.) bácsalmási orvos volt (katholizált), feleségétől Stündl Kornéliától (esk. 1886.) származó egyetlen gyermeke Dóra (sz. 1897.) — Etelka fiatalon meghalt — és Döme szül. 1854-ben, tanult Hocheimben és Zürichen gazdasági iskolát, mire azonban hazatért, apjának birtokát el kellett adnia. Jelenleg államrendőrségi nyug. gondnok Budapesten, nála van az 1775. évi bizonyságlevél, de a leszármazást egyéb okirattal nem tudván támogatni, ennek a görögkeleti ágnak a Zsarolyáni Márton-családból való származásához szó fér. Kétszer házasodott, első felesége Gross-Poppeni Popp Berta, kivel 1896. II. 15. kelt egybe, 1909. VI. 3. meghalt, második felesége, kit 1912. VI. 16. vett el, Jambrik Mária.

Sárközújlaki ágazat.

Péter, Ferencznek és Mándy Erzsébetnek második fia 1700 körül született, a sárközújlaki birtok felét örökölte, ott lakott és ott is halt meg.[3] Három fia - Sámuel, Ferencz és Péter 1748-ban még gyermekkorban voltak.[4] Ferencz

[1] Márton Elek levele Abonyi Lajoshoz 1884. V. 28. Dr. Márton Lajosnál Abonyban.

[2] Kir. tábl. 4—2366. 38. sz.

[3] Kir. tábl. 4—2366. No 5. 35. sz.

[4] *Osváth.* Szatmár vm. ns. családjai.

[5] Eredetije Márton Döme államrendőrségi gondnok birtokában Budapesten.

[1] mely jelenleg a «zöldfához» czimzett fogadó.

[2] Magyary-Kossa Sámuel tápiószentmártoni földbirtokos ur szives közlése.

[3] Kir. tábl. p. 4—2366. L. 16.

[4] V. ö. a Márton József-féle családfát a Nagy-Iday lt.-ban IV. fasc.

1775-ban aláirta a család Bihar vrmegyébe szakadt ágának bizonyitványát.[1] Sámueltől származott Lajos (sz. 1814.), kinek Gődény Manczi feleségétől Eszter (sz. 1840.), József (sz. 1843.), Mária (sz. 1846. Kanizsay Ignáczné) és Juliánna (sz. 1851. Pásztor Józsefné). Eszter és Juliánna 1885-ben a sárközújlaki ref. egyháznak két ezüsttel és selyemmel kivart asztalkendőt ajándékoztak.[2]

A harmadik fiu László született 1707-ben, a sárközújlaki birtok felét örökölte; de volt részbirtoka Zsarolyánban is, 1772-ben ő is pert folytatott a Klobusiczky-családdal a királyi táblán[3] 1775-ben a Nagybajomba elszármazott Mártonok részére a bizonyságlevelet ő irta sajátkezüleg. Kétszer házasodott, első feleségétől való Mária lánya, ki Pap Sámuelnek lett feleségévé Zsarolyánban. Második feleségétől (ki 1737-ben született) származott egy lánya, ki 1768-ban született, de hamar meghalt, továbbá Zsigmond fia (sz. 1776.) és egy másik lány (sz. 1778.). — László, ki nemességét 1804-ben Szatmár vm.-ben igazolta,[4] fiatalos életerejét egész haláláig, mely 1819. V. 25. 112 éves korában Sárközújlakon következett be, megőrizte. Még halála előtt pár nappal olyan tüzes paripát ült meg s lovagolt rajta a szomszédfaluba, mely előtte való nap egy erőteljes 30 éves fiatal embert lehányt magáról. A halál csendes álomban jött rá. Zsigmond fiával pipát hozatott, megtöltötte, rágyujtott, közben elszunyókált s nem ébredt fel többet.[5] Fia Zsigmond (sz. 1776.) sárközújlaki birtokos, kinek Szolnoki Jármy Zsuzsánnától egyetlen gyermeke Polixena Nagykereki Kerekes Lászlóné, birtokos Sárközújlakon, Császlón és Aranyosmedgyesen;[6] (Szatmár vm.) igazi nagyasszony volt. 1882-ben és 1883-ban a sárközujlaki ref. egyháznak fehér damasztabroszt és arany poharat adott, végrendeletileg pedig 600 frtos alapitványon kivül hat hold földet hagyott.[7] Meghalt 1884. II. 23-án, sirja a sárközújlaki ref. temetőben van. Végrendelete Pesten kelt 1871. II. 20., mely szerint 5000 frtot hagyott a debreczeni ref. főiskolának. Ez az összeg az 1911. évi költségvetésben 11.333 K 95 f-re nőtt. A tőke 500 K évi kamata «egy jó tanuló ifju felsegitésére fordittassék; a kiválasztásnál a hozzám legközelebb álló Zsarolyáni Márton, Nagykereki Kerekes, Hiripi Böszörményi, Óvári Szeőke, Darvai Darvay nemes családokból származó ifjaknak elsőség adassék». A nevezett családok után vejének, Péchújfalusi Péchy Istvánnak utódai részesüljenek az alapitványban. Az összeget addig élvezze az illető ifju, mig a debreczeni főiskolán tanul.[1] Polixena vagyonának örököse a Péchújfalusi Péchy-család lett.

[1] Ered. Márton Döme államrendőrségi gondnok birt. Budapesten.

[2] *Soltész.* A nagybányai ref. egyházmegye tört. 301. l.

[3] Kir. tábl. p. 4—2366. No 5. 35. sz.

[4] *Gorzó.* Szatmár vm. ns. családjai.

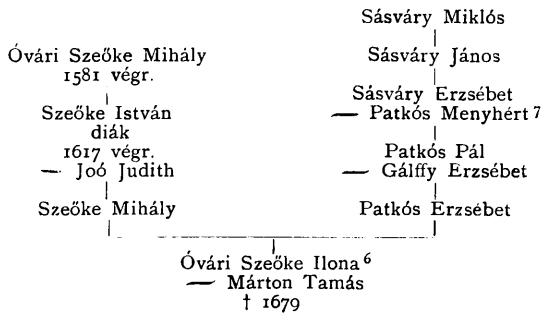
[5] Hazai és külf. tudósitások 1819. évf. II. 16.

[6] Gazdaczimtár 1882. év. 627. l.

[7] *Soltész.* Nagybányai ref. egyházm. 313., 314.

Zsarolyáni ifjabb ág.

Tamás, Péter szolgabirónak legkisebb gyermeke volt,[2] 1668-ban maga is viselte Szatmár vármegye rendes szolgabirói tisztét, 1647-ben osztozott testvéreivel atyjokról maradt Szatmár és Bereg vármegyékben fekvő «udvarházak, jobbágyok, puszták, mező- és falubeli örökségek, szántó- és kaszálóföldek, rétekben és minden ingó-bingó marhákon», melyek azonban, sajnos, egyenként nem soroltattak fel.[3] 1652-ben testvére Anna Gersani Jánosné lemondott 20 frtért három zsarolyáni jobbágyról az ő és László bátyja javára,[4] 1652-ben Lászlóval osztozott Péter bátyja hagyatékán, két házhelyen és két jobbágyon; egyéb jószágaikat már előbb felosztották.[5] Tamás feleségül Óvári Szeőke Ilonát vette, ki leányágon az ősrégi Sásváry-családból sarjadt. Szeőke Ilona ősfája a következő:

[1] *Balogh Ferencz.* A debreczeni ref. kollegium alapitványi törzskönyve. Debreczen 1911. 140. l. — [2] Szatmár vármegye monografiája. — [3] Kir. tábl. 4—2366. 18. sz. — [4] Ügyv. 59—89. No 23. — [5] U. ott. No 14. — [6] Nagy-Iday lt. IV. Fasc. — [7] 1575-ben ellenmondott a Perényi-család beiktatásának Sásvárra és Medgyesre (N. R. A. Fasc. 1097. No 5.).

Szeőke Ilona M. Tamásné 1655-ben osztozott hajadon hugával Sz. Judittal a sásvári, aranyosmedgyesi stb. javakon.[1] Tamás, ki állandóan Zsarolyánban lakott, (nagy curialis sziltelke volt a Csonkasoron,[2]) 1658-ban Fülesden lakó Nagy Benedek nevü jobbágyát zálogba adta telkestől 80 m. frtért nemzetes Károlyi Ferencznek.[3] 1659-ben feleségét Ugocsa vármegye törvényszéke felmentette Egri Egry András felperessel szemben, ki bizonyos sásvári telkeket követelt,[4] 1661-ben Szőke Mihálytól két ökröt örökölt.[5] 1663-ban M. Tamás részére gr. Nádasdy nádor vallató parancsot adott ki Szatmár vármegyéhez.[6] Ez évben panaszt emelt Szatmár vármegye közgyülése előtt, hogy Danyádynénak megvitte a zálogos összeget Matócsy Sámuel szolgabiróval, de az asszony nem akarta kiadni a nála zálogban levő földet.[7] 1664-ben rokonaival együtt az Uray-, Kende- és Kölcsey-családokkal perelt, mikor is a nádor végrehajtó parancsot[8] és vallató parancsot adott ki javukra.[9] De az itélet elhalasztatott s a nádor ujabb határnapot tüzött ki.[10] Tamás 1665-ben uj nádori vallató parancsot eszközölt ki.[11] 1666-ban özv. Váradi Istvánné Fekete Annók örökös jobbágyul kötötte le magát és maradékait M. Tamásnak,[12] 1669-ben feleségével együtt zálogba adta Angyaloson levő puszta házhelyüket Briberi Melith Máriának 60 magyar frtért.[13] 1670-ben Dessewffy Gábor és neje Becsky Éva őt hatalmazta fel Zsarolyánban irt levélben, hogy Szilágy vármegyében és Szinyérváralján levő birtokait elzálogositsa,[14] 1671-ben Szelepchényi György érsek adott M. Tamás és Pinkóczy János részére vallató parancsot,[15] azzal vádolták őket, hogy a kuruczok részén harczoltak a gombási csatában, Ő Felsége ellen vétettek s ártottak a németeknek. Püspöky János Szatmár vármegyei szolgabiró ez ügyben, érseki parancsra tanukihallgatást tartott, de a tizenegy tanu, legnagyobbrészt zsarolyáni nemesek, felmentőleg vallanak s tanusitják, hogy Tamás ur ártatlan s a gombási csata idején zsarolyáni udvarházában tartózkodott.[1] Ő különben a pozsonyi törvényszék elé is megidéztetett 1671. aug. 8-án, de a vád alól felmentették (Thomas Márton absolutus).[2] 1671-ben feleségével együtt zálogba adta Veres Mihály nevü jobbágyukat Görög Istvánnak, ki Atyából Károlyba elidegenedett, 12 frtért.[3] 1672-ben zálogba vették Matóczy Sámuel jobbágyát az Okörítón lakó Biró Bálintot, telekje nélkül 20 m. frtért. 1673-ban megvette örökáron sógorának Patkós Ferencznek curiáját Atyában 60 frtért s aranyosmedgyesi dézsmás szőllejét 6 m. frtért.[4] 1673-ban rokonától Pinkóczy Jánostól kapott levelet, ki nem tudván magát oly szerencsésen menteni, mint M. Tamás, Kassán volt fogoly s kérte őt, hogy «rabságából való kiszabaditására mindent tegyen meg, mert Cobb generalist várják, ki előtt, ha ártatlansága kiderül, hazabocsáttatik».[5] 1673-ban Selendi István levélben figyelmezteti Tamást, hogy Görbe István rebellis javait kezéhez ne vegye, hanem bocsássa a fiscus kezére, mivel Görbe ellen már panaszt emeltek a szepesi kamarán.[6] 1674-ben Tóth Nagy János hitlevélben örökös jobbágyul kötötte le magát neki, mert kiházasitotta, marhát adott részére, melyből élhet.[7] Ugyanez évben Fülesden levő Nagy Benedekről nevezett pusztatelke egy részét Borzován lakó Móritz Ferencznek adta zálogba 20 m. forintért.[8] 1676-ban gr. Forgách Ádám országbiró vallató parancsot adott ki M. Tamás, Veres Ferencz és özv. Nagy Jánosné, Székely Borbála részére.[9] 1678-ban a Thököly-féle mozgalom idején Széki Teleki Mihály erdélyi hadvezér oltalom-

[1] Nagy-Iday lt. 1655.
[2] O. L. Kir. tábl. p. 4—2366. No 11. 45. sz. A tizedik tanu vallomása.
[3] Kölcsey lt. 1658.
[4] Nagy-Iday lt. 1659.
[5] U. ott. 1661.
[6] U. ott. 1663.
[7] U. ott. 1663.
[8] N. R. A. Fasc. 1052. No 13. és Nagy-Iday lt. 1664.
[9] Nagy-Iday lt. 1664.
[10] Nagy-Iday lt. 1664.
[11] U. ott. 1665.
[12] Nagy-Iday lt. 1666.
[13] U. ott. 1669.
[14] U. ott. 1670.
[15] U. ott. 1671.

[1] U. ott. 1671.
[2] O. L. Kincstári osztály. Tört. emlékek. Belügy. Anno 1671. aug. 8. Fol. 360.
[3] Nagy-Iday lt. 1671.
[4] Nagy-Iday lt. 1673.
[5] U. ott. 1673.
[6] U. ott. 1673.
[7] U. ott. 1674.
[8] Csal. lt.
[9] Nagy-Iday lt.

levelet adott ki, hogy Zsarolyánban lakó M. Tamás házát és javait a magyar, franczia, lengyel, tatár és kozák hadak meg ne merészeljék, kemény büntetés alatt, támadni.[1] Ez az utolsó irat róla, a következő 1679. III. 10-én már nénainak emliti. Ekkor ugyanis Vajtán István örökös jobbágyságra kötelezte magát M. Tamás maradékainak, Péternek, Erzsóknak, Klárának, Zsófinak és Gergelynek és özvegyének Szeőke Ilonának, mert M. Tamás az 1676. és 1677. években, az éhség idején, mikor sokaknak zab és makk volt a kenyerük, őt családostól eltartotta és egy köblös buzaföldet megszántatott számára.[2] Az idősebb gyermekek: M. Borbála Csebi Pogány Ferenczné s Ferencz már ekkor nem tartoztak a szükebb családhoz.

Tamás özvegye és Péter fia 1679-ben barátságos egyességre lépett sógorával Márton Lászlóval, kölcsönösen megigérvén egymásnak, hogy nem pereskednek.[3] 1692-ben a zsarolyáni határban szerzett szántóföldjeit magának tartotta meg, másik felét Péter, Erzsébet és Klára gyermekei közt osztotta fel.[4] 1692-ben elcserélte Péter fiával együtt Majtison egy pusztatelkük harmadrészét Maróthy Mihálynak Nagy Rosályban levő harmadpuszta telkével.[5] 1698-ban Dányád faluban sajátkezüleg aláirt és megpecsételt végrendeletet tett, Péter fiának adott zálogba 20 frtban Atyán egy jobbágyot fél telekkel, Ujvárosban egy házat szőllővel két köből buzában, Medgyesen levő udvarház helyet fia Péter elzálogositotta másnak 15 frtban. Medgyesi hegyen Csikos Mihály jobbágy szőllőjét Péter fiának adta, az Ujvárosi szőllő dézsmáját 7 frtban adta neki, ki ezenfelül birta atyjától maradt egész jószágát.[6] Tamás özvegye ugy látszik nemsokára meg is halt, mert többet nincs róla említés. Noha gyermekei közül Péter fia korra nézve harmadik volt, mivel róla sok adat maradt, lássuk először kevésbbé szereplő testvéreit.

Borbála 1679-ben már asszony, Csebi Pogány Ferenczné. 1699-ben levéllel fordult Péter öcséhez tudakozódván, hogy él-e anyjuk s kérdést tévén az őt illető jószág felől, nem bánván, ha testvére pénzben elégiti is ki.[1] 1724-ben gr. Károlyi Ferencz levelet irt M. Péternek, melyben megbizást adott Pogány Ferenczné jószágának hova hajtása iránt.[2] 1729-ben Borbála asszony Péter testvéréhez levélben fordul, hogy a marhák teleltetése iránt kérdést tegyen gr. Károlyi Sándor ő exczellentiája előtt.[3] A testvérek között az osztály csak 1744-ben történt meg. Ekkor már csak Pogányné élt közülük, M. Klárának fia Kondor János, Péternek lánya Nagy-Idayné kapott részt, a többi testvérnek, ugy látszik, már utódja sem volt. Borbála a *Zsarolyáni* curialis teleknek Danyád felől eső napnyugati harmadrészét, a zsarolyáni Szekeres felől való teleket, *Borzován* Tar Miklós jobbágytelekét, *Mándon* egy fél telek harmadát, *Fülesden* egy telek harmadát, *Udvariban* egyharmad telket, *Atyában* kenderföldet, Veresnevü telket, Ferenczyné asszony telekét, *Aranyosmedgyesen* teleket, szántót, kaszálót, *Józsefházán* kétharmad telket *Avasujvárosban* egy telket, hol kapitány szállása volt, Bartos Márton jobbágy telkét, *Pallagon* pusztateleket, *Ráksán*, *Vámfaluban*, *Bikszádon*, *Komorzányon* telket, *Györgyteleken* egy udvarház telek harmadát, *Jánosiban* kétharmad jobbágytelket, *Nagyszekeresen* egyharmad telket kapott, melyeknek egy része azonban zálogban volt.[4]

Ferenczről, Tamás legidősebb fiáról keveset tudok. Ugy látszik korán szárnyára eresztette apja és Zsarolyánból elköltözött. Aláirása egy 1692-ben kiállitott cserelevélen látható, mely szerint anyja Szeőke Ilona, Péter testvére és ő egy Majtison levő harmad pusztatelküket elcserélték Maróthy Mihálynak harmad pusztatelkéért Nagy-Rosályban.[5] Ferenczről egyéb adat nem lévén, ugy látszik, magtalanul halt el.

Erzsébet 1679-ben még hajadon volt, mig 1686-ban már Sándorházi Sándorházy Istvánné, mikor is Draskovich Miklos országbiró a férje és Péter bátyja részére vallató parancsot adott

[1] Nagy-Iday It. 1678.
[2] U. ott. 1679.
[3] Ügyv. után 59—89. No 8.
[4] Nagy-Iday lt. 1692.
[5] U. ott. 1692.
[6] Ügyv. után 59—89. 37. sz.

[1] Nagy-Iday lt. 1699.
[2] Nagy-Iday lt. elenchusa dr. Komáromy András tulajdonában.
[3] U. ott az elenchusban.
[4] Nagy-Iday lt. 1744.
[5] U ott. 1692.

ki.[1] 1692-ben anyja Szeőke Ilona a zsarolyáni határban szerzett szántóföldjének felét felosztotta közte, valamint Péter és Klára testvérei között.[2]

Klára 1679-ben még hajadon volt, 1692-ben mint Kondor Mihály felesége tünt fel s kapott részt anyjának Zsarolyánban szerzett szántóföldjéből. Róla több adatom nincs, csak az, hogy a vagyont osztatlanul birta testvéreivel s utódai: Kondor János fiától származó unokái Boldizsár (beregszászi ref. lelkész), Mihály, Klára (Ináncsy Jánosné), valamint leánya Kondor Erzsébet (Demjén Mártonné) 1744 febr. 14-én osztoztak Zsarolyánban a Márton-jusson. Márton Klára (ki már akkor nem élt) utódainak jutott: *Zsarolyánban* a curialis fundus középső harmada, egy templom előtti telek, az ivókut mellett egy telek, *Borzován* Király György jobbágy félteleke, *Mándon* egy félielek harmada, *Fülesden* harmadtelek, *Udvariban* harmadtelek, *Atyában* egy telek és Sásvári Ferencz jobbágy teleke, valamint egy pusztatelek, *Aranyosmedgyesen* telek kaszálóföldekkel, *Józsefházán* kétharmad telek, *Avasujvárosban* Kis Gál Mihály telkének negyede, Gál Tamás teleke egészen, *Pallagon* pusztatelek, *Raksán* harmadtelek, *Vámfaluban*, *Bikszádon*, *Komorzányon* telkek, *Györgyteleken* harmad udvartelek, *Jánosiban* kétharmad jobbágytelek, *Nagyszekeresen* harmadtelek.[3]

Zsófia és Gergely neve csupán a már emlitett 1679-ik évi iratban fordul elő, mikor is Vajtán István örökös jobbágyul kötelezte le magát anyjuknak, nekik és testvéreiknek.[4] Kétségtelen, hogy e két testvér magtalanul halt el. Lássuk most azonban Péter bátyjukat.

Péter, Tamásnak és Szeőke Ilonának fia, 1650—1655 közt született. Legelőször 1676-ban jön elő neve, mikor is Verbőczön (Ugocsa vm.) kiváltott 3 frttal bizonyos Pap Ambrus-féle földet Simay Istvántól, mint igaz vér.[5] 1679-ben Vajtán István neki is jobbágya lett. Ugyanebben az évben nagybátyjával M. Lászlóval egyességet kötött ő és anyja, mely szerint két ökröt és egy disznót adtak neki s különösen megfogadták, hogy egymás ellen nem pereskednek.[1] Az 1683-ban Turzay Gábor és Fornossy Éva által Verbőczön elzálogositott Simay-telket később M. Péter kiváltotta.[2] 1686-ban Draskovich országbirótól sógorával Sándorházy Istvánnal együtt vallató parancsot kapott.[3] Kiváltotta ő a Ferenczy Mihály és neje Somlyay Borbála által 94 m. frtért Futamoth Zsigmondnak 1689-ben elzálogositott sásvári (Ugocsa vm.) két jobbágyos (Nagy István és Pál) telket is.[4] 1689-ben Caraffa tábornok részére Szatmár vármegyére kivetett 215 arany honorariumból a rá eső egy aranyat kifizette.[5] 1691-ben Szabó Péter verbőczi kaszálóját, melyet ez 8 m. frtért Katona Györgynek elzálogositott, 1717-ben Péter ur szerezte meg.[6] 1692-ben részt kapott anyjától a zsarolyáni szerzett szántóföldben,[7] ekkor már házas volt s felesége Szinthay Erzsébet, Sz. Péter lánya, Ruszkay János özvegye Zsarolyánban kelt végrendeletében minden javait Öszödfalván és Hetényben, ingóságait, gyürüit, ezüstpoharait, mentéit egyenlő jussal neki és első házasságából származó fiának Ruszkay Jánosnak hagyta.[8] 1692-ben Maróthy Mihálylyal elcserélt egyharmad majtisi telket ugyanannyi nagyrosályiért.[9] 1694-ben Kölcsén lakó Ráthonyi Éva neki és feleségének — 18 frt auctiót vévén fel és 125 frt 50 pénz zálogösszegre — bizonyos földeket, kaszálókat örökösen átadott.[10] 1696-ban Hetényben (Ugocsa) lakott M. Péter, mikor is Székely Mihály avasujvárosi lakos örökös jobbágyul kötötte le neki magát, megkapván uj urától a Belesi Kelemen jobbágy telekét.[11] Ugyanez évben Ugocsa vármegye törvényszéke előbb pert folytatott Orosz Dani nevü kártokozó jobbágya miatt, ki Babos Pálhoz szökött.[12] 1698-ban anyja Szeőke Ilona végrendeletében felsorolja, hogy Péter fia mit kapott tőle, e szerint Atya faluban egy jobbágyot Sásvári Nagy Jánost féltelekkel 20 m. frtban, Ujvárosban Bettki Barakos Kelemen házát a piaczhegyen levő szőllővel két

[1] U. ott. 1686.
[2] Nagy-Iday lt. 1692.
[3] U. ott. 1744.
[4] Nagy-Iday lt. 1679.
[5] U. ott. 1676. Nagyanyja Bégányi Zsófia révén valószinüleg Werbőczy-utód volt, ugyanis W. László Zsófia lánya Bégányi Bálinthoz ment nőül.

[1] O. L. Ügyv. után 59—89. No 8. — [2] U. o. 1683. — [3] U. ott. 1686. — [4] U. ott. 1689. — [5] Domahidy Miklós bizonyitványa. Nagy-Iday lt. 1689. — [6] Nagy-Iday lt. 1691. — [7] U. ott. 1692. — [8] U. ott. 1692. — [9] U. ott. 1692. — [10] U. ott. 1694. — [11] U. ott. 1696. — [12] U. ott. 1696. A per magyar nyelven folyt.

köböl buzában, Medgyesen egy udvarház helyet másnak elzálogositott 15 frtban; medgyesi hegyen Csikos Mihály jobbágy szőlőjét ingyen s ugyanott az Ujváros felől való oldalban fekvő szőlő dézsmáját 7 m. frtban, birta azonfelül az atyai jószágot.[1] 1699-ben nénje Borbála, Csebi Pogány Ferenczné hozzáfordult, kérve, hogy örökségét adja ki,[2] ugyanez évben mostoha fia Ruszkay János, kinek atyai házát, majorját Hetényben a Tisza áradása elvitte irásban kötelezte magát, hogy M. Pétert tehetsége szerint megfogja segiteni, ha Sásváron épittet, mert ez jobbágyaival is nagy segitségére volt.[3] A sásvári birtok, mint tudjuk, Szeőke Ilona révén jutott birtokába, mert ő volt Sásváry örökös. 1701-ben mostoha fiával barátságosan megosztozott. Szó van az egyességlevélben hetényi udvarházról, jobbágyokról, pusztatelkekről, feketeardói és öszödfalvi jobbágyokról és telkekről, szarvasmarhákról, sertésekről stb.[4] Mostoha fiával ugy látszik jó viszonyban volt, mert ez 1702-ben Sásváron kelt végrendeletében feleségén Draskóczy Márián, anyján Szinthay Erzsébeten kivül róla is megemlékezett; a végrendeletben egy sereg jobbágy van felsorolva.[5] Ez időtájban költözött Péter Sásvárra, mert feleségével összekülönbözött.[6] 1704-ben I. 3-án, mint Ugocsa vármegye követe (ablegatus) jelent meg Sennyey István, Rákóczi fejedelem kanczellárja előtt.[7] 1706-ban a Katona Pál által Simay Istvánnak kibocsátott verbőczi teleket magához váltotta.[8] Felesége ebben az időben meghalván, Péter Sásváron laktában özv. Fogarassy Istvánné Szeőke Erzsébetet vette nőül (ki valószinüleg közeli rokona volt), 1709-ben Sebessi Márton lovász neki és második feleségének kötötte le magát örökös jobbágyul.[9] Ugyanez évben azokat a huszti (Máramaros) határon levő földeket, u. m. Magyar Lőrincz, János Kovács, Mészáros János és Erzsók, valamint Jóka János jobbágyok földjeit, melyeket még Szeőke Erzsébet első férje Fogarassy István zálogositott volt el, Huszton lakó Huszthy István urnak engedték.[10] 1714-ben Trencsényi Ferencz levélben igéri, hogy visszaadja M. Péternek Borsós nevü verbőczi jobbágyát.[1] Péter ur 1710 körül második feleségét is, mint az elsőt, magtalanul eltemetvén, harmadszor is házasságra adta fejét s ujból özvegyasszonyt vett el és pedig Fornosi és Guthi Fornossy Évát, Mokcsay Pál özvegyét. Az asszony a hires Werbőczy-család leányági leszármazója volt[2] s Verbőczön (Ugocsa vm.) lakott, s Péter is ideköltözött. Uj felesége révén most az elzálogositott Fornossy javaknak visszaszerzésére vetette rá magát. 1714-ben özvegy Fuló Pálné, Turzay Borbála zálogositotta el nekik Verbőczön a Barta Gáspárféle teleket 50 m. frtért.[3] 1714-ben Uszkán lakó Vincze András 14 m. frtért kibocsátotta Borsós Istók jobbágyukat.[4] Ugyan ebben az évben Katona Mihálytól földeket vettek zálogba 6, illetve 3 márjásért, Borsós Páltól 13 és 16 márjásért, Hegedüs Ferencztől 12 márjásért,[5] 1715-ben Szabó Mihálytól és feleségétől Nagy Erzsébettől zálogoltak egy 3 márjás földet.[6] 1716-ban M. Péter Ugocsa vármegye által vizsgálatot tartatott a Turzay-féle telek földjei felől.[7] 1716-ban Csepén lakó Trencsényi Ferencz verbőczi udvarházát, Borsós Pál jobbágygyal és ennek két legényöcscsével együtt egy lóra való aranyos szerszám árában 55 m. frtban ángyának Várady Máriának adta át, kitől, mint vérrokon M. Péter és felesége váltotta ki 1718-ban.[8] Ebben az évben őt Koháry István országbiró parancsára Szentiványi János itélőmester peres ügyben Tarnóczra idézte meg.[9] Gr. Károlyi Sándor generálissal összeköttetésben volt, s ez neki több szolgálatáért azt a nála 30 frtban zálogban levő verbőczi teleket, melyet Koháry Judith őnagysága birt, ingyen átadta s Győri Istvánnal, salánki gondviselőjével tudatta ezt s Márton Péter számára a verbőczi adjudicatiót Barta Pál nevü szolgájával küldötte el.[10] 1722-ben Szűk Józsefné, Mokcsay Borbála 150 frtban kiegyezett mostohaapjával és édes anyjával egy verbőczi telek felől.[11] Ez évben Kisbégány-

[1] O. L. Ügyv. után 59—89. No 37. — [2] Nagy-Iday lt. 1699. — [3] U. ott. 1699. — [4] U. ott. 1701. — [5] Nagy-Iday lt. 1702. — [6] U. ott. 1706. — [7] *Thaly Kálmán.* Archivum Rákoczianum. I. köt. 348. — [8] U. ott. 1706. — [9] U. ott. 1709. — [10] Kölcsey lt. 1709.

[1] Nagy-Iday lt. elenchusa dr. Komáromy A. birtokában. — [2] V. ö. «Nagy Iván» családtört. értesitő. 1900. 73. — [3] Nagy-Iday lt. 1714. — [4] U. ott. 1714. — [5] Mind ugyanott. 1714-ről. — [6] U. ott. 1715. — [7] U. ott. 1716. — [8] U. ott. 1716. — [9] U. ott. 1718. — [10] Eredeti adatok a Nagy-Iday lt.-ban, de gr. Károlyi levele csak az elenchusban van meg. — [11] Nagy-Iday lt. 1722.

ban lakó Turzay Gáborné, Katona Erzsébet, gyermekeinek T. Mihálynak, Katának és Borbálának hozzájárulásával verbőczi udvarháztelkét 183 m. frtért és 25 pénzért elzálogositotta neki s 1729-ben 10 m. frt ráfizetést kapott rá.[1] 1724-ben gr. Károlyi Ferencz urfi megbizásából Győri István átvett Csebi Pogány Ferenczné, Márton Klára részére egy ökröt, egy tehenet és egy pár sertést.[2] 1727-ben M. Péter vizsgálatot tartatott a Tariska Mihály-féle verbőczi telek iránt,[3] 1728-ban Gúti Györgytől vett zálogba egy darab, majd két és fél földet Verbőczön,[4] Hegedüs Mártontól két darabot, Pap Istvántól két darabot, összesen 9 frt 18 pénzért és 17 máriásért.[5] 1729-ben Borbála nénje kereste fel levelével, melyben kérte, hogy a marhák teleltetése iránt kérdést tegyen generális ő exczellentiája (gr. Károlyi Sándor) előtt s hogy ő a méltóságos urficskákkal fog felmenni.[6]

Márton Péternek csak harmadik házasságából, Fornossy Évától maradt gyermeke, Klára és Gergely, ez utóbbi azonban gyermekkorában elhalván,[7] lánya lett az egyedüli örökös. A vagyon pedig igen tekintélyes volt, M. Péter, mint dr. Komáromy András irja,[8] thypusa volt a vagyongyüjtő nemesnek, három rendbeli házasságával is szépen kapott s azután visszaváltogatta anyai őseinek a Sásváryaknak és Egressyeknek elzálogositott javait. 1730-ban összeiratta minden feleségére és Klára lányára néző birtokát, melynek azonban egy része zálogban volt, hogy halála után ne kelljen feltúrni összes eveleit, hanem tudhassák, hogy hol mi van. E szerint Szatmár vármegyében:

1. *Zsarolyánban* az atyai udvarház, Cseke felől eső fele, a vizkut felől egy telek, nehány szántóföld a két mezőn, a csonkasoron egy telek, Majtis felől a templom előtt egy telek, Szekeres felől az ötödik telek (a ref. egyháznál 2 darab föld zálogban van). 2. *Botpaládon* egy telek. 3. *Mándon* Borzova felől egy telek fele, melyben unokaöcscse Márton Péter lakott. 4. *Borzován* Tar Miklós jobbágy teleke, Király György jobbágy telekének fele és még két telek. 5. *Fülesden* egy telek. 6. *Kispaládon* három jobbágytelek, Ignéczi György és Pál, Filep András jobbágyokkal, Filep Mihály dusgazdag (igy!) jobbágya Váriba szökött, Filep János és Miklós meg az Alföldre szöktek. 7. *Kishodoson* Filep János jobbágy fiával együtt. 8. *Atyában* a kenderföldek közt egy telek, a kut mellett háromnegyed telek, Darócz felől egy telek, s azonfelől még egy, Peleske felől szintén egy, a templom felől egy telek, melyen azelőtt Sásvári Ferencz jobbágy lakott «föld örökség elég van azon a határon, de én számát, helyeit nem tudom», irja M. Péter. 9. *Udvariban* egy pusztatelek. 10. *Aranyosmedgyesen* a város közepén Csikos Mihály telke, fia Csikós Ferencz Erdélybe szökött, a vár felé egy teleknek a régi major felől való fele «azon a határon is sok szántó- és kaszálóföldek vannak, de én számát sem tudom». 11. *Józsefházán* két pusztatelek, a harmadikon Józsi nevü jobbágy lakik öcscsével. 12. *Józsefházi hegyen* öt mesgye majorsági szőllő, azonfelől egy kis darab parlag, ugyanott dézsmát adni tartozik: Dormány Istvánné és egy orosz ember. A Kaczkón van két dézsmás szőlő, a Kaczkó végén Czigány Tamásé, mely szőllőt most egy oláh, vagy orosz Máté bir, azonkivül egy szép gyümölcsfákkal beültetett parlag szőllő, a Csijab tetőn majorsági szőllő, melyet erdő vert fel, Csermák György jobbágy is tartozik a dézsmával. 13. *Avasujvárosban* öt örökös telek, Belerzi Kelemen, Kis Gál Mihály, Gál Tamás jobbágyoké s egy alma- és körtefás kert, azonfelül három zálogos pusztatelek. 14. *Ujvárosi hegyen* egy mesgyén két darab szőllő s azonfelől dézsma jár Cziriák Mihály, Bak István szőlleje után s van egy peres szőllő a Bartos Mártonné. M. Péter veje Harasztkereki Farkas László Ujvárosban megvette Sztojka Zsigmondtól Csernák János jobbágy féltelkét. Ugyanott van egy hosszu szőllő, melyet Székely Mihály jobbágy birt. 15. *Pallagi hegyen* Korda Mihály ur is tartozik dézsmával a Csebe birtokhoz való szőllő után, dézsmát fizet még Jeney Mihály is, valamint Mali Márton és Pál János is. 16. *Raksán* egy telek s 17. *Vámfaluban.* 18. *Feomuranon* (?). 19. *Bikszádon* több telek. 21. *Jánosiban* két telek

[1] Nagy-Iday lt. 1722.
[2] Nagy-Iday lt. elenchusa dr. Komáromy A.-nál.
[3] Nagy-Iday lt. 1727.
[4] U. ott. 1728.
[5] U. ott. 1728.
[6] Nagy-Iday lt. elenchusa.
[7] O. L. Kir. tábl. p. 4—2366. No 11. 45. sz. 1753. évi tanuhallgatás.
[8] Turul VII. 113.

Ugocsa vármegyében: 1. *Sásvárott*, udvarházhely a tölgyfák között s mellette három jobbágytelek Fáncsika felől, a falu végén egy irtásföld, buzás kertekben egy darab föld, melyet Nagy Mihály jobbágy birt, egy darab gyümölcsös, Nagy Mihály telekje, azonfelül Hólyag Tamás és Boglya László zsellérjobbágyok, «szántóföld, kaszáló elég, nem tudni mennyi». A nevezett zsellérek négy ökröt, szekeret, ekét kaptak. Örökös jobbágy még Nagy-Pali és két szökött Nagy János; Nagy Mihály fiai Ferencz és Istók pogány kézbe estek. Zsarolyánban örökös jobbágy Barta Miklós és Nagy Pál, ki Rákóczra szökött. 2. *Rákóczon* egy telek. 3. *Verbőczön* udvarház, aztán egy Ujhelyi Ferencztől zálogolt telek, Gúthi István teleke, Borsos Pál, Borsos István jobbágyok fiaiakkal és telkeikkel, két jobbágy Borsos Tamás és András Debreczenbe bujdosott, továbbá két pusztatelek, a felső falu végén 3 darab szántóföldből álló telek, «szántóföld és kaszálók elegendők». Felesége (Fornossy Éva) jobbágyai: Gúthi Mihály két fiával és telekkel, Gúthi István telek nélkül, Katona János zálogos teleke, zsellérjobbágy Filep orosz. Ezenkivül egyenként fel van sorolva hatvannyolcz darab föld Verbőczön. Az okmányt Vaári András ref. lelkész irta s rajta kivül aláirta és megpecsételte Márton Péter, mint végrendelkező s Pap Zsigmond és Komáromi Mátyás, mint tanuk.[1] Péter kérésére Újhelyi Péter szolgabiró vizsgálatot tartatott 1734-ben a Nyiry nevüek verbőczi birtokáról,[2] 1736-ban Szentléleky János verbőczi telekét 38 frtban neki adta át,[3] s kérésére Újhelyi Péter szolgabiró, bár sikertelenül, megintette Gönczy Bálintot földjének kibocsátása iránt.[4] 1737-ben Fornossy Ádámmal kiegyezvén, annak verbőczi curiáját 100 m. frtban átvette.[5] Márton Péter 1741-ben halt meg ősz öreg korában, közeljárván a kilenczven esztendőhöz.[6] Azokat a birtokokat, melyeket első feleségétől Szinthay Erzsébettől örökölt, Klára lánya nem kapta meg (ezek különben az 1730. évi jegyzékbe sincsenek felvéve), ezekre (Sárvár, Hetény falvakbeli és Öszödfalva pusztai részbirtokok) Szinthay Zsigmond szerzett királyi adományt, de az 1744. évi beiktatásnak Szirmai Szirmay György ellentmondott, azokra a javakra, melyeket Szinthay Erzsébettől származó ifjabb Ruszkay Jánosnak eladott.[1] Péter felesége Fornossy Évának 1732-ben testvére Pap Zsigmondné, Fornossy Klára a malom helynél egy darabka földet adott azzal a feltétellel, hogy az épitendő malomban neki és gyermekeinek vámmentes őrlést engedjen.[2] Egyetlen gyermekük Klára nagy vagyon örököse 1730-ban már asszony volt, Harasztkeréki Farkas László, huszti prefektus felesége, de fiatalon özvegyen maradván Nagy-Iday István Máramaros vármegyei főszolgabirónak nyujtotta kezét. 1831-ben Harasztkeréki Farkas Pál Szt.-Benedeken (Marosszéken) lakó kiegyezett Márton Klárával, Nagy-Iday István feleségével testvéröcscse Farkas László után maradt jusra nézve.[3] 1737-ben Vajda László elzálogositotta 30 frtért huszti szőllőjét Nagy-Iday Istvánnak és Márton Klárának,[4] s Fornossy Ádám Szennyes György nevü jobbágyát, fiával telkével 40 vonás frtban adta zálogba.[5] 1740 ben Fazekas István és felesége Andrási Ilona Diószegi Mihály nevü jobbágyukat zálogositották el Márton Klárának,[6] ki Pap Zsigmondtól 5 frtért kiváltott egy darab földet.[7] 1741-ben M. Klára szolgabirói bizonyitványt kapott földörökségéről, mely Pap Zsigmondnál és Komáromy Sámuelnél volt zálogban,[8] s gróf Teleki Mihály és László, mint huszti közbirtokosok megsemmisitették néhai Márton Péter kötelezvényét, melyet néhai veje Farkas László, huszti prefektus helyett állitott ki.[9] 1743-ban özv. Szűk Józsefné Mokcsay Borbála és gyermekei 56 frtot vévén fel a már 206 frtban zálogban levő teleket további 20 évre lekötötték M. Klárának és férjének.[10] Klára az 1744. évi osztály idején a következő *ősi* javakat kapta: A *zsarolyáni* udvarháztelek Szőke felőli harmadrésze, a Csonka soron egy telek Cseke szomszédságában; *Borzován* Tar Ferencz telke és a kis hid felé egy telek, *Mándon* egy féltelek harmada, *Fülesden* harmadtelek, *Udvariban* harmadtelek, *Atyában* féltelek, kenderföld, Peleske felől egy telek, *Aranyosmedgyesen* telek, szántó

[1] Eredeti Nagy-Iday lt. 1730. — [2] Nagy-Iday lt. 1734. — [3] U. ott. 1736. — [4] U. ott. 1736. — [5] U. ott. 1737. — [6] Kir. tábl. 4—2366. No 11. 45. sz.

[1] Leleszi elench. Prot. fol. 36. Act. No 33. 1744. év. — [2] Nagy-Iday lt. 1732. — [3] U. ott. 1731. — [4] U. ott. 1737. — [5] U. ott. 1737. — [6] U. ott. 1740. — [7] U. ott. 1740. — [8] U. ott. 1741. — [9] Nagy-Iday lt. 1741. — [10] U. ott. 1743.

és kaszáló, *Józsefházán* kétharmad telek, *Avasujvárosban* Kis Gál Mihály telkének negyede, Belezi Kelemen jobbágytelke egészen, *Pallagon* pusztatelek, *Ráksán* harmadtelek, *Vámfaluban*, *Bikszádon*, *Komorzányon* telek, *Györgyteleken* udvarháztelek harmada, *Jánosiban* kétharmad jobbágytelek, *Nagyszekeresen* harmadtelek.[1] 1749-ben Egry István és neje Varjú Klára 140 frtban zálogba vetették Szennyes Gergely és János jobbágyok telkét M. Klárának és férjének.[2] Nagy-Iday István feleségével eleinte Huszton lakott, majd annak verbőczi birtokára költözött, 1750-ben már ott laktak, mikor a királyi fiscus megtámadta verbőczi birtokjogukat,[3] 1750-ben ügyvédet vallottak,[4] 1752-ben megvették Pap Zsigmond verbőczi kaszálóját.[5] 1753-ban tanukihallgatást tartottak a zsarolyáni birtokról s Klára asszony néhai atyjáról.[6] 1754-ben Vincze Imre és Pál elcseréltek bizonyos csaholczi telekrészt Márton Klára és férje fülesdi telekrészéért.[7] 1755-ben Szűk Ferenczné Mokcsay Borbálának, kit a fiscus verbőczi telkéből kiperelt, Nagy-Iday István és felesége (kik kiegyeztek a fiscussal) 60 frtban adtak egy lakó telket.[8] 1755-ben hivatalosan összeirták verbőczi telkeiket.[9] 1763-ban Márton Klára zsarolyáni egész, épületnélküli telkét szántókkal és kaszálókkal zálogba adta unokaöcscsének, Kondor Boldizsár beregszászi ref. lelkésznek 100 vonás frtért.[10] 1777-ben már mint özvegyasszony pereskedett Kondor Boldizsárral a zsarolyáni örökség miatt.[11] 1786-ban már ő sem élt, mikor fiának Nagy-Iday Istvánnak a Szennyes Gergely-féle verbőczi teleket 110 frtért Orbán János visszabocsátotta.[12]

*

Márton Tamásnak és 'Soldos Zsófiának második fia *Miklós* 1611-ben osztozott testvéreivel a zsarolyáni atyai belsőségen. Neki és Albert öcscsének a délről való két részt jutott a házzal és csürrel együtt 100 frt kötés alatt.[1] 1612-ben Soldos Istvánné nyugtató levelén tanuként szerepelt.[2] 1631-ben ugyancsak, mint tanu aláirta Péter bátyjának egy szerződését.[3] 1632-ben rokonaival együtt határjárást tartatott a Zsarolyán és Szekeres hegységek közt fekvő vita tárgyát képező erdő ügyében.[4] 1632-ben a leleszi convent előtt ügyvédet vallott,[5] 1633-ban tanu volt Péter bátyjának szerződésén.[6] 1633-ban ujból ügyvédet vallott a leleszi convent előtt,[7] 1634-ben hasonlóképen.[8] 1643-ban őt és testvéreit perelik a szatmári alispán Farkas István előtt Mándi Márton Gergely és Péter, mert Mándon curiát épitettek engedélyük nélkül; az ügy Drugeth János országbiró elé kerülvén, ő uj itélethozatalra szólitotta fel a megyét.[9] 1647-ben tanuként irta alá nevét Péter bátyja gyermekeinek osztálylevelén[10] 1652-ben ugyancsak tanu volt unokaöcscsei egyességlevelén.[11] Márton Miklósnak fiai voltak: István Mihály, János (ki Erdélybe Désre származott el[12]), de nagyon valószinü, hogy az a Márton Miklós, ki a XVII. század második felében Zsarolyánban szerepel, szintén az ő fia. Ez a Miklós 1662-ben Zubor Kata egyik földjének szomszédja volt, mint egykoru összeirásból kitetszik.[13] 1664-ben Wesselényi Ferencz nádor az ő és rokonai kérésére az Uray, Kende, Kölcsey stb. családok ellen végrehajtó parancsot adott ki.[14] 1665-ben aláirásával hitelesitette Cseke Albert feljegyzését a Veres- és Pinkóczy-családok zsarolyáni birtokára vonatkozólag.[15] 1679-ben, mint zsarolyáni

1 U. ott. 1744.
2 U. ott. 1749.
3 O. L. Kir. tábl. 4—1388.
4 Leleszi elenchus. Prot. fol. 60. 1750.
5 Nagy-Iday lt. 1752.
6 Kir. tábl. 4—2366. No 11. 45. sz.
7 Nagy-Iday lt. 1754.
8 U. ott. 1755.
9 U. ott. 1755.
10 Csal. lt.
11 Kir. tábl. 4—2366. No 1. 33. sz.
12 Nagy-Iday lt. 1786.

1 O. L. Ügyv. után 59—89. No 24. és Kir. tábl. p. 4—2366. E. 22.
2 Nagy-Iday lt. 1612.
3 Ügyv. után 59—89. No 18. ered.
4 Kir. tábl. 4—2366. No 14. 48. sz.
5 Leleszi elenchus VII. M. 216.
6 Ugyv. után 59—89. No 9.
7 Leleszi elenchus VII. M. 228.
8 U. ott. M. 242.
9 Kir. tábl. 4—2366. S. 9.
10 Kir. tábl. 4—2366. K. 18. más.
11 Ügyv. után 59—89. No. 14.
12 Zs. Márton József ákosi lakos hiteles vallomása 1801. IX. 21. a szatmármegyei lt.-ban.
13 Ügyv. után 59—89. No 4.
14 Nagy-Iday lt. 1664. ered.
15 Ügyv. után 59—89. No 6.

biró, tanu volt Márton Tamás gyermekeinek levelén, melyben Vajtán István jobbágynak kötötte le magát nekik.[1] 1701-ben már nem volt Zsarolyánban birtoka, ekkor Szekeres István, Mihály, András és János testvérek (kiknek apjuk Sz. István 1697-ben anyjáról Zsarolyáni Márton Kláráról örökölt javakban az országbirótól kért osztályt) azt irták, hogy vérszereti atyánkfiának Márton Miklósnak részét megvettük s Márton János atyánkfiáról is maradt ránk telek Zsarolyánban;[2] id. Miklós fia István, ki Zsarolyánból a XVII. században Szilágy vármegyébe költözött, a már kihalt *ákosi ágnak* lett alapitójává, mig Mihály a Hajdukerületben Szoboszló városában telepedvén meg, a rendkivül szétágazó *szoboszlai* ágat alapitotta, melyből viszont a Pest vármegyébe (s onnan Jász-Nagy-Kun-Szolnok, Heves, Baranya, Temes, Hajdu, Bihar vármegyékbe) költözött, igen terjedelmes ág vált ki.

Ákosi ág.

Törzse Miklós fia *István*,[3] jármi-i szatmárvármegyei birtokos[4] ősanyja Jármy Orsolya, Soldos Bertalanné révén. Ő — Mihály testvérével zálogba adván zsarolyáni részjószágukat, melyet 1801-ben Kormos László és Mándy Ferencz birt — Középszolnok vármegyébe költözött, fia — mint az 1775. évi nemesi productióból kitünik — Péter volt, ezé Mihály és a Dobrán 1781-ben elhalt János.[5] Mihálynak két fia volt, József és Ferencz. József 1775-ben Középszolnok vármegye törvényszéke előtt nemességvitató pert kezdett s bemutatta Szatmár vármegye 1782. VIII. 26-ikán kelt s az ő, valamint fiai András, István és József, továbbá testvére Ferencz s ennek fiai András és Zsigmond részére kiállitott nemesi bizonyság levelét[6] s 1790-ben nevezett Ákoson lakozó Józsefet (szül. 1739.) Középszolnok vármegye előbbi adómentességébe azzal a megokolással helyezte vissza, hogy adómentes nemességben élt és a kir. táblán is donatorius nemesnek itéltetett.[1] József 1781-ben homagialis esküt tett Középszolnok vármegyében.[2] 1801. IX. 21. Ákoson, 1804. VI. 17. N.-Károlyban hiteles vallomást tett szoboszlai és pestvármegyei Márton atyjafiai javára.[3] 1805-ben Ferencz, István és József Ákoson fegyverfogható adómentes nemesekként irattak össze s István és József ugyanekkor homagialis esküt is tettek.[4] Az ákosi ág adományos nemességét és Zsarolyáni előnevét V. Ferdinánd király 1845. II. 8-án Bécsben igazolta.[5] Ebből az ágból Józseftől származott Bálint birtokos Szatmár vármegyében Pálfalván és Pettyin,[6] meghalt 1884. III. 10. Pettyin, végrendeletében a pálfalvi ref. egyháznak, melynek főgondnoka volt, vagyona tizenkettedrészét hagyta s még életében urvacsorai edényekkel, ezüstkehelylyel és czinkannával ajándékozta meg az egyházat.[7] Tanácsbirája volt azonkivül a nagybányai ref. egyházmegyének. Özvegye Bartók Krisztina 1890-ben 100 frtot adott a pálfalvai ref. egyháznak.[8] Bálintnak nem lévén gyermeke, ága benne kihalt.

Szoboszlai ág.

Alapitója zsarolyáni birtokos Miklósnak kisebbik fia Mihály volt. Ő István testvérével együtt atyai örökségét Zsarolyánban elzálogositotta Kormos Mihálynak, ez viszont a Pathócsaládnak adta el, a belső telek azonban még a XIX. század legelején is eredeti birtokáról «Márton Miklós teleké»-nek neveztetett.[9] Mihálynak, ki iskolázott ember volt, István testvérével együtt, ki az ákosi ág őse lett, ősanyjuk Soldos

[1] Nagy-Iday lt. 1679. ered.
[2] Ügyv. után 59—89.
[3] A mándi idősb ág ősénél Istvánnál elmondott adat közül egy-kettő lehet, hogy őt illeti.
[4] V. ö. Zs. Márton József ákosi lakos hiteles vall. 1801. IX. 21. Szatmár vm. lt.-ban.
[5] U. ott.
[6] O. L. Erdélyi cancellariai iratok 1845. év. 1235. sz.

[1] *Petri Mór*, Szilágy vm. monogr. VI. 78.
[2] U. ott.
[3] Szatmár vm. lt.
[4] U. ott.
[5] O. L. Erdélyi cancell. 1845. év. 1235. sz.
[6] Gazdaczimtár. 1897. év. 398. l.
[7] *Soltész.* A nagybányai ref. egyházmegye tört. 280., 281. l.
[8] U. ott.
[9] V. ö. Márton József ákosi lakos hiteles vallomását 1801. IX. 21. a szatmárvármegyei lt.-ban. A család részére 1807. böjtmáshó 9. kiadott biz. levélben az elzálogositónak Márton Miklós mondatik, nyilván tollhiba folytán, mert a bizonyitvány alapjául szolgáló tanuvallomások Miklós fia Mihályt mondanak,

Bertalanné, Jármy Orsolya jogán Jármiban (Szatmár vm.) is volt részjószága, melynek belső telkét, jóllehet ez is hamar zálogba került, még 1801-ben is «Márton Mihály teleké»-nek nevezték.[1] Mihályunk az elaprózódott ősi földet zálogba vetvén, a háborus világban, a Hajdukerületben Szoboszló városába költözött[2] körülbelül 1670 táján. Itt egymásután kétszer házasodott s bizonyosra vehetjük, hogy vagyonos hajdulányokat vett nőül, mert a Márton-család a kerületnek csakhamar tekintélyes familiájává lett. A család részére a Hajdukerület[3] és Szoboszló város[4] által kiadott bizonyságlevelek nyomatékosan hangsulyozzák, nemcsak a család birtokos nemes, hivatalviselő voltát, hanem azt is, hogy többen viselték közülök a Hajdukerület legmagasabb tisztségeit. Mihálynak első házasságából János fia (ki a pestvármegyei ág őse) és második feleségétől Mihály és István fiai származtak.[5]

Mihály az 1702-ik összeirás szerint Szoboszlón a X. decuriában volt birtokos.[6] Felesége Kereki Csanády Katalin révén a Hajdukerület legelőkelőbb családjaival jutott rokonságba, de a Szoboszlai Mártonok fenntartották az atyafiságot a Zsarolyánban és Czegléden lakó Mártonokkal is szünetlenül.[7] Két fia volt Mihálynak, Mihály és István. Az előbbitől származott István és Mihály (ki az 1793., 1794., 1796.-iki bizonyitványokban idősb Mihálynak neveztetett). István fiai János, Bálint (testőr), István, Dávid és Sándor voltak. Jánosnak csak leányai maradtak: Rebeka, Teleky Sámuelné, Mária, Tóth Jánosné és Klára, Tőkés Bálintné. M. Mihály és Csanády Kató másik fia István előbb, mint Szoboszló város nemes hadnagya működött, majd az 1740-es években rokona Csanády Sámuel főkapitány mellett a Hajdukerület alkapitánya volt. 1745-ben Esterházy herczeg beiktatásánál Szoboszló városát képviselte.[1] Egyik fia Mihály volt, kitől István, Bálint, Mihály és János unokái származtak, a másik István († 1790 táján), ki hosszu időn keresztül viselte a szoboszlói nemes hadnagyi tisztséget.[2] Az ő fia ifj. János sz. 1760. (az 1793., 1794. és 1802. bizonyitványok szerint), 1802-ben hiteles bizonyitványt adott ki arról, hogy a czeglédi Mártonok neki vérrokonai.[3]

Szoboszlóra költözött Mihály másik fia István 1702-ben Szoboszlón az V. decuriában volt birtokos.[4] Fiától Jánostól id. János (szül. 1741.), István és Mihály fiai származtak. Legidősebb fia 1802-ben a fentemlitett ifj. Jánossal adja ki a czeglédi Mártonok rokonságáról szóló bizonyitványt.

1804-ben a nemesi összeirásban Szoboszlón igen sok Márton szerepel, még pedig *Márton István* ágán: János fiai János, Mihály, Bálint; János fia Sándor, M. István senator fiai János, István, Mihály, Mihály fiai Mihály és János, *Márton Mihály* ágán: Öreg Mihály; János, néhai Dávid árvái: Miklós, Mihály, Dávid és János; Sándor; István; Bálint (Szalontán lakott); István fiai János, Bálint; János; Bálint fia Bálint.

Az 1839/40-ik évben Szoboszlón a Zsarolyáni Márton-családból Sándor; Bálintné, Mihály; János; Mihály; István; János idősb, János ifj.; Miklós; Mihály; János; István; Bálint; Bálint ifj.; Bálint; Sándor; János; Dávidné, Jánosné és Bálint igazolták Szabolcs vármegyének 1817. II. 10. kelt bizonyitványával nemességüket.[5]

A XIX. század 90-es éveiben a családból János szoboszlói városi tanácsos s a legujabb időkben József községi pénztárnok u. ott. A városban M. Gábor és János birtokosok.[6]

[1] V. ö. Márton József ákosi lakos hit. vall. 1801-ből.

[2] Helytartó osztályi és cancellariai iratok 1806-ból az O. L.-ban.

[3] 1794. I. 11.-ről és 1796. V. 27.-ről Szatmár vm. lt.-ban.

[4] 1793. V. 3.-ről dr. Márton Lajos birt. Abony.

[5] Leszármazásukat lásd 1796. V. 27. Szoboszlón tartott tanukihallgatás jzk.-ben (a Szatmár vm. lt.-ban) és Szatmár vm. lt.-ban levő családfán. (Hiteles másolat róla 1859-ből dr. Márton Lajos birt. Abonyban.)

[6] *Boldisár K.* Bocskay hadinépe 76. l.

[7] 1796. V. 27. Szoboszló foganatositott tanukihallgatás Szatmár vm. lt.-ban.

[1] O. L. N. R. A. Fasc. 1467. No 28.

[2] Tanukihallgatás 1796. V. 27-ről.

[3] 1802. VIII. 2. Szatmár vm. lt.-ban.

[4] *Boldisár* 75.

[5] *Boldisár K.*

[6] Gazdaczimtár 1898. 356. l.

Pest vármegyei ág.

Szoboszlóra költözött Mihálynak első házasságából [1] János fia született. Ő is Szoboszlón élt, lakott [2] és házasodott meg s ott született Mihály fia is 1699-ben. János egész fiatalon 1702 előtt meghalván, özvegye Zolnay Istvánnak lett feleségévé.[3] Mihály az ősi debreczeni kollegiumnak volt növendéke,[4] hol, ugy látszik, igen jó nevet szerzett magának, mert egészen fiatalon 1723-ban az a megtiszteltetés érte, hogy a czeglédi főiskola Patai István után rector-professornak választotta. Őt kezdték legelőször szülőhelyéről *Szoboszlai*nak [5] nevezni, mely név azután rajta maradt s viselték egész a XIX. század elejéig utódai is.[6] De, mint mostohaatyjával Zolnay Istvánnal, anyja halála után kötött egyességlevélen sajátkezü aláirásából látható, még *Márton* Mihálynak nevezte magát.[7] Rectorprofessorrá választatásánál tekintetbe jöhetett a Rákóczi-harczokat követő korszak képzett emberben való hiánya, de a fő inditó ok volt kétségkivül Mihálynak magasfoku képzettsége s tanultsága. Mint irásaiból látszik, ritka intelligens férfiu volt.[8] Nagy ambitióval fogott hozzá a munkához s 1724-ben uj latinnyelvü törvényeket készitett a főiskola számára: «Scripta sunt hæ leges 1724. 18 Augusti ad Regimen scholæ Cegledіensis per Michael(em) Szoboszlai pro tunc rectorem indignum. mp.»[9] Szájhagyomány szerint Czeglédre költöztekor szoboszlói belső telkét zálogba adta annak a két fuvarosnak, kik átköltöztették. Ez a hatalmas telek Szoboszlón ma is «puszta falu» elnevezés alatt ismeretes s a város, bár idővel valahogyan az ő tulajdonába ment át, egész a legujabb évtizedig nem merte használatba venni s csak nemrég kezdték meg parczellázását és rajta az épitkezést.[1] 1725-ben a város jegyzőjévé választotta, mi 1730-ig volt; az 1734., 1737., 1739., 1750. és 1756. években pedig a városi főbirói tisztet töltötte be,[2] 1753-ban meg egyházi senator volt. Gazdálkodni valószinüleg notarius korában kezdett; mivel a városban önálló nemesi birtok nem volt, a földesasszonyoktól az óbudai clarissa-apáczáktól szerzett jobbágyföldeket. Vagyoni viszonyairól az 1736-iki és 1759-iki összeirás tájékoztat. 1736-ban volt: 1 háza, 6 jármos ökre, 12 tehene, 6 harmadfü tinaja, 8 hámos lova, 3 harmadfü csikaja, 8 gőbölye, 60 juha és 6 szőllője. 1759-ben pedig: 1 ház, 10 jármos ökör, 1 heverő-, 6 fejőstehén, 3 meddő-, 1 negyedfü üsző, 3 hámos-, 9 méneses ló, 150 juh, 42 akó bor, 89 őszi, 20 mérő tavaszi buza, 30 mérő árpa vetése volt felvéve. — Nem is volt Mihálynál vagyonosabb ember Czegléden, csak talán özv. Etserné és násza: Kapu Márton.[3] Kétszer házasodott, 1725. VI. 19. vette Gesztelyi János lányát Ersókot, kitől János és Erzsébet nevü gyermekei származtak. Első felesége kora halála után 1732. XII. 27-ikén kelt egybe Borbély István lányával Sárával, második házasságából tiz gyermek származott, kik közül hét alapitott családot. Az atyafiságot a szoboszlói Mártonokkal állandóan fenntartotta, ugy ők, mint rokonaik, barátaik, igy Csanády Sámuel Hajdukerületi főkapitány is, Pestre menet és jövet Szoboszlai Márton Mihálynál szállottak meg Czegléden.[4] Mihály 1759-ben halt meg 60 éves korában Czegléden. Özvegye Borbély Sára 1767. VI. 21. tett végrendeletet, melyből kitünik, hogy nehány évvel régebben (bizonyára férje halálakor 1759-ben) már megosztoztak, mikor is neki, az özvegynek annyi jutott, mint

[1] V. ö. Hajdu kerület bizonyitványa 1794. I. 11.-ről Szatmár vm. lt.-ban.

[2] Tanukihallgatás Szoboszlón 1796. XI. 28-ról Szatmár vm. lt.-ban.

[3] Márton Sámuel és József folyamodványa nemesi bizonyitványért 1794. I. 4.-ről dr. Márton Lajosnál Abonyban. Igy elesik az a feltevés, hogy Szoboszlai János rektor-professor 1709 ben Czegléden (*Takács.* Czeglédi ref. egyház tört. 45.) azonos Márton Jánossal.

[4] O. L. Helyt. o. 24.101. Nov. 25. 1806.

[5] V. ö. a család részére kiadott nagyszámu nemesi biz. leveleket.

[6] A nevezettnek szép unokája Márton Lajos táblabiró csak két esztendeig bérelte 1839—40-ben Fáy András gombai birtokát s a nép hosszu ideig *Gombai*-nak nevezte.

[7] Márton Sámuel és József folyamodványa 1794. I. 4.

[8] Hartyáni Zoltán czeglédi földbirtokos és tanárjelölt urnak, ki számomra kutatni szives volt, közlése.

[9] *Takács.* 45., 46.

[1] Márton Géza közlése.

[2] Erogationes ex quanto Portionali sub Judicatu Generosi Domini Michaelis Szoboszlaÿ ab Anno 1750.

[3] Czeglédi városi lt. Hartyáni Zoltán szives közlése.

[4] Hiteles tanukihallgatás 1796. XI. 28. Szatmár vm. lt.-ban.

gyermekeinek. Az ő részének felét vele lakó Sándor, Gábor, Mihály és Sára kiskoru gyermekeinek hagyta, mig a másik felében összes gyermekeinek egyaránt részt engedett. Szó van a végrendeletben lakóházról, szőllőről, s minden házifelszerelésről. A reformata szent ecclesiának 6 akó bort hagyott. Vele lakó fiait «az Úr szent nevében kéri, hogy kisebb s leggyengébb Sára leánykájának jó gondviselői legyenek és tisztességesen neveljék és tartsák el az Úr Istentől is jutalmat várván».[1] A végrendelettétel után még sokáig élt az özvegy és Sámuel fiának egykoru feljegyzése szerint csak 1788. halt meg s III. 9. temették el Czegléden.[2]

Márton Mihálynak Gesztelyi Ersóktól János fia és Erzsébet lánya (sz. 1729.) származott, ki 1747. I. 24. Ország Jánoshoz ment férjhez.

Második házasságából Borbély Sárától Sámuel, József, Sándor, Gábor és Mihály fiain kivül Zsuzsánna és Sára lánya született. Az előbbi csabai lakos Kováts Györgyné lett 1760. II. 19., Sára pedig (sz. 1756.) 1776 febr. 21. Balogh Jánoshoz ment férjhez.

János 1726-ban született Czegléden, 1752. II. 15. feleségül vette Kapu Márton czeglédi főbiró Zsuzsánna leányát. Az ő utódja, valószinüleg unokája volt az a Márton János városi mérnök, ki 1835 körül tervezte és parczellázta az uj városrészt Czegléden. Feleségétől Zana Judithtól származott gyermekei: Ida (†) Tothné, Hermina, Mária (†), Károly (†) és János (†) voltak.

Sámuel 1734. III. 14. született Czegléden, saját feljegyzése szerint; Mihály czeglédi városi főbirónak második házasságából Borbély Sárától származó gyermekei közt a legidősebb volt. Főiskolai tanulmányait a debreczeni collegiumban végezte, melynek polgárai közé 1750. IV. 23. vétetett fel.[3] «Hadházi Rectorságra a Debreczeni Rft. Collegiumból kihozattattam Anno 1756 die 27 Martÿ», irta jegyzőkönyvében.[4] Pesten is tanult, ugyanott ez is olvasható «Pesten a Præceptoromnak adott Atyám Uram fl. 4, 12 Kr.» Megszerezte az ügyvédi oklevelet is magának. «Anno 1760 9ª January vettem magamnak feleségül Nemzetes Munkátsi Ferencz Uram Leányát Munkátsi Annát.»[1] 1762-ben Pándon (Pest vm.) lakott, mint rector, 1765-ben azonban már Monoron (Pest vm.) találjuk, mert a nevezett mezőváros főjegyzőjévé választotta. Majd a Nagyréthi Darvas-család jószágainak (Vasad, Szele, Pánd, Farkasd[2]) igazgatója lett, de előbbi állását is megtartotta. E családtól érdemdijazásul (inscriptio) valamelyik tápiómenti községben (hihetőleg Szelén) kisebb birtokot is kapott.[3] Volt bére't földje Tete pusztán is, 1777—1783 közt gyakran szerepel jegyzőkönyvében Lábándi István tetei korcsmárosa s tetei csőszének neve is előjön. Öreg korában bérelt Vasadon és Pándon is; József öcscével együtt 1794. I. 10. folyamodott nemesi bizonyitványért,[1] majd 1799. V. 20-ikán ő, Sámuel monori lakos, Tiszaföldváron lakó József, valamint János, Sándor, Gábor és Mihály Czegléden lakó testvéreivel, továbbá Szoboszlón (Hajdu vm.) lakó Márton nevü rokonaival, Szatmár vármegye törvényszéke előtt nemességvitató pert kezdett s Szatmár vármegye az «emlitett Nemzettség ellen, *önként akarattyok* szerint elkezdett» per folyamán 1804. VI. 18-ikán nemességüket és az 1590-ben uj adományt nyert Zsarolyáni Márton-családból való származásukat elismerte s az iratokat felküldvén a helytartó tanácshoz, ez 1806. Szt. András hó 25. 24.101. sz. rendeletével tudatta, hogy «esedező Nemzettség Nemessége Ő felsége által is helyben hagyatott»[5] s «esedező Nemzettség . . . eddig is *szünet nélkül* folytatott Nemességében meghagyatott és . . . meg is erősittetett». Erről Szatmár vármegye Nagy-Károlyban 1807. III. 9. nemesi bizonyságlevelet állitott ki, melyet Pest vármegye ugyanez évben XII. 4-én kihirdetett, megjegyezvén, hogy «Nemes Szathmár vármegye által Nemességek eránt folyó Perben hozatott Itéletnek el hullott szavai által nyilvánosságos volna, hogy a folyamodók ambár az Egyházi Könyvekben *Szoboszlai*-aknak neveztettek, ők mégis világosan *Márton*-ok légyenek és ezen Szoboszlai név

[1] Hartyáni Z. közlése.

[2] Eredeti a *Vargha*-cs. lt. V. ő. *Sándor Imre*: Genealogiai füzetek X. köt. 125. l.

[3] *Thúry*, 230.

[4] Eredetije a szerző birtokában.

[1] U. ott.

[2] Ezek később a Losonczi Gyürky-családra szállottak.

[3] Dr. Márton Lajos közlése.

[4] Dr. Márton Lajos birtokában Abonyban.

[5] O. L. Cancellariai osztály. 1806. év. 7865. és 10.519. sz.

Attyokra csak azért ragadott, mivelhogy Czeglédre lakni Szoboszlóról jött.»[1] A család szoboszlói, illetve pestvármegyei ágainak leszármazása az 1590-ik évben donatiót nyert Zsarolyáni Márton Tamástól kezdve az Orsz. lt.-ban is olvasható.[2] Nemességüknek elismerése 1806-ban a királyi könyvekbe is be van jegyezve.[3] Sámuelnek Munkátsi Annával kötött házasságából tizenegy gyermeke származott. A gyermekek sorrendje Sámuel sajátkezü bejegyzése szerint: 1. Juliánna (sz. 1761. I. 9.). 2. Sámuel (1762. VI. 9.). 3. Zsuzsánna (1763. XII. 6.). 4. József (1865. III. 11.). 5. Mária (1767. III. 6.). 6. Rákhel (1768. XI. 27.). 7. Sára (1771. III. 25.). 8. Lidia (1772. XII. 1.). 9. Benjámin (1775. III. 14.). 10. Mihály (1777. X. 18.). 11. Gábor (1780. XII. 4.).[4] — Id. Sámuel 1816. I. 8. halt meg 82 éves korában Monoron s temettetett el I. 10. ugyanott; a lelkész a LXX. zsoltár 9. verse alapján tartotta a bucsuztatót felette, mint Benjámin fia feljegyezte.[5] Felesége Munkátsi Anna szintén 82 évet élt s a halál imádkozás közben érte utól csendes álom képében József fiánál Pándon 1822. IV. 21. Halotti predicátiója Mózes IV. könyve 23. részének 10. verséről szólt.[6] Gyermekeik közül előbb azokról szólok, kikről kevés az adat.

Juliánna, Csontos . . .-né † 1784. XI. 9. Tiszaföldváron 24. évében, két árvát hagyván maga után. Zsuzsánna † 1783. VII. 13. Monoron 20-ik évében. Apjuk 1784-ben megható versben bucsuzott tőlük.[7] Mária Losonczon lakó Nagymuzsalyi és Krasznahorváthi Horváth Józsefnek lett feleségévé, Rákhel Nagykőrösön Szigethy Istvánné, Sára Dienes Sámuel jenei (Nógrád vm.) ref. lelkész, Lidia Kajos István pócsmegyeri lakos felesége lett. Mihály 1800-ban, mint huszárhadnagy, Napoleon ellen küzdve esett el Marengonál, 23 éves korában; öcscse Gábor szintén nőtlenül halt el.

Sámuel ágazata.

Sámuel, Sámuelnek és Munkátsi Annának legidősebb fia született 1762. VII. 9-én,[1] elvégezvén a jogot patvarista lett Dálnoki Nagy Dávid Pest vm. ügyésze, majd Ónody Zsigmond Pest vm. jegyzője mellett az 1790., 1791. években[2] s ügyvédi oklevelet szerzett. Volt jászkiséri jegyző s a Jászkunkerületek assessora, mi utóbbi, tekintve a jászkunkerületi assessorok csekély számát, jelentékeny kitüntetés volt. Nemességét Pest vármegye 1807. IV. 22-én, kelt bizonyitványa alapján a Jászkunkerületben 1807. X. 9. és Heves és Külsőszolnok vármegyében 1811. III. 28. hirdettette ki.[3] 1794—1821-ig vezetett jegyzőkönyvéből néhány adat:[4] 1793-ban méretett ki kertje a templomon tul. 1794-ben vett Csoma Jánosnétól 20 frtos földet 200 frton (redemptionalis alapon).[5] Ugyanez évben nősült. 1796-ban Silye-Veres Jánosnétól 10 frtos földet vett 100 frton. 1796-ban szőllőt vett Vincze Sándortól 45 frton, s Csoma Jánosnétól 20 frtos földet vett 200 frton, s Marosi Gábor háza felét 122 frtért megvette. 1796-ban istállót épitett s 46 frtért 3 lovat, 1797-ben 9 darab marhát vett. 1798-ban 239 véka buzája termett, árpa 306 véka s elvetett 50 véka buzát. Öcscse József Pándról 4 ökröt küldött, melyet 4 más marhával és 2 lóval Jászberekre hajtatott. 1799-ben Pándról 170 darab birkát hajtatott. 1799-ben 530 véka árpája s 300 véka buzája termett. 1802-ben sógorától Nyáregyházi Nyáry Pétertől 2200 szőllővesszőt vett 1 frt 20 krért. 1803-ban Hevesen 300 frtért szőllőt vett. 1804-ben 5 lovat és kocsit 333 frtért adott el. 1806-ban Hevesen

[1] Eredeti nemesi bizonyság-levelek Schleifferné Márton Ilonánál Budapesten és Márton Sándor kir. erdőtanácsosnál. Érkeserün (Bihar vm.).

[2] Helyt. oszt. 24.101. 25. Nov. 1806.

[3] V. ö. *Illésy és Pettkó.* A királyi könyvek. 137. l.

[4] Az eredeti jegyzőkönyv szerző birtokában.

[5—6] U. ott.

[7] U. ott.

Kedves két Leányim! elsőben Susánna,
Kevés idők multa után Juliánna,
Az halál horgára mind ketten jutának
Nékem reménytelen nagy bút okozának,
Két kedves Leányim, én is utánnatok
Már útra indulok; azért meg várjatok,
Tudom együtt mégyünk ama Ditsőségben
A' melyet készitett Jézusunk menyégben,

[1] Apjának egykoru jegyzőkönyvéből dr. Vargha Zoltán birtokában.

[2] Eredeti bizonyitványok dr. Márton Lajosnál Abonyban.

[3] Márton József ny. p. ü. titkár és dr. Márton Lajos birtokában levő ered. ns. biz. levelek.

[4] Eredetije dr. Vadász Pál turkevei birtokosnak, szépunokájának tulajdona, ki szives volt közölni velem az adatokat.

[5] Egy frtos föld = 1 katastralis hold Kiséren, 20 forintos = 20 k.-hold.

megvette a Palóczok szőllejét 460 frtért. 1809-ben hevesi szőllejét felesben dolgoztatta s 76 akó termett rajta. 1810-ben két hevesi szőllejét és földjeit 205 kat.-holdat Semlye Mihály és Tűri Márton vették ki felesben. 1810-ben Filep Mihálylyal juhokat vett s eladták 2805 frtért, haszon rajta 779 frt volt. 1810-ben Filep Mihálylyal és Szitás Jánossal együtt 23 darab marhát vett s eladván, fejenként 130 frt hasznot láttak. 1810-ben 1328 frt ára földet vett a várostól (Kisér) és szőllőt ültetett bele. 1812-ben kiséri földjeit felesbe kiadta Tűri Sámuelnek s nagykőrösi tanyát Kovács Gáspárnak bérbe adta 6 évre. Sámuel, mint láttuk, 1794-ben házasodott Nagykőrösről a feleségül vette Bitzó Évát, B. Mihály és Katona-Szabó Juliánna 1773-ban született leányát. Felesége révén Nagykőrösön is birtokos lett, de az emlitett jászkiséri és hevesi örökjogu földeken kivül Tiszasülyön (Jásznagykunszolnok vármegyében) a Hellebronth-családtól egy nagy, több ezer holdas birtokot is vett zálogba Lászlófalvi Eördögh Andrással együtt. 1818-ban irja, lement a gulya Tiszasülybe. — Az 1800-as évek elején nemesi ügyben maga is ellátogatott Szatmárba és az érintkezés fenntartására postást tartott. 1823-ban Szalgháry Józseftől 1000 váltó frtot vett kölcsön, ezt 1827-ben fizette vissza, az Eördögh-családtól kölcsönzött összeget 2000 Rh. frtot 1829-ben özvegye fizette vissza.[1]

Sámuel meghalt Jászkisérén 1828—29 közt, özvegye Bitzó Éva 1847. I. 11. ugyanott. Gyermekeik: Ferencz, Mária (sz. 1798. V. 14. Kisér, † 1868. II. 11. Pelén (Szilágy vm.) Matolcsy László kecskeméti ref. lelkész felesége), Lajos, Terézia (sz. 1803. II. 26. Kisér, † 1887. III. 28. Turkeve, esk. 1828. XI. 24. Kiséren, férje Gyöngyöshalászi Vadász János ügyvéd, kiséri és gyürei (Szabolcs vm.) birtokos és kiséri főjegyző (sz. 1798. XII. 3. Abony, † 1858. IX. 1. Kisér) László és Adám gyermekeik 1830. IX. 9. másodszor osztoztak a kiséri 4—5 holdas beltelken, redemptiós földön és malmon, mely tehermentes vagyont 13.000 frtra értékeltek.[2] A vagyontól 1000 frtot kivettek azzal a meghagyással, hogy azon László édesanyja számára egy száraz malmot épitsen (nb. nem épitettek, hanem megvettek egyet a Silye-cs.-tól), Mária kapta a kőrösi tanyát, Teréz a kisérit, a többi vagyont László vette át s ebből három férfitestvérét 2000—2000 frttal kielégitette. Ádám neveltetési költségére (24 éves koráig) és anyjoknak minden testvér évente 100 frtot adott. A nagykőrösi Feketén levő birtokot édesanyjuk 1842-ben Lajos és Mária gyermekei között osztotta fel.[1] A tiszasülyi Hellebronth-Végess örökösöktől zálogban birt birtokon nem osztoztak. A kiséri házat, beltelket a legkisebb fiu Ádám kapta (jelenleg Márton Bella [br. Pottere alezredes elvált felesége] és Márton Róza birja).

Ferencz szül. 1795. XII. 3. Kiséren, † 1847. IX. 29. u. ott. 1806-ban Aszódon, 1807-ben Losonczon járt iskolában, 1811-ben Nagykőrösön tanult, 1812-ben és 1813-ban pedig Pesten.[2] Egyideig a Gyürky-család urad. tisztje, majd jószágigazgatója volt a Bánátban. Apjától a kiséri birtokot örökölte s a tiszasülyi zálogos birtokból 440 holdat örökáron megvett. Felesége Lászlófalvi Eördögh Sára volt, tőle származott három gyermeke, kik vagyonát örökölték:[3] Alexandrin (sz. 1834. V. 1. Temesgyarmatán. † 1904. I. 15. Kiséren, másodfoku unokatestvéréhez Zsarolyáni Márton Mihályhoz ment nőül), Jozefin (sz. 1839. VII. 27. Gyöngyösön. † 1910. VI. 24. Kiséren, Mészáros József ref. lelkész felesége) és András, szül. 1841. IX. 16. Jászberényben. † 1893. VI. 5. Kiséren, ügyvéd, kiséri főjegyző és tápiósülyi birtokos volt. Felesége Khindl Szidónia Kiséren, kitől gyermekei: Dezső, sz. . . . gr. Károlyi László urad. gazdatisztje Szt.-Jánosi pusztán (Szatmár vm.), tartalékos tiszt. Neje , kitől gyermekei András és László. — Erzsébet, , Jenő (†) és Mária. Lajos szül. 1800. VI. 1. Kiséren, 1812—13-ban Nagykőrösön tanult,[4] majd Pesten elvégezvén a jogot, 1823. IX. 26. ügyvédi oklevelet nyert. (Nemességét 1825. VI. 22. kelt Heves vármegye bizonyitványával Nógrád vármegyében kihirdettette.) Egészen fiatalon lett az akkor leggazdagabb nemesnek Losonczi

[1] Ered. iratok dr. Márton Lajosnál Abonyban.
[2] Eredetije a kiséri községi lt.-ban.

[1] *Benkő.* Nemes családok Nagykőrösön. 227. l.
[2] Apja jegyzőkönyve.
[3] Gazdaczimtár. 1897. év. 202. l.
[4] Apja feljegyzése.

Gyürky Pálnak (később gróf) jószág- és jogügyi igazgatójává s lakását Kisterenyén (Nógrád vm.) az uradalom középpontján tartotta. 1838-ban Gombára (Pest vm.) költözött, hol Fáy András birtokát bérelte, 1844-ben Abonyba (Pest vm.) költözött, hol még 1840-ben megvette nádori beleegyezéssel özv. Lendvay Antalné, Paraicz Franciska nemesi birtokát s megvásárolgatta a Halassy és Paraicz örökösök Sóhár Attila, Mészáros-család kisebb-nagyobb részjószágait.[1] Még előbb Tepke pusztán (Pásztó mellett, Heves vm.) voltak igen becses bortermő szőllői (1835. X. 1. Gyürky Pál 32 évre neki adta Pásztón a botmáli szőllőt) és Pásztón kisebb curialis telke és birtoka, ezeket azonban az abonyi birtok megvétele előtt eladta. Azonkivül a tiszasülyi Hellebronth-Végess-féle birtokból, melyet apja birt zálogban, 1800 holdat zálogba vett. Lajost, ki nagy köztiszteletben és szeretetben állott, három vármegye is: Heves (1837.), Nógrád és Pest (1861.) táblabirájává választotta, «régi szabásu, de a korral haladni kivánó magyar nemes volt. Művelt, olvasott, igen szeretetreméltó ember. Derüs kedélyü, de minden kigomboltsága mellett is óvatos.[2] Feleségül az 1826. VII. 21. kelt házassági engedély alapján elsőfoku unokatestvérét Zsarolyáni Márton Teréziát (1799—1878), József és Köpeczi-Tokosy Terézia leányát vette. Neje «eszes nő, typusa a merev erkölcsü kálvinista uriaszszonynak, igazi régi magyar gazdasszony».[3] Lajosnak, ki 1866. V. 28. halt meg Abonyban, házasságából egyetlen gyermeke származott, Ferencz, ki 1833. I. 9. született Kisterenyén (Nógrád vm.). Iskolát a kecskeméti kollegiumban, a pesti liceumban járta és felsőbb tanulmányait a pesti egyetemen végezte, a szabadságharcz idején alig tizenhatéves korában mozgó nemzetőrként szerepelt. A Bach-korszak idején egy menekült lengyel,[4] ki atyja abonyi curiájában menedéket talált, volt franczia és angol nyelvmestere. 1853-ban kezdett Abonyban gazdálkodni, előbb apja vezetésével, majd önállólag[5] s egész fiatalon kezdte művelni a szépirodalmat, melynek kiváló képviselőjévé nőtte ki magát. Nagyszámu regényt, elbeszélést irt,[1] rendkivül vonzó, tőrőlmetszett magyar nyelvü elbeszélő. Az irodalomban családi neve helyett «*Abonyi Lajos*» irói álnevet használt. A Kisfaludy-, Petőfi- és Dugonics-társaságok siettek taggá választani. 1861-től Pest vármegyének aljegyzője, később tb. főjegyzője volt 1865-ig, 1867—72-ig járási gyámfelügyelője és hosszu ideig bizottsági tagja volt. Erős kálvinista férfiu, viselte a tiszavidéki ref. egyházmegye tanácsbirói tisztét. Mint embert arany sziv, derült kedély jellemezte, ember- és rokonszerető volt a legnemesebb értelemben. Családja leszármazási táblázatát összeállitotta s e jelen tanulmány is sokat köszön neki. Felesége Tasnády-Szűts Klára († 1910. IX. 16.) volt, Sz. Ábrahám gombai birtokos és ippi, érkeserüi Fráter Borbála lánya, kit 1864-ben vett nőül. M. Ferencz 1898. IV. 28. halt meg Abonyban, eltemettetett a családi sirboltban. 1905-ben Abonyban szobrot állitottak emlékének. Házasságából egy gyermek származott: Lajos, szül. 1876. XII. 14., abonyi birtokos, a M. Nemzeti Múzeum ny. igazgató-őre, kiváló archeologus. Házassága Nagyrákói és Kelemenfalvi Rakovszky Idával (esk. 1900. VIII. 22. Budapest, R. István v. b. t. t. m. kir. számvevőszéki elnök és Szilasi és Pilisi Szilassy Ida lánya) gyermektelen.

László szül. 1807. V. 10. Kiséren, meghalt 1870 I. 25. Abonyban; 1830-ban osztozott testvéreivel. Abonyban megvette Lajos bátyjával együtt a Halassy-féle birtokot, a Paraicz örökösök részjogát s vett ugyanott Tallián-féle birtokot is. Kiséri szőllejét testvérének Teréziának, Vadász Jánosnénak adta el 2000 frtért, miért a fiág Ádám és Ferencz pert kezdett, de eredménytelenül. Házassága Lászlófalvi és Papi Eördögh Zsuzsánnával († 1863. III. 30. 46 éves korában) gyermektelen volt. Végrendeletében testvéreiről nem emlékezett meg, de ezek 1873-ban paládicsi birtokát (Abony mellett) perrel megszerezték.

Ádám szül. 1809. XII. 23. Kiséren, az 1830-iki osztály szerint a kiséri atyai házat, szőllőt ő örökölte; hites ügyvéd volt. Vett Tiszaburán

[1] Ered. iratok dr. Márton Lajosnál Abonyban. *Fényes E.* Magyarország geografiai szótár 1851. I. köt. 5. l.

[2] *Györe János.* Abonyi Lajos pályája. 7. l.

[3] U. ott. 7. l.

[4] V. ö. *Abonyi Lajos.* Emlékek. Munkái XX. kötete. 21—118. l.

[5] *Gazdaczimtár* 1898. 218. l.

[1] V. ö. *Szinnyei.* I. 21—23.

hatszáz egynehány hold földet, de vizjárta birtok lévén, 1869-ben eladta 74,000 frtért. Felesége Vargha Terézia (1821—1913.) gazdag kun családból származott. Adám meghalt 1873. XI. 11. Abonyban. Egyetlen gyermeke Borbála (sz. 184.. Kiséren) Abonyban él, ki anyjának unokatestvérétől Péter Esztertől is szép vagyont örökölt.

József ágazata.

József, Sámuelnek és Munkátsi Annának fia született 1765. III. 11. Monoron, eleinte a Darvas-család pándi birtokát bérelte, majd az 1800-as években Gyürky István consiliarius uradalmi tiszttartója, illetve jószágigazgatója lett. 1820-ban bérbe vette Káva helység $^1/_5$ részét Fáy Ferencztől, majd 1823-ban VI. 18-án zálogba vette 18,600 pengő frtért tőle.[1] 1795-ben, Köpeczi-Tokosy Teréziát K. T. Sámuel nyerczei (Kolozs vm.) ref. lelkész leányát vette feleségül, ki a br. Inczédy-családdal Szilassy József v. b. t. t. feleségével rokonságban állott. Házasságából öt gyermeke származott, felesége azonban 1808-ban VII. 16. elhalálozván, 1810-ben a komárom-vármegyei eredetü ref. papi családból származó Molnár Erzsébettel kelt egybe Óbudán. Második feleségétől szintén öt gyermeke származott. Káván az 1839-iki tagosztálykor szintén $^1/_5$ rész volt M. József kezén.[2] Második felesége 1836. VII. 16. halt meg Káván, ő pedig 1845. III. 29. ugyanott; verses felirással ellátott sirköveik az ottani protestáns temetőben állanak. A két házasságból származó tiz gyermek 1846. III. 19. osztozott Káván «a dirib-darab papirosra irt atyai végrendeletet tisztelettel félretévén». Ez osztálylevél szerint[3] kezükön volt Káva $^1/_5$ része (a Fáy Ferencz-féle) s azonfelül egy bizonyos birói zálogbirtok ugyanott épületekkel, erdőkkel, szőllőkkel s minden felszereléssel. (A hozzátartozó curia már lebontatott, a temető és falu között néhai Vargha János ügyvéd házának szomszédságában feküdt.) Ezt a kétféle kávai birtokot József és Benjámin testvérük vette át 28,400 pengő frtban. A farkasdi (Pest vm.) szőllöt 1200 pengő frtban István testvérük vette át, a törteli (Pest vm.) gazdaságot eladták s ebből 6400 pengő frt jött be, a kávai ingóságok 5200 pengő frtot, a készpénz vagyon és kölcsön adott pénzek 13,800 pengő frtot tettek ki. Az összes atyai vagyon tehát 55,000 pengő frtra rugott. Ezen a kilencz testvér egyenlően osztozott, csak a legkisebbnek, a gyermek Lászlónak adtak másfél részt. Megjegyezték az osztálykor, hogy a lánytestvérek már férjhezmenetelük alkalmával 2000—2000 pengő frt hozományt kaptak s azt is, hogy az anyai just nem tudván biztosan megállapitani, ennek felosztását későbbre halasztották. Id. M. József gyermekei voltak Köpeczi Teréziától: Juliánna, József, Terézia, István és Benjámin, Molnár Erzsébettől: Sámuel, Erzsébet, Mihály, Anna és László.

Juliánna szül. 1796. VI. 30. Pándon, Száldobágyi és Dobozi Vörös István felesége volt, az 1846. évi osztálykor már nem élt.

József szül. 1798-ban II. 5. Pándon, Békés vármegyében 1837-ben XII. 13. hirdettette ki nemességét,[1] mert ő ekkor gyomai uradalmi tiszttartó volt. 1845-ben Temes vármegyében Temesremetén volt uradalmi kasznár, mikor is ott hirdettette ki nemességét.[2] 1846-ban apja halála után átvette a kávai zálogbirtokot, az 1847-ben kötött tagosztály-egyességkor birtoka a kávai határ $^1/_5$ része a pándi határ mentében a jobbágyság birtoka mellett állapittatott meg s majorja, mely a jobbágyságnak jutott részbe esett, a közös pénztárból megváltatott[3] 1856-ban a Fáy-család pert kezdett ellene, mert a tagositással s erdőirtással megkárositottnak érezte magát. A per 1862-ben ért véget, a zálogbirtokot, mely a tagositás után 317 holdra olvadt le, Bizáki Puky György, Fáy Kata fia kiváltotta s Márton József Abonyba költözött, hol 1863. VII. 10. halt meg. Feleségével Márton Teréziával (1804—76.), ki elsőfoku unokatestvére volt, 1832. X. 20. kelt egybe királyi dispensatióval.[4] Házasságukból két gyermek származott: Ida és

[1] Ered. okmány a birtokállomány pontos felsorolásával dr. Márton Lajos múz. igazg. őrnél Abonyban. V. ö. *Fényes.* Magyarorsz. állapota stat. és geogr. tekintetben. 1837. év. II. 354.

[2] Ered. a G. Vargha-cs. löbi ll.

[3] Egyik párja dr. Márton Lajosnál Abonyban, másik özv. Szilágyi Benőnénél Gyömrőn.

[1] Eredeti irat unokájánál Schleiffernénél.

[2] *Lendvay* Temes vm. ns. családjai.

[3] G. Vargha-cs. löbi ll.

[4] Ered. Schleiffernénél.

József. Ida szül. 1834-ben, 1851-ben ment férjhez Káván Érkeserüi Andrássy Ignácz (1832—1914) abonyi földbirtokoshoz. 1864-ben megvették anyai nagybátyjuknak Márton István pesti ügyvédnek tószegi birtokát anyjuk három testvérétől Márton Sámueltől, M. Sárától (Vargha Jánosné) és M. Máriától (Széll Sándorné) 12,401. o. é. frtért.[1] Ida 1909. V. 30. halt meg Jászladányban, eltemettetett Abonyban a családi sirkertben. — József szül. 1840. III. 10. † 1916. II. 23. Budapesten, abonyi birtokát eladván, Pozsonyban, majd Budapesten élt, mint ny. p. ü. titkár. 1863-ban feleségül vette Ruttkai és Nedeczei Ruttkaÿ Teréziát (1845—1907.), R. Mihál-, és Viczián Terézia leányát, kitől származott Irén (1864 79.) lányán kivül, ki korán meghalt Ilona, Schleiffer Rezső kir. helyszinelési mérnök tart. hadnagy felesége Budapesten.

Terézia szül. 1799. X. 4. Pándon, férjhez ment első unokatestvéréhez Márton Lajos táblabiróhoz, abonyi birtokoshoz. Meghalt 1878. V. 16. Abonyban, hol a családi sirboltban temettetett el.

István szül. 1802. III. 18. Pándon. 1846-ban osztozott testvéreivel, a farkasdi szőllőt 1200 pengő frtban átvette. Gombán (Pest vármegye) volt ref. lelkész, meghalt 1876-ban. Feleségétől Szalay Teréziától gyermekei: Juliska, Kálmán és Riza. Juliska szül. 1837. (†) Molnár Mihály bicskei (Fejérmegye) ügyvédnek felesége volt (M. Mihály id. Márton József második feleségének Molnár Erzsébetnek unokaöcscse volt). Kálmán, a gr. Gyürky-család gazdatisztje volt Csécse és Lapujtő helységekben (Nógrád vármegye) meghalt 1891. IV. 1., eltemettetett a gyöngyösi (Heves vármegye) családi sirboltba. Újhelyi Ida (1841—1892.) feleségétől származó leánya Ida Kiss Ferencz gyógyszerész felesége, István fia (1865—1900. I. 16.) szolnoki gyógyszerész volt, az ő felesége Gyulai Gaál Ilona. (Gaál Miklós 1848 49, honvédtábornoknak Gyula fiától származó unokája.) Riza Schneller Károly kapitány özvegye, Szatmár-Németin él. Kálmán (1866—1893. VII. 19. Gyöngyös) szigorlóorvos volt.

Benjámin szül. 1808-ban, 1846-ban osztozott testvéreivel, mikor is a kávai zálogbirtok egyrészét (a kisebb birói zálogot) átvette. A Gyürky-család tápió-szelei tisztje volt, majd bérelte a 3500 holdas szelei Gyürky birtokot, meghalt 1869-ben. Feleségétől a nógrádvármegyei eredetü Száraz Zsuzsánnától tiz gyermeke származott. Tamás szül. 1838. (†), Fáni (†), Etelka él Abonyban, Béla szül. 1843., † 1895. IV. 10. Szt. Márton. Kátán (Pest), Zsámbokon (Pest vármegye) bérelt. Feleségétől, Érkeserüi Andrássy Borbálától (M. Ignácz és Zsarolyáni Márton Ida lánya) származó Géza fia 1879. XII. 4.-ben kiskorában halt meg. Ilka meghalt 1914. XII. 13. Abonyban, István szül. 1848. Tápiószelén, nyug. törvényszéki jegyző Abonyban, Elek él Abonyban, Benő Pest vármegye árvaszéki irnoka Budapesten, Irma él Abonyban, Nagy József (1821—93) özvegye, Borbála szül. 1863. † 1913. IV. 26. Mezőtelegd (Bihar vármegye), Szűts Samu gyógyszerész felesége volt.

Márton Józsefnek Molnár Erzsébetről származó utódai: Sámuel szül. 1811, † 1884. Abonyban szerzett kis birtokot s azon gazdálkodott, nőtlen volt. Erzsébet (1814—88) Pethő Ambrus fülöpszállási (Pest vármegye) birtokos felesége volt. Mihály szül. 1818-ban, előbb Medvesen uradalmi tiszt volt, miért Temes vármegyében 1845-ben kihirdettette nemességét, majd Tószegen (Pest vármegye) bérelt, aztán pedig felesége tiszasülyi (Jásznagykunszolnok vármegye) birtokán gazdálkodott, meghalt 1884. XI. 24. Kiséren. Felesége Zsarolyáni Márton Alexandrin († 1904. I. 15.) unokatestvérének M. Ferencznek leánya volt, kitől gyermekei: Ferencz (†) az 1845. évi ns. biz. levélben belefoglalva —, Róza, szül. 1853. Izabella, szül. 1857. br. De Pottere Jakab honvédalezredes felesége, Vilma szül. 1867, † 1894. V. 15., Halmi Mihályné, Gyula (1858—1905. IV. 16.) máv. ellenőr állomásfőnök volt, felesége Rózsahegyi Michnay Sarolta (esk. 1892.), kitől gyermekei Mihály Lajos, Klára, Gyula. — Anna (1823—94. II. 30. 1843. II. 12. férjhez ment Kiss Lajos († 1865.) gyömrei (Pest vármegyei) ref. lelkészhez. László szül. 1836-ban, az 1846. évi osztály szerint másfél részt kapott, vagyis 9000 pengő frtot. A gróf Degenfeld-család csomaközi (Szatmár vármegye) urad. tisztartója volt. Feleségétől Nemespodhrágyi Kozicz Judithtól († 1898. IX. 17. 75 év kor. Abonyban) származó gyermekei: Irma (r.-kath.)

[1] G. Vargha-cs. löbi II.

szül. 1866. XII. 17. Csomaköz, esk. 1888. V. 1. u. ott, férje Krasznai dr. Krasznaÿ Gábor kir. közjegyző Esztergomban; Izabella szül. 1868. I. 4. Csomaköz, esk. 1887. V. 7. férje Zsarolyáni Márton Sándor kir. erdőtanácsos, érkeserüi birtokos; Ilona férjétől Vitt Lászlótól elvált.

Benjámin ágazata.

Benjámin 1775. III. 14. született Monoron, mint legfiatalabb fiu az atyjával maradt; egy házban, egy kenyéren éltek. Volt bérelt birtoka Vasad pusztán és szőlleje Monoron. 1801. II. 16. feleségül vette Bokros Judithot, néhai B. András monori biró és Szalay Sára árvalányát, kitől hét gyermeke származott. Benjámin 1841. IV. 24. halt meg Monoron, sirköve az ottani régi temetőben áll, felesége (ki 1783. X. 16. született) 1859. V. 6. halt meg István fiánál Tószegen (Pest vármegye). Gyermekeik, atyjok sajátkezü feljegyzése szerint:[1]

István szül. 1801. XII. 26. Monoron, hites ügyvéd volt s folytatott praxist Pesten addig, mig el nem betegesedett. Többek közt 1838-ban Káva helység tagositásakor is ügyvéd volt s ez évben átvette Káva helység $^1/_5$ részét zálogba, mely azelőtt Mesterházy József kezén volt. (Káva egy másik $^1/_5$ része nagybátyjának Józsefnek volt zálogképen birtokjában) 1847-ben kibocsátotta kezéből a birtokot örökáron megvévén azt a tulajdonos Fáy-családtól Leleszi Kovách Gáspár monori uradalmi tiszttartó. 1846 táján bérelt sógorával Széll Sándorral Török-Szentmiklós határában Szakállas-pusztán s zálogban nála volt Tiszavárkonyban is egy részjószág. Ezt eladván, Tószegen (Pest vármegye) vett örökáron birtokot s Abonyban (Pest vármegye) házat. Itt érte utól hosszu betegség után, de mégis hirtelenül, a halál 1860. V. 31. Nőtlen ember lévén, abonyi belsőségét és tószegi birtokát testvérei örökölték, kik a magok részét azután 1864-ben Terézia testvérük gyermekeinek adták el 12,801 o. é. frtért.[2]

Terézia szül. 1804. II. 14. Monoron, 1832-ben X. 20. királyi dispensatióval[3] férjhez ment első unokatestvéréhez Márton Józsefhez. Meghalt 1876. VIII. 3. s eltemettetett Abonyban.

Zsuzsánna szül. 1806. VIII. 16. Monoron, meghalt 1824. VIII. 5. tizennyolcz éves korában Jászkiséren, mint egy Küry nevü, jászsági nemes menyasszonya, bizonyára nagybátyjának M. Sámuel kiséri főjegyzőnek házánál.

Sámuel szül. 1809. II. 13., Abonyban háza és szőlleje volt, Tószegen birtoka. 1864-ben eladta István bátyjától örökölt részét Terézia nénje gyermekeinek. 1836. V. 22. feleségül vette Enchi Széll Zsuzsánnát, ki azonban 1837. III. 15. meghalván, 1850 körül gróf Grünne Máriát vette feleségül (ki 1863-ban halt meg). Meghalt Abonyban 1899. III. 22. Első házasságából származó fia Lajos (szül. 1837. II. 17. †) volt, kinek Kontra Máriától gyermekei Ida (Joó Kálmán felesége volt, de elvált tőle) és Sándor.

Sára szül. 1813. VIII. 23. Monoron, leánykorában István bátyjánál lakott Káván, majd Várkonyban s hű gondviselője volt neki. 1848. V. 18. Tiszavárkonyban feleségül ment Görzsönyi Vargha János hites ügyvédhez Kávára. 1864-ben ő is eladta Terézia nénje gyermekeinek a bátyjától örökölt tószegi birtokrészét. 1899. XI. 11. halt meg Ida lányánál Üllőn s Káván, hol életéből több mint 60 évet töltött, temették el férje mellé a Puky-család sirkertjébe.

József szül. 1817. X. 10. Monoron, a Gyürky-család gazdatisztje volt Tápiószelén. Boldogtalan ember volt, feleségétől Paál Paulinától elvált s megtébolyodott s ilyen állapotában vetett véget fegyverrel életének Szakállas-pusztán (Jásznagykunszolnok vármegye) 1846. XII. 3. s Török-Szentmiklóson temettetett el.

Mária szül. 1820. X. 21. Monoron, Enchi Széll Sándornak volt a felesége, jelenleg Diósjenőn él unokájánál Kovásznai Kováts Ferenczné.

Tiszaföldvári ág.

József szül. 1737-ben Czegléden, 1761. I. 27. vette feleségül Lajos Évát, Lajos János sz.-mártoni lakos leányát. 1763—1771-ig Tiszaföldvár város jegyzője volt, majd a báró Podmaniczky-család tiszaföldvári uradalmának volt tisztje. Ez igen tekintélyes állás volt, a bárói család ritkán tartózkodván a községben ő gyakorolta helyette a földesuri jogokat, ő jelölte a birót, tartott urizséket stb., a jobbágyföldek adás-vevése szin-

[1] Eredeti feljegyzés a szerzőnél.
[2] A G. Vargha-cs. löbi 11.
[3] Ered. unokájánál Schleiffernénél Budapesten.

tén az ő beleegyezésével történt.[1] Nemességét 1806-ban az uralkodó elismervén és megerősitvén, 1808-ban Heves vármegyében kihirdettette azt Szatmár vármegye biz. levele alapján.[2] Nemességét Szatmár vm. 1805-ben vizsgálta felül.[3] 1767-ben a ref. templom harangjára 1 Rh. frt és 4 véka buzát adott.[4] Gyermekei voltak: Mária (sz. 1762. †), József (sz. 1763. †), Lidia, Mezőturon lakó Erdős Jánosnak volt a felesége, ki 1820-ban Tiszaföldváron az öreg szőllőskertben levő szőllejét 500 frtért és két köböl buzáért eladta Áts Jánosnak;[5] továbbá Gergely, Anna (1773—1776. V. 24.), Erzsébet (sz. 1776. III. 14.), Mihály, Juliánna (sz. 1781. II. 21.) és Anna (sz. 1785. IX. 7.).

Gergelyről semmi adat, ennek fia József (sz. 1797—1854. XII. 22.) kétszer házasodott, első felesége Molnár Sára (1809—1848. II. 6.), kinek halála után 1848. XII. 13. Tábori Zsuzsánnát, Oláh Albert özvegyét vette nőül, mikor is irás tette, hogyha előbb találna meghalni, felesége holtáig lakhassék házában.[6] Gyermeke, három lánya, csak első házasságából maradt: Erzsébet (sz. 1835. X. 1. †) Hulicska Jánosné, esk. 1856. I. 11., Mária (sz. 1838. X. 11. †) Bata Jánosné, esk. 1856. I. 25., Sára (sz. 1841. X. 28. † 1902. IV. 30. Bárándi Istvánné, esk. 1862 III. 20.

Mihály sz. 1778. I. 15. Tiszaföldváron, hol gazdálkodó lett. Feleségéről Ditső Zsuzsánnától († 1851. III. 1.) származó gyermekei Juliánna (sz. 1811. II. 1.), Mihály (sz. 1813. X. 1.), Zsuzsánna (sz. 1814. XII. 1.), Mária (1817. X. 18—1819. X. 19.), Mária (sz. 1820. V. 9.), Sára (sz. 1826. XI. 13.) magtalanul elhalván, a család tiszaföldvári ága kihalt.

Czeglédi ágak.

Mihály, czeglédi főbiró másik fia Sándor szül. 1745-ben Czegléden, 1768. I. 26. ugyanott vette feleségül Bokros Évát, István leányát. Hogy házasságából utódok származtak volna, erre nézve semmi adat.

Sándor öcscse Gábor, ki 1750 körül született, 1787—89 közt a czeglédi iskolában præceptor volt,[1] 1818—9-ben pedig az intézet rektor-professora.[2] 1771-ben házasodott, felesége Erdős Erzsébet volt, E. Pál és Tályai Szabó Anna († 1792) leánya. Erdős Ersók és testvére Erdős Sára (Ecser Sámuelné) pert folytattak 1703—1838-ig testvérük Erdős András ellen, ki örökségüket magánál tartotta. A javak Czegléden feküdtek s a bíróság megitélte a lányok igazát.[3] Gábornak és Erdős Erzsébetnek három fia született: Gábor szül. 1771. XI. 10. Czegléden, ref. lelkész volt Baranya vármegyében, hol Pécsett tartott közgyülésen kihirdettette nemességét Pest vármegye 1807. XII. 7. kelt nemesi bizonyságlevele alapján, miről 1808. VIII. 10. bizonyitványt kapott.[4] Sándor született 1776. VIII. 2. Czegléden és öcscse Mihály 1791. V. 9. született ugyanott.

Mihály szül. 1752-ben Czegléden, Mihály főbirónak és Borbély Sárának legkisebb fia volt, meghalt 1810. VII. 17. ugyanott. Kétszer házasodott, első felesége, kivel 1775. II. 21. kelt egybe, Dávid Ersók volt, D. János lánya Csabáról, ki azonban 1785-ben meghalván 1786. I. 9. Szarvas Judithot vette nőül, Ágnes János nagykőrösi lakos özvegyét. Két fia Mihály és József első házasságából való.

Mihály szül. 1776. I. 12. Czegléden, eleinte ott gazdálkodott, majd kétfertály földjét 1840 körül eladván 2000 v. frtért,[5] Szoboszlóra költözött. Ott 1844-ben Kiss Mihálytól vett kerti házat 273. v. frtért a város Debreczen felől eső részén.[6] Vett szőllőt 230 v. frtért, valamint szántóföldet is.[7] Ebbe fektette feleségével Dobos Máriával (D. István és Fazekas Éva leánya) az 1844. V. 30-ban testvéreivel kötött osztálylevél

[1] Dr. Nagy Ottó, tiszaföldvári főszolgabiró közlése.
[2] V. ö. *Orosz Ernő*. Heves vm. ns. családjai .88. l.
[3] *Gorzó*. Szatmár vm. ns. családjai 81. l.
[4] Ref. egyh. irományok. Dr. Nagy Ottó közlése.
[5] Tiszaföldvári régi községi jzkönyv. Dr. Nagy Ottó közlése.
[6] Ref. egyháznál őrzött u. n. «móringolási jegyzőkönyv». Dr. Nagy Ottó közlése.

[1] *Takács*. A czeglédi ref. egyháztört. 52. l.
[2] U. ott. 49. l.
[3] Periratok Márton Gézánál Czegléden.
[4] *Andreczky*. Baranya vm. nemesei. 53., 54. l.
[5] Márton Géza adata.
[6] Teleky László levele Márton Lajos ügyvédhez 1844: VII. 6. Márton Géza birt.
[7] Eredeti levelek u. ott.

értelmében kapott 1000 v. frtot is.[1] Vett Szoboszlón másik belső telket is 750 □ ölet 150 v. frtért.[2] 1842. XI. 6. irja Lajos fiának Pestre, «hogyha a tengerinek jó ára lenne, vinnék 200 vékát, mert azt adott a jó Isten.»[3] Mihálynak és Dobos Máriának gyermekei voltak: Mihály, Lajos, István, József, Juliánna és János.

Mihály szül. 1811. Czegléden, fia Lajos meghalt 1915. II. 1. és lánya Juliánna Borsós Károlyné meghalt 1883. X. 14. ugyanott.

Lajos szül. 1815. X. 18. Czegléden, tanulmányait a debreczeni ref. kollégiumban végezte, honnan 1839-ben kitünő bizonyitványnyal távozott. 1839-ben br. Vay Miklós septemvirnek, majd koronaőrnek házához került, hol előbb, mint titkár, később mint ügyvéd működött. Ügyvédi oklevele 1842. XII. 19. kelt Pesten, a kitüntetéssel kiállott censura után, a váltóügyvédi pedig 1843. V. 2. ugyanott. Volt királyi táblai jegyző, majd kir. táblai ügyvéd Pesten,[4] 1843-ban a szoboszlai kerületi főjegyzőség megüresedvén, atyja szerette volna, ha ő is pályázott volna,[5] de ugylátszik ez nem történt meg. Azok a levelek és bizonyitványok, melyeket br. Vay Miklóstól, illetve fiaitól V. Miklós, Henrik és Ödön báróktól kapott Márton Lajos kiváló voltát bizonyitják.[6] A Vay-családon kivül ügyvédje volt br. Dercsényi Jánosnak, Derra Mihálynak (kitől 1850-ben hosszas családi perében végzett munkájáért 1000 pengő frtról szóló kötelezvényt kapott), a Holles csődtömegnek (mely iratokat Darányi Ignácz ügyvéd vette át halála után), mint hátramaradt leveleiből megállapitható.[7] M. Lajos br. Dercsényi Jánostól megbizólevelet kapván,[8] őt az 1843—44-iki pozsonyi országgyülésen képviselte s az országgyülésről gyorsirói naplójegyzeteket készitett.[9] 1848-ban Szemere Bertalannak volt a titkára s 1849-ben a kormánynyal Debreczenbe ment, hol megbizták a polgárság fegyvereinek beszedésével. A szabadságharcz után ismét Pestre költözött s folytatta ügyvédi praxisát. Itt ragadta el a halál fiatalon 39 éves korában 1854. X. 24. M. Lajos 1845-ben házasodott, felesége a kassai születésü Bogáthy (Bogády) Hermina volt (sz. 1823. I. 6. † 1899. IV. 10. Czegléd), B. András és Dúlházy Mária lánya. Házasságából három gyermek származott: Ilona, ki korán meghalt, Béla szül. 1849-ben Pesten, apja halálakor csak öt esztendős volt. Eleinte jó tanuló volt, majd vig társaságba keveredvén, szinész lett s a 70-es évek végén, mint szinigazgató működött, majd szülővárosában mint kishivatalnok fejezte be életét. Felesége Csercser Ida volt. — Géza szül. 1853. I. 3. Pesten, a Hofherr és Schrantz-gyár czeglédi telepén gépész, nejétől Bauer Lidiától származó gyermekei: István, Lajos, Géza, Ilona (Pinkóczyné), Kálmán és Károly.

Mihály és Dobos Mária többi leszármazója: István (Szoboszlón) s ennek gyermekei: Juliánna (Egry Mihályné, Szoboszlón), Zsuzsánna (Ágoston Istvánné, Szoboszlón), — József † (Szoboszlón), gyermekei: Károly, tanitó Szoboszlón (fia Lajos a tiszaföldvári földmives-iskola vezetőtanitója), Eszter (Borók Gyula kisujszállási városi jegyző felesége) és István Szoboszlón. — Juliánna (†) Tarr Demeterné, János († Szoboszlón), kinek Szűcs Juliánnától származó gyermekei: János, Imre, Lajos, Margit.

[1] Hiteles másolat Márton Gézánál. — [2] Ered. levél M. Gézánál. — [3] U. ott. — [4] Eredeti iratok fiainál M. Gézánál. — [5] Ered. levél u. ott. — [6] U. ott. — [7] U. ott. — [8] Ered. a Nemzeti Múzeumban. — [9] U. ott.

Debreczeni ág.

József szül. 1778. XI. 10. Czegléden; a debreczeni ref. kollégiumban tanult, hol 1797-ben iratkozott be a felsőbb osztályba. 1813. III. 2-től 1854-ig debreczeni ref. lelkész volt, mikor is nyugalomba vonult. Viselte a tiszántuli ref. egyházkerület pénztárnokságát is. 1825. XII. 19. Bihar vármegyében hirdettette ki a maga és családja nemességét, Pest vármegye 1807. évi bizonyságlevele alapján.[1] Felesége, kivel 1807-ben kelt egybe, Szilágyfőkereszturi Luka Agnes volt, L. József mezőturi városi jegyző és Szarka Erzsébet leánya, kitől négy fia származott, Károly, Lajos, László és Zsigmond. Az öreg ur, ki az egyházi irodalomnak kiváló mivelője volt,[2] 1859. VII. 25. halt meg, mint nyugalmazott ref. lelkész Debreczenben. Fiai közül Zsigmond fia-

[1] Eredetije Márton Imre ügyvédnél Debreczenben.
[2] *Szinnyei.* VIII. 740.

talon, László debreczeni kereskedő öreg korában, de nőtlenül elhalván, Károly és Lajos fiai terjesztették tovább családját.

Károly szül. 1815. II. 10. Debreczenben, meghalt 1902. X. 22. u. ott, mérnök volt. Debreczenben, hosszabb időt töltött Füzesgyarmaton is. 8151-ben vette nőül Pfanschmidt Karolint (sz. 1833. XII. 15.), kitől gyermekei: Piroska (1853. VI. 24—1869.), Teréz szül. 1854. X. 24., Kozányi Zoltán ny. honvédőrnagy felesége, Róza szül. 1856. IX. 16., 1884-ben férjhez ment Radó Pálhoz (ny. m. kir. erdőtanácsos), Gyula (szül. 1858. VIII. 9. Füzesgyarmaton, Békés vármegye) kereskedő Debreczenben, neje Klein Teréz (esk. 1884.), kitől fiai: Dezső (sz. 1885.) kereskedő Debreczenben, nejétől Mozog Mariskától (esk. 1910.) fia László (sz. 1912.), továbbá Ernő (sz. 1887. VIII. 1. Budapest) huszárfőhadnagy, nejétől Brósz Lenkétől (1894—1914. III. 10.), dr. Brósz László kassai kir. közjegyző lányától származó lánya Teréz (sz. 1914.), Sándor (sz. 1892. IV. 20. Debreczen) huszárfőhadnagy, 1914-ben eljegyezte unokatestvérét Zsarolyáni Márton Irént. — Dezső (sz. 1860. I. 26.), főmérnök a budapesti máv. gépgyárban, nejétől Klein Máriától (esk. 1888.) leánya Irén (sz. 1889.). — Erzsébet (sz. 1862. VIII. 10.) 1891-ben férjhez ment Mágócsi Sándor († 1915.) p. ü. titkárhoz, József (sz. 1864. XI. 7., meghalt 1912. IX. 27.) gyógyszerész volt Nyiregyházán, nejétől Szesztay Gizellától (esk. 1892.) származó gyermekei: László, Kornélia, Piroska és Erzsébet.

Lajos szül. 1817. VIII. 29. Debreczenben, meghalt 1892. XI. 3. u. ott. igen tekintélyes debreczeni ügyvéd volt. Mint kiváló zenetehetség, 1848-ban Debreczenben ő szervezte és tanította be a honvédzenekart. 1865-ben a Gencsy-családtól az 1870-es években Eördögh Ferencztől és Szúnyogh-családtól Érmihályfalván és Érsemjénben (Bihar vármegye) szerzett szép nemesi birtokot, 886 kat. holdat.[1] Nejétől Hetényi Borbálától (1827—1885. I.), ki H. Sándor szolgabirónak, jászkiséri birtokosnak és Küry Mártának volt a lánya, hat gyermeke származott: Mária (sz. 1850.) dr. Ujfalussy József kir. tanácsos, ny. közkórházi igazgató-főorvos felesége, esk. 1879.

Imre (sz. 1852.) debreczeni ügyvéd, érsemlyéni birtokos, első felesége Kövy Anna (esk. 1895.) korán (1899. I. 16.) elhalván, 1900-ban Riedl Erzsébetet vette nőül, de 1908. IV. 8. ujra özvegyen maradt. 1908. IX. 8. Vértessy Saroltával kelt egybe. Első házasságából származott gyermekei Anna (sz. 1896.) és Vera (sz. 1899. I. 6.)

Etelka (sz. 1854.) Páter Kálmán Szepes vármegye árvasz. ülnök felesége, esk. 1881., Lujza (sz. 1858.) Hajdú Gyula ügyvéd neje, esk. 1879., Sándor szül. 1861. X. 29. Debreczenben, m. kir. erdőtanácsos volt Ujvidéken, jelenleg érkeserüi birtokán gazdálkodik, 1887. V. 7. vette nőül rokonát Zsarolyáni Márton Izabellát (sz. 1868. I. 4., M. László uradalmi tiszttartó és nemespodhrágyi Kozicz Judith lánya), kitől gyermekei: Margit (sz. 1888. V. 4.) 1911. VI. 24. férjhez ment Fogarasra Krausz Jenő m. kir. gazdasági segédfelügyelőhöz, László (1889. VI. 25—1890. VI. 9.), Mariska (sz. 1891. V. 31.), Boriska (sz. 1892. XII. 4.), Sándor (sz. 1894. VIII. 14.) 14. tüzérönkéntes.

Kálmán (sz. 1865.) debreczeni ügyvéd, érmelléki birtokos, neje Brunner Malvin (esk. 1894.) gyermekei: Ella (sz. 1895.), Adél (sz. 1899.) és Malvinka (sz. 1908.)

A nemzedékrendbe be nem illeszthető adatok:

Márton Erzsébet 1642-ben nemzetes Sámely Mihályné perel Zsarolyánban.[1]

M. Pál nemes személy Zsarolyánban 1652.[2]

M. István nemes személy Zsarolyánban 1652.[3]

Nemzetes M. Tamás 1671-ben Zsarolyánban 34 éves tanu (szül. 1637.).[4]

M. József 1672-ben tanu u. ott.[5]

M. József 1673-ban tanu u. ott.[6]

M. Márton 1692-ben tanu u. ott.[7]

M. Kata († 1697) Szekeresné Zsarolyánban, fia Szekeres István 1697-ben anyai javaiban országbirói osztályt kér. M. Kata unokái Szeke-

[1] V. ö. A magyar szent korona országainak *Gazdaczimtára* 1897. év. 338. l.

[1] Ügyv. után 59—89. No. 10 és 16.

[2—3] Ügyv. után 59—89. No. 14.

[4] Nagy-Iday lt.

[5—6—7] Nagy-Iday lt.

resi Szekeres István, Mihály, András és János 1701-ben osztoznak Zsarolyánban nagyanyjuk javaiban s megveszik Márton Miklós részét s örökölnek Márton Jánostól.[1]

Gulácsy László fancsikai (Ugocsa vm.) lakos 1775-ben ellenmond a Mándy, Márton stb. családok Mándra való beiktatásának kiskoru testvére Márton János nevében.[2] Ennek a Gulácsy Lászlónak apja G. Zsigmond, anyja Márton Magda volt,[3] ki ugylátszik később egy Mándi Mártonhoz ment feleségül.

Márton Anna, Báthory Sámuelné fehérgyarmati lakos (férje szül. 1706.) 1755-ben ellenmond Zsarolyánban a Klobusiczky-család beiktatásának.[4] 1772-ben ottani része már eladás révén Óvári Szeőke László birtokában van.[5]

1772-ben Mándon lakó Csepey Miklósnak nagyanyja Márton lány volt s a mit a Csepey-család Mándon bir mind, s a zsarolyáni féltelket a nevezett Márton családbeli nagyanyja révén birja.[6]

1775-ben Zsarolyáni id. Márton Ferencz tanu Sárközujlakon.[7]

1896-ban Mándi Márton Zsigmond könyvet irt.[8]

*

Itt óhajtok egy-két szót szólni azokról, kikről irásos adataim nincsenek s létezésük, illetve a családhoz tartozásuk csupán családi hagyományon alapul:

Márton Tamás, a zsarolyáni ágból Rákóczi hadnagya volt; huszárjaival a Szamost átúsztatván, 115 éves korában a hideg viztől tüdőgyulladást kapott s abban halt meg.

Márton Ádám testvére a fentebbinek, kis birtokát elzálogositván, a pénzt Mikes Kelemennek adta kölcsön. A szabadságharcz leveretése után ő is kibujdosott s állitólag Rákóczi fejedelem udvartartásában nyert kis állást. Erről az Ádámról egy régi, most bizonytalan helyen lappangó családi biblia ennyit jegyzett fel: «Ádám bátyánk kiment Törökországba.»[1]

Itt kivánok még arra a körülményre rámutatni, hogy a Mándi Márton- és Mándi Mándy-család nem azonos egymással, csak házasság utján rokonosodtak össze. Nagy Iván művének helytelen forditásával Siebmacher czímereskönyve azt a téves adatot közli, hogy a Márton-család egyik ága vette fel a Mándy vezetéknevet.

Czímer: Kék paizsban zöld alapon könnyü lovaspánczélba öltözött szembe néző vitéz áll, jobb kezében ünnepélyes állásban buzogányt tart, sisakjáról zöld toll (vagy lomb) omlik le, bal válla felett csillag ragyog. A nyilt sisak arany koronájából növekvő ugró zerge emelkedik ki. A takarók jobbról kék-arany, balról vörös-ezüst szinüek.[2] Ennek másik változata: a vitéz nehéz tornapánczélba van öltözve, buzogányát ütésre emeli, sisakja mellett vörös toll lebeg s a paizsról a csillag hiányzik.[3] — Hogy e czímert mikor kapta a család, vagy csak felvette-e, nem tudok feleletet adni rá. A szoboszlai ágnál az a mesés hagyomány tartja magát, hogy Bocskay István adta Márton Tamásnak, mert egy dühös vadkecskét, mely a fejedelmet meg akarta támadni, buzogányával leütött. — A XVII. században megyei tisztségeket viselt Mártonok neve mellett nem czímerek, csak emblémák láthatók. Megjegyezni kivánom, hogy a Verbőczön lakott M. Péter 1730-ban[4] s a sárközujlaki ág 1775-ben[5] ovalis paizsban kardot tartó ágaskodó oroszlánt használt pecsétjén. Mig a *mándi* ág számos tagja az 1830-as évektől kezdve, lehet, régibb idő óta is, következetesen a következő czímerrel élt: Kékszinü, arany szarufa által három részre osztott paizs-

[1] Ügyv. után 59—89.

[2] Eredeti irat Mándy Lajos min. tanácsos birtokában Budapesten.

[3] *Dr. Sipos Zs.* Borzova monografiája 182—183. l.

[4] Kir. tábl. 4—2360. 38. sz.

[5] U. o. 35. sz.

[6] Csal. ll. ered.

[7] Ered. Márton Döme birtokában Gödöllőn.

[8] Petrik könyvészete. I. 535.

[1] Dr. Márton Lajos közlése.

[2] Ezt a czimert használják az összes zsarolyáni ágak s a mándi ágból Gacsályon lakott Bálint és fiai. A XIX. század legelején (esetleg régebben) készült «Scutum gentile nobilis familiæ Márthon de Zsarolyán. Nova donatio impetrata 1590.» feliratú, ezt a változatot ábrázoló czimer Márton Dezső urad. tisztnél Jánosi pusztán (Szatmár vm.). Ebből a korból Szoboszlón is volt hasonló czimer. E czimer látható a család tagjai által használt számtalan pecséten.

[3] Számos pecséten ez a változat.

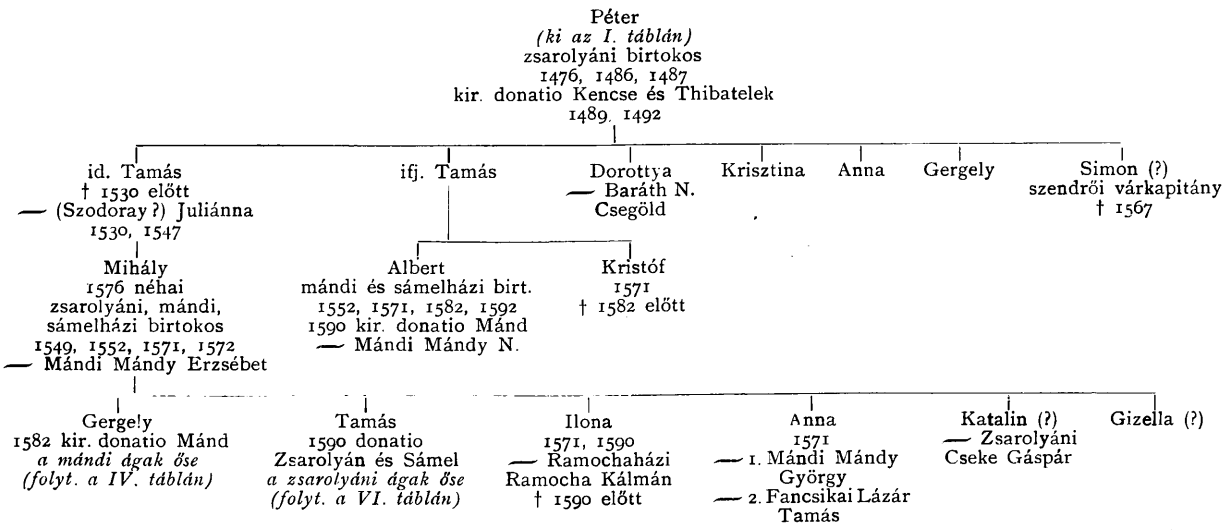
[4] Nagy-Iday lt.

[5] Márton Döme birtokában Budapesten.

ban három vaddisznófő látható, kettő fölül, egy alól. A paizs felett zárt tornasisakon kék-arany-vörös váltakozó szinü tekercs nyugszik, melyen három, kék-arany-vörös szinü struccztoll lebeg. Takarók jobbról kék-arany, balról vörös-ezüst szinüek. E czímer azonban, noha a folytonos használat által elbirtokolták, tulajdonképen nem a család czímere. Márton István uradalmi tiszt, ki 1835-ben összeállitotta a dunántuli Mártonok leszármazási táblázatát s ráütötte a fenti czímert, alól ezt a megjegyzést tette: «Ezen petséten levő Czímer a Márton Familia czímere, melly a Bétsi Gyüjteményből van kivéve illy német aláirással: Wappen von dem Geschlecht Márton aus der Normandie.»

Azt hiszem, nem csalódom, ha Márton József (1771—1840.) bécsi egyetemi tanárban keresem az első Mándi Mártont, ki e czímert használni kezdte.

III. tábla.

Gergely
(ki a III. táblán)
1571, 1572, 1576 szerepel
1582 uj adomány Mánd, 1590 homo regius
— Mándi Mándy Borbála

Tamás
1612 Mánd
mándi birtokos, † 1640

Mihály
Zsarolyán és Mánd
1632, 1634, 1640, 1651

Erzsébet
— Sásvári Egressy Miklós

István
sz. 1608 Mándon
szerepel 1632—1671 közt
mándi birtokos

Gergely
1640 Mándon
(folyt. V. táblán.)

Péter
1640 Mándon
magtalan

György
1715, 1730 mándi birtokos

Miklós
sz. 1711
donatio 1755 Mánd
1761 nemes hadnagy
1773 él

Borbála
1756
— Ecsedy István, Csenger

István
donatio 1755 Mánd
ref. lelkész Iszkaszentgyörgyön
— Gombos Judith

Mária 1805

László 1805

Borbála 1805

Károly 1821

József 1821

Ferencz

Sándor Mánd

István
1760 XI. 23—1831 IX. 21.
pápai főiskolai rektor-professor
egyházkerületi ülnök

József
1771 III. 2—1840 VII. 26.
bécsi egyetemi tanár, a M. Tud. Akadémia tagja
— Tóth Terézia
1785—1866 XI. 27.

Gábor
ref. lelkész Köveskáll
esperes
Zala vm. táblabiró

Teréz
— Haneis N.

Jozefin
— Hengl N.

Mária
1817—1880 II. 22.
— Kézdiszentléleki dr. Kováts Gyula

Emilia

József
1815—1861
uradalmi mérnök
Tarcsa fürdő igazgatója
— Stella Feliczia, esk. 1845

Ferencz
†

Albert
ref. lelkész Vilonya, †
1. — Csúri Zsófia
2. — Tatay Juliánna

Zsófia

Antal
1808—1878 XI. 12.
ügyvéd, veszprémi törv. biró
szilasbalhási birtokos
— Kotsi Horváth Judith
esk. 1852
1826—1890 III. 2.

Géza
1848—1914 V. 18.
posta- és távirda-felügyelő
1. — Mirkovszky Lujza
esk. 1876, † 1880
2. — Medgyesy Ilona
esk. 1884

1-től: Sándor
†
— Boronkay Izabella

2-től: Vincze
† 1869
ref. lelkész Moha
— Lakatos Hermin

Zsófia
— Dömény József

Tamás
ref. lelkész
Csór
†

Miklós
ref. lelkész
Csákberény
†

István
sz. 1852

Antónia
† 1901 V. 4
— Jekelfalussy Lajos
v. b. t. t., cs. kir. kamarás
esk. 1873 XII. 10

1-től: Géza

2-tól: Béla
sz. 1886
p. t. fogalmazó
tart. hadnagy

István
sz. 1889
honv. főhadnagy

Lajos
sz. 1857

András
†
— Kovács Gizella

Erzsébet
— Szabó János

Ferencz
kir. törvényszéki biró Szolnok
— Hatter Irén
esk. 1892 X. 15

László
1870—1894 VI. 6.

Kamilla
— Farkas Sándor

Irén
— Kun Lajos

István
† 1849
urad. jószágigazgató
Zala vm. esküdt
— Szentgyörgyvölgyi Zsoldos Zsuzánna

József
1807—1882 XI. 6
főmérnök, Veszprém
— Felsőőri Zámbó Julia
1820—1878 V. 29.

Gábor
orvosdoktor
†
— Bereczky Zsuzsa
† 1873 I. 5

Zsófia
†
— Győrffy Pál

Julia
— Győrffy Péter

Ferencz
sz. 1893 VIII. 10
banktisztviselő
tüzérönkéntes

József
sz. 1896 XI. 20
katonai akad. növ.

István
sz. 1898 VIII. 20
katonai főreálisk. tan.

Vincze
sz. 1901 XII. 6
katonai alreálisk. tan.

Hermin
1842—1905 II. 13.
— Dabasi Halász Gyula
min. tan.
1831—1900 XII. 15.

Imre
sz. 1839, † Köveskállán
— Siskei Oroszy Ágnes
1839—1914
esk. 1861

Gyula
1844—1903
— Zarka Karolin
1846—1892

Géza

István
Bihar vm. aljegyző
1868—1899 IX. 18.

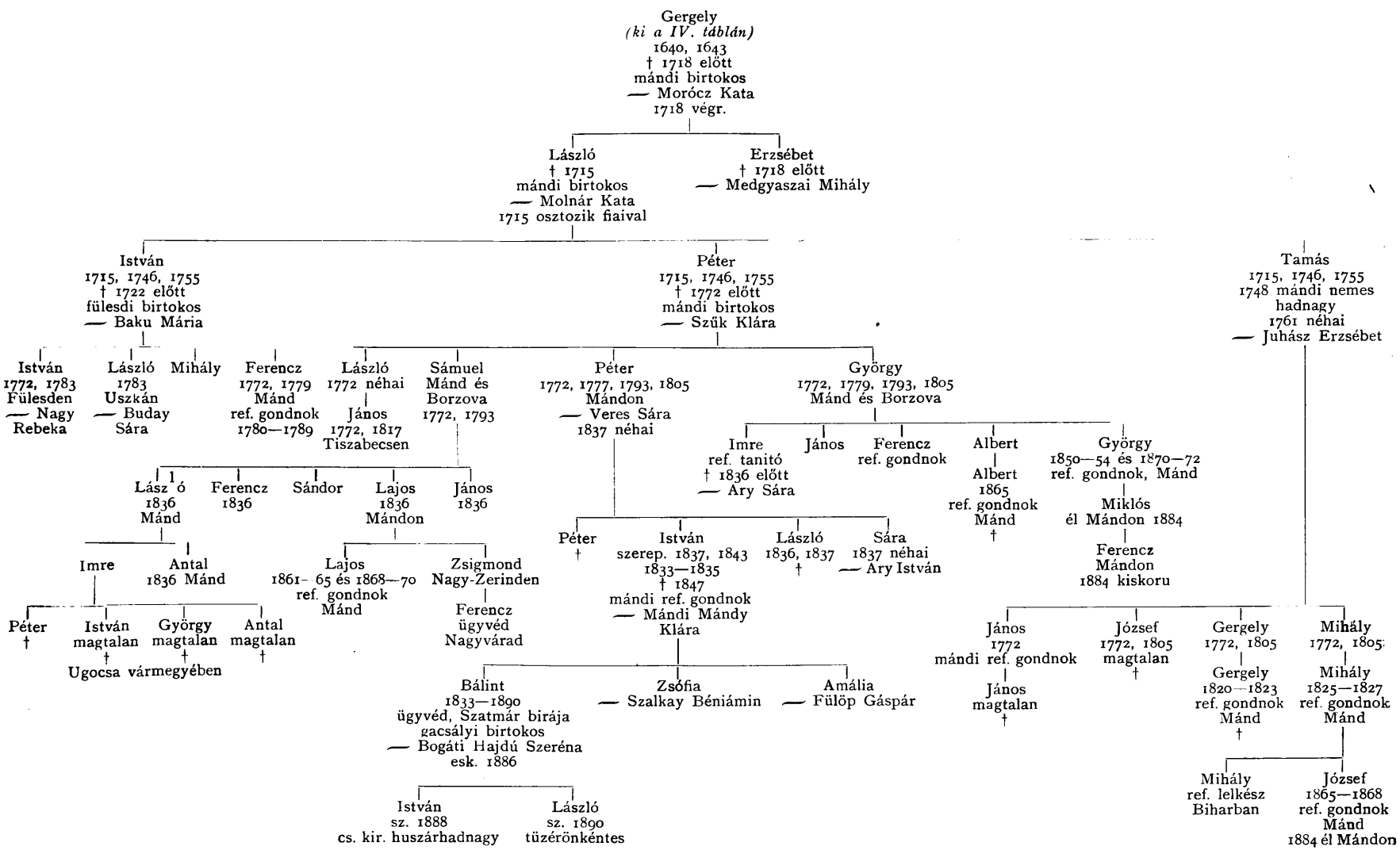
Gyula
1865 II. 15

Karolin
1866 IX. 16
— Seefranz József

Gábor
1868 V. 10

Malvin
1870 II. 14—1908 XII. 8.

Dénes
1877 VIII. 2

Gergely
(ki a IV. táblán)
1640, 1643
† 1718 előtt
mándi birtokos
— Morócz Kata
1718 végr.
László
† 1715
mándi birtokos
— Molnár Kata
1715 osztozik fiaival
Erzsébet
† 1718 előtt
— Medgyaszai Mihály
István
1715, 1746, 1755
† 1722 előtt
fülesdi birtokos
— Baku Mária
Péter
1715, 1746, 1755
† 1772 előtt
mándi birtokos
— Szűk Klára
Tamás
1715, 1746, 1755
1748 mándi nemes
hadnagy
1761 néhai
— Juhász Erzsébet
István
1772, 1783
Fülesden
— Nagy
Rebeka
László
1783
Uszkán
— Buday
Sára
Mihály
Ferencz
1772, 1779
Mánd
ref. gondnok
1780—1789
László
1772 néhai
János
1772, 1817
Tiszabecsen
Sámuel
Mánd és
Borzova
1772, 1793
Péter
1772, 1777, 1793, 1805
Mándon
— Veres Sára
1837 néhai
György
1772, 1779, 1793, 1805
Mánd és Borzova
Imre
ref. tanító
† 1836 előtt
— Ary Sára
János
Ferencz
ref. gondnok
Albert
Albert
1865
ref. gondnok
Mánd
†
György
1850—54 és 1870—72
ref. gondnok, Mánd
Miklós
él Mándon 1884
Ferencz
Mándon
1884 kiskoru
László
1836
Mánd
Ferencz
1836
Sándor
Lajos
1836
Mándon
János
1836
Imre
Antal
1836 Mánd
Lajos
1861–65 és 1868—70
ref. gondnok
Mánd
Zsigmond
Nagy-Zerinden
Ferencz
ügyvéd
Nagyvárad
Péter
†
István
szerep. 1837, 1843
1833—1835
† 1847
mándi ref. gondnok
— Mándi Mándy
Klára
László
1836, 1837
†
Sára
1837 néhai
— Ary István
Péter
†
István
magtalan
†
Ugocsa vármegyében
György
magtalan
†
Antal
magtalan
†
Bálint
1833—1890
ügyvéd, Szatmár birája
gacsályi birtokos
— Bogáti Hajdú Szeréna
esk. 1886
Zsófia
— Szalkay Béniámin
Amália
— Fülöp Gáspár
István
sz. 1888
cs. kir. huszárhadnagy
László
sz. 1890
tüzérönkéntes
János
1772
mándi ref. gondnok
János
magtalan
†
József
1772, 1805
magtalan
†
Gergely
1772, 1805
Gergely
1820—1823
ref. gondnok
Mánd
†
Mihály
1772, 1805
Mihály
1825—1827
ref. gondnok
Mánd
Mihály
ref. lelkész
Biharban
József
1865—1868
ref. gondnok
Mánd
1884 él Mándon

Tamás
(ki a III. táblán)
zsarolyáni birtokos
szer. 1571, 1572, 1576, † 1611
1590 uj adomány Zsarolyánra és Sámelre
— Zsarolyáni Soldos Zsófia

Péter
† 1647
Szatmár vm. (fő) szolgabirája és vice-porkolábja, hites ügyvéd
Szatmár és Bereg vm.-i birtokos
szerepel 1611—1644 közt
— Bégányi Bégányi Zsófia

Miklós
zsarolyáni birtokos
(folyt VII. táblán)

János
szerepel 1611—1643 közt
zsarolyányi birtokos

Albert
Szatmár vm. esküttje
zsarolyáni birtokos
szerepel 1611 34 közt

Anna
Patóházára
ment férjhez

János
zsarolyáni birtokos
szerepel 1660—1692 közt

Péter
szerepe 1647
† 1652

László
szerepel 1647—1679 közt
zsarolyáni, nagyszekeresi és majtisi birtokos
— Magasmarthi Pathó Erzsébet

Anna
szerepel 1647—1673 közt
1. — Krisanói Gersany János
2. — Egry-Szücs László

Tamás
† 1679, szerepel 1647—1678 közt,
Szatmár vm. (fő) szolgabirája
Szatmár és Bereg vm.-i birtokos
— Óvári Szeőke Ilona

Ferencz
szerepel 1673—1725 közt, † 1742
sárközújlaki, majtisi, zsarolyáni stb. birtokos
— Mándi Mándy Erzsébet

Anna
— Egry István

N.
— Lövőpetri Pethry János

Borbára
szerepel 1679—1744 közt
— Csebi Pogány Ferencz

Ferencz
szer. 1692
†

Péter
szül. 1650—1655 közt
† 1741, szer. 1676—1737 közt
Szatmár és Ugocsa vm. birt.
1. — Szinthay Erzsébet (Ruszkay János özv.)
2. — Szeőke Erzsébet (Fogarassy István özv.)
3. — Fornossy Éva (Mokcsay Pál özv.)

Erzsébet
szer. 1679—92
— Kondor Mihály

Zsófia
sz. 1679
†

Gergely
sz. 1679
†

István
sz. 1690
szer. 1736—38
ref. lelkész
zsarolyáni birt.
— Dobos Erzsébet

Péter
sárközújlaki birtokos

Sámuel
Lajos
sz. 1814
sárközújlaki birtokos
— Gödény Manczi

Eszter
sz. 1840

József
sz. 1843

Mária
sz. 1846
— Kanizsay Ignácz

Julia
sz. 1851
— Pásztor József

Ferencz

Péter

László
17[illegible]7—1819 V. 25.
sárközújlaki birtokos
1804 ns. ig.

Mária
— Pap Sámuel
Zsarolyán

N.
sz. 1768
†

Zsigmond
sz 1776
sárközújlaki birtokos
— Szolnoki Jármy Zsuzsánna

Polixéna
Szatmár vm.-i birtokos, † 1884
— Nagykereki Kerekes László

N.
sz. 1778

Erzsébet
— Kovács József
ref. lelkész
Dobra

Mária
— Túry András
Szatmárnémeti

Éva

Klára
1763
— Sámelházi Sámel László
Nagyszekeres

3-tól: Klára
szerepel 1730—1777 közt
Szatmár és Ugocsa vm.-i birtokos
1. — Harasztkeréki Farkas László
huszti prefektus
2. — Nagy-Iday István
Máramaros vm. főszolgabiró

Gergely
†

József
sz. 1748, † 1772 előtt
szer 1748—1755
zsarolyáni birtokos
— Horváth Erzsébet

István
— Bakos Erzsebet
Fehérgyarmaton, 1755, 1772

György
Fehérgyarmaton, ns. ig.

Sámuel
Bihar vm.-be költözött

Krisztina
— Beke András
Pete

Éva

István
1775 ns. biz. l.

János

Ignácz

István?
Nagybajomban
— N. Theodóra, † 1861

Mária?
†
— Sztankovits István

Dömötör?
1813—1875, tiszaroffi birtokos
— Takácsy Katalin

Géza?
1851—1914, orvos
— Stündl Kornélia, esk. 1886

Dóra?
sz. 1897

Etelka?
†

Döme?
sz. 1854
államrendőrségi gondnok
1. — Grosspoppeni Popp Berta
2. — Jambrik Mária

József
†

Sándor
† 1794
ref. lelkész
1774 ns. biz. l.

Sándor
1804 ns. ig.
† 1806

Péter
† 1843

Beniámin

Ferencz
†

Juliánna

László
szer. 1748—72

Imre
1751—1831
— Hetey Krisztina

Ferencz
1809—1868, zsarolyáni birtokos
— Sámelházi Sámé Marczella
† 1871

Elek
1837 1911
Szatmár vm. szolgabiró, zsarolyáni birtokos
— Nagyzsennyei Majos Szeréna
esk. 1869

Béla
sz. 1871
1. — Vinnai Dravetzky Margit
† 1895
2. — Erdőhegyi Ilona, elv.
3. — Domján Dóra, elv.

Szeréna
sz. 1877
— Bodoki Henter Zoltán
alezredes

VII. tábla.

Ákosi és szoboszlói ágak.

Miklós
(ki a VI. táblán)
zsarolyáni birtokos
szerepel 1611—1652 közt

István
Zsarolyánból Szilágy vm.-be költözött
birt. Jármiban
Péter
Mihály
József
Ákoson
sz. 1739
1782 ns. biz. l. kap
András
István
1805
1845 adományos nemességük megerősittetett
József
1805
Bálint
† 1884
birtokos Pálfalun és Pettyin
ref. egyházm. tanácsbiró
főgondnok
— Bartók Krisztina
János
† 1781 körül Dobrán
Ferencz
1805
András
Zsigmond
1845 adományos nemességük megerősittetett

Mihály
birtokos Jármiban
Zsarolyánból H.-Szoboszlóra költözött
— 1. N. N.
— 2. N. N.
1-től: János
† 1702 előtt
a Pest vm.-i ág őse
— N. N.
később Zolnay Istvánné
(folyt. a VIII. táblán)
2-től: Mihály
1702 szoboszlói birtokos
— Kereki Csanády Katalin
Mihály
István
Mihály
†
János
Bálint
testőr
István
Dávid
Sándor
Rebeka
— Túri Teleky Sámuel
Mária
— Tóth János
Klára
— Tőkés Bálint
István
szoboszlói ns. hadnagy
a Hajdu kerület alkapitánya
Mihály
István
Bálint
Mihály
János
Szoboszlón

János
Désre költözött

Miklós
Zsarolyán (?)
szerepel 1662—1679 közt

István
1702 szoboszlói birtokos
János
János
sz. 1741 Szoboszlón
István
Mihály
István
szoboszlói ns. hadnagy
János
sz. 1760

VIII. tábla.

Pest vármegyei ág.

Czeglédi ágak.

János
(ki a VII. táblán)
† 1702 előtt Szoboszlón
— N. N. (később Zolnay Istvánné)

Mihály
1699—1759
czeglédi főisk. rektor-professor
városi főbiró, ref. egyh. senator
1 — Gesztelyi Ersók
esk. 1725
2. — Borbély Sára
esk. 1732

1-től János
sz. 1726 Czegléd
1806 ns. ig.
— Kapu Zsuzsa
esk. 1752
János
sz. 1757
János
czeglédi városi mérnök
— Zana Judith
Ida
†
— Tóth . . .
Hermina
— N. N.
Mária
†
Károly
†
János
†
Sámuel
sz. 1761
— Matsaly Judith
Ersók
sz. 1729
— Ország János
esk. 1747
2-től Sámuel
Monor
(folyt. IX. táblán)
József
T.-Földvár
(folyt. XI. táblán)
Sándor
sz. 1745
Czegléd
1806 ns. ig.
— Bokros Éva
esk. 1768
Zsuzsánna
— Kováts György
esk. 1760
Gábor
1806 ns. ig.
czeglédi rektor-professor
— Erdős Ersók
esk. 1771
Gábor
sz. 1771
ref. lelkész
Baranya vm.-ben
ns. biz. l. 1808
Sándor
sz. 1776
Mihály
sz. 1791
Mihály
Czegléd
1806 ns. ig.
1752—1810
1. — Dávid Ersók
esk. 1775
2. — Szarvas Judith
esk. 1786
1-től Mihály
sz. 1776
Czegléden, majd 1840 után
Hajdúszoboszlón
— Dobos Mária
József
(folyt. XII. táblán)
Sára
sz. 1756
— Balog János
esk. 1775

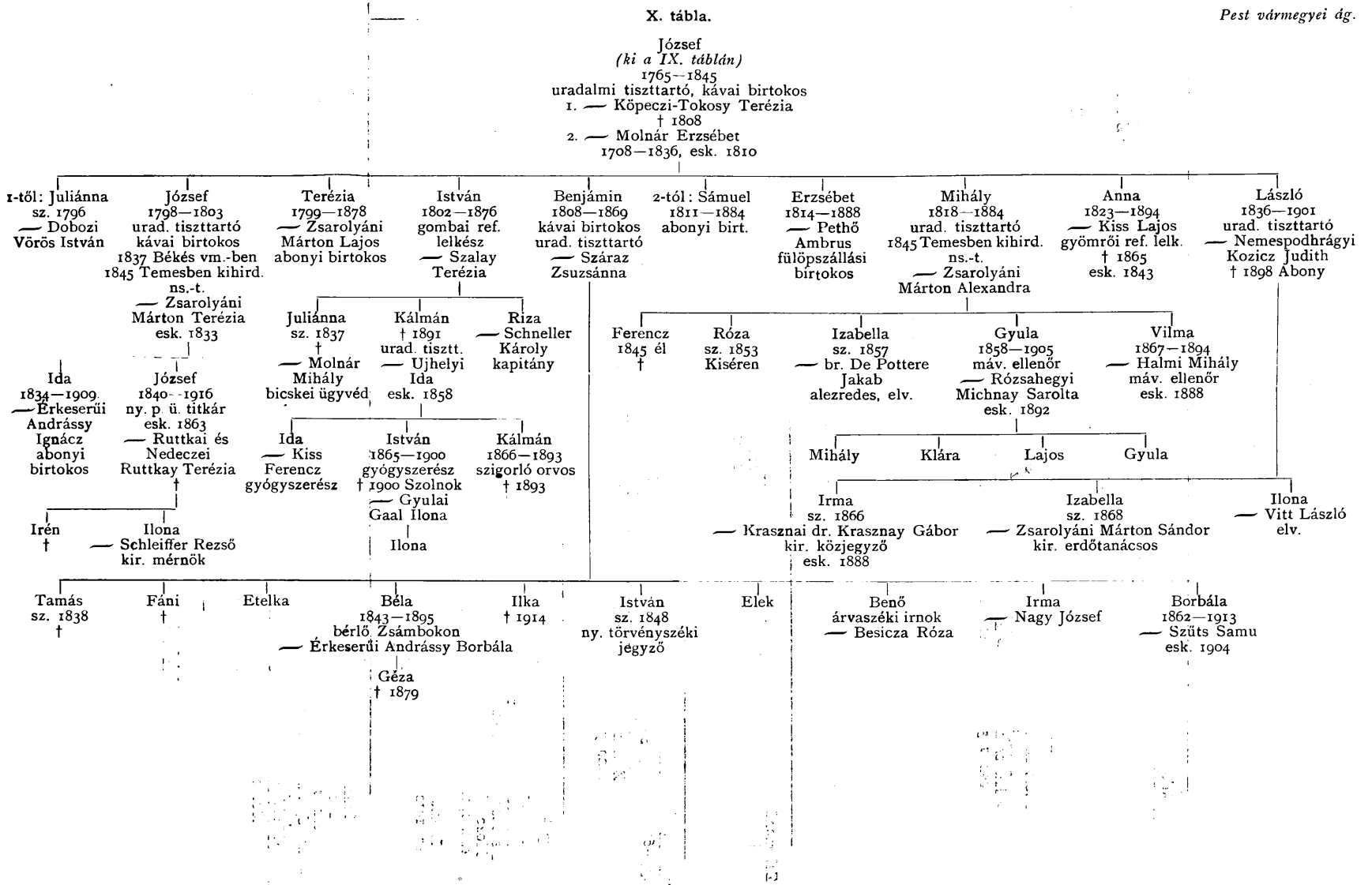
Mihály
sz. 1811
†
Lajos
1840—1915
Lajos
Juliánna
† 1883
— Borsós Károly
Czegléd
Lajos
1815—1854
pesti kir. tábl. ügyvéd
— Bogáthy Hermin
esk. 1845
Ilona
†
Béla
sz. 1849, † színész
városi hivatalnok
Czegléd
— Csercser Ida
Géza
sz. 1853
gépész
Czegléd
— Bauer Lidia
István
Lajos
Géza
Ilona
— Pinkóczy Zsigmond
Kálmán
Károly
István
Szoboszló
†
Julia
— Egry Mihály
Zsuzsa
— Ágoston István
István
Károly
tanító
Szoboszló
Lajos
földm. isk. vezetőtanitó
T.-Földvár
József
†
Eszter
— Borók Gyula
városi jegyző
József
Majsa
Julianna
†
— Tarr Demeter
János
†
Szoboszlón
— Szűcs Julianna
János
Szoboszló
Imre
Lajos
Margit

Sámuel
(ki a VIII. táblán)
1734—1816
hites ügyvéd, monori főjegyző, jószágigazg., 1806 ns. ig.
— Munkátsi Anna
esk. 1760

- Julianna 1761—1784 — Csontos N. T.-Földvár
- Sámuel sz. 1762 † 1828—30 közt 1807 Jászkun ker. 1811 Heves ns. kihird. h. ügyvéd, kiséri főjegyző Jászkun ker. assessor., birt. — Bitzó Éva
  - Ferencz sz. 1795, † 1847 kiséri és tiszasülyi birtokos urad. jószágigazgató — Lászlófalvi Eördögh Sára
    - Alexandrin 1834—1904 — Zsarolyáni Márton Mihály Kisér
    - Jozefin 1839—1910 — Mészáros József ref. lelkész
    - András 1841—1893 h. ügyvéd kiséri főjegyző — Khindl Szidónia esk. 1877
      - Dezső urad. tiszt, Jánosi pta — .....
        - András
        - László
      - Erzsébet
      - Jenő †
      - Mária
  - Mária 1798—1868 — Matolcsy László kecskeméti ref. lelkész
- Zsuzsánna 1763—1783
- József Káva *(folyt. X. táblán)*
- Mária sz. 1767 — Nagymuzsalyi Horváth József Losoncz
- Rákhel sz. 1768 — Szigethy István N.-Körös
- Sára sz. 1771 — Dienes Sámuel diósjenei ref. lelk.
- Lidia sz. 1772 — Kajos István Pócsmegyer
- Benjámin 1775—1841 Monor — Bokros Judith esk. 1801
- Mihály sz. 1777 huszárhadnagy † 1800 Marengónál
- Gábor sz. 1780 †

- István 1801—1860 ügyvéd tószegi birtokos
- Terézia 1804—1876 — Zsarolyáni Márton József kávai birtokos esk. 1832
- Zsuzsánna 1806—1824
- Sámuel 1809—1899 tószegi birtokos — 1. Enchi Széll Zsuzsánna esk. 1836 — 2. Gr. Grünne Mária
  - 1-től: Lajos sz. 1837, † ... — Kontra Mária
    - Ida — Joó Kálmán elv.
    - Sándor
  - Lajos 1800—1860 hites ügyvéd, urad. jog- és jószágig. 1825 Nógrádban ns. kihird. abonyi birt., több vm. táblabirája — Zsarolyáni Márton Terézia
    - Ferencz 1833—1898 iró (Abonyi Lajos), Pest vm. tb. főjegyző, ref. egyházm. tanácsbiró Kisfaludy- és Petőfi-társ. r. tag abonyi birtokos — Tasnády-Szűts Klára † 1911 esk. 1864
      - Lajos sz. 1876 a Nemzeti Muzeum igazg. őre, abonyi birtokos — Nagyrákói és Kelemenfalvai Rakovszky Ida esk. 1900
  - Terézia 1803—1887 — Gyöngyöshalászi Vadász János birtokos, kiséri főjegyző esk. 1828
- Sára 1813—1899 — Görzsönyi Vargha János ügyvéd esk. 1848
- József 1817—1846 urad. tiszt — Paál Paulina elv.
- Mária sz. 1820, él — Enchi Széll Sándor

- László 1807—1870 abonyi és paládicsi birtokos — Lászlófalvi Eördögh Zsuzsánna † 1863 Abony esk. 1834
- Ádám 1809—1873 h. ügyvéd és abonyi birt. — Vargha Terézia
  - Borbála Abony sz. 184...

József
(ki a IX. táblán)
1765—1845
uradalmi tiszttartó, kávai birtokos
1. — Köpeczi-Tokosy Terézia
† 1808
2. — Molnár Erzsébet
1708—1836, esk. 1810
1-től: Juliánna
sz. 1796
— Dobozi
Vörös István
József
1798—1803
urad. tiszttartó
kávai birtokos
1837 Békés vm.-ben
1845 Temesben kihird.
ns.-t.
— Zsarolyáni
Márton Terézia
esk. 1833
Terézia
1799—1878
— Zsarolyáni
Márton Lajos
abonyi birtokos
István
1802—1876
gombai ref.
lelkész
— Szalay
Terézia
Benjámin
1808—1869
kávai birtokos
urad. tiszttartó
— Száraz
Zsuzsánna
2-tól: Sámuel
1811—1884
abonyi birt.
Erzsébet
1814—1888
— Pethő
Ambrus
fülöpszállási
birtokos
Mihály
1818—1884
urad. tiszttartó
1845 Temesben kihird.
ns.-t.
— Zsarolyáni
Márton Alexandra
Anna
1823—1894
— Kiss Lajos
gyömrői ref. lelk.
† 1865
esk. 1843
László
1836—1901
urad. tiszttartó
— Nemespodhrágyi
Kozicz Judith
† 1898 Abony
Ida
1834—1909.
— Érkeserűi
Andrássy
Ignácz
abonyi
birtokos
József
1840—1916
ny. p. ü. titkár
esk. 1863
— Ruttkai és
Nedeczei
Ruttkay Terézia
†
Juliánna
sz. 1837
†
— Molnár
Mihály
bicskei ügyvéd
Kálmán
† 1891
urad. tisztt.
— Ujhelyi
Ida
esk. 1858
Riza
— Schneller
Károly
kapitány
Ferencz
1845 él
†
Róza
sz. 1853
Kiséren
Izabella
sz. 1857
— br. De Pottere
Jakab
alezredes, elv.
Gyula
1858—1905
máv. ellenőr
— Rózsahegyi
Michnay Sarolta
esk. 1892
Vilma
1867—1894
— Halmi Mihály
máv. ellenőr
esk. 1888
Irén
†
Ilona
— Schleiffer Rezső
kir. mérnök
Ida
— Kiss
Ferencz
gyógyszerész
István
1865—1900
gyógyszerész
† 1900 Szolnok
— Gyulai
Gaal Ilona
Ilona
Kálmán
1866—1893
szigorló orvos
† 1893
Mihály
Klára
Lajos
Gyula
Irma
sz. 1866
— Krasznai dr. Krasznay Gábor
kir. közjegyző
esk. 1888
Izabella
sz. 1868
— Zsarolyáni Márton Sándor
kir. erdőtanácsos
Ilona
— Vitt László
elv.
Tamás
sz. 1838
†
Fáni
†
Etelka
Béla
1843—1895
bérlő Zsámbokon
— Érkeserűi Andrássy Borbála
Géza
† 1879
Ilka
† 1914
István
sz. 1848
ny. törvényszéki
jegyző
Elek
Benő
árvaszéki irnok
— Besicza Róza
Irma
— Nagy József
Borbála
1862—1913
— Szűts Samu
esk. 1904

XI. tábla. *Tiszaföldvári ág.*

József
sz. 1737
tiszaföldvári városi jegyző
majd uradalmi tiszt
— Lajos Éva
esk. 1761 I. 27

- Mária sz. 1762 †
- József sz. 1763 †
- Lidia — Erdős János Mezőtúr
- Gergely
  - József 1797—1854 — 1. Molnár Sára — 2. Tábori Zsuzsa esk. 1848
    - 1-től: Erzsébet sz. 1835 — Hulicska János esk. 1856
    - Mária sz. 1838 — Bata János esk. 1856
    - Sára sz. 1841 — Bárándi István esk. 1862
- Anna 1773—1776
- Erzsébet sz. 1776
- Mihály sz. 1778 † 1831 — Ditső Zsuzsa
  - Julianna sz. 1811 † 1882
  - Mihály 1815
  - Zsuzsa 1814
  - Mária 1817—1819
  - Mária 1820 † 1869
- Julianna sz. 1781
- Anna sz. 1785

XII. tábla *Debreczeni ág.*

József
(ki a VIII. táblán)
1778—1859 debreczeni ref. lelkész
1825. kihird. ns.-t. Bihar vm.-ben
— Szilágyfőkeresztúri Luka Ágnes
esk. 1807

- Zsigmond †
- Károly 1815—1902. debreczeni mérnök — Pfanschmidt Karolin esk. 1851
  - Piroska 1853—69.
  - Teréz sz. 1854 — Kozányi Zoltán őrnagy
  - Róza sz. 1856 — Radó Pál áll. erdőtanácsos esk. 1884
  - Gyula sz. 1858 kereskedő Debreczen — Klein Teréz esk. 1884
    - Dezső sz. 1885 kereskedő Debreczen — Mozog Mária esk. 1910
      - László sz. 1912
    - Ernő sz. 1887 huszárfőhadnagy nemességét és előnevét a belügymin. igazolta — Brósz Lenke † 1914 esk. 1913
      - Teréz sz. 1914
    - Sándor sz. 1892 huszárfőhadnagy nemességét és előnevét a belügyminiszter igazolta
  - Dezső sz. 1860 máv. főmérnök — Klein Mária esk. 1888
    - Irén sz. 1889
  - Erzsébet sz. 1862 — Mágócsi Sándor p.-ü. titkár esk. 1891
    - László
    - Kornélia
    - Piroska
    - Erzsike
  - József 1864—1912. gyógyszerész Nyiregyházán — Szesztay Gizella esk. 1892
- Lajos 1817—1892. debreczeni ügyvéd érkeserűi és érsemlyéni birtokos — Heténvi Borbála † 1885 I. 16 Debreczenben
- László † debreczeni kereskedő

- Mária sz. 1850 esk. 1879 — dr. Újfalussy József kir. tanácsos ny. közkórházi igazgató-főorvos
- Imre sz. 1852 ügyvéd, Debreczen
  1. — Kövy Anna esk. 1895
  2. — Riedl Erzsébet esk. 1990
  3. — Vértessy Sarolta esk. 1908
     - 1-től: Adél sz. 1896
     - Vera sz. 1899
- Etelka sz. 1854 — Páter Kálmán árvaszéki ülnök esk. 1881
  - Margit sz. 1888 — Krausz Jenő m. kir. gazdasági s.-felügyelő esk. 1911
  - László (1889—90.)
  - Mariska sz. 1891
  - Boriska sz. 1892
  - Sándor sz. 1894 tüzér-önkéntes
- Lujza sz. 1858 — Hajdú Gyula ügyvéd esk. 1879
- Sándor sz. 1861 m. kir. erdőtanácsos érkeserüi birtokos — Zsarolyáni Márton Izabella esk. 1887
- Kálmán sz. 1865 debreczeni ügyvéd érsemlyéni birtokos — Brunner Malvin esk 1894
  - Ella sz. 1895
  - Adél sz. 1899
  - Malvin sz. 1908

GÖRZSÖNYI Dr. VARGHA ZOLTÁN.

AZ ARMBRUSTER-CSALÁD CZÍMERE 1518-BÓL.

VEGYES.

Az Armbruster-család címereslevelei.

(Szines czímerképpel és két szövegközti rajzzal.)

A Magyar Nemzeti Múzeum levéltára 1906-ban szerezte meg az Armbruster-család három czímereslevelét. Mindhárom a XVI. században kelt, az elsőt 1518 junius 3-án Budán adta ki II. Lajos király néhai Armbruster Mihály szebeni polgármester fiának, Jakabnak, a másik kettőt 1557 január 20-án Regensburgban és 1559 junius 20-án Augsburgban I. Ferdinand adta Armbruster Kristófnak, a magyar királyi kamara hivatalnokának.

Az első czímereslevél szerzőjével, Armbruster Jakabbal, együtt testvérei Mátyás, Lőrincz, János és Ferencz részesülnek czímeradományozásban. Armbruster Kristóffal együtt nyerik 1557-ben a nemességmegerősitést és czímerbővitést felesége, Seyberlich Magdolna és néhai testvére, György, utódai, mig az 1559-i armálisban a nevezetteken kivül még Kristóf nővére, Margit utódaira is kiterjesztetik a czímeradományozás.

Az Armbruster-család egyes tagjairól a szebeni városi számadáskönyvek szolgáltatnak néhány adatot. Minden valószinüség szerint az 1518-i czímerszerző Jakab testvére, Mátyás az, a kit a szebeni városbirói számadások 1520, 1522, 1523, 1528, 1530 és 1539-ben megemlitnek. 1522-ben mint városi kamarás, 1530-ban mint polgármester szerepel. 1520-ban egy névleg meg nem nevezett testvéréről is van szó. Fiáról, Györgyről 1538-ban tesznek említést a számadások, leányáról pedig 1530-ban, a mely évben esküvőjét tartotta. Valószinüleg a czímerszerző Jakab második testvére az 1523-ban emlitett János.

Vajjon a czímerszerző Jakabbal azonos-e azon Jakab, a kit a számadások 1534, 1535 és 1536-ban emlitenek, nem merem igenlőleg eldönteni. Az a körülmény, hogy 1536-ban Jakab esküvőjét emlitik, a melyen a brassói biró és Hoch János is részt vettek, ellene látszik mondani ennek a föltevésnek. Alighanem a családnak egy másik Jakab nevü tagjával van itt dolgunk. A későbbi időből, a XVI. század végéről és a XVII. század elejéről a brassói várostörténeti források szintén megemlitik a család néhány tagját. 1590 ben Weisz Mihály Liber annualium-ában Armbruster János szabó mint «homo peritus» szerepel. Hegyes András diariuma 1613-ban emlit egy Armbruster Jánost, a kit aztán még több izben, utoljára 1615-ben emlit. Felesége Heltner György leánya volt, keresztneve nincs megemlitve. Két gyermekükről olvasunk, az egyik 1614 junius 6-án született és apja nevét nyerte a keresztségben. Születésekor atyja Bécsben időzött, a honnan csak augusztus 23-án érkezett haza. A második gyermek 1615 deczember 19 és 20 közti éjjelen halva született, és deczember 20-án délután 2 órakor meghalt az anya is, a kit 21-én temettek el. Az idősb Benkner P. diariuma szintén megemliti a család egyik tagját, Györgyöt 1674-ben.[1]

Az 1518-iki oklevél csak czímeradományozást tartalmaz. A szöveg több helyen nemesi czímeiről, nemesekről «arma seu *nobilium* insignia», «instar aliorum *nobilium*», «alii *nobiles* nostri armis utentes» szól, azonban a nobilium, nobiles szavak rasurán állanak és kétségkivül bele vannak hamisitva az oklevél szövegébe, a hol helyettük alkalmasint más szavak álltak. A hamisitás közel egykorulag, valószinüleg az 1557. évi oklevél kiállitása előtt történhetett; az utóbbi oklevél már nemesség megerősitésről szól.

Az 1518-iki oklevél czímere beszélő czímer. A számszerij a czímerszerző családi nevére mutat. A mellékelt szines kép nem szorul részletesebb blasonálásra; az oklevélben a czímerleirás is bennfoglaltatik. Kivitel tekintetében e czímerkép teljesen német stílust mutat, valószinüleg német származásu festő munkája, a ki előtt valamely német minta, talán valamely Dürer-rajz, lebeghetett a czímer megfestésénél. Rendkivül érdekes a czímerképet az eredetiben körítő, valamint az oklevél jobb oldalát ékitő virágdiszités. A czímerképet aranynyal befuttatott galyakból alkotott félkeret veszi körül, a mely köré hónaposrózsák, szegfük és buzavirágok fonódnak, közbül hat pillangó röpköd. Az oklevél másik oldalát remekbe festett, teljesesen természethüen ábrázolt iris-ág ékesiti, alatta két-két egymásba fonódó buzavirág, árvácska és négy eperszem. A lapszéli diszitéseken meglátszik, hogy a festő a teljes természethü ábrázolásra törekedett, különösen az iris, az eperszemek és a pillangók vannak természethüen festve, mig ellenben a szegfük és árvácskák kissé stilizáltak. Ugy látszik, hogy a festőben küzdött a naturalistikus irányzat a stilizálással, helylyel-közzel merevebb vonásokkal dolgozott, eltért a természethü ábrázolástól, igy a keret, a virágok, illetve a galyak egybefonódása is bizonyos fokig stilizáltak.

Az Armbruster armálishoz hasonló lapszéli diszitést mutat fel Kanizsai Dorottya czímereslevele, a melyen az irisvirág is előfordul, ugy

[1] L. mindezekre nézve *Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt in Siebenbürgen*. I—VI. köteteit.

hogy nem lehetetlen, hogy a két czímereslevél egy és ugyanazon festőnek a kezemunkája.

Az 1518-iki oklevél szövege a következő:

Commissio propria domini regis.

Lodovicus dei gratia rex Hungarie et Bohemie etc. tibi fideli nostro circumspecto Jacobo Armbrust, filio quondam fidelis nostri prudentis et circumspecti Michaelis Armbrust magistri civium civitatis nostre Cibiniensis salutem et gratiam. Regalis sublimitas inter ceteros actus suos mirificos id semper precipuo studio operari consuevit, ut troni et nominis sui gloria veluti radii solis late per orbem diffusa, eterno nominis suï splendore coruscaret, ad quod accidit, ut diligenti sua prudentia meritorum

1557.

atque obsequiorum quorumcunque suorum subditorum pensata qualitate hos favore et benivolentia regia complectatur, alios honoris et dignitatis prestantia attollat et illustret, ceteros vero iuxta fidelia subditorum ipsorum donariis libertatibusque precipue dignos sibi conciliet, devinciat. Sane igitur tum ad humillimam suplicationem et intercessionem illustris principis domini marchionis Brandemburgensis Georgii affinis nostri charissimi, nostre per eum propterea porrectam maiestati, tum vero revocantes in animum quanta fide et fidelitate prefatus condam Michael Armbrust, magister civium memorate civitatis nostre Cibiniensis, pater scilicet tuus primum serenissimo condam domino Wladislao regi, genitori nostro charissimo felicis reminiscentie, deindeque dicte civitati Cibiniensi et toti reipublice eiusdem adhuc in humanis agenti complacere studuit et servire, attentis etiam et consideratis fidelitatibus et servitiis fidelibus, que uti didicimus pretactus condam genitor tuus dum viveret, sacre imprimis huius regni nostri Hungarie corone iuxta sue possibilitatis exigentiam constanter exhibuit et ostendit, quorum contemplatione de singularibus honorum gratiis et liberalitate nostra regia amplecti volentes, hec arma seu nobilium insignia, scutum videlicet triangulare variis divisum coloribus superne rubro, inferne nigro, cuius campus excipit candidi leonis preferocis effigiem, ore hiante, caudaque crispata, que sinistro posteriore pede innixa, dextro baliste auree incurvum arcum compressisse, ambobus itidem anterioribus pedibus diductis, altero nervum baliste, altero temonem tenaciter cepisse visitur. Supra scutum galea est argentea, aureis intermediis ornata, e cuius vertice due ale aquile prominent eodem colore quo campus scuti, hec similem formam leonis in scuto existentis gestare cernuntur. Conus galee demittit flores non ignobiles interim aureo, interim rubro albicanteque coloribus contortos et vento quasi confusos, cassidemque et scutum undique collustrantes, prout hec in capite seu principio presentium litterarum nostrarum suis apropriatis coloribus arte pictoria non indocte figurata et distinctius expressata sunt, tibi fratribusque tuis, videlicet Mathie, Laurentio, Joanni et Francisco ac heredibus et posteritatibus vestris universis animo deliberato et ex certa nostra scientia, regieque potestatis plenitudine dedimus, donavimus et contulimus, immo damus, donamus et concedimus ac presentibus elargimur, ut tu tuique fratres prescripti vestriqūe heredes et posteritates universe a modo in antea pretactis armis sive honorum insigniis, instar aliorum nobilium nostrorum armis utentium perpetuis futuris semper temporibus ubique in preliis, hastiludiis, necnon sigillis, velis, anulis, vexillis, domibus et generaliter in quarumlibet rerum et expeditionum generibus, uti, frui et gaudere ac ea deferre et gestare possis et vales, tuaque et fratrum tuorum cuncta posteritas valeat atque possit, sub eisdem gratiis, honoribus et libertatibus, quibus alii nobiles nostri armis utentes de iure et consuetudine gaudent et fruuntur ex speciali nostra annuentia et gratia. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam presentes litteras nostras secreto sigillo nostro, quo ut rex Hungarie utimur, impendenti communitas, tibi, fratribusque tuis ac heredibus et posteritatibus vestris universis duximus concedendas. Datum Bude in festo sacratissimi corporis Christi, anno eiusdem millesimo quingentesimo decimo octavo, regnorum nostrorum Hungarie et Bohemie etc. anno tertio.

Az oklevélen arany és ezüst, valamint aranynyal átfont vörös és ezüsttel átfont fekete fonálról teljesen ép viaszpecsét függ.

A másik két czímereslevélnek szerzője Armbruster Kristóf, a magyar királyi kamara hivatalnoka, a kinek életéről a két oklevél szövege is megemlékezik. Iskolázott ember volt, tanult Bécsben, majd Páduában, utóbbi helyen a rektor oldala mellett mint tanácsadó működött. Később a magyar kanczellariában Oláh Miklós alatt szolgált. Szinnyei József a Magyar

Irók-ban rövid életrajzát közli. Följegyzi róla, hogy 1557 február 23-án Várdai Tamás és Petrus Paulinus Páduából ajánlják őt Sbardelati Ágoston esztergomi nagyprépostnak, minthogy szegénysége gátolja őt tanulmányai folytatásában. Ugyancsak Szinnyei megemliti róla, hogy a Révai-fiukkal szoros barátságot tartott fenn és hogy a Révai-levéltár tőle leveleket őriz. 1546 augusztus 1-én a juristák alakuló ülésén consiliariussá választatott. 1548 márczius 20-án Augsburgban volt, onnan keltezi egyik levelét és igy alkalmasint ez év elején hagyta el Paduát.[1] Irodalmi téren is müködött, munkája: Ének a gonosz asszony embereknek erkölcsökről 1550-ben Bécsben látott napvilágot.

Az 1557. évi czímert az oklevél a következőkép irja le:

«Scutum videlicet distinctis coloribus, parte superiori rubeo, inferiori albo variegatum, in cuius campo leo iubatus, duobus posterioribus pedibus erectus stans, ore aperto, lingua exerta et cauda extenta, tensam pedibus anterioribus tenens balistam. Supra scutum galea cratenata, cui appensus est lapis adamas, diffusis ac fluctuantibus laciniis partim rubeo et albo, partim nigro et iacintino coloribus tinctis circumredimita depicta est, cui similiter supra umbonem galeæ corona, cui leo insidet tensam habens, quemadmodum in scuto, balistam. Scutum sinistra manu angelus in veste candida, in dextra manu ramum lauri tenens et ex parte altera iuvenis similiter sinistra manu scutum tenens, in dextro vero rosam rubeam. Literis siquidem ornatus, non modo in spem magnam natus es, sed et morum integritate tum fidei fortitudine magnum virtutis specimen de te ardidisti, candidus color synceros decet et macula carentes, rubeus autem fortitudinem, niger constantiam, iacintinus vero eos ornat, qui sua sorte sunt contenti, fortunæque taedia æquo animo ferre et virtute superare sciunt. Adamos autem invincibilem animum, veramque innatam nature nobilitatem, angelus vero ramum lauri tenens ostendit omnem humanam diligentiam infoelicem esse omnesque conatus esse frustraneos, nisi divinitus gubernentur et clementia divina adiuventur, qua sola fit, ut futura etiam præscire possimus et secundis nos accomodare, adversa vero imminentia præcavere, præscia enim futuri laurus esse solet, iuvenis rosam in manu tenens mitissimos et iucundissimos mores suavitatemque sermonis et affabilitatem designet, quibus rebus, nisi in iuventute aliquis se asvescat, matu-

[1] Veress Endre: Matricula et acta Hungarorum in universitatibus Italiæ studentium. Vol. I. Padova a 34. és 36. lapon. Szinnyei Magyar irók I. kötet. Az itt emitett Sbardaleti-féle adat Veressnél 35. lapon.

rior aetas rudior et durior etiam esse solet, leo et balista fortitudinem et dimicationem patris tui cum hostibus superius enarratam declarant, leo festivus esse fertur cum suis sociis, doloque carens, vigilis, iustus et in ulciscendo modum tenens.»

Az 1559-iki oklevél a czímert a következőképen irja le:

1559.

«Scutum videlicet quadripartitum, distinctis coloribus albo et rubeo variegatum, in parte superiori a parte dextra leo iubatus, duobus posterioribus pedibus erectus stans, coronam in capite habens, ore aperto, lingua exerta et cauda extenta, tensam pedibus anterioribus tenens balistam, a sinistra collis viridis, ex qua laurus eminet, similiter in parte inferiori a dextra rosa rubea, a sinisitra leo cum balista similis priori. Super scutum galea cratenata, cui appensus est lapis adamas, diffusis ac fluctuantibus laciniis, partim rubeo et albo partim coeruleo et violaceo coloribus tinctis, circumredimita depicta est, cui similiter supra umbonem galeæ corona, cui leo coronatus insidet, tensam habens, quemadmodum in scuto, balistam. Scutum sinistra manu angelus, in veste candida, in dextra manu ramum lauri tenens et ex parte altera iuvenis similiter sinistra manu scutum tenens, in dextra vero rubeam rosam scarlatinam. Literis

siquidem» stb. kevés változattal megfelel az 1557. oklevél fentebb közölt szövegének.

Az itt közölt rajzok a czímerek további magyarázatát feleslegessé teszik. Az 1559-iki armális czímerképe a leirástól azonban annyiban eltér, hogy a pajzstartó jobboldali angyal ruházata nem fehér, hanem vörös-zöld-arany szinben irizáló, hosszu szárnyai zöld-arany-vörös-ibolya szinüek, hosszu, leeresztett szőke hajában vörös rózsakoszoruval. A baloldali pajzstartó ifju jobbkezével tartja a pajzsot, baljában pedig a rózsagalyat. Ruházata vörös, aranynyal brokatirozva, alsókarján ibolyaszinü ruházattal, felsőkarján a hasitékokból kibuggyanó szövet szintén ibolyaszinü, épugy mint a nyakot ékitő négyszög letü diszités és a fodros öv. Csizmája arany (sárga).

A három czímer érdekesen mutatja a változást, a melyen keresztülment. A pajzsbeli alak az 1518-iban fehér, a másik kettőben arany, az 1559-iben koronát visel a fején. Az 1518-iki fekete pajzslába az 1557-ikiben elmarad, ez már vörössel és fehérrel jobbharánt osztott, az 1559-iki pedig négyelt és bővül a babérnövénynyel és rózsával. Az 1557- és 1559-iki oklevél kü'ső kivitel tekintetében is eltérnek egymástól, az előbbi latin betükkel van irva, az utóbbi gót betükkel, és szövege első sorának betüi diszesebb kivitelüek, czifrázatokkal vannak kisérve. Az 1557-iki czímerkép egy halvány-kékes-zöld szinü architektonikus épitménybe van belehelyezve, melynek két márványoszlopa rózsaszinü, arany talapzattal és oszlopfővel. Mindkét oklevélen érczfonálról függ I. Ferdinand kettős pecsétje.

A két oklevélben az adományozott személyiségéről részletesebben történik megemlékezés. A két szöveg csekély változással azonos lévén, csak az 1557-it közöljük. Hangzik pedig a következőképen:

«... pater tuus superioribus annis, dum suscepta per nos legitime regni Hungariæ corona res eiusdem regni nostri, diversis diversorum factionibus turbari, variisque dissensionibus fluctuare cepissent, nobis et sacro nostro diademati, fideliter ac intrepido pectore non sine magno sudore, capitisque sui periculo serviverit et Transsylvanos in fide nobis iampridem dedita subinde vacillantes ac in adversas partes et factiones transire tentantes, in firma et constanti erga nos fidelitate conservarit, tumultusque et seditiones intestinos plerumque sedavit, publicæque pacis et tranquillitatis ac fidelium nostrorum in regno ipso nostro Transsylvaniæ, quæ veteribus Dacia fuit, turbatores extirparit, Cibiniumque urbem, hostilibus obsessam armis et rebellibus nostris in quintum iam annum viriliter et strenue repugnantem virtute et industria sua viriliter et egregie propugnarit, neque immerito a concivibus suis nomen et gloriam patris patriæ promeruisse dicatur, eiusque prudens quo præcipue polluisse fertur consilium Transsylvanorum non minima pars gravibus et arduis in rebus plerumque exquisivisse et secuta esse perhibeatur, ita ut cum universa Transsylvania non immerito coluerit nobis ob insignem erga nos fidem et constantiam, in diversis fortunæ casibus probatam, penes quam et vincula et duros quoslibet labores sufferre non dubitavit, non nisi charus dum vixit esse potuit, quo tandem senectute a continuis morbis confecto et sublato tu quoque maiorum tuorum vestigiis innitens, non modo in patria, verumetiam civitate nostra Vienna, optimis literarum studiis excultus et honeste educatus, postea multo excultior, Patavio totius Italiæ gymnasio celeberrimo rediisti, ubi studiosa honestorum literarum cohors, sponte sua te elegisse ducemque constituisse fertur, cui communia rerum et negotiorum ipsius collegii pondera incumberent, teque rectori illius universitatis ita adiunctum esse, ut te omnium consiliorum participem haberet. Et mox inde in aulam nostram te contulisti et quidem eo tempore, quo non modo Germania sed et regnum nostrum Boemiæ iniqua contra nos arma sumpserant, ubi quidem ita fidelia tua servitia nos in diversa regna secutus, per aliquot annos declarasti operamque tuam et diligentiam in cancellaria nostra Hungarica sub fidele nostro nobis syncere dilecto reverendissimo in Christi patre, domino Nicolao Olaho, archiepiscopo ecclesiæ Strigoniensis, primate Hungariæ, legato nato, summo et secretario cancellario, consiliario nostro, cuius patrocinio utebaris, exhibuisti, ut eius favore et promotione, nobis apprime commendatus fueris, tandem memor paternæ fidelitatis, eam spem in nostram erga te clementiam posuisti, ut relictis dulci patria et bonis tuis paternis, sub alas nostras potius confugere malueris, quam adversæ factioni amore soli ipsius tui natalis patrimoniique contra nos adhærere. Temporum postea successu in cameram nostram Hungaricam per nos translatus, in ea subducendis rationibus tuam diligentiam sic declarasti, ut mox ad maiora altioraque viam tibi præpararis. Functus enim multis vicibus, diversis in locis, plerumque etiam ob metum Thurcarum periculosis officio commissariatus ubique prudentiam, diligentiam et in conficiendis negotiis nostris solertiam tuam ita ostendisti, ut te officio quæstorio in dicta camera nostra præficeremus, dignumque te omnibus modis iudicaremus, quem ex gratia et munificentia nostra regia, in perpetuum tuæ fidelitatis argumentum eo munere ornaremus.»

Az 1559-i oklevél szövege végén a «more aliorum regni nostri tam Hungariæ nobilium» formulához még a következő szavak vannak hozzáfüggesztve: «quam more etiam nobilium sacri Romani imperii et aliorum regnorum nostrorum provinciarumque de nobili prosapia, a quatuor avis paternis et maternis geniti...» E szavak az 1557-i oklevélben hiányoznak. Egyébiránt a kifejezés, a négy apai, négy anyai nemesi ősre való hivatkozás a magyar armálisokban egészen szokatlan. Előfordul ugyan, de aránylag ritkán és ekkor rendesen — tapasztalatom szerint —

vagy oly oklevélben, a melylyel idegen, birodalmi nemes nyer magyar nemességet vagy olyanokban, a melyekkel német városokban lakozó német polgárok nyernek nemesitést.

Á. A.

Egy 1256. évi esztergomi oklevélpár.

A hazai oklevelek sorában gyakran találkozunk ugyanazon adományról, egyidőben kelt, de *különböző tartalmu* «oklevélpárokkal». A tihanyi 1055. évi, veszprémvölgyi 1109. évi és borsmonostori 1224. évi oklevélpárok eléggé ismeretesek a szakirodalomban. Az ujabb kutatások kideritették, hogy ezek az oklevelek voltaképen nem is «oklevélpárok». A XIII—XIV. században — *az irásbeliség* térhóditásával — kialakult birói praxis, a melv csak az okleveles bizonyitéknak tulajdonitott feltétlen döntő erőt, szükségképen hozta létre a legtöbb esetben jóhiszemü oklevélhamisitások gyakorlatát. Birtokosok, a kik évtizedeken át élvezett birtokaikban és jogaikban megtámadtatva — oklevelek hijján, vagy nem eléggé világosan szövegezett oklevelek birtokában — a XIII. században kialakult birói bizonyitási eljárás mellett igen könnyen pervesztesekké lehettek, hamisitáshoz folyamodtak tényleg élvezett jogaik és birtokaik védelme végett. A hamisitásnak kedvelt formája volt, a mikor valódi, de szükszavu, a kérdésben forgó jogról, birtokról egyáltalában nem, vagy csak homályosan s a korviszonyoknak meg nem felelő módon megemlékező oklevelet véve mintául, azt lemásolták, kibővitve a vitás kérdés kétségtelen eldöntésére alkalmas betoldásokkal. Az igy megszerkesztett oklevelet többnyire az eredeti oklevél pecsétjével látták el, de az eredetit sem semmisitették meg. Elhelyezték a levéltárban vagy leveles ládában, a honnét nem egyszer — a jóhiszemü és mit sem sejtő utódok idején — ismét előkerült és a hamisitvány társaságában a hatóságok és hiteles helyek által azzal együtt valódi oklevélnek ismertetett el. A XVIII—XIX. században azután az oklevélpublicatiókba a valódi és hamis oklevél, mint egyidőben kibocsátott «oklevélpár» vétettek fel, a melyeknek szövegeltéréseit a szakirodalom mindenféleképen megmagyarázni igyekezett.[1]

Az esztergomi érseki levéltárban van egy ilyen — 1256 deczember 16-áról keltezett — oklevélpár. A két oklevél szövege — egymásmellé állitva — itt következik:

[1] V. ö. e hamisitásokról *Turul* 1910. 100—101. és 1911. 123—134. és 167—174. l.

A)

Nos B. dei gracia rex Hungarie et dux Stirie tenore presencium omnibus volumus fieri manifestum, quod magister Benedictus canonicus Zagrabiensis et archidiaconus de Gercha in camera *de Pucruch* non resedit ut homo episcopi Zagrabiensis, sed tanquam homo bani Stephani, per ipsum banum, ad hoc specialiter deputatus. Ne vero exeo [1] (sic!), quod dictus magister Benedictus in dicta camera permansit, Strigoniensi ecclesie et venerabili patri B. archiepiscopo eiusdem preiudicium aliquod generetur, vel Zagrabiensis episcopus in dicta camera ius aliquod in posterum sibi valeat vendicare; eidem venerabili patri B. archiepiscopo Strigoniensi presentes dedimus litteras, dupplicis sigilli nostri munimine roboratas. Datum per manus dilecti et fidelis nostri magistri Smaragdi, Albensis *ecclesie* prepositi, aule nostre vicecancellarii. Anno Domini MoCCoLo sexto. XVIIo Kalendas Januarii. Regni autem nostri anno vicesimo secundo.

A hártya alján levő bevágásban piros selyem pecséttartó szalag (a pecsét hiányzik).

Eredetije az esztergomi herczegprimási levéltárban: Fasc. IIv No 113. B. (Közli: *Knauz*, Mon. Strig. I. 438 l.: [1] «ex eo» — és *Fejér*, Cod. D. IV/2. 371 l. számos hibával.)

B)

Nos B. dei gracia rex Hungarie et dux Stirie tenore presencium omnibus fieri volumus manifestum, quod magister Benedictus canonicus Zagrabiensis et archidiaconus de Gercha in camera *de ultra Drawa* non resedit ut homo episcopi Zagrabiensis,[1] *quamvis idem episcopus una cum bano Stephano vice nostra procuraverit cameram ultra Drawam*, sed tanquam [2] homo bani Stephani, per ipsum banum adhoc [3] specialiter deputatus, *quod et idem episcopus coram nobis presencialiter recognovit.* Ne vero ex eo, quod dictus magister Benedictus in dicta camera permansit, Strigoniensi ecclesie et venerabili patri B. archiepiscopo eiusdem, *ad quem et eius ecclesiam supradicte camere decimacio, sicut et aliarum, in quacumque provincia camera constituatur vel moneta cudatur, pertinet et pertinuit et quam decimacionem ipsius archiepiscopi et ecclesie Strigoniensis homo in camera prefata de ultra Drawa residens, plene et pacifice ipsorum nomine percepit semper et percipit*, preiudicium aliquod generetur, vel Zagrabiensis episcopus *aut quivis alius* in dicta camera *ultra Drawam* ius aliquod in posterum sibi valeat vendicare; eidem venerabili patri B. archiepiscopo Strigoniensi, *ac eius ecclesie* presentes dedimus litteras dupplicis sigilli nostri munimine roboratas. Datum per manus dilecti et fidelis nostri magistri Smaragdi, prepositi Albensis, aule nostre vicecancellarii. Anno Domini MoCCoLoVI. XoVIIo. Kalendas Januarii. Regni autem nostri anno vicesimo secundo.

Hártyaszalagon függő, rongált pecsét, (a szalag kettészakadva.)

Eredetije az esztergomi herczegprimási levéltárban: Fasc. 11. No 112. B. (Közli *Knauz*, Monumenta Strigon. I. 439. l.: [1] «Zagrabiensi;» [2] «tamquam;» [3] «ad hoc.» és *Fejér*, Cod. D. IV/2. 370. l. számos hibával.)[1]

Az 1256-ik évi oklevél rövidebb *(A)* példánya a magyar pénzverésnek a XIII. században bekövetkezett decentrálázciójával van kapcsolatban.

Az egyház hazánkban is, mint általában a keresztény államokban, *tizedet* élvezett mindennemü világi jövedelem után. A tizedfizetés kötelezettségét a királyok magukra nézve is elismerték. Már Kálmán törvénye elrendeli, hogy a vámok és vásárok jövedelmének tizedét a püspökök kapják meg.[2]

A III. Béla király korából származó jövedelmi kimutatás az első forrásunk, a melyből kitünik, hogy *a pénzverésből származó jövedelem tizede az esztergomi érseket illette meg.*[3] E jogot az esztergomi érsek, a királyok és pápák által többször elismerve,[4] zavartalanul élvezte a XIII. század folyamán. 1211-ben a kalocsai érsekkel kötött egyezményben ez is elismerte, hogy ha egyháza területén valamikor pénzt vernének, annak tizede is az esztergomi érseket illetné meg.[5]

Az esztergomi érsek tizedjogát — a mig a pénzverés csak Esztergomban történt — senki sem vonta kétségbe. Más helyzet állt elő a XIII. század harmadik évtizedében, a mikor a királyi pénzverés decentrálázciója megkezdődött. A csanádi püspök — a pápa közbenjárását kérve — maga számára szerette volna az egyházmegyéje területén működő uj pénzverde jövedelmének tizedét megszerezni. A pápa közvetitette is kérését, de a mikor meggyőződött a kérés rosszhiszemüségéről s arról, hogy a pénzverési tizedjog az egész ország területén az esztergomi érseket illeti meg, sietett az érseket ebben a jogában megerősiteni.[1] A csanádi püspök kérése bizonyitja, hogy a püspökök egyikébenmásikában megvolt a törekvés az érsek jogának megcsorbitására. Ez a törekvés, illetőleg ily törekvés ujabb felmerülésének lehetősége tette szükségessé, hogy az esztergomi érsek 1256-ban a fenti *A)* oklevél kiállitását kérje IV. Bélától.

Szlavónia és Horvátország bánja, Gútkelednembeli István, 1255 táján alapitotta a közel egy századon át a jó hirü «báni denárok» veréséről nevezetes szlavóniai pénzverőkamarát. A pénzverőkamara székhelye István bán idején *Pekrecz* (Pucruch, Pecrech), *a mai Pozsega vármegyei Pakrácz*[2] volt. Pakrácz abban az időben Körösmegyéhez tartozott s hozzá nem messze volt a Gútkeledek körösmegyei (Garich várhoz tartozó) birtoka, Berstyanovc.[3] István bán nevéhez füződik Körös város alapitása is.[4]

A kamara felügyeletével a bán 1256-ban Benedek mester zágrábi kanonokot bizta meg. Nehogy ebből a megbizásból a zágrábi püspökök valaha valami igényt támaszthassanak az érsek sérelmére, a király külön oklevélben *biztositotta az esztergomi érseket, hogy a zágrábi kanonok nak «bán embereként» a pakráci kamarában való tartózkodása reá nézve semmi sérelemmel se járjon.*

Később — István bán utódai alatt — a kamara székhelye *Zágrábba* helyeztetett át. Okleveleink *1260-tól*[5] a szlavóniai kamarában vert pénzeket *zágrábi denár* néven emlitik, a mely elnevezés az 1272-ben először használt *báni denár*[6] által később háttérbe szorittatott. A pakráci kamara ezzel megszünt és helyét a *zágrábi kamara*[7] foglalta el, a melyet *1272-ben «drávántuli kamarának»* (camera ultra Drawam) nevezenek.[8]

Ebben az időben Lóránd bán, a ki a király adományából a szlavóniai (drávántuli) kamara pénzverési jövedelmét, a lucrum cameræ fejében szedett «hét denáros collectát» élvezte, meg-

[1] A két eredeti oklevelet *Dedek Crescens* prælatus-kanonok és *Dr. Madarász István* hgprimási levéltáros urak szivességéből használhattam, amit ezúton köszönök meg.

[2] «De tributis autem et vectigalibus, sicut comitibus terciam partem dare decrevimus, ita decimam quoque episcopis censemus.» Kálmán, I. 25. t.-cz. *(Závodszky* kiadásában: 186. l.)

[3] «Strigoniensis habet de curia regis, de moneta *sex mille* marcas», a királyi jövedelmek közt pedig: «Rex Ungarie de redditu monete sue habet *sexaginta mille* marcas per annum». *Békefi Remig* kritikai szövege a *III. Béla kir. emlékezete* Budapest, 1900. cz. diszmü 139—140. lapján.

[4] *1198: Knauz* Mon. Strig, I. 156., *1221:* Wenzel, I. 178., *1256: Knauz*, Mon. Strig. I. 437., *1262:* U. ott. I. 474. l. stb.

[5] *Knauz.* Mon. I. 198. l.

[1] *1221: Wenzel.* I. 178. l.

[2] Pakrácz régebbi Pekrecz nevére vonatkozólag v. ö. *Csánki Dezső*, Körösmegye a XV. században. Budapest, 1893. 36—42., 59., 77., 104. l.

[3] *Csánki* id. m. 28. és *Karácsonyi:* Magyar Nemzetségek. II. 66—67. l.

[4] *Fejér*, Cod. D. IV/2. 164. l.

[5] *1260: Smičiklas*, Cod. D. V. 183. l. *1261:* U. ott. V. 193. l.

[6] *1272: Tkalčić*, Mon. Civ. I. 46; *1273:* Blagay okl. 23. *Smičiklas*, Cod. D. VI. 30. l.

[7] 1270: «camera Zagrabiensis.» Wenzel. VIII. 327. l. 1294: *Truhelka*, Die slavonische Banaldenare. (Wissensch. Mitth. aus Bosnien. VI. Wien, 1899.) 460. l.

[8] *Knauz.* Mon. Strig. I. 595—6. l.

tagadta az esztergomi érseknek ebből járó tized fizetését azzal, hogy az érseknek a drávántuli lucrum tizedéhez semminő joga sincsen. A király — bár a közönséges jogfelfogás amúgy is az esztergomi érseknek ad igazat abban, hogy neki, a kié az egész országban a kamara tizede, következésképen a lucrum cameræ tizedéhez is, a mi majdnem ugyanazt jelenti, «joga van» — a nagyobb bizonyság okáért elrendeli, hogy az érsek a drávántuli tizedhez való jogát oklevelekkel bizonyitsa. Az érsek pápai és királyi oklevelekkel bebizonyitotta, hogy a drávántuli kamara tizedéhez joga van s ezért a király elrendeli, hogy a bán a tizedet a király által neki adott pénzverési collectából rendesen fizesse.[1] E királyi itélet következtében még ugyanabban az évben, 1272 márczius 29-én, Lóránd bán is elismerte az érsek tizedjogát, csak az azévi fizetés elengedését *kérte* az érsektől.[2]

A szlavón bán és az esztergomi érsek pöre egyszeriben világot vet az 1256. évi bővebb szövegezésü *B)* oklevél keletkezésének körülményeire.

A két oklevél összehasonlitásából kitünik, hogy a *B)* oklevél egy szónak (ecclesie) véletlenül történt kihagyását nem tekintve, *szórólszóra* magában foglalja a rövidebb *A)* oklevél szövegét, csak a kamarát emliti «*de Pucruch*» helyett «*de ultra Drawa*» néven, a hogy 1272-ben nevezik a szlavóniai kamarát. A mi a szövegtöbbletet illeti, annak lényegét négy pontba foglalhatjuk össze. A *B)* oklevél kiemelve hangsulyozza, hogy:

1. *az összes* — az ország bármely vidékén felállitandó — pénzverő kamarákban az érseket illeti a tized;

2. a bán «*a király helyett*» gyakorolja a pénzverést, a miből eo ipso következik, hogy az ő kamarája sem mentes a tizedfizetés alól;

3. az érseknek felügyeleti, ellenőrzési joga van a drávántuli kamarában is, a mit ott tartózkodó megbizottja utján gyakorol;

4. a zágrábi püspök «*vagy bárki más*» (aut quivis alicuius) ne merjen az esztergomi érsek rovására valami jogot követelni a drávántuli kamarában.

E szövegbővitésből világosan kitünik, hogy mig az 1256-i rövidebb *A)* oklevél a zágrábi püspök esetleges követelései ellen, addig a *hosszabb B) oklevél tendentiája határozottan a bán (a zágrábi püspök mellett emlitett «bárki más») ellen irányul.* Nem is kell sok találékonyság, hogy a *B)* oklevelet a bán és érsek 1272. évi perével hozzuk kapcsolatba. 1256-ban semmi szükség sem volt annak a bán ellen irányuló szigoru soraira. Az eredeti oklevél keletkezését egyszerüen a zágrábi kanonok «ad hoc» kiküldetése indokolta meg. Viszont 1272-ben nagy szüksége volt az érseknek ez oklevélre, hiszen egyik legfontosabb jogának további élvezetét tették függővé kellő hitelü és határozottan rendelkező oklevelek bemutatásától. A két oklevél eltérő tendentiája mellett egészen bizonyos, hogy azok egy napon nem készülhettek. Mert ha még feltennők is, a minek feltevésére semmi jogunk sincs, sőt a minek a források ellentmondanak, hogy a Dráván tul, Szlavóniában *1256-ban* két báni pénzverő kamara — a pakráci és a drávántuli — működött volna és hogy — a mi éppenséggel lehetetlen — egyidőben mindkét helyen ugyanaz a báni megbizott, Benedek mester végezte volna az ellenőrzés, vagy mint az oklevél mondja, «az ott tartózkodás» («resedit») teendőjét, akkor is lehetetlen feltennünk, hogy ugyanaz a királyi kanczellária, ugyanazon a napon, ugyanannak az érseknek kértére két, ennyire eltérő tartalmu és czélu oklevelet állitott volna ki a két kamarára vonatkozólag.

A szövegek összehasonlitása alapján kimondhatjuk, hogy *a hosszabb oklevél a rövidebb eredeti alapján 1272-ben vagy az előző évben készült hamisitvány.* A hamisitás körülményei mentik, sőt igazolják az érsek eljárását, hogy kétségtelen és mégis kétségbevont joga igazolására hamisitáshoz folyamodott.

Az oklevelek *külső* vizsgálata meglepően igazolta a szövegösszehasonlitás utján nyert eredményt. A két oklevél irása — bár a *B)* példány kisebb betükkel van irva — első pillantásra egyazon kéz irásának látszik. Gondosabb vizsgálat után azonban észrevehető, hogy az irás nem azonos. A hosszabb oklevél irója a legnagyobb gonddal és ügyességgel igyekezett a rövidebb oklevél irását utánozni, de néhány szóban határozottan ráismerhetünk az idegen kézre. Az oklevél első szavának *s* betüje, a 2. sorban a «Benedictus» eltérő, majd a 4. sorban ugyanennek a másik oklevelével megegyező röviditése, a 3. sorban a «Stephanus» *h*-ja és az 5. sor «aliquod»-jának röviditése, valamint a betük nagysága és a vonások finomsága a hosszabb oklevél irójának *egyéni* irásmodorát tükrözik vissza. E feltünő eltérések mellett az irás egyébkénti egyezése arra mutat, hogy a hamisitó nagyon gondosan utánozta, szinte *utánarajzolta* az előtte álló eredeti oklevél irását. Semmiesetre sem tehető fel, hogy a két oklevelet egy napon ugyanaz a kanczellária állitotta volna ki.

A *B)* oklevélen függő pecsét, mint *Szentpétery Imre* megállapitotta, nem IV. Béla, hanem

[1] *Knauz*, Mon. Strig. I. 595. l.
[2] *Knauz*, Mon. Strig. I. 596. l.

II. András hiteles eredeti kettős pecsétje.[1] E megállapitás kétségtelenül bizonyitja, hogy az csak Béla halála után kerülhetett egy II. András-kori oklevélről a hamis *B)* példányra.

Az 1256-i «oklevélpár» egyike *(B)* épolyan hamisitvány, mint a veszprémvölgyi, tihanyi és borsmonostori oklevelek bővebb szövegezésü példányai.[2] Mig azonban ezek hamisitásában némi rosszhiszemüséget is észlelhetünk, addig *az esztergomi egyház 1256. évi oklevele a meglévő jogok védelmére készült jóhiszemü középkori oklevélhamisitásoknak klasszikus példája.*

Dr. Hóman Bálint.

A Laki Kaczor-család.

(1526-ig.)

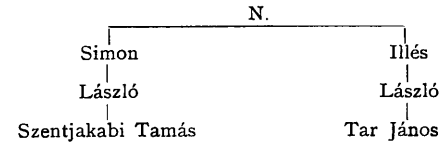
A Kaczor-család a XV. századtól kezdve sokat szerepel Vas-, Zala-, Veszprém-, Sopron- és Győrvármegyében; a mikor azonban a XIV. század közepén először feltünik, Alsó-Szlavóniában találkozunk vele. Hogy törzsökös dunántúli volt-e s csak idővel szakadt el délre s került később vissza, nem állapithatjuk meg.

A család legrégibb őseinek, szlavóniai birtokainak és szereplésüknek emlékét azok az oklevelek tartották meg számunkra, a melyeket Mátyás király 1468-ban irt át s erősitett meg Kaczor János és fiai kérésére. E legrégibb oklevelek azonban nem Kaczorokról, hanem *Szentjakabiak*ról szólnak. De hogy valóban ezek voltak a Kaczorok ősei, azt az bizonyitja, hogy Kaczor János és fiai 1468-ban mint *eleik (progenitores)* birtokát nyerték uj adományul[3] a körösmegyei Szentpétert, a melyről az átirt s megerősitett oklevelek szóltak, s a családfán is megtalálható az összekötő kapocs.

Lássuk e legrégibb okleveleket.

1351 október 10-én István, szlavon-horvátdalmát herczeg, Szentjakabi Simon fia László fia Tamásnak sok hü szolgálataiért, valamint unokatestvérének, Illés fia László fia Jánosnak, a Demeter fia Miklós magvaszakadása folytán rá háramlott Rastik, Eszék, Kopeel, Laaz, Polina, Tarnócz, Kucsán orbászvármegyei birtokokat adományozta.[1] Miután azonban folyton panaszkodtak, hogy nem birhatják azokat nyugodtan, annyira Szlavónia szélén feküsznek,[2] 1353-ban visszavette tőlük, s a körösmegyei Dráva-menti Szentpétert[3] adta nekik értük cserébe, a melybe a zágrábi káptalan a herczeg parancsára beiktatta őket és megjárta határait.

Ez oklevelek alapján megszerkeszthető leszármazás tehát a következő:

Az 1468-ban szereplő Jánosnak atyját s nagyatyját is megnevezi a királyi adománylevél: *Tamás* fia Miklós fia János; e Tamás pedig kétségtelenül azonos az 1351—3-ban megismert Szentjakabi Tamással s bizonyára azért is említette meg János ez őseit, hogy az adományostól való leszármazást igazolja.

Tamás kedves embere volt István herczegnek, gyermekkora óta szolgálta,[6] az udvarában ott volt mellette,[7] s a herczeg méltányolta is érdemeit s hüségét; mint láttuk, birtokokkal jutalmazta meg s magasabb tisztségekkel is: 1351-ben oklityi várnagy, 1353-ban pedig Medve vár várnagya s Gerzencze kerület ispánja.

A Szentjakabiakról 1353 után jó ideig nem hallunk semmit; 1374-ben találkozunk csak Somogyvármegye nádori közgyülésén egy *Kaczor* Tamással, a ki ott prókátoroskodott s a kiskoru Meretei Tamást képviselte. Ez kétségtelenül azonos Szentjakabi Tamással, a kire időközben a nem éppen hizelgő *Kaczor* név ragadt rá[8] s e ragadvány-név lett azután csakhamar családnevükké.[9] E néven találkozunk 1378-ban ismét Tamással Veszprémvármegyében.[10]

---

[1] Szives szóbeli közlése. V. ö. e számban levő dolgozatát *II. Endre pecsétjéről*

[2] V. ö. *Erdélyi László*, A tihanyi apátság kritikus oklevelei. Budapest, 1903., *Hóman Bálint*, A veszprémvölgyi 1109. évi oklevél hitelessége (Turul, 1911.) és *Szentpétery Incze*. A borsmonostori apátság árpádkori oklevelei. Budapest, 1916. 26—34. és 113. l.

[3] . . . «quondam Thome . . . ac Johanni . . . *progenitoribus scilicet* prefatorum Johannis . . . perpetuo dedisse.» (*Thallóczy-Horváth*: Alsó-Szlavóniai okmánytár. 183. l.) — Ez Oklevéltár adataira *Daróczy* Zoltán t. barátom figyelmeztetett, kinek szivességéért e helyen is köszönetet mondok.

[1] *Thallóczy-Horváth*: i. m. 38—40. l.

[2] . . . «in confinio . . . Sclavonie adeo existerent, ut ipsis eedem ad pacificum usum et commode prosperum minime haberentur.» (Id. h. 42. l.)

[3] *Csánki D.*: Körösmegye a XV. században. 129. l.

[4] *Thallóczy-Horváth*: i. m. 41—43., 47-51. l.

[5] Az 1351-iki oklevél csak János-nak mondja, az 1353-ikiben már «*dictus Thar.*»

[6] . . . servitia sua ab evo nostre puerilis etatis pedibus nostris volutans» . . . mondja 1351-iki adománylevelében.

[7] 1353-ban «aule nostre iuvenis»-nek mondja.

[8] «Quo percepto Thoma *dicto* Kachchor denegante» . . . (N. Múz. levt. Törzsanyag. 1374 jul. 20.)

[9] E név alakjai: *Kachchor* (1374. N. Múz. levt.) 14 . . Festetich-cs. levt. Zalad. 158. c.), *Kochor* (1407. Kisfaludy-cs. levt. N. Múz.), *Kathchor* (1526 ápr. 9. N. Múz. levt.), *Kaiczor* (1503. Gazdaságtört. Szemle. 1905. 19. l.) és *Kaczor* (1449. Hazai Okmt. IV. k. 353. l.).

[10] *Sörös P.*: A bakonybéli ap. tört. I. k. 405. l.

Hogy észak felé törekedtek a veszélyeztetett, nyugtalan déli részekről, azt már láttuk. 1354 augusztusában meghalt István herczeg, Tamást nem füzte már oda oly erős szál, s átköltözött a Dráván innenre. 1374-ben és 1378-ban már Somogy- illetve Veszprémvármegyében találkozunk vele. 1407-ben fia, Miklós, már Vasvármegyében birtokos; Zsigmondtól a koronára szállt Kozmagencs, Gyulagencs és Boncsógencs birtokokat kapta. S bár a beiktatásnak Gencsi Márton, Egyed és László ellenmondtak, sikerült az ügy tárgyalása előtt a feleknek megegyezniök ugy, hogy Kaczor Miklós 23 hold szántó kivételével átengedte nekik a fenti birtokokat.[1] Miklósnak ez alkalommal emlitett gyermekei: János, László, Mihály és András. Miklós 1419 előtt halt meg, mert a Kozmagencsiek ekkor már Miklós özvegye s fia, János, egy jobbágyának hatalmaskodása ellen emelnek panaszt.[2]

1407-ben Gencsinek irják Miklóst, 1419-ben fiait pedig Egyházasgencsinek, tehát Vasvármegye északkeleti sarkában voltak birtokosok, mert ott feküdt Egyházasgencs, ma Magyargencs. 1430-ban ismét Kozma-, Gyula- és Benczegencs fölött egyezkednek a Gencsiekkel,[3] mint 1407-ben. 1426-ban a vasvári káptalan előtt Gencsi Márton és társai eltiltják Gencsi Pétert és Egyedet gencsi részeik elidegenitésétől, Egyházasgencsi Kaczor Miklós fiait, Mátét, Jánost és Andrást pedig azoknak megszerzésétől.[4]

Nem sokáig maradtak azonban itt, mert már a következő évben, 1431 áprilisában, Gencsi Kaczor Miklós fia János és fiai, valamint testvérei Gencs vasvármegyei birtokukat elcserélték Kanizsai László és Imre *Lak* nevü zalavármegyei birtokával,[5] s pár hét mulva a vasvári káptalan előtt is irásba foglaltatták e cserét.[6] Az első cserelevél kiemeli, hogy hűséges szolgálataiért kapta K. János cserébe Lakot, s ez valószinüvé teszi, hogy a Kanizsaiak familiarisa volt.

A Kaczorok előneve 1431-ig *Gencsi* illetve *Egyházasgencsi* volt; Lak megszerzése után természetesen erről nevezték őket, de egyideig még hozzátették előbbi előnevüket is. Minthogy Zalában több Lak is volt, később az övéké a *Kaczorlaka* nevet nyerte, s a XVI. század elejétől kezdve mind gyakrabban olvassuk a Kaczorlaki előnevet is.[7]

Kaczor Miklósnak, Tamás fiának öt gyermeke volt: *János*, *László*, *Mihály*, *András* és *Dávid*. Az 1426-iki oklevél ugyan Dávid helyett Mátét emlit, de ez a vasvári káptalan jegyzőjének elirása lehetett, mert Mátéval másutt nem találkozunk s 1430-ban és 31-ben is Dávid szerepel.

*László*ról és *Mihály*ról csak 1407-ben olvasunk, 1431 után pedig *András*sal sem találkozunk, ezek tehát fiatalon haltak el.

Dávid 1445—48-ban Szentgyörgyvár várnagyi tisztségét viselte s igy bizonyára a Marczaliaknak volt familiarisa, a kik ekkor e várat birták.[1] Felesége Szentjakabi *Chernel* Imre nővére, Magdolna volt, a ki 1457-ben már mint özvegy említtetik;[2] Dáviddal 1449-ben és 1450-ben találkozunk utoljára, mikor mint választott biró szerepelt Somogyvárt a Tuzi-Létai-Szécsényi osztályos egyezségben,[3] s igy az 50-es évek elején halhatott meg.

A családfát tehát csak *János* vitte tovább, a kinek feleségétől, *Alsóoroszloni Kis* István leányától, *Orsolyá*tól[4], négy fia és két leánya született: 1430-ban emlittetik István és Péter, 1431-ben István, György és Benedek, mind gyermeksorban levők, 1436-ban pedig négy fia mellett már két leányáról is olvasunk: Krisztináról és Katalinról.

János 1444-ben megyei tisztséget viselt, esküdt vagy szolgabiró volt.[5] Utoljára 1470-ben találkozunk vele, a mikor fiaival a Himfiek birtokain hatalmaskodott.[6] 1469-ben ő és fia György hamis oklevelek használata miatt fej- és jószágvesztéssel sujtattak.[7]

Fiai közül, ugy látszik, *István* volt a legidősebb. Feleségül Isabori *Laczkfi* István leányát, *Orsolyát*, birta,[8] a kitől két leánya született: *Márta*, Nádasdi *Darabos* Gergely felesége[9] és *Borbála*, a ki 1475-ben még leány volt, később *Barbók* György felesége lett s 1524-ben mint özvegy emlittetik.[10]

István nem természetes halállal halt meg, Hermáni János ölte meg 1469 előtt, s testvérei,

[1] Kisfaludy-cs. levt. N. Múz.
[2] Kisfaludy-cs. levt. N. Múz.
[3] Kisfaludy-cs. levt. N. Múz.
[4] Kisfaludy-cs. levt. N. Múz.
[5] N. Múzeum levt. Törzsanyag. 1431. ápr. 10.
[6] Magy. orsz. levt. Dl. 12382.
[7] 1426: «*de Eghazasgench*» (Kisfaludy-cs. levt. N. Muz.). 1430: «*de Gench*» (U. o.); 1431 ápr. 10.: «*de Gench*» (N. Múz. levt. Törzsanyag.); 1431; «*de Laak aliter de Gench*» (Magy. orsz. levt. Dl. 12382.); 1448: «*de Lak alias Gench*» (Zalavári ap. orsz. levt. 467.); 1466 jul. 23.: «*alias de ipsa Gench, nunc vero de dicta Lak.*» (N. Múz. levt. Törzsanyag.); «*de Kaczorlak*» (1509., 1511. Zalavári ap. orsz. levt. 784., 660. sz.; 1513. Magy. orsz. levt. Dl. 32206.).
[1] Zalai Oklt. II. k. 528. l.; Festetich-cs. levt. Zalad. 127.; Zalavári ap. orsz. levt. 467.
[2] 1457. febr. 11. N. Múz. levt. Törzsanyag.
[3] Hazai Okmt. IV. k. 353. l.; 1450 jul. 23. N. Múz. levt. Törzsanyag.
[4] Zalai Oklt. II. k. 488. l.
[5] Festetich-cs. levt. Zalad. 158. c.
[6] Hg. Batthyány-cs. levt. Körmend. Himfy. 542.; N. Núzeum levt. Törzsanyag. 1470 szept. 27.
[7] Zalavári ap. orsz. levt. 3177.
[8] Zalavári ap. orsz. levt. 3193.; Magy. orsz. levt. Dl. 36701.
[9] 1475: Zalavári ap. orsz. levt. 3135., 1469: u. o. 3177.
[10] N. Múzeum levt. Törzsanyag. 1524 máj. 24.

György és Péter, vérdij fejében 200, költségeik fedezésére pedig 100 arany forintot kaptak. Mindebből azonban semmit sem adtak István leányainak, sőt veréssel kényszeritették őket hiteles helyek elé fassiókra atyjuk meggyilkolásáról. Ezek a testvérei különben sem jártak el rokoni módon unokahugaikkal. Atyjuk halála után magukhoz vették ugyan őket, hogy majd tiszteségesen gondoskodnak róluk, de a tulajdonképeni czéljuk az volt, hogy ők élvezhessék birtokaikat. De evvel sem elégedtek meg, hanem még 500 arany forint értékü ékszert s ugyanannyit érő egyéb holmit vittek el szüleik házából.[1]

György, János második fia, 1444-ben mint a kir. kúria jegyzője szerepel az országbiró megbizásából egy beiktatásnál.[2] Elég fiatal lehetett még ekkor, de más Györgyről nem tudunk a családból, s igy fel kell tételeznünk, hogy János fiával azonos. Később találkozunk többször egy Györgygyel, a ki 1473-ban Zalában esküdt volt,[3] 1495-ben pedig alispán,[4] s a kiről Füssy a zalavári apátság történetében azt irta, hogy K. Albertnek és Sárkány Erzsébetnek fia volt.[5] Az az oklevél azonban, a melyre hivatkozik nem emliti ezt, s igy Füssy, bár kitünően ismerte Zalavármegye családjait, itt tévedett. Egy Alberttel találkozunk ugyan 1524-ben, de ez, mint látni fogjuk, György unokája volt. Nem lehetetlen azonban, hogy a kuriai jegyző s a későbbi alispán egy és ugyanazon személy legyen, ha ugyanis 22—24 éves korában viselte e tisztséget, 75 éves korában lehetett alispán s élhetett 80 évet, mert 1500-ban még hallunk róla,[6] 1504-ben azonban már mint néhai emlittetik.[7]

Felesége — mint 1453-ban olvassuk — Szenterzsébeti *Terjék* Erzsébet volt.[8] Fivérei Terjék András, György és Lörincz, zalai és vasi birtokaikból 48 telket adtak át neki, mikor férjhez ment; esküvője táján azonban elvették tőle s felosztották maguk közt. András megbánta később e tettét s 1453-ban a zalai konvent előtt a neki jutott 16 telket visszaadta nővérének, hogy a maga részéről jóvá tegye e testvérietlen eljárást.[9]

Györgynek két fia született: *László*[10] és *Miklós*.[11]

László nak egy fia maradt: *Albert*.[1]

Miklós felesége a vasvármegyei *Marácz*i Katalin volt.[2] A föntebb emlitett 1453-iki oklevelet, mely anyjának, Terjék Erzsébetnek birtokairól szólt, 1519-ben abban a pörben mutatta be, a melyet ő, valamint *Zsuzsanna*, Kányaföldi Kerecsényi Györgyné és *Borbála*, Gudócz Istvánné folytattak az emlitett Terjék András és Lőrincz — Erzsébet fivérei — ellen.[3]

Miklós 1503-ban 6 lóval szolgálta a Kanizsaiakat, tehát familiarisuk volt, mint már nagyapja is.[4] 1514-ben négy gyermekéről olvasunk, két fiuról és két leányról; ezek: *Imre*, *László*, *Kata* és *Orsolya*.[5]

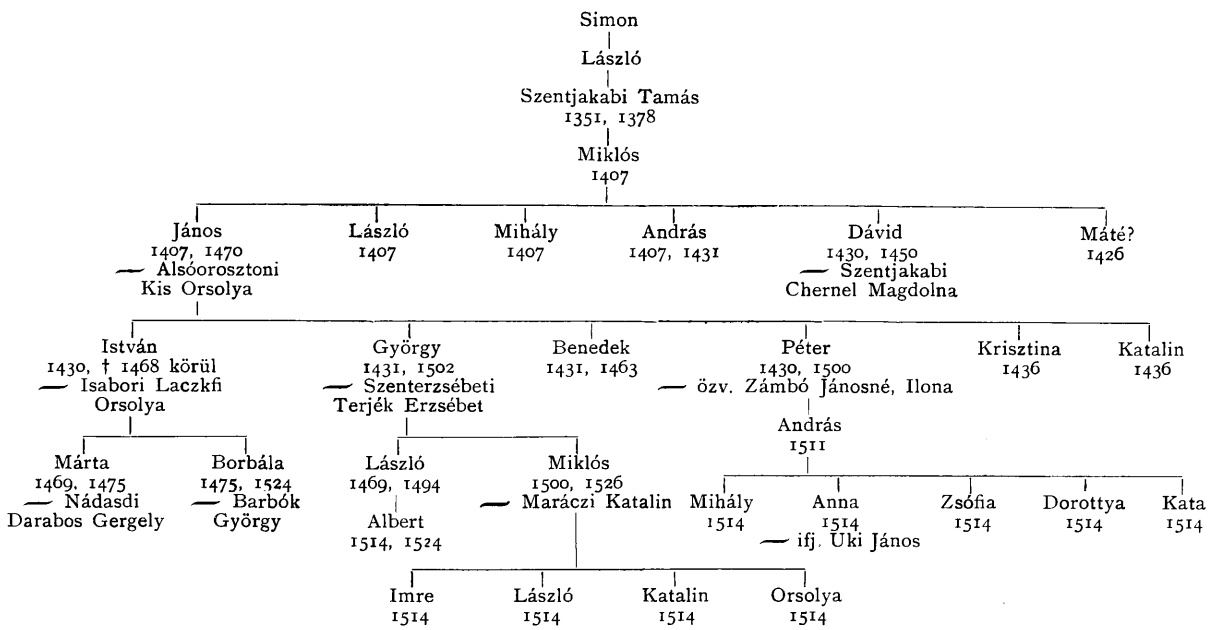
János harmadik fia, *Benedek*, papi pályára lépett s 1459—1463-ig esztergomi kanonok, 1463-ban gömöri főesperes volt.[6]

A negyedik fiuval *Péter*rel 1500-ban találkozunk utóljára, a mikor a Bánfiak a zágrábi káptalannak zalai birtokaik után járó tized fizetésére vonatkozólag rendelkeztek több zalai birtokossal, köztük Péterrel együtt, a kik pecsétjüket is ráfüggesztették levelükre.[7] 1487-ben, minthogy nem fizette meg azt a 100 forintot, a melyben Kanizsai László, mint felperes, ellenében elmarasztaltatott, a vármegye két embere kimegy Szerdahelyszigetet és Szelesziget nevü birtokaira és ott e 100 forint erejéig ezek egyes részeibe beiktatják Kanizsait.[8] 1487-ben a zalai apát Péter orosztoni embereinek hatalmaskodása miatt emel panaszt.[9]

Felesége, *Ilona*, előbb Mezőlaki *Zámbó* Jánosné volt,[10] a kitől *András* nevü fia született.[11] 1505-ben a rákosi gyülésen Kerecsényi Györgygyel és Csányi Balázzsal együtt ő képviselte Zalavár-

[1] Zalavári ap. orsz. levt. 3135.
[2] Vidos-cs. levt. N. Múzeum.
[3] Batthyány-cs. levt. Körmend. Unyom. 110.
[4] Festetich-cs. levt. Zalad. 211a.
[5] A zalavári-ap. tört. 120. l.
[6] Rajky-cs. levt. N. Múz.
[7] Zalavári ap. orsz. levt. 1475. sz.
[8] N. Múz. levt. Törzsanyag, 1519. nov. 10-iki átiratban.
[9] U. o.
[10] 1469 nov. 8.: N. Múz. levt. Törzsanyag; 1484: Magy. orsz. levt. Dl. 18976; 1494: Zalavári ap. orsz. levt. 2544.
[11] 1500, 1502: Rajky-cs. levt. N. Múz.; 1504: Zalavári ap. orsz. levt. 1475.; 1509: u. o. 784.; 1510 nov. 7.: N. Múz. levt. Törzsanyag; 1511: Budai kápt. protokolluma III. k. 70. l., a pozsonyi kápt. levéltárában; 1513: Magy. orsz. levt. Dl. 32206; 1516: Mednyánszky Dénes letéte. N. Múz. 1519: l. alább.
[1] 1514: Zalavári ap. házi levt. loc. 2. f. 1. n. 5.; 1521. u. o. orsz. levt. 80.
[2] *Füssy* T.: A zalavári ap. tört. 109. l.
[3] 1519 nov. 10. N. Múz. levt. Törzsanyag.
[4] «*Nicolaus Kaiczor* de domo sua ad servitia domini gratiosissimi profectus est in f. b. Fabiani et Seb. mart., qui efectus est equis sex, datique sunt eidem per Joh. literatum in Sarwar fl. XII., in Chorgo dati sunt fl. XII., in vig. Ascensionis Budę fl. VII. (*Dr. Iványi Béla*: A Kanizsaiak fizetési lajstroma 1503—4-ből. Gazdaságtört. Szemle. 19. l.)
[5] Zalavári ap. házi levt. loc. 2. f. 1. n. 5.
[6] *Kollányi F.*: Esztergomi kanonokok, 1100—1900. 102. l. — 1447: Tallián-cs. levt. N. Múz.; 1448: Zalavári ap. orsz. levt. 467.; 1458: Festetich-cs. levt. Zalad. 158. d.
[7] Zágrábi kápt. levt. Zágráb, Orsz. Levt. Acta cap. ant. 17/21.
[8] Magy. orsz. levt. Dl. 19275.
[9] Magy. orsz. levt. Dl. 19235.
[10] 1492 decz. 22.: N. Múz. levt. Törzsanyag.
[11] 1511: Zalavári ap. orsz. levt. 660; 1521: U. o. 1151, 1521. (aláirásával) Rajky-cs. levt. N. Múz.

megyét.[1] *András*nak gyermekei 1514-ben: *Mihály*, *Anna*, *Zsófia*, *Kata* és *Dorottya*.[2] Anna, mint 1526-ban olvassuk, ifj. *Uki* Andrásnak lett a felesége.[1] —

A család legrégibb birtokairól már szóltunk: 1351-ben hét birtokot kapott Orbászvármegyében, de 1353-ban a körösvármegyei *Szentpéter*rel cserélte el ezeket s erre 1468-ban kapott uj adományt Mátyás királytól.

A Dunántúl Vasvármegyében találkozunk velük először, a hol *Egyházasgencs*en voltak birtokosok 1407-ben. Gencset azonban 1431-ben a Kanizsaiakkal cserélték el a zalavármegyei *Lak* birtokért, s ezután elsősorban zalai birtokosok lesznek.

György felesége révén a Terjék-birtokok egy része került hozzájuk, 48 telek Zalában és Vasban,[3] István felesége, Isabori Laczkfi Orsolya révén pedig a Laczkfi-birtokok közül részek *Isabor*, *Horváti*, *Buberek*, *Pacsa*, *Sziget* és *Megygyes* zalavármegyei birtokokban.[4]

1448-ban János és Dávid Babocsai Benedek részét veszik meg *Berzenczén*;[5] 1470-ben innen is idézik meg őket a Himfiek ellen.[6] 1478-ban Debrentei Tamás panaszkodik, hogy a Kaczorok itt létesitett halastava elveszi a vizet az ő szerdahelyi malmától.[7] Zalai birtokaik közt szerepelnek továbbá: *Szerdahelysziget*, *Szelesziget*, *Mánta*,[2] *Kissziget*,[3] *Misefalva*,[4] *Dusnok*, *Szentmiklós*, *Homokkomár*, *Peleskefő*, *Felsőoroszton*,[5] *Szentmárton*[6] és *Ujnép*,[7] továbbá szőllő *Edericsen*.[8]

Számos helyen voltak itt továbbá zálogosbirtokaik is. Igy az Egervváriaktól *Tüttös* helységben,[9] az Ostfiaktól *Szigeten*,[10] a Hahótiaktól *Remete*, *Németfalu*, *Alsó-*, *Felső-Pusztasejter* és *Fövényesfölde* helységekben,[11] a Rajkiaktól *Dániel-* és *Egyházaskaramcson*,[12] a Darabosoktól *Szeleszigeten*,[13] a Himfiektől *Szerdahely*, *Gutorfölde*, *Hahót*, *Dezics* és *Kisfalud* helységekben.[14] Az

[1] Cs. és k. házi udv. és áll. lt. Bécs.
[2] Zalavári ap. házi levt. l. 2. f. 1. n. 5.
[3] 1453. N. Múz. levt. Törzsanyag; 1519 nov. 10-i átiratban.
[4] Magy. orsz. levt. Dl. 36701., Zalavári ap. orsz. levt. 3135.
[5] Zalavári ap. orsz. levt. 467.
[6] 1470 szept. 27. N. Múz. levt. Törzsanyag.
[7] Hg. Batthyány-cs. levt. Körmend. Himfy. 587.
[1] 1526 ápr. 9.: N. Múz. levt. Törzsanyag.
[2] Magy. orsz. levt. Dl. 19275.
[3] Zalavári ap. orsz. levt. 464.
[4] U. o. 1151.
[5] U. o. 80.; Peleskefőt a Zalavári apátságtól szerezték meg. (1514: U. o. házi levt. loc. 2. f. 1. n. 5.)
[6] Hg. Batthyány-cs. levt. Körmend. Himfy. 566. B.
[7] Zalai Oklt. II. k. 597. l.
[8] Zalavári ap. orsz. levt. 660.
[9] 1476, 1494: Magy. orsz. levt. Dl. 17850., 20160. — *Csánki* szerint (i. m. II. k. 820. l.) talán tévedésből számitották 1476-ban Zalához e vasvármegyei helységet. Azonban 1494-ben is Zalában találkozunk vele s az Egervváriak zalai birtokai közt szerepel. (*Csánki*: i. m. III. k. 144. l.)
[10] 1450: Mednyánszky Dénes letéte. N. Múz., 1478: Zalavári ap. orsz. levt. 2535.
[11] 1465: Kisfaludy-cs. levt. N. Múz.
[12] 1477, 1479: Hg. Festetich-cs. levt. Zalad. 193., 195.
[13] 1494: Zalavári ap. orsz. levt. 2544.
[14] 1486: N. Múz. levt., 1504: Zalavári ap. orsz. levt. 1475.

1460-as évektől kezdve sok pörlekedés folyt ez utóbbi részekért a Himfiek, másrészről pedig a Kaczorok és Darabosok között.

Az 1513-iki zalavármegyei adólajstromban, mely nem teljes, csak *Kaczorlak*on találkozunk velük, a hol öt jobbágytelküket emlitik.[1] Az 1531-iki dikális jegyzékben, mely részletes: *Kaczorlak*on Mihály, László és Albert, *Peleskeőn* Mihály és László, *Szigeten* és *Gelseallyán* Mihály, *Mántán* Miklós és László, *Szigeten* László, Miklós, Mihály és Albert, végül *Berzenczén* Mihály, László és Albert szerepelnek.[2]

Veszprémvármegyében az 1448-iki adólajstrom szerint *Zsemlér* részeit birta,[3] 1458-ban pedig Mérgesi Mátyástól *iszkázi* részeit vásárolta meg György.[4]

Ugyancsak tőle szerezte meg Győrvármegyében *Pók*, *Tét*, *Utal*, *Homoród*, *Réti* és *Kos* helységekben birt részeit s zálogos birtokokat is szerzett ezekben, továbbá a Szerdahelyiektől is:[5] *Csécsenyt* egy szigettel, *Markota*, *Tud* és *Tényő* pusztákat.[6]

Sopronvármegyében 1469-ben a csornai konvent a nádor meghagyására *Geresd*et felosztja Unyomi László, Kaczor György és Vági Miklós között.[7] Zálogos birtokokat Mérgesi Mátyástól szereztek *Ond*, *Agyagos* és *Dániel-Czenk* helységekben,[8] továbbá a Tardiaktól *Sarod*, *Széplak*, *Farád*, *Csorna*, *Sárkány*, *Nempti* és *Beled* helységekben.[9]

Vasvármegyében, eltekintve a Terjék-birtokoktól, csak zálogos birtokaik voltak, igy Tardi Bálint 1455-ben *Semjén*, *Hőgyész* és *Asszonyfalván* vetett nekik részeket zálogba, a melyeket ő bizonyára az Ostfiaktól birt zálogban.[10]

Esztergom vármegyében ugyancsak Mézgei Mátyástól vette meg 1458-ban *nyéki* és *bucsai* részeit.[11]

*

A család *czímere* Siebmacher szerint két keresztbe tett horgony, köztük fönt és kétoldalt egy-egy csillag. Forrásul Rajcsányi gyüjteményére hivatkozik, a melyben meg is található e czimerrajz[12] az 1500-as évjelzéssel. Az az 1500-ban kelt oklevél pedig, a melyről ez vétetett, kétségtelenül a zágrábi káptalan házi levéltárának az a darabja, a melyen 16 pecsét függ, köztük Kaczor Györgyé vagy Péteré is.[1] De hogy ezek közül melyik a Kaczor-pecsét, biztosan nem állapitható meg. Kettő van ugyanis olyan, a melyiken két keresztbe helyezett horgonyforma látható, az egyik G K betükkel s ezen csillagok nincsenek, a másik pedig M ? betükkel és három csillaggal. Minthogy Kerecsényi György is az oklevél-kiállitók közt szerepel s az ő czimerük volt keresztbe tett két horog, felül négylevelü rózsától, alól hétágu csillagtól kisérve,[2] inkább az ő czimerének tarthatjuk azt, a melyet Rajcsányi a Kaczorokénak gondolt.

1494-ből Kaczor Györgynek egy pecsétes levele maradt fönn, ez azonban nem czímeres, hanem gemmás pecséttel van ellátva;[3] 1521-ből pedig Kaczor András pecsétjét ismerjük,[4] de, sajnos, csak a K. A. betüket olvashatjuk el rajta, a czimerképet nem lehet megállapitani s igy mig más emlékünk elő nem kerül, nem dönthetjük el ezt a kérdést.

Dr. Holub József.

[1] Magy. orsz. levt. Dl. 32206.
[2] Magyar orsz. levt. Dikális összeirások LII. k.
[3] *Csánki D.*: Magyarorsz. tört. földrajza a Hunyadiak kor. III. k. 276. l.
[4] 1458 jul. 6.: N. Múz. levt. Törzsanyag.
[5] U. o.
[6] *Csánki*: i. m. i. h. 577. l.
[7] Sopronm. Oklt. II. k. 455. l. 1458 jul. 6.: N. Múz. levt. Törzsanyag.
[8] *Csánki D.*: i. m. i. h. 659. l.
[9] 1455: Kisfaludy-cs. levt. N. Múz.
[10] Kisfaludy-cs. levt. N. Múz.
[11] N. Múzeum levt. Törzsanyag. (jul. 6.)
[12] N. Múzeum kézirattára. Fol. Lat. 3645. LIV. kötet, 28. c. ábra.

A nemes Beccaria-család történetéhez.

Olasz földön már a XVI. században egy hires Aristoteles és Szent Tamás commentator származott a Beccaria-családból, a mely az ujabb időkben a büntetőjog és nemzetgazdaságtan, illetve az elméleti és kisérleti természettan terén is kimagasló tagokkal dicsekedhetett.

A XVII. század elején hazánkban is van Beccaria-család, melyet Becharia, Bekaria néven is emlegetnek. Mikor a család előttünk ismerős lesz, ugy látszik, a legvagyonosabb tagja, *Virgil*, Győrött lakik. Később nála van két fitestvére, *Károly* és *Lőrincz* s egy, minden látszat szerint, pártában maradt nőtestvére, *Regina*; az ötödik testvére, *Doris*, Polisticiai Gáspár pozsonyi «fondaco», élelmezési biztos felesége volt.[5]

Beccaria Virgil, kiről egyet-mást el akarnánk mondani, kereskedő volt. Hogy tulajdonképen mivel is kereskedett, nem tudjuk; valószinü, hogy minden üzletet megbecsült, a miből tisztes keresetre tehetett szert, mivel gránátért és posztóért csak ugy tartoztak neki, mint tégláért és gabonáért, s mikor vagyona növekedett, a Dunán forgó malmából csak ugy pénzelt, mint szőllejéből, győri házainak árendájából, zálogos földjeiből és rétjeiből.[6]

[1] Zágráb, Acta cap. ant. 17/21.
[2] *Csoma I.*: Magyar nemzetségi czímerek 83. l.
[3] Magy. orsz. levt. Dl. 20160.
[4] Rajky-cs. levt. N. Múzeum.
[5] Történ. Tár. 1899. 534. l.
[6] V. ö. u. o. 338., 511., 518., 533—535. l.

A XVII. század elején még legényember volt s mint ilyen került Győrré. Itt azután feleségül vette *Pesti* Imre deáknak és feleségének, *Kapra* Agáta asszonynak leányát. Ez a házasság nem sokáig tartott és, a mennyire látjuk, gyermektelen maradt. Virgilius uram, a mint később közönségesen nevezték, hamarosan uj asszonyt vitt a házhoz, az első feleségének családjával rokon *Torkos* Ilonát, a kit ő, elég különös, Rozina néven emleget s a ki Torkos András leánya volt.

A Torkosokkal való összeházasodás nemcsak vagyonilag vált hasznára, mivel a Torkosok jómódu család voltak s Ilona régebbi örökségből már egy győri piaczi (a mai Széchényi-tér) ház tulajdonosa volt,[1] hanem azért is, mivel Győr több tekintélyesebb polgári és néhány nemesi familiájával rokonságba jutott.

Feleségének atyja 1617-re átengedte neki egy házát s igy Beccaria a többszörös háztulajdonosok sorába lépett; mert közben vétel utján is gyarapitotta fekvőségeit. A győri 1617-i telekkönyv szerint az övé volt egy részben a piaczra, részben a Szent Móricz-utczára néző ház, melyet Torkostól örökölt, e mellett egy másik nagy ház, melyet Andrásics Mátyástól vett s a Görbeközben is volt neki háza, melyet katonai kvártélynak szerzett.[2]

Vagyonosodása közben nemességet szerzett[3] s 1622-ben mint országos nemes vette zálogba feleségével, Torkos Ilona asszonynyal és gyermekeivel, Mihálylyal, Virgillel, Judittal, Pázmány Ferencz győri gyalogos fővajda társaságában 1000 magyar forintért a győrmegyei Ság pusztát, melyet Bedegei Nyári Miklós a Nyáriak más jószágai visszaszerzése végett volt kénytelen idegen kézbe ereszteni.[4]

E szerint tehát Beccaria családi viszonyai erre az időre igy alakultak:

Beccaria Virgil — Károly — Regina — Lőrincz — Boris
1. — Kapra N.
2. — Torkos Ilona — Polisticiai Gáspár

Mihály, Virgil, Judit

Hogy mindjárt emlitsük ezen gyermekek sorsát: *Mihály* jezsuita lett,[5] *Virgil*, a ki 1630—1632 közt iskolásfiu volt s egész a retorikáig haladt,[1] hamarosan meghalhatott s ugyanezen sorsra jutott *Judit* is, mivel később semmi megemlékezés sincs róluk. 1622 után még két leánya született, *Anna Mária* és *Rozina*,[2] kit ő maga Rézlinek nevezgetett.[3]

Hogy Beccaria vagyonosodott, abban szorgalmán kivül a szerencse is segitette. 1623-ban sikerült egy meglehetősen rozoga házát 2500 magyar forintért Himmelreich György pannonhalmi kormányzónak vagy, mint nevezni szokták s maga is irta magát, főapátnak eladnia. Himmelreich azt igérte, hogy a ház árából 2000 forintot három év alatt lefizet, a maradék törlesztéséig pedig átengedi Beccariának három pusztáját, Tarisznyavárt, Szentivánt és Szentlőrinczet. A megvett ház azonban oly rossz volt, hogy Himmelreich hiába javitgattatta, nem tudott benne meglakni. Ezért azután utóbb nem törődött vele, az árát sem fizette s igy a puszták megmaradtak Beccariánál, a ki 12 éven át évi 250 forint hasznot látott belőlök.[4]

Vagyonosodásával nőtt a tekintélye s ennek eredményeként Győr birói székébe jutott. Egy peres ügyben, melybe a zálogos Ság miatt keveredett, 1626-ban nemcsak egregiusnak, hanem Győr város birójának is czimzik.[5] Most biró korában a feleségével kapott házát s a magáét összeépitette s igy keletkezett az a csinos, a maga idejében palotaszerü épület, a melyet közönségesen csak Virgilius-ház néven emlegettek s a mely utóbb a pannonhalmi főapátok residentiája, majd a győri kisebb papnevelő helyisége lett.[6]

1635-ben letelt az a 12 év, a mely alatt Himmelreich a Beccariától vett ház árának a törlesztését igérte. Mivel nem használhatta, tudtára adta Beccariának, hogy visszaadja neki. Virgilius uramnak azonban annyit mégis sikerült elérnie, hogy Himmelreich a három pusztát még egy évig nála hagyta.[7]

Mire a visszaadásra került volna a sor, Beccaria már nem volt életben. Ugy látszik, hirtelenében elbetegesedett s 1636 márczius 14-én mint «az Győr városnak mostan főbirája» betegesen ágyában feküdvén, elméjében mindazonáltal helyen levén, tollba mondotta utolsó akaratát.[8]

[1] Történ. Tár, 1899. 325. l.

[2] *Villányi Szaniszló:* Győr vár és város helyrajza, erődítése, házteleki és lakossági viszonyai a XVI. és XVII. században, 141., 165., 172. l.

[3] A győri káptalan levéltárában levő nemesi levelét emliti *Karagyena Mihály:* Magyarország hiteles helyeinek levéltáraiban őrzött herczegi, grófi, bárói és nemesi okleveleknek jegyzéke, mely a Turul 1887-i évf. mellékleteként jelent meg.

[4] Pannonhalmi hiteleshelyi levéltár, 216. sz.

[5] Ezt több forrásból, köztük Beccariának végrendeletéből ismerjük, hol pénzét emlitve annak felét hagyja Beccaria Mihálynak, a jezsuiták szerzetén valónak.

[1] *Acsay Ferencz:* A győri kath. főgimn. története, 104—105. l.

[2] Pannonhalmi rendi levéltár: act. archiabbat. fasc. 17. nr. 13.

[3] Történ. Tár, 1899. 534. l.

[4] A pannonhalmi Szent-Benedek-Rend története, V. 365. s köv. l.

[5] Pannonhalmi rendi levéltár: capsa 62. litt. R.

[6] Villányi, id. m. 146. l.

[7] A pannonhalmi Szent-Benedek-Rend története, V. 366. l.

[8] Kiadtam a Történ. Tár 1899-i évfolyamában, 533—535. l.

Beccaria rövidesen elhunyt végrendeletének megtétele után, mert 1636 márczius 20-án Himmelreich György pannonhalmi kormányzó már a miatt jelent meg a győri káptalan előtt, hogy, a mennyiben a legközelebbi napokban meghalt Beccaria Virgil végrendeletében olyasmi van, mely azon három pusztára, melyről az előző évben lemondott, sérelmes volna, tiltakozzék ellene s az örökösöket a haszonvételtől eltiltsa.[1]

A leányok még nem voltak férjnél Beccaria halálakor s igy a jezsuita Mihálynak kellett a hagyatéki ügyekkel vesződnie. Rendezte a Himmelreichnek eladott ház miatt még fönnforgó nehézséget, majd áruba bocsátotta a Virgíliusházat Niedermann Sebestyénnek[2] s talán az utolsó Beccaria-ház is gazdát cserélt. A leányok férjhez mentek vagy távoztak s az 1703-i győri telekkönyvben a Beccariak már nincsenek a háztulajdonosok sorában.

Srs.

A Czanger-család czímereslevele.

Eredetileg a dömölki apátság őrizetére bizták a Czanger-család remek kiállitásu czímeres levelét, majd 1751 május 21-én a pannonhalmi hiteleshelyi levéltárba került, hol 224. szám alatt található meg. A már kissé megkopott vörös bársonykötésü, könyvformáju, arany és kék fonadékkal összefüzött oklevél első lapján Szent Simon ügyes kézre valló képe van, ezt követi a czimer rajza, majd 13 lapon az oklevél szövege. A szöveg elején, a 3. oldalon a király neve és czímeinek kezdete aprólékos gonddal, izlésesen rajzolt virágdisz közt van; a 4. oldalon a czímek folytatása arany alapon feketével van irva, az 5. oldal jórészt aranybetüs, a 6. oldal első harmada kék alapon aranynyal, majd külön alapozás nélkül pirossal, kékkel van irva; a folytatólagos szöveg fekete, melyet a nevek aranyos beirása tesz változatossá. Az összefüző fonadékon II. Ferdinánd teljesen ép pecsétje függ.

A Czanger-család osztrák származásu. Czanger József kezdetben az udvarnál nyert alkalmazást s itt szerzett érdemeiért II. Miksa birodalmi nemességgel tüntette ki. Később Pozsonyba költözött s itt a sókamara vezetője lett.

Pozsonyi tartózkodása alatt született egyetlen fia, Simon. Ez alig serdült ifjuvá, a katonai pályán kezdett szolgálni és mint az uralkodóház harczosa a felső-, alsómagyarországi, erdélyi, havasalföldi csatatereken 37 éven át küzdött a török ellen s a belső háborukban. A sok küzdelemben többször megsebesült s a homlokán levő sebhelyek bizonyságai voltak, hogy bátran vett részt a harczokban. Belefáradva a katonáskodásba, Győrött katonai élelmezési felügyelő lett s itt állandóan megtelepedett.

Mire Győrré került már nős embernek kellett lennie. Felesége családi nevét nem ismerjük, csak a keresztneve, Anna Mária maradt emlékezetül. A házasságból egy fiu, János György és két leány, Mária Erzsébet és Katalin született.

Hűséges szolgálatai jutalmául már megkapta a kisebb hivatalos munkakörben működőktől nagyra becsült aulæ familiaris czimet, majd II. Ferdinánd 1631 julius 20-án Bécsben azzal jutalmazta, hogy neki és családjának, valamint unokatestvéreinek Czanger Györgynek, Kristófnak, Dánielnek és Jánosnak s ivadékaiknak a magyar nemességet adományozta.

A királyi oklevél a család nemesi czímerét, a mely, ugy látszik, a birodalmi nemesi czímerrel azonos, igy irja le:

«Scutum nimirum militare erectum nigri coloris, quod a superiori dextra in sinistram inferiorem scuti partem lamina alba oblique lateque ducta dividit, in quo prælonga et curva forcipes pilam ferream igneo candore minacem sive torridum machinæ bellicæ globum tenaci compressione intertenere; in superiori porro et inferiori scuti angulis singulæ aureæ rosæ rutilare visuntur. Scuto incumbit galea militaris sive tornealis craticulata, solidæ nobilitatis decus, torque aurea et dependente ex ea pretioso monili ornatum ac regio illi supereminente diademate redimitum, ex quo dexter pes griphi cum inhærente et protegente subfusca eiusdem ala, in ipsaque priori per omnia conformi forcipe tormentalem ignitam pilam fortiter comprimente et in oblique ducta alba lamina prominente ac duabus aureis rosis, seorsim ab invicem micantibus, conspiciuntur. A summitate autem sive cono galeæ laciniis seu lemniscis hinc et illinc nigro et albo sive argenteo coloribus distinctis in scuti extremitatibus sese placide diffundentibus, ipsumque scutum decenter exornantibus.»

Vagyis a Czanger-család, nevének megfelelően, a czimer rajzát is számbavéve, a következő czimert kapta: csucsos talpu egyenes paizs fekete mezejében ezüst jobb harántpólyában tüzes ágyugolyót szoritó nagy görbe fogó, a pólya fölött és alatt arany rózsa; a sisakdisz koronán egy szárnyas griffláb s ennek közepén a paizsban levő kép; a sisaktakaró: fekete és ezüst.

[1] L. ezekre részletesen A pannonhalmi Szent-Benedek-Rend története, V. 366—367. l.

[2] Villányi, id. m., 183. s köv. l.

A czímeres levelet 1632 deczember 17-én Győr vármegyének Győrött tartott közgyülésén ünnepiesen kihirdették. *Srs.*

Hol volt egykor a vasvármegyei Vadasülés (Vadász-Ülés) község?

Pacher Donát: «A Dömölki Apátság Története» czimü művében az apátság valóságos és zálogos birtokai között megemliti a «Vadász-Ülés» pusztát is, mint a hol a pannonhalmi főapát nemes Mórocz Imre Zsuzsánna leányától, nemes Simoncsics Mihálynétól, két erdőt vásárolt 1660 őszén. A győri káptalan előtt az eladó Simoncsicsné maga vallja, hogy erdei a *Vas vármegyében lévő Kemenesalján, «Vadász-Ülés»* másként «*Brecfa*», nevezetü pusztán vannak.[1] Itt tehát világosan meg van mondva, hogy hol keresendő a kérdéses birtok; — minthogy azonban Pacher nem ismert ilyen nevü pusztát Kemenes alatt, a *hibásan* irt, vagy olvasott «*Brecfa, Becfa*»[2] név után a felső vasmegyei Besfa puszta, majd a sopronmegyei Vadosfalva (Wadasy elese), Vadosfa, tájékán keresi a valóságban tényleg *Vas megyében, Kemenesalján létezett* Vadas-Ülést.

Csánki Magyarország Történeti Földrajza a Hunyadiak korában czimü nagybecsü művében szintén megemliti a sopronmegyei Vadász-Ülést, [illegible] Vas megyénél a Vadasülési családot, a melyről azt mondja, hogy gyakorta szerepel e megyében (t. i. Vasban), de megjegyzi, hogy «talán Sopron megyéből»?

E megjegyzés tételekor ő is bizonyára a sopronmegyei Vadászülésre, Vadosfalvára gondolt, nem lévén biztos adata arra vonatkozólag, hogy Vas megyében is létezett Vadasülés és benne Vadasülési család.

Talán nem végzek fölösleges munkát, ha a felvetett kérdésre és ezzel kapcsolatban néhány család történetére rávilágitok, megkönnyiteni óhajtván az esetleg tovább kutató munkáját.

A vasvári káptalan Perényi Imre nádornak Budán, 1515 április 25-én kelt parancsa értelmében Kocsi Dama Tamás, Császár Gergely, Thombos Kelemen, László Mihály, Pál Máté és Nagy István (valamennyien: «de eadem Koch») részére átirja ugyancsak a vasvári káptalannak 1464 jul. 6-án kelt oklevelét, melyben a nevezett káptalan bizonyitja, hogy I. Mátyás királynak hozzá intézett, Székesfejérvárott 1464 ápr. 4-én kelt, iktató parancsa folytán a királyi ember, Boczori Osvald, a káptalan küldöttje, Ollári Mátyás, és a *szomszédok: izsákfalvai* Wyncze Gergely, *izsákfalvai* Szabó András, ***vadasülési*** Chyllik Gergely és Dénes, *parragi* László és Balázs jelenlétében, 1464 junius 21-én, Kocsi Tamás fiának, Jánosnak, fiait: Antalt és Balázst, Kis Mihály fiát: Pált és Kocsi Kelemen fiát: Imrét, a *vasvármegyei* Koch birtokába szabályszerüen beiktatták.[1]

A hivatkozott oklevélből tehát, melyet Pacher is megemlit idézett munkájában a dömölki apátság és a Kocsi nemesek 1635-i perének ismertetésénél,[2] — kétségtelen, hogy Vadasülés a *vasmegyei Kocs, Izsákfalva és Parragi községek szomszédságában létezett.*

1563-ban «Blasius *Morocz de Wadasüllése*», a *Huszár-, Vörös-* és *Péterffy*-családokkal együtt kap «*nova* donatiót» Vadasüllésre,[3] a miből viszont kétségtelen, hogy a fenti családok már jóval előbb is birtak ott és hogy az az 1407-ben élő vadasülési Móricz fia: Péter («Petrus, filius Mauritii de Vadasülés»), őse a fenti Mórocz Balázsnak.[4]

1589-ben Mórocz Gergely (*«de Buchfalva aliter Vadasülése»*) zálogba vesz buchfalvai Huszár Jakabtól.[5] Ezen Gergely, egy 1611. káptalani okmány szerint Mihály, Bálint és Péter testvéreivel együtt, Vadasülési Mórocz Tamás gyermeke volt.[6]

A vadasülési birtokos nemes családok közül éppen a *Mórocz-* (Móricz, Morycz) család az, melynek története napjainkig pontosan követhető. — Vadasülés község elpusztulása után ugyanis az ott lakott családokról keveset tudunk, a «Móricz»-családot azonban a Péterffyvel együtt 1610-ben a közeli Bobán találjuk meg Péter személyében, kinek a leszármazói itt napjainkban is élnek.[7]

A vadasülési *Huszár-* és *Vörös*-családokra vonatkozólag csak a valószinüségre vagyunk utalva, a mely azt látszik bizonyitani, hogy ezek leszármazói is a közeli Bobán, Kocsban és Izsákfalván találtak uj otthonra községük elpusztulása után. Huszár Mihály 1770-ben bobai,[8] Vörös másként Kovács Mihály 1733 izsákfalvi nemes,[9]

[1] Az idézett mű 417. lapján.
[2] Helyesen: «Bucsfa», «Buchfa».

[1] Az eredeti oklevél a Kocsi Dama-család levelesládájában, Kocsban (Vas m.).
[2] Annál feltünőbb a «nehézség», a mely Vadasülés létezésére vonatkozólag — Pachernál — felmerül.
[3] Vasvár-szombath. kápt. levéltár, V. Statutorium: 1564.
[4] Lásd: a Vadasülési Móritz-család iratait Dr. M. Dénesnél Czelldömölkön.
[5] Ugyanott és a szombath. kápt. ltrban: Minut. in-exp. 1589.
[6] Ugyanott.
[7] Lásd a Móritz-család levéltárában.
[8] Lásd a bobai közbirtokosság tulajdonában lévő egykoru lajstromot.
[9] *Balogh Gy.*: Vas vármegye nemes családjai, 159. l.

de Vörös nevüek ezidőben a szomszédos Kocsban is élnek.[1]

A zalamegyei, hassághi eredetü Péterffy-család, mely Vadasülésen is birt, 1635-ben, János személyében, szintén Bobán él, honnét csak napjainkban halt ki.[2]

Vadasülés községnek, mint ilyennek, az elpusztulása 1600 táján következett be. 1578-ban még lakott hely, curia is van benne, melyet Mórocz Balázs Vörös Benedeknek ad zálogba.[3]

1584-ben a török Horvátországot, Vas és Veszprém vármegyéket pusztitja végig, Pápa városának tiz évvel később történt eleste után pedig teljesen ki volt szolgáltatva e vidék népe a töröknek, annyira, hogy 1596-ban ugy elpusztitja Kemenesalját, hogy az adófizetés alól az egész vidék népét felmentik.[4]

Vadasülés és a szomszédságában lévő *Parragi* (1366. villa Parrag; 1560. Parragi) községek ekkor pusztulnak el.[5] Erre vall az is, hogy Vadasülési «Móricz» Péter 1610-ben, Péterffy János pedig — Vadasülés előbbi lakói — 1635-ben Bobán lakik. De ettől eltekintve is, mint lakott hely nem szerepel többé, sőt a Vad*as*ülés név sem fordul elő, hanem már 1658-ban, mikor Kocsi Mórocz Imre vad*ász*ülésbeli birtokát ennek unokaöcscsei: «Móricz» György és Miklós adományba nyerik, «*Vadászülés aliter Buchfalva*» és prædium néven nevezi az adománylev l.[6]

A XVIII., XIX. században és napjainkban, mint a kocsi és bobai határ egy része (dülő) «*Bucsfa*» néven szerepel. A Brecfa, Becfa nevet, a mint Pacher említi, én seholse találom, Bucsfa azonban sürün szerepel.

A «néhai» község Boba[1] és Kocs[2] között ott terült el hajdan, a hol e két község mai közös temetője van, melyben még néhány évtized előtt elég ép templomának romjai ma is láthatók.[3]

Porkoláb István.

Ottó király egy ismeretlen oklevele.

Ifj. Szabó Aladárnak folyóiratunk jelen kötetében közölt tanulmánya Venczel és Ottó királyok okleveleiről már ki volt nyomva, mikor jegyzeteim között Ottó egy oly oklevelének nyomára találtam, mely az ő összeállitásában nem szerepel, s így figyelmét már nem hivhattam föl rá. Kiegészitésképp tehát ez eddig ismeretlen oklevelet röviden itt ismertetem.

Az oklevelet, mely 1306 julius 28-ikán kelt, a veszprémi káptalan levéltára őrzi a püspöki részben (Epp. Herend 5.); Ottónak Benedek veszprémi püspök részére tett adományáról szól, a melylyel kiváló szolgálatait akarván megjutalmazni (*«qui etiam in coronatione nostra una cum aliis prelatis regni nostri extitit principalis»*) három nivegyvölgyi falut ajándékozott neki Zala vármegyében: Szentjakabot, Herend-, Tagyont: *«tres villas nostras Neueg Sancti Jacobi, Herend et Thogyon vocatas in comitatu Zaladiensi existentes, possessionibus ecclesie Vesprimiensis vicinas et contiguas, in quibus quidem tribus villis udvornici nostri residere consueveruut, simulcum ipsis udvornicis nostris ob remedium anime mee et in aliqualem recompensationem obsequiorum ... dedimus»*. *Hlb.*

---

[1] A Kocsban, az 1700-as években, élő Vörös nevezetüekről adatainkból (családi iratok, anyakönyvek) kétségtelenül nem állapitható meg, hogy nemesek voltak-e? Tény, hogy az illetők nagyon szegény sorban éltek, a mi ugyan nem zárja ki, hogy a vadasülési Vörösök közül származtak. Nem pedig annyival inkább, mivel tudjuk, hogy az ilyen levitézlett nemesi családok sarjai igen sok esetben feledésbe hagyták merülni nemességüket, mintsem hogy a sok költséggel és fáradsággal járó nemességbizonyitó pert állják.

[2] Vasvárm. lt. 1733. nemességv. jegyzőkv. a Péterffy-családnál, — továbbá *Pacher:* a Dömölki Apátság Története, a kocsi nemesek perénél, a tanuk közt.

[3] L.: a Móritz-családnál.

[4] Vasvárm. lt.: 1596. évi protocoll.

[5] Parragi még 1560-ban létezett; erről tanuskodik e sorok irójának birtokában lévő egykoru osztályos egyesség, mely 1560-ban, Parragiban, Parragh Zsuzsánna, Györffy Bertalanné és Parraghy Kelemen között, a Parragiban fekvő javakra vonatkozólag létesült. Ekkor a Parraghy-család több tagjáról tétetik említés, többé azonban e tájon sem a család nem szerepel, sem a község, mint ilyen, nem fordul elő. Ma dülő őrzi helyét és emlékét a kocsi határban.

[6] Lásd: a Móritz-családnál.

[1] 1257. Baba, Zuthten fia Lendeger, birtoka; 1270. Baba, Halcha de Baba-é; 1489. Részben a babai Porkoláb családé: possessio Baba; a XVI. századtól kezdve közbirtokosoké. A XIX. században és napjainkban Boba.

[2] 1366. Koch, nemeseké, kik ellen a szomszédos Teke-föld miatt a Hédervåryak perelnek. 1464 Kooch másképp Theke, nemeseké. Teke a mai kocsi malom táján létezett. (Az erről szóló oklevelek a Kocsi Damacsaládnál, Kocsban.)

[3] Az 1870-es években, a czelldömölk-székesfehérvári vasutvonal épitésekor az egykori község romjaiból sokat megtaláltak.

ORTVAY TIVADAR

1843—1916.

Ortvay Tivadartól, örökre eltávozott másodelnökünktől, bucsuzunk, az ő felejthetetlen emlékének szenteljük e sorokat!

Nehéz a bucsu és fájó a veszteség, mely halálával társaságunkat érte. Az ő szerényen visszahuzódó, de minden tudományos esemény, törekvés iránt melegen érdeklődő nemes egyénisége mindenkinek tiszteletét és szeretetét megnyerte s nagy tudásáról, végtelen munkaszeretetéről és szorgalmáról is csak a legnagyobb elismeréssel és tisztelettel lehet megemlékeznünk.

Félszázados, sokoldalu és rendkivül termékeny irodalmi munkásságának eredményeiről hosszu volna e helyen beszámolni. Mint a csanádi egyházmegye papja nagy kedvet érezvén a tanitáshoz, néhány évi segédlelkészkedés után a lugosi főgimnázium tanára lett, majd magántanárrá habilitáltatott s 1873-ban a N. Múzeum régiségtárába került mint segédőr. Két év mulva azonban megvált ez intézettől s a pozsonyi jogakadémia történeti tanszékét foglalta el. Harmincz esztendeig tanitott itt fáradhatatlan lelkesedéssel s 1906-ban vonult nyugalomba.

Mikor pozsonyi tanszékét elhagyta, tisztelői összeállitották negyvenéves irodalmi működésének eredményeit: 261 czikket és munkát; de az a tiz esztendő is, a melyet nyugalomban töltött, a folytonos munka ideje volt s valóban csak halálos ágyán esett ki a toll a kezéből. Fáradhatatlan munkabirását s munkaszeretetét az jellemzi a legjobban, hogy az utolsó pillanatig dolgozott, s két hatalmas műve maradt halálával befejezetlen.

Nagy eredménynyel dolgozott az őskor, a római provinciális régiségek nehéz kérdéseinek területén és sok uj megállapitással gazdagitotta idevágó irodalmunkat; hazánk középkori vizrajzáról, egyházközigazgatási beosztásáról irt hatalmas munkái nélkülözhetetlen kézikönyvei a történetkutatóknak. A nagymultu Pozsony városában eltöltött három évtized sem mult el nyom nélkül tudományos érdeklődésében: a város történetével foglalkozó közleményeinek hosszu sora jelent meg az ottani lapokban, s páratlan szorgalommal gyüjtötte össze az anyagot e neves városunk rendszeres történetéhez s megkezdte a feldolgozás fáradságos munkáját is. A munka azonban, mely a város külső s belső történetét egyaránt a legszélesebb alapokon ismerteti, csonka maradt, az ujkori résznek csak első kötetéig, a XVI. század közepéig jutott el. Hasonlóképp befejezetlen maradt Temesvár város és megye története is, melynek első kötete, az őskor, még 1896-ban jelent meg, a második pedig, a honfoglalásig terjedő rész, 1913-ban. Bizonyára Pozsony multjával való szeretetteljes foglalkozása forditotta figyelmét Mária királyné mozgalmas élettörténete felé s róla irt hatalmas munkáját a M. T. Akadémia ez évi nagygyülésén a Marczibányi-mellékjutalommal tüntette ki.

Igazgató-választmányunknak megalakulásától kezdve tagja volt s miután pozsonyi katedrájától megvált és Budapestre költözött, üléseinknek egyik legszorgalmasabb látogatója lett. A felolvasóasztalnál is helyet foglalt 1910-ben és 1912-ben, a mikor nagygyülésünkön Thaly Kálmánról és Pór Antalról mondott emlékbeszédet. 1910-ben választatott meg Társaságunk egyik másodelnökévé is.

A tudomány rajongó szeretete, a tudományos foglalkozásban való elmélyedés nyujtotta örömök kárpótolták őt mindazon méltatlan mellőzésekért, a melyekben, sajnos, többször része volt s azok tisztelete és szeretete feledtette vele ezeket, a kik az ő eredményes munkásságát, nemes egyéni kiválóságait értéke szerint megbecsülték.

Társaságunk őszinte fájdalma s gyásza kisérte őt utolsó utjára s emléke felejthetetlenül fog élni mindnyájunk szivében!

TÁRCZA.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság 1915. évi deczember hó 9-én tartott ig.-választmányi ülésén *Fejérpataky László* elnök elnöklete alatt jelen voltak: *Áldásy Antal*, *Csánki Dezső*, *Dőry Ferencz*, *Gárdonyi Albert*, *Hóman Bálint*, *Reiszig Ede*, *Pettkó Béla*, *Szentpétery Imre* ig.-választmányi tagok, *Sohár László* pénztárnok és *Holub József* jegyző.

Elnök az ülést megnyitván, sajnálattal jelenti be azt a nagy veszteséget, a mely a társaságot az ig.-választmány két régi, érdemes tagjának, *Bunyitay Vincze*nek és *Lehóczky Tivadar*nak halálával érte; inditványára az ig.-választmány részvétének és fájdalmának az ülés jegyzőkönyvében kifejezést ad és elhatározza, hogy az elhunytak emléke a Turul legközelebbi füzetében nekrológgal örökittessék meg.

Ezután *Áldásy Antal* ig.-választmányi tag érdekes magyarázatok kiséretében bemutatta az *Óbudai*-család 1492-ben nyert czimeres levele czimerképének szines másolatát, majd a következő ujabb heraldikai és genealogiai német értekezéseket ismertette részletesen: *O. Forst-Battaglia:* Katalog des westfälischen Herrenstandes, Bonn, 1915.; *E. Hermberg:* Zur Geschichte des älteren holsteinischen Adels, 1914.; *W. Kehl:* Verleihung und Entziehung von Orden und Ehrentiteln nach preussischem Staatsrecht, Greifswald, 1914.; *R. Bezzenberger:* Über die Verleihung und Entziehung von Orden und Ehrentiteln durch den König von Preussen, 1914,; *A. Hönger:* Die Entwicklung des literarischen Darstellungsform der Genealogie bei den germ. Stämmen bis in die Karolingerzeit, 1912.

Uj tagokul megválasztattak 200 korona alapitványnyal: gróf *Lónyay Elemér*, Oroszvár, aj. a jegyző és dr. *Jékey László*, Budapest, aj. a jegyző; évdijas tagokul 1915-től: *Vecsey Ferencz*, Kiszombor, aj. Daróczy Zoltán lev. tag, a kir. m. tudomány-egyetem Könyvtára, aj. Hóman Bálint, ig.-vál. tag, dr. *Sufflay Milán*, Zágráb, aj. a jegyző, dr. *Szabó Mihály*, Dicsőszentmárton, aj. a jegyző és dr. *Illés József*, Budapest, aj. a jegyző, 1916-tól *Gagyi Jenő*, Budapest, aj. Csánki Dezső, ig.-vál. tag.

Jegyző ezután felolvasta *Reiszig Ede* ig.-vál. tagnak, a Nemzetségi zsebkönyv társszerkesztőjének levelét, a melyben bejelenti, hogy szerkesztői megbizatásáról lemond, minthogy a háboru alatt nincs kilátás arra, hogy a nagy költségeket igénylő kötet megjelenhessék; ha pedig a most már jórészt kész kézirat csak évek mulva kerül sajtó alá, az időközben történt változások következtében uj átdolgozásra fog szorulni. Dőry Ferencz hozzászólása után elnök inditványára kimondotta az ig.-választmány, hogy nagy sajnálattal veszi tudomásul Reiszig Ede lemondását, de reméli, hogy a viszonyok megváltoztával ujra folytatni fogja üdvös munkáját a Nemz. Zsebkönyv körül. Reiszig Ede köszönetet mondott a bizalomért s bejelentette, hogy a nála levő anyagot őrizetre át fogja adni a Társaságnak.

Elnök ezután bejelentette, hogy a tavalyi és idei évben halálozás és lemondás folytán hat hely üresedett meg az igazgató-választmányban s az alapszabályokban meghatározott időpontig három ajánlat érkezett be. A levelek felbontatván, azokból a következő ajánlatok tüntek ki: *Baranyay Béla*, ajánlják Csánki Dezső, Reiszig Ede és Dőry Ferencz, *Sörös Pongrácz*, *R. Kiss István*, *Závodszky Levente*, *Jakubovich Emil*, ajánlják Áldásy Antal és Szentpétery Imre és végül *Sárközy Imre*, ajánlják Reiszig Ede és Dőry Ferencz ig.-vál. tagok. A megejtett szavazás eredménye a következő volt: beadatott 11 szavazat, melyekből az ajánlottak mindegyike 11—11 szavazatot kapott s igy az elnök megnevezetteket az ig.-választmány tagjainak jelentette ki.

A pénztárnok jelentése szerint az ülés napjáig a pénztár bevétele 4723 K 96 fill., kiadása 4047 K 66 fill. volt, az egyenleg tehát 676 K 66 fill. A pénztári jelentés kapcsán elnök inditványozta, hogy a katonai szolgálatot teljesitő titkár, B. Szabó László, tiszteletdija továbbra is kiutaltassék, a mit az ig.-választmány egyhangulag elfogadott, majd bejelentette, hogy Bunyitay Vincze végrendeletében társaságunkról is megemlékezett, továbbá, hogy a Franklin-Társulat 30%-os áremelésről értesitette a társaságot s végül, hogy a harmadik hadikölcsönre 200 koronát s igy eddig összesen 2200 koronát jegyzett a társaság.

A számvizsgáló-bizottság tagjaiul elnök inditványára Dőry Ferencz elnöklete alatt Domanovszky Sándor és Hóman Bálint ig.-vál. tagok kérettek fel.

A nagygyülés napját elnök inditványára az ig.-választmány az 1916. év elejére tüzi ki, a következő tárgysorozattal: 1. Elnöki megnyitó Fejérpataky László elnöktől. 2. Az uj czímer méltatása Fejérpataky László elnöktől. 3. Magyar zászlók a XIV. századból Jakubovich Emil ig.-vál. tagtól. 4. Elnök és egy másodelnök választása. 5. Titkári jelentés. 6. Pénztárnoki jelentés. 7. Esetleges inditványok.

Több tárgy nem lévén, elnök a jegyzőkönyv hitelesitésére *Szentpétery Imre* és *Hóman Bálint* ig.-vál. tagokat kérve fel, az ülést bezárta.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság 1916. évi junius hó 9-én tartott ig.-vál. ülésén *Ortvay Tivadar* másodelnök, majd *Fejérpataky László* elnök elnöklete alatt jelen voltak: *Baranyay Béla*, *Dőry Ferencz*, *Gárdonyi Albert*, *Iványi Béla*, *Jakubovich Emil*, *R. Kiss István*, *Sárközy Imre*, *Soós Elemér* és *Szentpétery Imre* ig.-vál. tagok, *Relkovič Neda* rendes tag, *Relkovič Davorka* vendég, *Sohár László* pénztárnok és *Holub József* jegyző.

Ortvay Tivadar másodelnök az ülést megnyitván, kegyeletes szavakkal emlékezett meg dr. Fejérpataky Kálmánnak elhunytáról, a ki kezdettől fogva tagja, 1895 óta pedig ügyésze volt társaságunknak s mindig érdeklődéssel viseltetett müködése iránt s mindenha a legnagyobb készséggel állt rendelkezésére tanácsaival. Bejelentette, hogy a társaság koszorut helyezett az elhunyt koporsójára, képviseltette magát temetésén s részvétének kifejezést adott az elhunyt özvegyéhez és testvéröcscséhez, elnökünkhöz intézett soraiban. Inditványára az ig.-választmány részvétének és fájdalmának az ülés jegyzőkönyvében is kifejezést ad. A jegyző ezután felolvasta a részvétiratokra érkezett válaszokat.

Fejérpataky László elnök, átvévén az elnökséget, bejelentette, hogy a nagygyülés idejének megtartása elé sok akadály gördült, s azért azt javasolja, hogy az ősz folyamán tartassék meg; ezt a választmány egyhangulag tudomásul vette.

Jegyző bejelentette ezután, hogy a legutóbb megválasztott ig.-vál. tagok megválasztatásukért köszönetet mondtak, továbbá hogy Karácsonyi János ig.-vál. tagtársunk, végrendeleti végrehajtó, értesitése szerint Bunyitay Vincze hagyatékának szétosztása rövid időn belül foganatositható lesz.

Uj tagokul megválasztattak: 200 korona alapitványnyal: *R. Kiss István*, Debreczen, ajánlja az elnök; évdijas tagokul: *Reininger J. László*, Dunaszerdahely, aj. a jegyző; dr. *Bossányi Árpád*, Magyarkeresztur, aj. Gagyi Jenő r. tag; *Vörös János*, Budapest, aj. a jegyző; ifj. *Szabó Aladár*, Budapest, aj. a jegyző; *Gyulafalvi Rednik Gábor*, aj. Petrovay György, ig.-vál. tag: *Horánszky Zoltán*, Zombor, aj. a jegyző; *Miklósy Zoltán*, Selmeczbánya, aj. a jegyző; *Bossányi György*, Mödling, aj. Daróczy Zoltán, lev. tag.

Jegyző tájékoztatta az ig.-választmányt, hogy a Turul 1915. III—IV. kettős füzete kizárólag az uj czimerekkel fog foglalkozni s előkészitése hosszabb időt vesz igénybe.

Ezután ugyanő előterjesztette az 1915. évi zárszámadást és vagyonmérleget, melyek a következők:

A M. Heraldikai és Genealogiai Társaság 1915. évi költségvetési előirányzatának és a tényleges pénztári eredménynek egybevetése.

Bevétel.	Előirányzat K f.	Eredmény K f.	Különbözet K f.
1. Pénztári maradvány 1914-ről	322 96	322 96	— —
2. Értékpapirok kamatai	1370 —	1378 75 +	8 75
3. Be nem fizetett alapitványok kamatai	180 —	90 — —	90 —
4. Tagdijakból:			
a) pártoló tagok után 1500 K 1120 K	4000 —	3595 — —	405 —
b) évdijas tagok után 2500 K 2475 K			
5. A társulati kiadványok eladásából	250 —	251 38 +	1 38
6. Rendkivüli bevétel	20 —	20 —	— —
7. Alapitvány-befizetés	— —	297 50 +	297 50
Összesen	6142 96	5955 59 —	187 37

A tényleges bevétel e szerint 187 kor. 37 fillérrel kevesebb az előirányzatnál.

Kiadás.	K f.	K f.	K f.
1. Személyi járandóságok	1600 —	1600 —	— —
2. A Turul irói és szerkesztői tiszteletdijai	812 —	623 — —	189 —
3. Nyomdai költségek	2300 —	2008 20 —	291 80
4. Metszetek és rajzok készitése	200 —	86 — —	114 —
5. Irodai átalány	120 —	60 — —	60 —
6. Társulati szolga dijazására	120 —	120 —	— —
7. Ujévi ajándékok, tagdijbeszedési költségek, stb.	200 —	52 — —	148 —
8. Lombard-kölcsön utáni kamatok és költség	700 —	729 40 +	29 40
9. Rendkivüli kiadás	20 —	50 — +	30 —
10. Alapitvány-tőkésités	— —	291 60 +	291 60
Összesen	6072 —	5620 20 —	451 80

A tényleges kiadás tehát 451 kor. 80 fillérrel kevesebb, mint az előirányzatban.

Előirányzott maradvány — 70 kor. 96 fill.
Tényleges maradvány — 335 « 39 «
Több tehát 264 kor. 43 fill.

Vagyonállás 1915 decz. 31-ikén:

A) **Cselekvő vagyon.**

I. *Tényleges vagyon:*	K f.	K
a) Alapitványi tőke:		
1. értékpapirokban	29,100 —	
2. készpénzben	7 50	
3. kötelezvényekben	3000 —	
4. kötelezvény nélküli alapitványok	614 —	32,721 50
b) Alapitványi jelleggel nem biró tőke értékpapirokban		3,400 —
c) A Nemzetségi Zsebkönyv II. rész 2. kötet szines mellékleteire és czimerrajzaira a takarékban		840 —
d) A Mon. Hung. Herald. III. füzetére hadikölcsönkötvényben		1200 —
e) A decz. 31-iki egyenleg		335 39
Összes tényleges vagyon		38,496 89

II. *Követelés:*
alapitványi kamatok- és tagdijakban --- --- --- --- --- --- --- --- --- 9300 —
Összes cselekvő vagyon . . --- 47,796 89

B) **Szenvedő vagyon.**

I. A magy. kereskedelmi banknál levő lombard-kölcsön --- --- --- --- --- --- 2700 —
II. Nyomdai tartozás --- --- --- --- --- --- --- 6636 88
III. Lombard-kölcsön kamatai és költségek --- --- --- --- --- --- --- --- --- 57 10
Összes szenvedő vagyon --- --- --- --- --- 9393 98

Összes tényleges vagyon . . --- 38,496 K 89 f.
Szenvedő vagyon --- --- --- 9,393 « 98 «
Tiszta vagyon --- --- --- --- 29,102 K 91 f

Ezután *Dőry Ferencz*, a számvizsgáló bizottság elnöke, felolvasta a bizottság jelentését, mely a következő:

Tisztelt Választmány!

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság 1915. évi pénztári állapotának és számadásának megvizsgálására kiküldetvén, szerencsénk van a folyó évi márczius 20-án teljesitett számvizsgálat eredményéről a következőkben jelentést tenni.

Eljárásunkban az eddig szokásos módot követvén, mindenekelőtt a pénztári naplókönyvet vizsgáltuk át s annak 1915. évi minden tételét az igazolásukra szolgáló okmányokkal és ellennyugtákkal egybevetettük, a tagdij befizetésére nézve pedig a tagok nyilvántartási könyvében is próbákat tettünk. Ezek alapján jelenthetjük, hogy a pénztári naplókönyveket rendben találtuk s az 1915 deczember 31-ikével 5955 K 59 fill. bevétellel, 5620 K 20 fill. kiadással és a folyó 1916. évi költségelőirányzatba első bevételi tétel gyanánt átviendő 335 K 39 fill. pénztármaradványnyal lezártuk.

Ezután a kézipénztárt vizsgáltuk át. A pénztár 1916. évi tételeit, kezdve a mult évről áthozott és fentebb kimutatott 335 K 39 fill. pénzmaradványnyal bezárólag márczius 20-ig összegeztük és 1440 K 89 fill. bevételt, 378 K 40 fill. kiadást, vagyis 1062 K 49 fill. készletet állapitottunk meg. Ezzel szemben találtunk a kézipénztárban fedezetül 1062 K 49 fill.-t készpénzben, minélfogva a kézipénztárt hiánytalannak jelenthetjük.

Vizsgálat alá vettük ezután a törzskönyvet. E szerint a társaságnak a mai napon nyolcz ezer koronás (8000 K), 39 négyszáz koronás (15,600 K) és 45 kétszáz koronás (9000 K) alapitó tagja van. A felsorolt, összesen 32,600 K-át tévő alapitványokból be van eddig fizetve 28,986 K és fizetetlen még 3614 K. Ez utóbbi összegből kötelezvényekben (számszerint 6 darabban) biztositva van 3000 K, a miről a közvetlen szemlélet és számbavétel alapján győződtünk meg, ellenben 614 K kötelezvényekkel biztositva nincsen. A társulat törzsanyagához tartozik még az időközi kamatokból s a hadikölcsönvásárlásnál elért árfolyam-nyereségből az alapitványi tőkéhez csatolt 121 kor. 50 fill., továbbá az az alapitványi természettel nem biró 3400 K összeg is, a mely megtakaritásokból származott. Ennélfogva a társaság törzsvagyona összesen (32,721 K 50 fill.+ 3400 K) 36,121 K 50 fill.-t tesz ki.

Arról, hogy a kimutatott (28,986 K + 121 K 50 fill.) 29,107 K 50 fill. befizetett alapitvány és a megtakaritott 3400 K, összesen 32,507 K 50 fill.-ből 31,200 K koronajáradékban, 200 K jelzáloghitelbanki nyeremény kölcsönkötvényben a Pesti Magyar Kereskedelmi Banknál van elhelyezve, a bank 1915 deczember 31-én kelt letéti kivonatának megtekintése által győződtünk meg. A fennmaradó 1107 K 50 fill. alapitványi tőke — 1200 K folyó bevételhez csatolva — 2300 K névértékü 6%-os, ill. 5½%-os magyar hadikölcsönkötvény vételére fordittatott, 7 K 50 fill. pedig takarékpénztári betétként kezeltetik, a miről a pénztárban őrzött öt darab kötvény és a Pesti Hazai Első Takarékpénztár betétkönyvének megtekintéséből győződtünk meg.

Ezek szerint a teljes vagyon állása a föntebb emlitett 36,121 K 50 fill. törzsvagyon, a Nemzetségi Zsebkönyv II. rész, 2. kötet szines mellékleteire és előfizetési dijaira a takarékpénztárban elhelyezett 840 K, a folyó bevételekből hadikölcsönkötvénybe fektetett 1200 K, a fent kimutatott 1915. évi pénztári maradvány 335 K 39 fill., végre a hátralékos alapitványi kamatok és tagdijak 9300 K, az összes vagyon 1915 deczember 31-én 47,796 K 89 fill. Ezen vagyonnal szemben a következő terhek állanak fenn: a Pesti Magyar Kereskedelmi Banknál az alapitványi jelleggel nem biró tőkésités terhére felvett 2700 K lombard kölcsön és kamatok stb., e kölcsön után 1915 deczember 31-ig 57 K 10 fill.kamatok, nyomdai tartozás 6636 K 88 fill., összesen 9393 K 98 fill. E szerint a hátralékos alapitványi kamatokat és tagdijakat figyelmen kivül hagyva, a tiszta vagyon 29,102 K 91 fill.

A mi az 1915-iki zárószámadási eredményeket illeti, az előirányzatnak és zárószámadásnak részletes összehasonlitását a mellékelt kimutatásban terjesztvén elő, jelentjük, hogy a bevétel az előirányzatnál 187 K 37 fill.-rel kevesebb volt; ezzel szemben a kiadás is 451 K 80 fill.-rel tett ki kevesebbet, ugy hogy az előirányzott 70 K 96 fill. maradvány helyett a pénztári maradvány 335 K 39 fill.-t tesz ki.

Mindezek alapján javasoljuk a tekintetes választmánynak, hogy Sohár László pénztárnok urat a mult 1915. évi számadásokra nézve a szokásos fenntartással felmenteni méltóztassék.

Egyuttal inditványozzuk, hogy társulatunk elnök-

sége kéressék fel a felszaporodott tagdij- és alapitványi kamathátralékoknak sürgős behajtására. A behajtás módozataira nézve javasoljuk, hogy a kisebb hátralékosok, valamint a nagyobb hátralékosok közül azok, kiknél a fizetésre vonatkozó egyszerü felhivástól eredmény várható, a társulati pénztárnok ur, illetőleg az elnökség által figyelmeztessenek kötelezettségük teljesitésére; azok a nagyobb hátralékosok ellenben, kiknél e figyelmeztetés eredménynyel már eleve nem kecsegtet vagy eredménytelen marad, ügyvéd utján szólittassanak fel s nemfizetés esetén haladéktalanul pereltessenek be. Az elnökség, illetve a közvetlenül ügyvéd utján felszólitandó tagok neveit a pénztárnok ur által készitett s a t. Választmánynak bemutatandó névjegyzékben megjelöltük.

Áttérve a társulat elnöksége által előterjesztett 1916. évi költségvetési előirányzatra, az előirányzat 7166 K 89 fill. bevétellel szemben 9742 K 88 fill. kiadást tüntet fel, vagyis 2575 K 99 fill. hiánynyal záródik, s még ez az eredmény is csak ugy állott elő, hogy a f. évi nyomdai munkák költségei, melyeknek kifizetése a jövő évre lenne átviendő, a kiadások rovatából kihagyattak. Az előző évekről fennmaradt, összesen 6636 K 88 fill. nyomdai tartozást azonban teljes összegében be kellett állitani a költségvetésbe, minthogy e tartozás kifizetését a Franklin-Társulat sürgeti.

A költségvetésben ekként mutatkozó hiányt a társulat önerejéből nem lévén képes fedezni, társulatunk elnöke némi rendkivüli segély kiutalása czéljából kérelemmel szándékozik a nm. m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter urhoz és a Magyar Tudományos Akadémiához fordulni.

Abban a reményben, hogy e kérelem nem marad az óhajtott eredmény nélkül, s hogy az előirányzatban mutatkozó hiány ily módon teljes fedezetet nyer, a bemutatott költségvetést a t. Választmánynak elfogadásra ajánljuk.

Budapest, 1916 márczius hó 20-án.

Dr. Dőry Ferencz, s. k.
számv. bizott. elnök.

Dr. Domanovszky Sándor, s. k. *Dr. Hóman Bálint*, s. k.
számv. bizott. tag. számv. bizott. tag.

Az igazgató-választmány a számvizsgáló-bizottság jelentését tudomásul vette és Sohár László pénztárnoknak az 1915. évre a felmentvényt a szokásos fenntartással megadta.

Elnök ezután sorra vette a számvizsgáló-bizottság javaslatait, a melyek a társaság vagyoni viszonyainak javitását czélozzák. Javaslatára elhatározta az igazgató-választmány, hogy a makacs nem-fizetőket ügyvéd utján intsék meg, a kisebb hátralékkal tartozókat pedig az elnök szólitsa fel fizetésre, továbbá, hogy az elnökség a M. T. Akadémia igazgató-tanácsához és a Történelmi Bizottsághoz fordul segélyért, miután már a nm. vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter urat felkérte, hogy államsegély czimén segitse társaságunkat.

Az előterjesztett 1916. évi költségvetést illetőleg a számvizsgáló-bizottság megjegyezte, hogy ez azért mutat fel nagyobb hiányt, mert szükségessé vált a teljes nyomdatartozás beállitása a kiadások sorába. Megtakaritást lehetett elérni a Turul ivszámainak 12-re való leszállitásával, valamint remélni lehet az adósságok törlesztését a befolyó hátralékokból és az esetleges segélyekből. A költségvetést tehát a bizottság javaslata alapján az igazgató-választmány a következőkép állapitotta meg:

A M. Heraldikai és Genealogiai Társaság költségvetési előirányzata az 1916. évre.

Bevétel.

1.	Pénztári maradvány 1915-ről	335 kor.	39 fill.
2.	Értékpapirok kamatai (31,200 kor. koronajáradék és 200 kor. jelz. hitelbanki nyer.-kölcsönkötvény után 4%, 2000 kor. hadikölcsönkötvény után 6%, 100 kor. után 5½%)	1381 kor.	50 fill.
3.	3600 kor. be nem fizetett alapitvány után 5%	180 «	— «
4.	Tagdijakból:		
	a) pártoló tagok után 1250 K		
	b) évdijak után 2250 «	3500 «	— «
	c) hátralékos tagdijbehajtásokból	1500 «	— «
5.	A társulati kiadványok eladásából	250 «	— «
6.	Rendkivüli bevétel	20 «	— «
	Összesen	7166 kor.	89 fill.

Kiadás.

1.	Személyi járandóságok (titkár 600 korona, jegyző 400 kor., pénztárnok 600 kor.)	1600 kor.	— fill.
2.	A Turul irói és szerkesztői tiszteletdijai:		
	a) 12 iv irói dija, ivenként 48 kor. 576 kor.;		
	b) szerkesztés ivenként 10 kor., 120 kor.	696 kor.	— fill.
3.	Nyomdai költségek	6636 «	88 «
4.	Metszetek, rajzok készitése	200 «	— «
5.	Irodai átalány	120 «	— «
6.	Társulati szolga dijazása	120 «	— «
7.	Tagdijbeszedési és vegyes költségek	100 «	— «
8.	Lombard-kölcsön utáni kamatok és költségek	250 «	— «
9.	Rendkivüli kiadás	20 «	— «
	Összesen	9742 kor.	88 fill.
	Bevétel	7166 «	89 «
	Kiadás	9742 «	88 «
	Előirányzott hiány	2575 kor.	99 fill.

Elnök javaslatára az igazgató-választmány a számvizsgáló-bizottságnak lelkiismeretesen végzett fáradságos munkájáért meleg köszönetét és háláját fejezte ki.

Több tárgy nem lévén, elnök a jegyzőkönyv hitelesitésére *Dőry Ferencz* és *Szentpétery Imre* igazg.-választmányi tagokat kérve fel, az ülést bezárta.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság ig. választmányának f. évi november hó 28-án a M. T. Akadémia heti üléstermében *Fejérpataky László* elnök elnöklete alatt tartott rendkivüli igazgató-választmányi ülésén jelen voltak: *Áldásy Antal*, *Boncz Ödön*, *Csánki Dezső*, *Domanovszky Sándor*, *Dőry Ferencz*, *Hóman Bálint*, *Soós Elemér*, *Szentpétery Imre* ig. vál. tagok, *Sohár László* pénztárnok és *Holub József* jegyző, továbbá számos rendes tag és vendég.

Elnök az ülést megnyitva, kegyeletes szavakkal emlékezik meg I. Ferencz József koronás Urunk haláláról s kifejezést ad annak a mély gyásznak, melybe ez társaságunkat boritotta. Inditványára az ig. választmány elhatározta, hogy megdicsőült apostoli királyunk, néhai I. Ferencz József emlékét jegyzőkönyvileg megörökiti és elhunyta fölött érzett mély fájdalmának a trónhoz eljuttatandó hódolatteljes részvétfeliratban ad kifejezést, továbbá, hogy a Turul a hivatalos gyász ideje alatt gyászkerettel jelenjék meg.

Dőry Ferencz javaslatára egyhangulag kimondta az ig. választmány, hogy az elnöki beszéd a Turul legközelebbi füzetének élén egész terjedelmében kiadassék.

Ezután az elnök a jegyzőkönyv hitelesitésére Csánki Dezső és Dőry Ferencz ig. választmányi tagokat kérve fel az ülést bezárta.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság ig. választmányának f. évi deczember hó 16-án *Fejérpataky László* elnök elnöklete alatt tartott ig. választmányi ülésén jelen voltak: *Áldásy Antal*, *Baranyai Béla*, *Domanovszky Sándor*, *Dőry Ferencz*, *Hóman Bálint*, *Iványi Béla*, *Jakubovich Emil*, *Sárközy Imre*, *Soós Elemér*, *Szentpétery Imre*, *Varju Elemér* ig. vál. tagok, *Daróczy Zoltán* lev. tag, *Sohár László* pénztárnok és *Holub József* jegyző.

Elnök az ülést megnyitván, mély fájdalommal jelenti be azon elhalálozásokat, melyek a legutolsó választmányi ülés óta történtek. Kegyeletes szavakkal emlékezett meg először a nyáron elhunyt nagyérdemü és szeretett másodelnökünkről, *Ortvay Tivadar*ról s bejelentette, hogy a temetésen ő képviselte a társaságot, bucsuztatójában társaságunk nevében is elbucsuzott az elhunyttól s koszorut helyezett koporsójára; továbbá részvétiratot intézett a boldogult testvéröccséhez, Ortvay Miksa ny. kuriai biróhoz, a ki ezért meleghangu köszönetet mondott. Azután *Szent-Iványi Zoltán*nak, ig. választmányunk egyik legrégibb tagjának s Társaságunk lelkes barátjának halálát jelentette be, a kinek koporsójára szintén elküldtük koszorunkat s családjának a társaság őszinte részvétét fejezte ki, melyért özvegye mondott köszönetet. Majd arról a szomoru katasztrófáról emlékezett meg, mely ig. választmányunk kitünő tagjától, *Thallóczy Lajos*tól fosztott meg örökre bennünket. Bejelentette, hogy Csánki Dezső ig. vál. tagtársunk a ravatalnál mondott beszédében társaságunk nevében is elbucsuzott felejthetetlen társunktól és koszorut helyezett el koporsójára. Végül *Gyárfás Tihamér* ig. vál. tagnak a közel napokban történt elhunytát jelentette be. Inditványára az ig. választmány elhatározta, hogy e szomoru halálesetek felett érzett gyászának és részvétének jegyzőkönyvileg kifejezést ad s hogy az elhunytak emléke a Turul legközelebbi számában nekrológokkal örökittessék meg.

Elnök ezután arról a fájdalmas veszteségről emlékezett meg, mely szeretett és tisztelt tagtársunkat, Csánki Dezsőt, neje váratlan elhunytával sujtotta. Inditványára az ig. választmány kimondotta, hogy e sulyos vesztesége és mély fájdalma felett érzett őszinte részvétének hozzá intézendő részvétiratban kifejezést is ad.

Elnök ezután bejelentette, hogy a Bunyitay Vincze hagyatékából társaságunkat megillető rész fejében 4182 korona 86 fillér küldetett meg pénztárunknak s Karácsonyi János ig. vál. tagtársunknak, végrendeleti végrehajtónak, a társaság őszinte köszönetét tolmácsolta szives fáradozásaiért. Bejelentette továbbá, hogy eredménynyel járt a nm. vallás- és közoktatásügyi m. kir. minister úrhoz intézett kérésünk, mert ő nagyméltósága 1500 koronát utaltatott ki társaságunknak.

Uj évdijas tagokul megválasztattak: *Szépkuthy Tamás*, prem. tanár, Kassa, aj. Áldásy Antal ig. vál. tag, *Kálmán Imre* főhadnagy, aj. a jegyző, *Bartoniek Emma* m. n. múz. gyakornok, aj. a jegyző, *Sopron vármegye és Sopron sz. kir. város egyesitett muzeuma*, aj. a jegyző.

A tárgysorozat következő pontjánál, mely ügyész választásáról szólt, elnök inditványára elhatározta az ig. választmány, hogy megvárja, mig a Történelmi Társulat is betölti a kebelében megüresedett ügyészi állást s vele közösen fog eljárni, közösek lévén gyakran érdekeink is.

Az ig. választmányban megüresedett tagsági helyekre két, levelezőtagságra pedig egy ajánlat érkezett, melyek felbontatván, azokban ig. vál. tagokul *dr. Eckhardt Ferencz* évd. tag, a bécsi közös pénzügyminisztérium allevéltárnoka és *Daróczy Zoltán* lev. tag ajánltattak, levelezőtagul pedig *dr. G. Vargha Zoltán* budapesti főreáliskolai tanár. Elnök elrendelte a szavazást s a beadott 14 szavazatból Eckhardt Ferenczre és Daróczy Zoltánra 14—14, Vargha Zoltánra pedig 13 szavazat esett s igy elnök őket az ig. választmány

tagjainak, illetve levelezőtagul megválasztottaknak jelentette ki.

A pénztárnok jelentése szerint a társaság bevétele az ülés napjáig 11178 K 20 fill., kiadása 8608 K 25 fill. volt, az egyenleg tehát 2571 K 95 fill. Ezzel kapcsolatban az ig. választmány az 1916. évi számadások átvizsgálására Dőry Ferencz elnöklete alatt Domanovszky Sándor és Hóman Bálint ig. vál. tagokat kérte fel.

Elnök ezután a jegyzőkönyv hitelesitésére Dőry Ferencz és Szentpétery Imre ig. vál. tagokat kérve fel, az ülést bezárta.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság f. évi deczember hó 16-án tartott nagygyülésén *Fejérpataky László* elnök elnöklete alatt jelen voltak: *Áldásy Antal, Baranyai Béla, Daróczy Zoltán, Domanovszky Sándor, Dőry Ferencz, Gárdonyi Albert, Hóman Bálint, Iványi Béla, Jakubovich Emil, Sárközy Imre, Soós Elemér, Szentpétery Imre, Varju Elemér* ig. vál. tagok, *Sigmund Ákos* alapitó tag, *báró Forster Gyula, báró Győrffy Samu, Lukinich Imre, Szily Jenő* és *Tihanyi Béla* pártoló és évdijas tagok, *Sohár László* pénztárnok és *Holub József* jegyző.

Elnök a nagygyülést a következő beszéddel nyitotta meg:

Tisztelt Nagygyülés!

Gyász esztendejében tartjuk ez évi nagygyülésünket. Az országos gyászból, mely feledhetetlen királyunknak november 21-ikén történt elhunytával következett ránk, társaságunk is kivette a maga részét és mély fájdalmát a legmagasabb helyen kifejezésre juttatta.

Utolsó nagygyülésünk óta társaságunk tagjai között, de különösen annak vezetőségében erősen pusztitott a halál. Elvesztettük másodelnökeink egyikét, a nagyérdemü *Ortvay Tivadart*, jobblétre szenderült társaságunk ügyésze, *Fejérpataky Kálmán* is. A választmány tagjai közül örökre itt hagytak bennünket: *báró Daniel Gábor, Szent-Iványi Zoltán, Bunyitay Vincze, Lehoczky Tivadar, Nagy Géza;* megrenditő baleset vetett véget feledhetetlen *Thallóczy Lajosunk* életének és most vesszük a szomoru hirt, hogy választmányunk nemrég megválasztott tagja: *Gyárfás Tihamér* is mindörökre eltávozott körünkből. A halál nemcsak a csatatéren, hanem a tudomány bajnokainak körében is erősen pusztitott. Mindezen gyászesetek alapján, ha ehhez hozzávesszük az alapitó, pártoló és évdijas tagok sorában bekövetkezett halálozásokat is, sajnosan kell megállapitanunk azt, hogy társaságunk tagjainak létszámában az apadás nagyobb volt, mint a gyarapodás, a mire különben a mostani rendkivüli időkben nem is számithattunk és hogy ez a körülmény társaságunkat minden tekintetben a legnagyobb takarékosságra inti, bizva abban, hogy a rendes viszonyok helyreálltával a történelmi tudományok iránt érdeklődők száma ismét gyarapodni fog.

A mi szaktudományunkat illeti, az az élet-halál harcz, melyet immár harmadik esztendeje vivunk, elforditotta a figyelmet a családok történetétől s az ezzel kapcsolatos tanulmányoktól. Ha széttekintünk az irodalom termelésében, megállapithatjuk, hogy az elsősorban, amint ez természetes is, a világháboru eseményeit, annak keletkezési okát, az általa előidézett és előidézendő szocziális és politikai változásokat, a közhangulatot és az egyéb ezzel összefüggő kérdéseket választja tárgyául. Különösen áll ez a háboru első időszakára, a mikor e téren valósággal tulprodukczió mutatkozott. Egy idő óta, mintha a lelkek belé szoktak volna a háborus állapotba, ismét nagyobb figyelemmel fordulnak az irók a szaktudományok felé s ezzel a háborus termelés mennyisége csökken. Fiatalságunk, legtevékenyebb szellemi erőnk, harcztereken és másutt katonai szolgálatot teljesit, távol segédforrásoktól; ugy hogy nem csoda, ha szaktudományunk irodalmi termelése a korábbi időké mögött marad.

És mégis a magyar heraldika történetében, államiságunk kifejezésre juttatása körül a közelmultban történt oly esemény, mely korszakot alkot állami czimerünk fejlődésében. 1915. október 11-ikén állapitotta meg megdicsőült királyunk a monarchia közös intézményei használatára azt a czimert, amely törvényeinknek és a közjogi viszonyoknak teljesen megfelel. Amit az 1790. évi 10. t.-cz. mond, hogy: «Hungaria... sit regnum liberum... independens, idest nulli alteri regno aut populo obnoxium, sed popriam habens consistentiam et constitutionem» — Ausztria czimerével való kapcsolatban, czimertanilag jobban kifejezésre juttatni alig lehetséges.

Évszázados kisérleteknek, vitáknak és félreértéseknek vet véget e királyi elhatározás, mely abban is ujat alkot, hogy félre nem magyarázható módon állapitja meg az osztrák császárság czimerében a kétfejü sas szerepét, amely ezentul nem az összpontositó törekvések jelvénye, hanem a velünk állami és közjogi kapcsolatban álló ausztriai császárság czimere. Ha még ehhez hozzávesszük azt a minden tekintetben korrekt blazonálást, a melylyel az uralkodói elhatározás — ez esetben legelőször — ugy a magyar állami czimernek mint az ausztriainak és a legfelsőbb uralkodóháznak czímer-alkatrészeit félre nem érthető módon, heraldikai nyelven körülirja: a legfelsőbb elhatározást heraldikánk szempontjából is korszakot

alkotónak kell tekintenünk. Ha a mult év őszén a világháborunak megrendítő eseményei, embereknek és javaknak pusztulása, a sok könny, fájdalom, gond, kétely, bizalom és remény a nemzet lelkét más irányban le nem köti, a felségnek mélyen járó, sok százados vitát végleg eldöntő és államiságunk szempontjából minden félreértést kizáró elhatározását a közhangulat jobban értékelte volna. A szakkörök tisztában vannak a döntés horderejével. Bizonyság erre a politikai lapokban megjelent méltatások hosszu sora. Természetes, hogy e hirlapi megnyilatkozásokban politikai áramlatok voltak az irányadók ; volt olyan lap is (a Reichspost), amely a czímerrendezés legfőbb eredményének a devise-t látta (indivisibiliter ac inseparabiliter, unteilbar und untrennbar). Az igazi szakirodalom, tudományos folyóiratokban és önálló füzetekben, több izben emelte ki a kérdés eldöntésének fontos voltát, ugy hogy heraldikánknak éppen ama részében, melynek terén az utóbbi idő folyamán rendkivül gyér volt a termelés, t. i. az országos czímer fejlődésének megvilágitásában, igen élénk munkásságra adott alkalmat a legfelsőbb elhatározás. A sok dolgozat közül a két legjelentősebbre, dr. *Csánki Dezső*nek a Századok f. évi első füzetében megjelent értekezésére és dr. *Illés József*nek sajtó alatt levő akadémiai felolvasására utalok, mely utóbbi a magyar államczímer kérdésével foglalkozik 1804 óta s melyből kiderül, hogy az arra illetékes magyar dicasterium, a magyar királyi kanczellária, a központositási törekvésekkel szemben Magyarország közjogi állását a heraldika terén is igyekezett kifejezésre juttatni. Már ezért is nagy hálával adózhatunk elköltözött királyunk emlékének, hogy véglegesen szabályozott és eldöntött századok óta vitás heraldikai kérdést, mely Magyarország közjogi különállását a czentralisztikus törekvések következtében éppen olyan intézményeknél, melyek a külföldinek rögtön szemébe ötlenek, háttérbe szoritani igyekezett. Most már félreértésre és félremagyarázásra nincs mód, nincs alkalom.

A nagy tetszéssel fogadott elnöki megnyitó beszéd után a napirend következő pontja az elnök és két másodelnök választása lévén, elnök a választás vezetésére báró Forster Gyula pártolótagot kérte fel, aki elfoglalta az elnöki széket s elrendelte a szavazást. Beadatott összesen 22 szavazat, ezekből mint elnökre Fejérpataky Lászlóra esett 21, báró Forster Gyulára 1 szavazat, mint másodelnökökre Csoma Józsefre 22, Áldásy Antalra 21, Soós Elemérre pedig 1 szavazat, mihez képest báró Forster Gyula Fejérpataky Lászlót megválasztott elnöknek, Csoma Józsefet és Áldásy Antalt pedig másodelnököknek jelentette ki, őket melegen üdvözölte s a megválasztott elnöknek az elnöki széket átadta. Elnök átvéve az elnöki széket köszönetet mondott megválasztásáért, hasonlókép Áldásy Antal is.

Ezután Holub József jegyző bemutatta Jakubovich Emil ig. vál. tagnak A nápolyi Anjouk magyar igényczímere cz. tanulmányát, melyet a nagygyülés nagy tetszéssel fogadott.

Ezután a katonai szolgálatot teljesitő titkár helyett Holub József jegyző terjesztette elő az 1915—16. évekről szóló titkári jelentést, melyet a nagygyülés tudomásul vett.

Sohár László pénztárnok bemutatta a részletes pénztári jelentést, mely szerint a társaság bevétele volt a nagygyülés napjáig 11178 korona 20 fillér, kiadása 8606 korona 25 fillér, az egyenleg tehát 2571 korona 95 fillér.

Minthogy az ig. választmány a számadások megvizsgálásáról már intézkedett, a nagygyülés a pénztárnoki jelentést egyelőre tudomásul vette.

A napirend ezzel, miután inditvány nem adatott be, ki lévén meritve, elnök a jegyzőkönyv hitelesitésére Tihanyi Béla rendes és Jakubovich Emil ig. vál. tagokat kérte fel s az ülést bezárta.

Jelentés a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság működéséről az 1915—1916. években.

Mélyen tisztelt Nagygyülés !

Ép két esztendeje, hogy nagygyülésre utóljára összegyültünk. Ma ez elmult két hosszu év munkájára akarunk rövid pillantást vetni, a mely a sok dicsőség mellett mindenfelé annyi gyászt és fájdalmat is hozott. Nekünk is meghozta a mi külön veszteség-lajstromunkat, a mely szomoruan népesebb minden eddiginél, mintha csak ez oldalról is próbára akartak volna tenni bennünket e nehéz idők.

Fájó kötelesség *Ortvay Tivadar* másodelnökünknek, Fejérpataky Kálmán ügyészünknek és igazgatóválasztmányunk hét tagjának : Bunyitay Vinczének, id. Daniel Gábor bárónak, Gyárfás Tihamérnak, Lehoczky Tivadarnak, Nagy Gézának, Szent-Iványi Zoltánnak és Thallóczy Lajosnak elhunytát bejelenteni, mely mind mély gyászba boritotta társaságunkat.

Ortvay Tivadar szerényen visszahuzódó, de minden tudományos törekvés, esemény iránt melegen érdeklődő nemes egyénisége mindenki tiszteletét és szeretetét megnyerte, nagy tudásáról, végtelen szorgalmáról és munkaszeretetéről pedig csak a legnagyobb tisztelettel lehet megemlékezni. Sokoldalu, termékeny munkásságának eredményeiről hosszu volna beszámolni : nagy eredménynyel dolgozott az őskor, a római provinciális régiségek nehéz kérdéseinek területén, hazánk középkori vizrajzáról, egyházközigazgatási beosztásáról irt hatalmas munkái nélkülöz-

hetetlen kézikönyvei a történet-kutatóknak. Pozsony város története, a melyen oly nagy szeretettel dolgozott, csonkán maradt, hasonlókép Temesvár város és megye története is, a melylyel csak a honfoglalásig készülhetett el. Pozsony multjával való foglalkozása forditotta erősebben figyelmét Mária királyné mozgalmas élettörténete felé s róla irt hatalmas munkáját a M. T. Akadémia ez évi nagygyülésén a Marczibányi-mellékjutalommal tüntette ki. Társaságunk üléseinek egyik legszorgalmasabb látogatója volt s a felolvasó-asztalnál is helyet foglalt 1910-ben tartott nagygyülésünkön, a mikor Thaly Kálmánról mondott emlékbeszédet. Ortvay Tivadar emléke felejthetetlenül élni fog mindnyájunk szivében.

Ez évben vesztettük el *Fejérpataky Kálmánt*, társaságunk ügyészét is, aki megalakulásától kezdve tagja, 1896 óta pedig ügyésze volt társaságunknak s e két évtizeden át mindig igaz érdeklődéssel viseltetett működésünk iránt s mindenkor a legnagyobb készséggel állt rendelkezésünkre tanácsaival. Emlékét mindenkor kegyelettel fogjuk megőrizni.

Id. báró *Dániel Ernőben* Társaságunk nesztorát vesztettük el. Az ő figyelmét az abszolutizmus idején családi levéltára és Thaly Kálmán buzditása forditotta a történelem s a történetkutatás felé. Ő adta ki Thalynak «Történelmi Kalászok» cz. értékes művét, később megirta családja történetét, a melyhez két kötet okmánytárat is közkincscsé tett. Emlékét kegyelettel fogjuk megőrizni.

Bunyitay Vincze széleskörü történetirói munkássága más irányban folyt ugyan, de társaságunk működése iránt mindig nagy érdeklődéssel viseltetett; találkozunk nevével a Turul hasábjain is, érdeklődésének és becsülésének legbeszédesebb bizonysága azonban az a nemes tette, hogy végrendeletében nagyobb összeget hagyományozott társaságunknak is. Mint törekvéseink lelkes támogatójára, mindenkor hálás tisztelettel fogunk visszaemlékezni.

A mitől annyi esztendőn át aggódva féltünk, *Nagy Géza* törékeny, beteg teste, hatalmas, magyar lelkének őrzője is összeroppant. A magyarság eredetének problémája izgatta legélénkebben tudományos érdeklődését, a tudományos folyóiratokban megjelent tanulmányainak egész sora s két nagyobb munkája is az e problémához csatlakozó kérdésekkel foglalkozott. A Turul 1891—1894, 1906—1912-iki évfolyamaiban számos tanulmánya látott napvilágot, a melyek mindegyikét a források alapos ismerete s erős kritika jellemzi. Áldás emlékére.

Szent-Iványi Zoltánt, mint Daniel Gábort, szintén a családi hagyományok iránt való meleg érdeklődés vezette a családtörténet műveléséhez s ennek révén társaságunkhoz, melynek sorsa nagyon a szivén feküdt. Társaságunknak örökös alapitó tagja s megalakulásától kezdve ig.-választmányi tagja is volt. Hatalmas munkája családja történetéről csak kéziratban maradt, hasonlókép óriási genealogiai gyüjteménye is, de Századunk névváltoztatásai, cz. nagy fáradsággal összeállitott műve, melyet Társaságunknak engedett át, közkézen forog s a genealogiai kutatást szolgálja hatalmas, majd 100,000 darabra rugó gyászjelentés-gyüjteménye is, melyet a M. N. Muzeum könyvtárának ajándékozott. Hű tagtársunkat vesztettük el benne, kinek emlékét hiven meg fogjuk őrizni szivünkben.

Lehoczky Tivadar, a lelkes gyüjtő, archæologus és történetkutató több mint 6 évtizedes, sokoldalu tudományos foglalkozásai közben gyakran fordult a genealogia és heraldika kérdései felé is s a Turul hasábjain 1886-tól kezdve számos ily irányu dolgozata látott napvilágot. *Gyárfás Tihamért*, az ókeresztény archæologia s az erdélyi, főleg brassói ötvösség lelkes kutatóját nemrég választotta meg Társaságunk ig. választmánya tagjává. A brassói czímereslevéleket ismertette fólyóiratunkban, köztük egy addig ismeretlen középkori armálissal gazdagitva középkori czímereslevéleink sorát. Áldás emlékükre!

Utóljára *Thallóczy Lajostól* bucsuzunk, a kinek megrenditő, tragikus halála fölött érzett fájdalom még frissen él mindnyájunk szivében s élni fog sokáig, mert nehéz rá vigaszt találni. Elhunyta mély gyászba boritotta társaságunkat, nemcsak ig. választmányunk tagját gyászoljuk benne és szaktudományaink kitünő munkását, hanem társaságunk igaz barátját is. Gyakran felkereste a Turult tanulmányaival, a bosnyák-szerb élet- és nemzedékrendi tanulmányok hatalmas kötetének egyes darabjai először a Turulban láttak napvilágot s idevágó utolsó, érdekes tanulmányát a bosnyák-herczegovinai bég czímről 1914. évi nagygyülésünkön mutattuk be. A M. T. Akadémia ez évi nagygyülésén Jajcza története czimü munkáját a nagyjutalommal tüntette ki. A nagyjutalom összegét azonban, amelyet tudományos működése juttatott neki, ismét a tudomány előmozditására háritotta vissza, tudományos társaságoknak tett alapitványok formájában s ekkor lett az ő kedves társaságának, a mi társaságunknak is alapitó tagjává. Ez a tette a legjobban jellemzi lelkének nemességét és tudományszeretetét. Kevés szóval bucsuzunk tőle, a mély fájdalom nem hangos, de emlékét örökös hálával fogjuk megőrizni!

Társaságunk tudományos működése természetesen nem mutathatja fel azt az eredményt, mint békés időkben, normális viszonyok mellett. A nyomdai árak folytonos emelkedése, a mi különben már a háboru előtti években is sulyos válsággal kezdett fenyegetni,

a háboru alatt oly mérveket öltött, hogy jövedelmi forrásainkat nem gyarapithatván, a nagyobb anyagi zavarokat elkerülendő, a legnagyobb takarékossággal kellett kiadásainkban eljárnunk. Sajnos, a Turul ívszámainak csökkentése volt csak az az eszköz, amelylyel nagyobb összeg megtakaritása lehetővé vált; s igy amig az óriási nyomda- és papirárak tartanak, a Turul egy évfolyama csak 12—14 ív terjedelemben jelenhet meg. A Turulnak ez elmult két év alatt négy füzete jelent meg: az 1914. III—IV. füzet s az 1915. I—II., mindkettő kettős füzet. Az 1916. évi folyam is napvilágot fog látni néhány hét mulva, egy kötetben, egyik legszebb középkori czímereslevelünk szines czímerképével, az Armbruster-czímerrel s igy e két év alatt 8 füzet fog megjelenni.

Az 1915. III—IV. füzet előkészitése ép arra az időre esett, a mikor a magyar heraldika történetében korszakos esemény, a czímerrendezés történt, 1915 októberében. A Turul szerkesztősége az elnökség beleegyezésével külön czímerszám kiadását határozta el, amely a legfelsőbb királyi leiratokat, e rendezés heraldikai és közjogi méltatását, a magyar középczímer egyes részei történeti fejlődésének bemutatását tartalmazza. Minthogy azonban ugy az egyes tanulmányoknak, mint az illusztráló képanyagnak összegyüjtése lassan haladhatott előre, a szerkesztőség ugy határozott, hogy nagyobb késedelmet elkerülendő, az 1916-iki évfolyamot jelenteti meg, s ezt a jövő év elején hamarosan követni fogja a már jórészben kész czímerszám is.

Utolsó nagygyülésünket 1914 deczember 17-ikén tartottuk meg, ezen Fejérpataky László elnök hosszabb elnöki megnyitója után Áldásy Antal b. Thallóczy Lajos ig. vál. tagnak a bosnyák-herczegovinai «Bég» czímről szóló tanulmányát mutatta be.

Az igazgató-választmány négy rendes és egy rendkivüli ülést tartott. A két választmányi ülés egyikén Áldásy Antal, az ig. vál. tagja, az Óbudai-család 1492-ben nyert czímereslevele czímerképének szines másolatát, s néhány ujabb német heraldikai és genealogiai munkát mutatott be, a másikon pedig a Gosztony-családnak Mátyás királytól nyert eredeti czímereslevelét s szintén több uj heraldikai és szfragisztikai munkát, két választmányi gyülés pedig csak a folyó ügyekkel foglalkozott. A rendkivüli ülésre fenkölt királyunk halála következtében jött össze az igazgató-választmány f. évi november hó 28-ikán.

Az 1915 deczember hó 9-ikén tartott igazgató-választmányi ülés töltötte be az igazgató-választmányban báró Nyáry Jenő, Hattyuffy Dezső, id. báró Daniel Gábor, Nagy Géza, Bunyitay Vincze és Lehoczky Tivadar elhunytával megürült hat helyet, amelyekre Baranyai Béla, Jakubovich Emil, R. Kiss István, Sárközy Imre, Sörös Pongrácz és Závodszky Levente évdijas tagjaink választattak meg; az 1916. évi deczember hó 16-án tartott ülésen pedig az Ortvay Tivadar, Szent-Iványi Zoltán, Thallóczy Lajos és Gyárfás Tihamér elhalálozásával megürült négy hely közül kettőre Daróczy Zoltán levelező- és Eckhart Ferencz évdijas tagok választattak meg. Azonkivül levelezőtaggá választatott G. Vargha Zoltán évdijas tag.

Társaságunk vagyoni helyzetéről a pénztárnok fog a mélyen tisztelt Nagygyülésnek beszámolni; nem hagyhatom azonban itt sem emlités nélkül azt az örvendetes eseményt, hogy mig évek óta a panasz hangja csendült ki a titkári jelentések soraiból folyton rosszabbodó anyagi helyzetünket illetőleg, addig a jelen esztendőt jó eredménynyel zárhatjuk le Boldogult Bunyitay Vincze ig. vál. tagtársunk nemeslelküségének köszönhetjük ezt jórészt, aki végrendeletében megemlékezett Társaságunkról is s az ezt illető rész több mint 4000 koronára rugott, továbbá a nm. vallás- és közoktatásügyi m. kir. minister urnak, aki méltányolva társaságunk eléje terjesztett kérésének indokait, 1500 koronát utaltatott ki segélykép számára. Minthogy ezenfelül a hátralékos tagdijak erélyesebb behajtása is nagyobb összeget eredményezett, bekövetkezett az, amit annyi év óta annyira óhajtottunk, hogy teljesen kiegyenlithettük nyomdai tartozásunkat. Ez azonban még csak féleredmény, kiadásaink egyre nőnek, lombard-kölcsönünk is még kiegyenlitésre vár s igy mindenkép jövedelmi forrásaink gyarapitásán kell fáradoznunk, elsősorban tagok gyüjtése utján, ha nem akarjuk, hogy ujból feltámadjon s növekedjék az adósságok nyomasztó réme.

Hadikölcsönre ujabb 200 és 700, összesen tehát eddig 2900 koronát jegyzett a Társaság.

Társaságunk tagjainak létszáma a következő: nyolcz alapitótag 1000 koronával (élő és elhunyt), 39 alapitótag 400 koronával (élő és elhunyt), 48 alapitótag 200 koronával (élő és elhunyt), 77 pártolótag és 353 évdijas tag, ugy hogy az összes tagok száma, beleértve az elhunyt alapitókat is, a mai napon 524.

Kérem a mélyen tisztelt Nagygyülést, hogy titkári jelentésemet, melyet az immár harmadik éve katonai szolgálatot teljesitő titkárunkat helyettesitve voltam bátor bemutatni, tudomásul venni sziveskedjék.

Budapest, 1916 deczember hó 16-án.

Dr. Holub József
jegyző.

FEJÉRPATAKY KÁLMÁN
1852—1916.

Idei veszteségeink szomoruan népes sorában alelnökünk mellett fájó szivvel kell megemlékeznünk Fejérpataky Kálmán elhunytáról. Megalakulása óta tagja, 1896. óta pedig ügyésze volt társaságunknak s e két évtizeden át mindenkor a legnagyobb készséggel állt tanácsaival ügyes-bajos dolgainkban rendelkezésünkre s mindig a legnagyobb érdeklődéssel viseltetett társaságunk sorsa iránt.

Emlékét kegyelettel fogjuk megőrizni!

THALLÓCZY LAJOS
1854—1916.

Az év utolsó hónapja ujabb gyászt hozott a magyar történettudományra és az azt művelő társaságokra. A deczember 1-re virradó éjjel Thallóczy Lajos, a hazai történetirók egyik legkiválóbbja végzetes vasuti szerencsétlenségnek esett áldozatul. A kérlelhetetlen végzet egy minden tekintetben nagyszabásu, kiváló jelentőségü egyént ragadott el sorainkból, kinek elhunyta nagy és jóformán pótolhatatlan veszteséget jelent a hazai tudományos világra és közéletre egyaránt. Tudományos és politikai, müvészeti és társadalmi akcziók szálai futottak össze az elhunyt kezében, a ki soha meg nem szünő buzgalommal, ernyedetlen munkásággal és teljes odaadással dolgozott és dolgoztatott a maga elé tüzött czélok, az előtte lebegő feladatok megvalósitásán. Fájdalommal telt szivvel, a szörnyüséges katasztrófától mélyen lesujtva állta körül ravatalát a magyar tudományos világ, a melynek gyászában osztozott Magyarország uralkodójával együtt a közéletnek minden tényezője.

A mai viszonyok között kétszeresen fájlalhatjuk Thallóczy Lajos elhunytát és pótolhatatlannak látjuk a szenvedett veszteséget. A Balkán-népek történetének, politikai viszonyainak és közéletüknek legalaposabb ismerőjét vesztettük el benne, a kire most, a midőn Magyarországnak jövőbeni viszonya a Balkán-államokhoz egészen uj irányokba kezd terelődni, százszorosan lett volna szükség, a kinek szakavatottságát, irányitását és buzditását jövő idők tudományos feladataiban és kérdéseiben fájdalmasan fogjuk nélkülözni. Mert a jövő alakulása nemcsak a politika, hanem a történettudomány terén is uj irányokat fog felszinre hozni, uj feladatokat fog a tudományos kutatásnak szabni, a mely fokozottabb mértékben fog a Balkán-államok történetével foglalkozni. Ezekben a kérdésekben számithatni véltünk Thallóczy Lajosra, a kinek történetirói munkássága már évtizedek óta egy nagy határozott czél szolgálatában állott, a melyet munkatársainak lelkes csoportjával együtt igyekezett megvalósitani. A középkori magyar imperiális politika megvilágitása, annak beillesztése a nemzetközi politika keretébe, Magyarországnak a délszláv Balkán-államokkal szemben követett politikájának földeritése volt az a czél, a melyen elhunyt tagtársunk évtizedek óta lankadatlan buzgalommal dolgozott. Nyomdokába lépett e munkájával a nagyérdemü Engel János Keresztélynek, folytatva annak hasonló czélu munkáját, csakhogy természetesen sokkalta szélesebb arányokban, a modern történeti kutatás minden segédeszközeinek igénybevételével. Ennek érdekében járta be Európa összes nevesebb levéltárait, gyüjtve mindenünnen az anyagot munkájához. Ennek megvalósitását szolgálta publikáczióinak egész sorozata, ezt a czélt igyekezett közel hozni a megvalósuláshoz a Magyarország és a délszláv államok összeköttetéseire vonatkozó terjedelmes oklevéltári vállalattal, melynek közrebocsátásában a munkatársaknak egész sora támogatta őt.

Tudományos érdemeinek beható méltatása nem képezheti e rövid visszaemlékezés tárgyát. Ez egy későbbi idő feladata leend, a midőn a veszteség feletti fájdalomtól lecsillapult kedélylyel mérlegelhetjük munkásságának jelentőségét és jelölhetjük ki részére a magyar történettudományban az őt megillető helyet.

A gyászban, melyet halála a magyar tudományos világra hozott, társaságunk is őszinte részvéttel osztozik. Igazgató-választmányunknak 1883 óta volt tagja és ha személyesen ritkán is jelent meg üléseinken, tudományos törekvéseink mindenkor lelkes pártfogóra, támogatóra találtak benne. Folyóiratunknak régebben és azután az utolsó években szorgalmas munkatársa volt, a ki különösen a délszláv uralkodók családi történetének egyes vitás kérdéseit igyekezett kellő világitásba helyezni. Tanulmányai, melyeket Hervoja herczeg czimeréről, az illyr czimergyüjteményekről, a bosnyák és szerb nemzedékrendi kérdésekről stb. folyóiratunkban közzétett, számos, addig tisztázatlan kérdést oldottak meg s azok a nagyszabásu tanulmányok, melyeket az egyes oklevéltárakban közzébocsátott, szintén nem egy homályba burkolt családtörténeti kérdést oldottak meg. Fájdalmasan fogjuk azért nélkülözni munkatársaink sorában és emlékét úgyis mint tudósét, ugyis mint emberét, mindenkor igaz kegyelettel fogjuk megőrizni.

SZENT-IVÁNY ZOLTÁN
1843—1916.

Társaságunk örökös alapitó- és egyik legrégibb igazgatóválasztmányi tagját s igaz, lelkes barátját gyászoljuk Szent-Iványi Zoltánban.

A családi hagyományok iránt való meleg érdeklődés, a családi mult szeretete és tisztelete vezették őt a családtörténet műveléséhez s ennek révén társaságunkhoz. A társaságunk alapitását czélzó eszmének egyik leglelkesebb hive volt 1882-ben s ezt az érdeklődését mindvégig ébren tartotta működése iránt.

Hatalmas munkája családja történetéről csak kéziratban maradt, hasonlókép óriási genealogiai gyüjteménye is, de a Századunk Névváltoztatásai czimü nagy fáradsággal összeállitott munkája, melyet 1895-ben adott ki s társaságunknak engedett át, közkézen forog, s a genealogiai kutatásoknak tesz mérhetetlen szolgálatot majd százezer darabból álló pontos névmutatóval ellátott gyászjelentés-gyüjteménye is, melyet a Magyar Nemzeti Muzeum könyvtárának ajándékozott, a hol a családi levéltár is helyet foglal.

Emléke, mint törekvéseink rajongó harczosáé, társaságunkkal egybeforrva feledhetetlen lesz!

LEHOCZKY TIVADAR
1830—1916.

Lehoczky Tivadarral annak az értékes tipusnak kitünő képviselője szállt sirba, mely azon vidék multja feltárásának, megismertetésének szenteli minden erejét, melyhez hivatása köti s a lokálpátriotizmus tiszteletreméltó érzésétől lelkesitve fáradhatatlanul dolgozik egy életen át.

Beregvármegye, Munkács vidéke volt oly szerencsés, hogy Lehoczky Tivadart magáénak mondhatta. A szabadságharczot végig küzdött ifju elvégezvén jogi tanulmányait, 1865-ben került a Schönborn grófok munkácsi és beregszentmiklósi uradalmába főügyésznek s itt töltötte el egész életét. Először Erdélyi János biztatására a munkácsvidéki magyar, orosz és tót népdalokat gyüjtötte összse s adta közre (1864., 1866.), azonban csakhamar a régészeti kutatások keltették fel érdeklődését s ez lett működésének igazi tere. Nagyarányú ásatásokat végzett és szorgalmasan gyüjtögette a vidék őskori és történelmi emlékeit.

Azonban nemcsak az őskornak szentelte munkásságát, Beregvármegye történetéhez is szorgalmasan gyüjtötte az anyagot s 1881—82-ben három kötetben közreadta a vármegye történeti monográfiáját, majd 1899-ben egy újabb kötete készült el: Beregmegye és a munkácsi vár 1848—49-ben. 1907-ben pedig Munkács város új monográfiája cz. munkája jelent meg. Nagyobb munkája még Adatok hazánk archæologiájához, különös tekintettel Beregvármegyére (1892.); ezek mellett a Századokban, Arch. Közleményekben és Értesitőben, Történelmi Tárban, Hazánkban, Ethnographiában stb. czikkeinek egész sora jelent meg.

Társaságunk igazgató-választmányának 1887-ben lett tagja s a Turult is gyakran felkereste tanulmányaival: 1886-ban a Sulyok-, 1892-ben a Dercsényi-, 1894-ben a Longodáry-, Eötvös-, Balling-, Berthóthy-, Leővey-, Döbrentei-, Szentmiklósy-család multját ismertette, 1887-ben pedig Emlékeink néhány erdélyi és magyar régi nemes család conjunctiójáról czimü czikke jelent meg; heraldikai tárgyu czikkei voltak: 1886-ban czímeres és nemes levelek Bereg vármegye levéltárában; 1887-ben Báthori István szakácsának czímerlevele, 1894-ben Bethlen Gábor fejedelem nemeslevele református papjai részére, 1902-ben pedig a Petri Ders-család czímeres levele.

Hosszu, munkás életének értékes gyümölcsei meg fogják őrizni emlékét.

GYÁRFÁS TIHAMÉR
1863—1916.

Ez év deczemberében kaptuk a gyászhirt Gyárfás Tihamérnak, igazgató-választmányunk tagjának, a hazai régészeti tudomány szorgalmas munkásának korai haláláról.

Gyárfás Tihamér a papi pályára lépett, Budapesten elvégezte a theologiát, azonban nagy kedvet érezvén a tanitáshoz s a tudományos munkához, megszerezte a bölcsészet-doktori oklevelet s Nagyszombatban foglalt tanári állást; 1893-ban Brassóba került s ott is halt meg.

Költői és szépirodalmi czikkekkel korán lépett a nyilvánosság elé; majd a régészet felé fordult figyelme s Czobor Béla előadásainak hatása alatt az egyházi műrégészettel kezdett foglalkozni. Brassói tanárkodása alatt szorgalmasan kutatta a brassói ötvösség multját s több értékes munka lett ezirányu tanulmányainak gyümölcse.

A Turul 1909. évfolyamában a Brassó város levéltárában őrzött czímeres leveleket ismertette, köztük II. Lajosnak egy eddig ismeretlen czímeres levelét, 1910—1911-ben pedig Brassai czímeres levelek czímen az ottani muzeumokban és magánosok birtokában talált ismeretlen czímeres leveleket irta le.

Társaságunk igazgató-választmányának tagjává 1910-ben választatott meg.

Korán elhalt munkás tagtársunk emlékét kegyelettel fogjuk megőrizni.

SZAKIRODALOM.

A Frangepán-család oklevéltára. A Magyar Tudományos Akadémia megbizásából kiadják dr. Thallóczy Lajos, Barabás Samu. Első kötet, 1133—1453. Budapest, 1910. (A Magyar Történelmi emlékek I oszt. XXXV. köt.) Második kötet, 1454—1527. Budapest, 1913. (Magyar Tört. eml. I. oszt. XXXVIII. köt.)

Ez a kissé megkésett ismertetés a Frangepán-oklevéltár két kötetére főkép a társulatunkat és folyóiratunkat közvetlenül érintő szempontból kivánja felhivni a figyelmet. Az oklevéltárnak történeti és diplomatikai oldalról való méltatása más helyen történt meg annak idején ;[1] itt főleg a genealógiai és heraldikai vonatkozásokat kivánjuk kiemelni.

Bár a két kötet telve van a politikai történet szempontjából fontos adatokkal, mire nézve az első kötet anyagából elég csupán Hunyadi Jánosnak Alfonz nápolyi királylyal 1447- és 1448-ban folytatott tárgyalásaira utalni, természetes, hogy mint minden családi oklevéltárban, az anyag legnagyobb része itt is a család történetére vonatkozik.

A Frangepánok történetével eddigelé Wenzel Gusztáv, Wertner Mór és horvát nyelven irt munkájában Klaič Vjekoslav foglalkozott részletesebben. Bár ezek közül Wertner és Klaič nagyon behatóan és kimeritően dolgozták fel a tárgyat, eredményeik a Frangepán-oklevéltár adatai által sok tekintetben kiegészitést nyernek. Igy mindenek előtt fontos annak megállapitása, hogy (II.) Bertalan, modrusi comes, akinek III. Béla király 1193-i adománya szól, nem azonos az első ismert Frangepán-ősnek, Duim-nak szintén Bertalan nevü fiával, a mint ezt különben Barabás Samu e folyóiratban már régebben megállapitotta.

A további eltérések könnyen ellenőrizhetők az által, hogy ugy Wertner[2] mint Klaič is[3] nemzedékrendi táblázatban foglalja össze vizsgálatainak eredményét, mit a Frangepán oklevéltár második kötetéhez csatolt genealogiai táblázattal összehasonlitva megállapithatjuk a változásokat. Az utóbbinak használatánál azonban szem előtt tartandó, hogy ez a táblázat mellőzi IV. Béla 1242-i oklevelének adatait, minthogy az oklevéltár az oklevelet a hamis oklevelek közé vette. Azonban utóbb Barabás az oklevélnek *a)* szövegét hitelesnek ismerte el,[4] miért is a táblázatba (II.) Guidó fiai közé (II.) Jánost, az (I.) Frigyes, (III.) Guidó és (III.) Bertalan testvérét is be kell iktatni.

Különben a család eredete, sajnos, az oklevéltárban közölt adatok után is homályban marad s a római és a friauli Frangipanikkal való összeköttetés nem állapitható meg. Mindössze a friauli grófok czimerének a Frangepánok által a XV. században használt czimerrel való rokonsága támogatja a két család közt lévő kapcsolat feltevését.

Maga a Frangepán-czimer kérdése is tisztázatlan még. Az oklevéltár erre nézve is becses adatokkal gyarapitja ismereteinket. A Frangepánok által régebben, a XIV. században és a XV. század elején használt pecsétkép, a menekülő farkas, mely jobbra fordult oroszlánnal viaskodik, az oklevéltár I. kötetének több darabján fordul elő.[1] A XV. század közepe felé a család már nem ezt a czimerképet használja, hanem vagy egyes vágott pajzs felső mezejében a hatágu csillagot, mely a régebben használt czimernek csupán sisakdiszén, a sasszárnyon volt alkalmazva ; vagy pedig pajzspárt használnak, mely esetben a második pajzsképet: két egymással szemben ágaskodó, felkunkoritott farku oroszlán első bal-, illetőleg jobb lábával stilizált rózsát tart. Az egyes pajzsot mutatja a Frangepán-oklevéltárban található darabokon kivül Frangepán Zsigmond pecsétje is azon az oklevélen, a melyet az országos rendek adtak 1447-ben Hédervári Imrének Budavár átadása alkalmából,[2] a pajzspár képét pedig Klaič közli Frangepán Duimnak 1452-i pecsétjéről.[3] Azonban, miként az oklevéltárhoz irt tanulmányában Thallóczy Lajos megjegyzi,[4] a Frangepán-czimer tanulmányozójának az 1526-on inneni pecséteket is figyelembe kell vennie, holott az oklevéltár anyaga csupán 1527-ig terjed.

A XII. és XIII. századi rész, sőt részben a XIV. századi is természetesen már előbb is ismeretes volt más kiadásokból; itt azonban összegyüjtve, kritikailag megrostálva és a hamisitványoktól elkülönitve együtt kapjuk az egész anyagot. A XIV. századból több fontos oklevél jelent meg először ez alkalommal, melyek I. Károlynak Duim comes és fia (II.) Frigyes comes javára tett adományairól szólnak. Az eddigelé ismeretlen anyag a XV. század elejével indul bőven, Zsigmond királynak (IV.) Miklós és fiai (V.) Miklós és Bertalan részére adott kiváltságait és adományait tárgyazó okleveleivel. Ettől kezdve a házassági szerződések, osztály- és záloglevelek, végrendeletek, birtokba iktatások és felmentőlevelek a család történe-

[1] L. Századok 1911. 787. és 1914. 715. ll.

[2] *Adler*, Neue Folge, IV. k. 45. l.

[3] *Krčki knezovi Frankapani* cz. müveinek mellékletén.

[4] *Századok*, 1914. évf. 683. l.

[1] CXXXVIII. CLXXXIV. CCXXV. stb.

[2] *Turul*, 1902. é. 4. füz.

[3] I. m. 232. l.

[4] II. köt. XIV. l. 4. jegyz.

tére és részben a köztörténetre is becses adatok nagy bőségét tartalmazzák. Az 1454-től 1527-ig terjedő korszakot magában foglaló második kötet becses anyagából főkép a Frangepán Istvánra és fiára, Bernátra vonatkozó adatok emelkednek ki és az egész anyag a család egyik legkiválóbb tagjának, Kristóf főkapitánynak haláláig terjed.

A Frangepán-családra, valamint a köztörténetre vonatkozó adatokon kivül az oklevéltár két kötete bőségesen tartalmaz egyéb nemzetségi és családi vonatkozásu adatokat is.

A horvát nemzetségek közül a XV. század elején az I. kötet anyagában több izben szerepelnek a likamegyei Mogorovics-nemzetség tagjai, osztroviczai Novák fiai: Péter és Pál testvérek, kik Osztrovicza várat Miklós vegliai comesnek Cettina várával, illetőleg kameniki és liuticsei birtokával cserélték el. Ugyanezen nemzetségből még Szamaczics János fiai, Ivánkó, Péter, Jakab és Gergely szerepelnek, a Knin-széki horvát nemesek esküdt birái gyanánt pedig a Bucsan, Uhnacsácz és Cziprian nemzetség tagjai fordulnak elő. Több horvát nemzetség szerepel elszórtan a második kötet anyagában is.

Nagyon becsesek a közölt okleveleken előforduló pecsétek czimerképeinek pontos leirásai is. S minthogy ezeket a leirásokat a már egyebütt megjelent oklevelek mellett is megkapjuk a Frangepán-oklevéltárban, ez által a régibb kiadásoknak, Fejérnek, Kukuljevičnek hiányai ebben a tekintetben is pótolva vannak. Igy kapjuk az első kötetben (a Frangepán-pecséteken kivül) Ortemburgi Frigyes gróf, Stubenbergi Ottó, Nelipics János czetinai comes, Okicsi Benvenuto, Tamás zengi püspök és mások pecséteit, a II. kötetben pedig a Sztrelcse nemzetségbeli koranai nemesek oklevelén a nemzetségi czimert mutató pecsétet, a Frangepán Márton zálogvalló levelén a Sichelberg Miklós pecsétjét. Mindez a heraldikusnak és a genealogusnak becses anyag.

Természetesen itt nincs helye annak, hogy kutassuk, miért korlátozták a szerzők az oklevéltár anyagát a középkori részre. Meg kell elégednünk annak örvendetes megállapitásával, hogy a mit e két kötetben közrebocsájtottak, az tiszta nyeresége a politikai, müvelődési és a családi történetnek. Kivánatos lenne ennek a becses anyagnak a feldolgozása a szerint az utmutatás szerint, a melyet Thallóczy Lajos a II. kötethez csatolt vázlatos méltatásban adott meg. *(sz. i.)*

Szeremley S.: Hód-Mező-Vásárhely története. A hon ezer éves fennállása emlékezetére a városi törvényhatóság megbizásából. Sok képpel. A közművelődés története 1526—1848. Második rész. Kiadja a város közönsége 1913. 8. XII. 1183.

Családtörténeti és heraldikai szempontból a kötet következő fejezetei érdemelnek figyelmet: 20. Városi székházak és czimerek. 25. Helységeink külön történetei. 26. Városi, urasági és megyei tiszti névsor. 27. Földesuraink nemzetiségi és birtoklási története. 28. A lakósok családi és történeti jegyzéke.

A öt fejezet 485 oldalon foglalkozik családtörténettel, s igy felcsigázott reménynyel a sok ismeretlen adat és család iránt, fogunk bele a munka olvasásába és tanulmányozásába. A bennünket érdeklő első fejezet a város czimeréről szól. Kérdés, lehet-e egyáltalában Hódmezővásárhely czimeréről beszélni az 1873. év előtti időkből? Határozottan mondhatjuk, hogy nem s igy e 14 oldalas czimertani értekezéssel, mint tárgytalannal, felesleges is foglalkozni. Azonban az értekezés keretében néhány oly általános alapelv van lefektetve, melyeket szó nélkül nem hagyhatok s melyeket mint curiosumokat szükségesnek tartok szó szerint is közölni: Szeremley azon nézetének ad kifejezést, hogy «nem valószinü, hogy a városnak már a törökvilág előtt külön pecsétje és czimere lett volna, mert ez időben az ilyen községeknek ugyszólva semmi önállóságuk sem volt, s a községek földesuraik nemesi czimerét használták akkor is, mikor a maguk ügyeikben intézkedtek (ez gyakran előfordult, azonban a községeknek saját pecsétnyomójuk volt, bizonyos jelvényekkel, melyekből pl. Hőke is többet ismertetett!) ép úgy, mint a megyék az alispánokét és a szolgabirákét» (inkább talán az alispánok és szolgabirák az általuk kiadott megyei kiadványokat saját pecsétjükkel pecsételték meg!). «Eleink attól fogva, hogy földesuraink őket elhagyták, azzal a szabadsággal éltek, a melylyel ma is minden ember élhet, hogy megalkották vagy megválasztották és megválogatták a *czímer* jelvényeit (azaz csak jelvényeiket, mert a jelvény még nem czimer), saját tetszésük szerint, a nélkül, hogy erre nézve bárkitől engedélyt vagy levelet kértek volna. Királyi levélre vagy adományozásra különösen nem gondolhatunk, mert a király czímert csupán *nemeseknek* vagy *megnemesitett jobbágyoknak* ajándékozhatott» (ezek szerint a vármegyék és szabad királyi városok czímere nem királyi adományon alapszik? pedig a meglévő armalisok mást igazolnak). Ezen két mondatról csakugyan lehetne 14 oldalas értekezést irni, ha már mások meg nem irták volna, s igy nagy örömömre felmentve érzem magamat a czímer és pecsét közjogi fejtegetésébe bocsátkozni.

A bennünket érdeklő részek közül legbecsesebb a birtokok története, melyek nagyarányu és alapos levéltári kutatások alapján, lehető teljes részletességgel tárgyalják az egyes községek történetét. Össze-

vetettem ezen fejezetet a birtokosok történetével és ennek alapján megállapitottam, hogy néhány birtokos a községek történetében nincsen felemlitve, igy pl. Csirkei Alabani Györgynek magyarósfecskési, Babaynak kopáncsi és mágosi, Berényi Mihálynak földvári és fecskési, Deák Jánosnak mártélyi, Nemes Lászlónak batidai, Szirmay István bárónak körtvélyesi birtoklása.

A Földesuraink nemzetségi és birtoklási története czimü fejezet csalódást hozott számomra, annál is inkább, mivel az előbbi fejezetben nem egyszer a birtoklás jogát a vérségi kapcsolatban keresi s ezen kapcsolatot feltüntető leszármazási táblákat pedig hiába keressük ugy ebben, mint az előbbi fejezetben, leszámitva a Jaksics és Károlyi leszármazási táblákat, pedig a Parlaghy, Zeleméri, Dóczyak szegvári ága, Mágocsy stb. családok leszármazásai még ma sincsenek tisztázva. A családtörténetek is annyira szükszavuak, hogy ezen fejezetet inkább csak földesuraink birtoklási történetének nevezhetjük ; de e tekintetben is vannak hiányai, kiegészitésképen közlöm azon családok névjegyzékét, kik birtokosok voltak, de a névjegyzékben felvéve ninesenek : Gerlai *Ábrahámffy* ; a szerző bizonyos Ábrahámot ugyan emlit, de nem mondja róla, hogy ez volt őse az Ábrahámffy-családnak. Birtokai Ujváros, Mágocs, Pereskutas, holott Á. István csak Mágocsot foglalta el, mig Ujvárost és Pereskutast az egri kanonok vette birtokába (784, 801, 841). *Apor*, tudtommal nem családnév, tagjait a Laczkffy-családnál kellett volna felsorolni. *Ártándy* neje Jaksics Mária révén birta Csomorkányt (711), Sámsont (817) és Tótkutast (834). *Bakay* István nejét megillető jogon foglalja el Bátidát, de hogy ki volt neje, nem tudjuk (702). *Balásfy* Bálint birtokos Bátidán (700). *Bornemissza* Benedek elfoglalja Mágocsot (784), mig Bornemissza Menyhértnek Pereskutas adózik (801). *Czucz* András ellentmond Derékegyház, Szántó, Felgyő elidegenitésének (724). *Csüry* Sándor neje, Őry Krisztina révén jogot formál Szentkirályhoz (827). *Czakó* Mátyás birtokos Földvárott (752). *Deák* Gergelyné birja Derékegyházát (720). Mellétei *Dévényi* Ferencz és neje, Becsky Zsuzsánna, megveszik Tejed, Vassantó, Dedenszeg, Szentmiklós, Tempes és Vásárhely birtokokat 300 tallérért (748). *Eszterházy* Miklós és Sándor zálogba birják Mártélyt (795). *Eteley* alias *Kátay* Imre birja Pereskutast (801). *Fekete* Mihály szaboszlai hajdu vitéz magának követeli Bátidát (702) és birja Mártély felét (794). *Feledy* Lesták neje Csulai Móré Katalin révén tiltakozik Rétkopáncs, Rárós és Vásárhely elidegenitése ellen (762). *Bojnicsics-Horváth* László adományul kapja a Makó-család csanádmegyei birtokait (744). *Jakus* János kapja Csomorkány, Ormosegyháza, Tés és Fecskés egy részét (714, 735 736). *Janka* Márton birja Csárpát (707); Péter neje, Csomády Anna, révén birja Csomorkányt (716) és Fecskést (738). *Jármy* András, mint Dóczy örökös, igényt tart Tótkutasra (836). *Kónya* Bertalan birtokos Csomorkányon (711); *Köpi* Gergely részeket bir Körtvélyesen, Mámán, Bökényen és Tőkén (776); *Kun* Gáspár bir Csomorkányon (711); *Lévay* Boldizsár bir Földváron (753); *Majláth Miklós* elfoglalja Földvárt és Acza-egyházat (753), *Örsy* Lőrincz és Sebestyén birnak Kopáncson (765), *Őrteleky* Sebestyén bir Gorzsán (757), *Póka* László kapja Sámsont és Férgedet (818), Szegedi *Pap* György Mártély egy részét elfoglalja (796), *Petrovics Péter* birja Csomorkányt, Sámsont és Tótkutast (709), *Pornoky* Gáspár bir Gorzsán (757), *Rédeky* Mátyás elfoglalja Földvárt és Acza-egyházát (753). *Szabó* Mihályné, Örsi Magdolna, birja Szent-Királyt (827), *Szakadáthy* Ferencz kapta Erzsébetet (728), *Széll* József igényli a Széll Mihály-féle birtokokat (752, 704, 741, 759), *Szentlőrinczy* Farkas bir Körtvélyesen (774), Vásárhelyi *Szilágyi* Ferencz és fia Ferencz, tiltakoznak Kopáncs eladása ellen (768), *Vajda* Pál bir Földvárott (753), Marjalaki *Vitéz* Barnabás kapja Fecskést (729), *Zsarkó* Péter zálogba vesz Fecskésen és Orosházán részeket.

Ezeken kivül a családtörténetben találunk leszármazási hiányokat és hibákat is, igy pl. *Básthy* Pál és Sámuel Fecskéshez való jogukat eladják, mig Fecskés történeténél az eladók Básthy Ferencz, Pál és János ; *Bika* Imrének özvegye, *Somogyi Erzsébet* (765), a *Borbély*-családnál emlitett Rácz Kata, Borbély Ferencz neje volt (857); a *Dóczy* de Szegvár család őse Péter kevei, szentlászlói és érsomlyói kapitány ; nagy kár, hogy a forrás nincsen megnevezve, mert eddig még, tudtommal, a Szegvári és Nagylucsei Dóczyakkal az összeköttetést nem sikerült megtalálni ; megjegyzem, hogy Karácsonyi szerint a szegváriak őse nem Péter, hanem Gergely volt ; Dóczy Miklósnak Jaksics Erzsébettől gyermekei : Ilona, Gergely és Kelemen (728, 773, 818), Dóczy Katalin pedig Móré Lászlóné (763) ; *Csanády* János ónodi kapitánynak felesége Móré Katalin, mit okvetlenül meg kellett volna emliteni (jászói lt.); *Földváry* János mig Földvár történeténél Istvánnak nevezve (752), *Keglevich* Miklós neje Móricz Borbála volt (787)' másik Keglevich Miklósé a 777. oldalon Czobor Annának van mondva, holott Évának hivták ; *Makó* Miklós neje Zólyomy Klára (743), *Mocsáry* Erzsébet nem Horvay, hanem Illosvay István özvegye (694) ; Móricz Anna, Tatay Györgyné, mig a 805. oldalon Patayi Györgyné, melyik a helyes? *Móricz* Margit, Palog Ferenczné, holott helyesen Palágyi Ferenczné ; *Móricz* Balázsné, Nagymihályi Pongrácz Margit, okmányaink-

ban Nagymihályi Margit, anyósa volt Móricz Gáspárnak és Mártonnak, mig Móricz Balázsnak neje Nagymihályi alias Zalay Francziska volt (Péchy lt.).

A végső fejezet «A lakósok családi és történeti jegyzéke. E jegyzék kezdettől maig kiterjed az egész lakosságra. Régibb időből felvettem minden ember nevét — irja a szerző — az utolsó száz évről azonban inkább csak a nevezetesebbekéit». Ezen fejezet majdnem 200 oldalát foglalja el a kötetnek, de hogy mi czélt óhajtott a szerző azzal szolgálni, hogy pl. N. N. tálas, takács, csizmadia, szabó, kovács, lókupecz stb. meghalt ekkor, ennyi éves korában, — nem tudom. A szerző igéri, hogy a szövegben megjelöli a nemes és az állitólagos nemes családokat, s tényleg több családnál a jelölést meg is találjuk, azonban ezen jelölés oly hiányos, hogy ezek alapján a nemes családok jegyzéke össze nem állitható ; találunk alispánokat, szolgabirákat, táblabirákat és családokat, kiknek neve előtt a jelzés elmaradt s igy genealogiai szempontból egy nagyon hézagos és nehezen használható chaos az egész fejezet. A szöveg között 24 czímer ábráját is találjuk, melyeknek rajza és kivitele igen gyarló és kezdetleges.

Mindezeket összegezve, a kezem között lévő V. kötetet épen nem mondhatom sikerültnek genealogiai és heraldikai szempontból; kár, hogy ez a befejező kötet nem váltotta be azokat a reményeinket, melyekkel a sikerült s a kritika által is jól fogadott első négy kötet után megjelenése elé néztünk.

Daróczy Zoltán.

A Szamosujvári Verzár-család. Irta : Éble Gábor. 4°. 74 l. Budapest, Franklin-Társulat 1915.

A gr. Károlyi-család történetének szorgalmas buvára ismét egygyel szaporitotta a családtörténeti munkák számát. Csak az imént emlékezett meg lapunk a szerző buzgalmáról, melylyel a gondjaira bizott levéltár kincseit a történetirodalom számára használhatóvá igyekezett tenni s im most ujra alkalmunk van dicsérni munkás szorgalmát.

A szép kiállitásu és képekkel diszes kötet a szamosujvári Verzár-család történetét vázolja. A család neve előtti jelző egyelőre még megkülönböztető jellegü és a család eredetének helyére mutat vissza, de megtudjuk a dolgozatból azt is, hogy a család egyik tagja részéről történtek lépések e jelzőnek nemesi előnévként való adományozása iránt.

A történelmi köztudatba a család nevét *Verzár (Wirzirescus, Verzereskul) Oxendiusz* aladai püspök vezette be, ki a XVII. század harmadik negyedében Erdélybe menekült örmény nép apostoli vicariusa volt. Ő vezette a beköltözötteket át a katholikus egyházba, gondoskodván egyuttal arról is, hogy állandó letelepedési helyet nyerjenek. Szorgos fáradozásával sikerült elérnie, hogy az egy helyre tömörült örmény nép maga kormányozza magát. Megvásárolta a kamarától a szamosujvári dominium egy részét, az uj területen maga épiti az első házat, hogy honfitársaiban kedvet ébresszen az együvé tömörülés iránt, majd a lassan megindult városi élet fellenditésén mindenképpen igyekezik, igy megalapitja a timárok társulatát is, a mi jelentős mozzanat a szamosujvári örménység életében. A függelékben található emlékirat is mutatja a püspök gondos előrelátását. Itt 14 pontban kifejtve találjuk azokat a kivánságokat, melyeket később az örmények az udvartól meg is nyertek, de a mit Verzár püspök már nem ért meg. A szentéletü és népe javán buzgó püspök megmutatta azt is, hogy uj hazájáért is tud küzdeni és szenvedni : a tatárok 1697-iki támadásakor népével együtt harczra kelt a pusztitók ellen, a kik a derék püspököt rabságba hurczolták és három év mulva szabadult csak meg a karloviczi békekötés után. Tevékeny életét 1715-ben fejezte be. Emlékét a szamosujváriak szoborral készülnek megtisztelni, melynek gipszmintáját egy kép mutatja be. Ez a kivonata magáról a püspökről szóló résznek, melyben Verzár Oxendiusz jelentősége helyes szempontok alapján van méltatva, elannyira, hogy e jelentőséghez mérten szivesen olvastunk volna részletesebb rajzot is életének egyes korszakairól, igy pl. az örmények áttéritéséről.

A dolgozat további része a tulajdonképeni családtörténeti rész. A nemességet 1760-ban Mária Terézia királynő adományozza Verzár Márton szamosujvári polgárnak és kereskedőnek. A levélben emlités történik Oxendiusz püspök és Verzár Lukács esperes érdemeiről is.

Külön fejezet sorolja föl a közéletben szerepet vitt és szereplő családtagokat foglalkozásuk szerint, miből kitünik, hogy a család tagjai kereskedői, tisztviselői, orvosi, lelkészi és ügyvédi pályán müködtek és dolgoznak. A beházasodott családtagok közt ott találjuk Csiky Gergelyt, a jeles szinmüirót is, a kinek atyja, Csiky János Verzár leányt birt feleségül.

Genealogiai szempontból a mellékelt négy leszármazási tábla a legérdekesebb, mely felveszi a beházasodott családtagokat is. A táblákhoz adott név- és tárgymutató — a mely 304 családtagot foglal magában — a rajtuk való könnyü eligazodást nagy mértékben elősegiti.

Zsinka Ferencz.

HARMINCZNEGYEDIK KÖTET 1916 1—4. FÜZET

01
4° 4.

TURUL

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság Közlönye

AZ IGAZGATÓ-VÁLASZTMÁNY MEGBIZÁSÁBÓL SZERKESZTIK

ÁLDÁSY ANTAL
AZ IG. VÁLASZTMÁNY TAGJA
ÉS
HOLUB JÓZSEF
JEGYZŐ.

BUDAPEST
KIADJA A MAGYAR HERALDIKAI ÉS GENEALOGIAI TÁRSASÁG
MCMXVI.

TARTALOM.

		Lap
	SZENTPÉTERY IMRE: II. Endre király pecsétjei az oklevélkritika szempontjából (7 szövegképpel)	1
	Ifj. SZABÓ ALADÁR: Venczel és Ottó királyok oklevelei	13
	VARGHA ZOLTÁN: A Márton-család (Zsarolyáni és Mándi, illetve Zsarolyáni.) (A Kerepeczi Kerepeczy-család ismeretlen ága)	46
VEGYES.	Az Armbruster-család czímereslevelei. *(Színes czímerképpel és két szövegközti rajzzal).* Á. A.-tól	97
	Egy 1256. évi esztergomi oklevélpár. HÓMAN BÁLINT-tól	101
	A Laki Kaczor-család. (1526-ig.) HOLUB JÓZSEF-től	104
	A nemes Beccaria-család történetéhez. SRS.-től	108
	A Czanger-család czímereslevele. SRS.-től	110
	Hol volt egykor a vasvármegyei Vadasülés (Vadász-Ülés) község. PORKOLÁB ISTVÁN-tól	111
	Ottó király egy ismeretlen oklevele. HLB.-tól	112
	Ortvay Tivadar †	113
TÁRCZA.	A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság ülései	114
	Jelentés a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság működéséről az 1915—1916. években	120
	Fejérpataky Kálmán †	123
	Thallóczy Lajos †	123
	Szent-Iványi Zoltán †	124
	Lehoczky Tivadar †	124
	Gyárfás Tihamér †	124
Szakirodalom.	A Frangepán-család oklevéltára I., II. k. Ism.: *sz. i.*	125
	Szeremley S. Hód-Mező-Vásárhely története. V. k. Ism.: *Daróczy Zoltán*	126
	Éble Gábor. A Szamosujvári Verzár-család. Ism.: *Zsinka Ferencz*	128

Hogy a folyóirat szétküldésénél zavar és késedelem ne történjék, felkérjük t. tagtársainkat, hogy az állandó lakásváltozásokat a titkári hivatallal tudassák.

Tagbejelentések, felszólítások, kérdések és egyéb a társaság ügyeit érintő levelezések a titkári hivatalhoz (Budapest, Magyar Nemzeti Múzeum), a folyóiratba szánt dolgozatok pedig a szerkesztőséghez, Holub József társ. jegyzőhöz czimezve (ugyanott) küldendők. Tagdíjak a pénztári hivatalhoz (ugyanott) küldendők.

☛ **A Turul 1886—1914-ik évi folyamaiból még néhány teljes példány kapható; ujonnan belépett tagtársaink azt a tagdíj lefizetése mellett megszerezhetik.**

MONUMENTA HUNGARIÆ HERALDICA.

MAGYAR CZIMERES EMLÉKEK

közli Fejérpataky László. A Magyar Tudományos Akadémia támogatásával kiadja a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság. — Az I. füzet nagy negyedrétben, 88 oldal szöveggel és huszonnyolcz melléklettel, a II. pedig 68 oldal szöveggel és huszonöt melléklettel megjelent s kapható Ranschburg Gusztáv könyvárusnál (Budapest, IV., Ferencziek-tere 2. sz.) és általa minden könyvkereskedésben.

Bolti ára kötetenként 20 korona.

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ A TURUL ÉVFOLYAMAIHOZ.

A Turul 1883—1892. évfolyamainak tárgy- és névmutatója 3 koronáért a társulat titkári hivatalánál (Budapest, Magyar Nemz. Múzeum) kapható. A mondott összeg előzetes beküldése mellett a füzet **bérmentesen,** egyszerü megrendelésre pedig **postai utánvéttel** küldetik meg.

	Évre
Kalocsai érseki könyvtár	1915—1917
Karl Lajos	1913—1916
Dr. Kammerer Ernő	1914
Dr. Károly János	1912
Dr. Károlyi Árpád	1911—1916
Kálmán Imre	1912—1916
Kassai Múzeum	1914—1915
Képviselőház könyvtára	1916—1917
Kiss Bálint	1914—1915
Kolosy Béla	1913—1916
Komáromvármegyei könyvtár	1913—1915
Dr. Konkoly Balázs	1914—1916
Krahl Ernő	1915—1916
Kubinyi Miklós	1914—1916
Dr. Küffer Béla	1915
Lipcsey József	1915—1917
Dr. Lukcsics József	1916
Ifj. Madarassy Gábor	1915—1916
Madzsar Imre	1916
Makay Dezső	1915—1916
Magyary-Kossa Ferenc	1915—1916
Malobiczky János	1915—1916
Marsovszky Ivor	1915—1916
Máriássy Ödön	1915—1916
Matheides Sándor	1916
Meczner József	1914—1915
Melczer Béla	1914—1917
Mészöly Gedeon	1909—1910
Dr. Miskolczy Imre	1916—1917
Miskolczy Jenő	1913—1915
Mokcsay Zoltán	1914—1915
Nagy Zoltán	1914—1915
Nagyvárad város nyilvános könyvtára	1915—1916
Nagyszebeni városi levéltár	1916
Németh Titusz	1915—1916
Némethy Lajos	1917
Orczy Zoltán	1915—1916
Országos Levéltár	1916

	Évre
Dr. Ortvay Tivadar	1915—1916
Ostffy Miklós	1914—1916
Osváth Lajos	1914—1916
Pajdussák Máté	1914—1915
Pálffy László	1914—1915
Pannonhalmi Szt. Benedek-Rend Közp. Főkönyvtára	1916—1917
Pécsi püspöki könyvtár	1915
Peszeki Ferenc	1915
Petrovay György	1912—1914
Pilch Jenő	1912—1914
Gróf Pongrácz Frigyes	1914—1915
Prikkel Lajos	1916
Puky Andor	1913—1914
Radocza János	1915
Báró Ragályi-Balassa Ferenc	1915—1917
Rakovszky Endre	1915
Rakovszky György	1915
Dr. Reiszig Ede	1916
Dr. Relković Náda	1916
Romhányi János	1911
Rudnay Béla	1914—1915
Sárospataki Ref. Főiskola Könyvtára	1914—1915
Sarlay Lajos	1914—1915
Ifj. Saághy István	1916
Sárkány Miklós	1915—1917
Sárközy Aurél	1914—1915
Sárközy Imre	1916
Sebestyén József	1908—1916
Simonyi Béla	1915
Sipeky Béla	1912—1915
Somogy vm. Könyvtár	1915—1916
Soós Elemér	1915
Soproni Kaszinó Egyesület	1914—1916
Sörös Pongrác	1916—1917
Dr. Scultéty László	1915
Dr. Szabó László	1917
Dr. Szalacsy Lajos	1915
Ifj. Szabó Aladár	1915

	Évre
Szatmár vm. közönsége	1909—1914
Gróf Széchényi Domokos	1916—1917
Gróf Széchényi Viktor	1914—1915
Szegedi Somogyi könyvtár	1916
Széky Péter	1914—1915
Szemere Huba	1916—1917
Dr. Szendrei János	1916—1917
Dr. Szentpétery Imre	1915
Dr. Szentkláray Jenő	1915
Székesfőv. Anyagszertár	1916
Székely Nemzeti Múzeum	1916
Szilágyi Lajos	1915
Szinnyei-Merse Jenő	1915
Szily Jenő	1915
Szmrecsányi Imre	1916
Szőgyény Béla	1914—1915
Szőllösy Kálmán	1916
Szunyoghy Barnabás	1915
Tagányi Károly	1916
Tihanyi Béla	1916
Dr. Thallóczy Lajos †	1916
Dr. Timon Ákos	1915
Tisztviselők orsz. Egyesülete	1915
Dr. Tóth-Szabó Pál	1915
Történelmi Társulat	1916
Ujj György	1916
Ujhelyi Hugó	1915
Uray Gyula	1916—1917
Dr. Vargha Zoltán	1916—1917
Vécsey Ferencz	1914—1915
Visolyi Ákos	1914—1915
Virter Ferenc	1915
Vörös János	1916—1917
Dr. Wertner Mór	1916—1917
Závodszky Levente	1914—1915
Zirczi apátság könyvtára	1916
Gróf Zichy Aladár	1914—1916
Gróf Zichy Béla	1916—1917
Zombory Géza	1912—1916
Dr. Zubriczky József	1915

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

A MAGYAR HERALDIKAI ÉS GENEALOGIAI TÁRSASÁG

tagdíjait 1915. évi október hó 11-től február hó 21-ig befizették:

Alapítványi kamatokat:

1911—1916-ra:
Néhai gróf Esterházy Ferenc 120 K.
Gróf Majláth György 120 K.

1915—1916-ra:
Néhai gróf Andrássy Manó 100 K.

1916—1917-re:
Báró Révay Gyula 40 K.
Sigmond Ákos 40 K.

Pártoló tagdíjakat:

	Évre
Gróf Almásy Dénesné	1915
Báró Ambrózy István	1912—1916
Bartal Béla	1916
Gróf Batthyány Lajos	1915—1916
Beniczky Elemér	1915—1916
Beniczky Géza	1916
Berczik Árpád	1916
Borsod Miskolczi Múzeum	1916
Csoma József	1916—1917
Gróf Esterházy Miklós Móric	1916—1919
Dr. Fejérpataky László	1916
Gróf Festetich Andor	1913—1916
Gyulai Gaál István	1913—1916
Báró Győrffy Samu	1916
Ivády Tihamér	1916—1917
Ivánka László	1914—1915
Dr. Karácsonyi János	1915—1916
Gróf Karátsonyi Jenő	1916
Báró Karg János	1916
Kazy József	1915—1916
Kölcsei Kende Péter	1914—1916
Kiss Pál	1914—1915
Kollányi Ferenc	1913—1916
Kornis Ferenc	1914—1916
Lázár Farkas	1915
Nemzeti Kaszinó, Budapest	1915—1916
Gróf Pálffy Sándor	1916
Őrgróf Pallavicini Edéné	1915
Báró Podmaniczky Gézáné	1914—1916
Báró Radvánszky Jánosné	1915
Rónay Jenő	1914—1915
Dr. báró Staudach Adolf	1916
Szabó Mihály	1916
Gróf Szapáry Gyuláné	1915
Szent-Iványi Oszkár	1916—1917
Szent-Iványi Károlyné	1916
Gróf Szirmay Sándor	1916
Sztankovánszky János	1914—1915
Gróf Tisza Kálmán	1914—1915
Ugron István	1916—1917
Dr. gróf Üchtritz Amadé Emil	1915—1916
Báró Vécsey Józsefné	1915—1916
Gróf Zichy Nemzetség Levéltára	1914

Évdíjakat:

	Évre
Dr. Áldásy Antal	1915—1916
Dr. Baghy Béla	1915—1916
Balogh Tihamér	1915
Barabás Samu	1915—1916
Baranyai Béla	1915—1916
Bécsi cs. és kir. házi-, udvari- és állami levéltár	1916—1917
Dr. Békefi Remig	1915—1916
Benczur Gyula	1916
Bervalszky Kálmán	1914—1915
Báró Bakach-Bessenyey Ferencné	1916
Báró Bakach-Bessenyey Ferenc	1916
Dr. Boldizsár Kálmán	1915—1916
Boronkay Jenő	1916
Dr. Boncz Ödön	1916
Bosnyák László	1916
Bossányi Árpád	1916
Beödi Balogh Gyula	1915—1916
Budapesti Kegyesrendi Főgimnázium	1916—1917
Dr. Csánki Dezső	1916
Gróf Csáky Vidor	1916
Csatay Gyula	1916
Csernovics Diodor	1916
Báró Csollich Géza	1916
Debreczeni Ref. Főiskola Anyakönyvtára	1916—1917
Dr. Dedek Crescens Lajos	1904—1916
Dénes Miklós	1915
Dely Imre	1916
Dr. Demjanovich Emil	1916
Dókus Gyula	1910—1916
Dr. Dőry Ferenc	1916
Dr. Domanovszky Sándor	1916
Eperjes sz. kir. város	1916
Egyetemi Könyvtár	1916
Esterházy herczegi hitbizományi könyvtár, Kismarton	1916—1917
Esztergomi Főegyházmegyei könyvtár	1909—1915
Fekete Albert	1916
Dr. Fialka Guusztáv	1916
Fiáth István	1916—1917
Báró Forster Gyula	1916
Dr. Fraknói Vilmos	1915—1916
Geyer Géza	1915—1916
Dr. Gosztony Mihály	1916—1917
Gosztony István	1916
Gömörmegyei Múzeum	1913—1916
Dr. Gárdonyi Albert	1915
Dr. Granichstaedten-Czerna Adolf	1916
Dr. Gyárfás Tihamér	1916
Gyömörey Vince	1916—1917
Győry Árpád	1916—1917
S. Gyulai Rikárd	1916
Gyenes Ferenc	1914
Dr. Halász Bálint	1916
Hanny Gábor	1914—1916
Hanny Tódor	1916
Hedry József	1916
Hedry Lőrinc	1913—1914
Hertelendy László	1916
Dr. Herczegh Mihály	1915—1916
Dr. Herzog József	1913—1916
Heves vármegye közönsége	1916
Dr. Hódosy Sándor	1915—1916
Dr. Holub József	1916
Horthy István	1914—1916
Horánszky Zoltán	1916
Horváth Emil	1915—1916
Holénia Sándor	1915—1916
Horváth Tibor	1916—1918
Huszár Dezső	1916—1917
Ibrányi Mihály	1914—1917
Dr. Ilosvay Bálint	1915—1916
Dr. Iványi Béla	1916—1917
Jakubovich Emil	1910—1911
Jeszenszky Lajos	1915—1916
Junkovich Gyula	1914—1916
Kállay András	1914—1916
Kállay Ubul	1913—1916

FELHIVÁS.

A történelmi források felkutatása és a történetírás, főként a M. T. Akadémia történelmi bizottsága és a Magyar Tört. Társulat működése által, igen nagy mértékben haladt az utolsó évtizedekben. Ezen haladással kapcsolatosan a történelem társtudományai, úgymint a heraldika (czímerészet), diplomatika (oklevéltan), sphragistika (pecsétisme) és genealogia (nemzedékrend és családtörténet), mint szaktudományok annyira fejlődtek, hogy ezeknek folytatólagos müveléséről és terjesztéséről gondoskodnunk kell. Jelen irodalmi viszonyaink között az említett tudományok terjesztését csakis társulás utján érhetjük el. Erre van hivatva a **Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság**.

A társaság czélja egy negyedévenként megjelenő *folyóirat* által terjeszteni az említett tudományokat. Ezen kívül a társaság koronként egy *nemzedékrendi zsebkönyvet* ad ki, mely *a magyar családok származásának nyilvántartására van hivatva.* A társaság gondoskodni fog arról, hogy az biztos adatokra támaszkodó és pontosan szerkesztett könyv legyen.

Ennélfogva felhivjuk társaságunk kitüzött czéljának kedvelőit, hogy lépjenek társaságunkba mint alapító, pártoló, vagy mint évdíjas tagok.

a) Alapító háromféle lehet: 1. ki egyszer mindenkorra **200** koronát fizet a társaság pénztárába; 2. ki **400** koronát fizet; 3. az örökös alapítók, kik **1000** koronát vagy ennél nagyobb alapítványt tesznek; ezeknek alapítványi joguk fiutódaikra is átszáll.

b) Pártoló tag lehet az, ki kötelezi magát, hogy évenként **20** koronát fizet tíz éven át a társaság pénztárába.

c) Évdíjas tag lehet az, ki kötelezi magát, hogy évenként **10** koronát fizet öt éven át a társaság pénztárába.

A társaság tagjai annak kiadványait alapítványaik vagy tagdíjuk fejében kapják; még pedig a következő rendben: az évdíjas és 200 koronás alapító tagok a társaság folyóiratát; a pártoló és 400 koronás alapító tagok a folyóiratot és a Nemzedékrendi zsebkönyvet és végre az örökös alapítók a társaság összes kiadványait.

Magyar Nemzetségi Zsebkönyv.

A társulatunk által kiadott Magyar Nemzetségi Zsebkönyv első kötete XIV és 558 lapot foglal magában és felöleli: *a)* a főrendiházi örökös tagsági joggal biró főrangu családokat: ehhez függelék gyanánt: *b)* a fiágon kihalt magyar főrangu családokat és *c)* oly magyar eredetü, vagy bár idegen, de meghonosodott főrangu családokat, melyek főrendiházi jogosultsággal nem birnak. Ily módon a kötet 331 főrangu családról tartalmaz adatokat. A kötetet részletes névmutató fejezi be. A *második sorozatnak* 1905 elején megjelent első kötete az előbbihez hasonló alakban VIII és 664 oldalon 250 köznemes család eredetéről, czimeréről, leszármazásáról és elágazásáról nyujt felvilágositást. A kötet kimeritő névmutatót tartalmaz és 11 szines, önálló mellékletül adott czimerképpel s számos a szövegbe nyomott czimerrajzzal van diszítve. Hogy az első sorozathoz szükséges pótlások és kiegészitések kiadhatók, a második sorozat pedig folytatható legyen, felkérjük t. tagtársainkat, hogy úgy a kötetek minél szélesebb körben való terjesztése, mint a rendelkezésükre álló adatok beküldése által a vállalatot lehetőleg támogatni sziveskedjenek. Megrendelések és közlemények a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság titkári hivatalába (Budapest, Magyar Nemzeti Muzeum) küldendők. A megjelent kötetek mindegyike társulati tagok részére a titkári hivatalnál megrendelve egyenként 10 korona, a második kötet bolti ára nem tagok számára 12 korona.

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

A MAGYAR HERALDIKAI ÉS GENEALOGIAI TÁRSASÁG

tagdíjait 1915. évi március hó 2-tól október hó 10-ig befizették:

Alapitványi kamatokat:

1915-re:

Sigmond Ákos 20 K.

Pártoló tagdijakat:

1914-re:

Baranyay Mária
Gróf Batthyány Lajos
Gróf Csáky Ödön

1915-re:

Bartal Béla
Beniczky Géza
Berczik Árpád
Borsod-Miskolczi Muzeum
Gróf Csáky Imre
Dr. Fejérpataky László
Báró Győrffy Samu
Hajós József
Dr. Báró Staudach Adolf
Szentkirályi Kálmán
Gróf Vigyázó Sándor

Évdijakat:

1908—9-re:

Kőszeghy Sándor

1910-re:

Kőszeghy Sándor
Szmrecsányi Lajos

1911-re:

Szmrecsányi Lajos

1912-re:

Dr. Bán Ágoston
Szmrecsányi Lajos

1913-ra:

Horthy István
Komárom vármegye könyvtára
Szmrecsányi Lajos

1914-re:

Dr. Baghy Béla
Bárczay Elemér
Dr. Békefi Remig
Bosnyák László
Bödi Balogh Gyula
Gróf Csáky Vidor
Csatay Gyula
Csernovics Diodor
Báró Csollich Géza
Délm. Tört. és Rég. Egylet, Temesvár
Dely Imre
Dr. Demjanovich Emil
Eckhart Ferencz
Eperjes sz. kir. város
Fabricius Endre
Fekete Albert
Hanny Tódor
Hedry József
Dr. Kammerer Ernő
Máriássy Ödön
Dr. Mérey Béla
Pécsi Püspöki Könyvtár
Petrovay György
Peszeky Ferencz
Prikkel Lajos
Szmrecsányi Lajos
Gróf Toldalagi József

1915-re:

Baranyay Miklós
Bécsi cs. és kir. házi-udv.- és áll. levéltár
Benczur Gyula
Báró Bakach-Bessenyey Ferenczné
Boronkay Jenő
Dr. Boncz Ödön
Bosnyák László
Gróf Csáky Vidor
Csatay Gyula
Csernovics Diodor
Báró Csollich Géza
Délm. Tört. és Rég. Egylet, Temesvár
Dely Imre
Dr. Demjanovich Emil
Dr. Dőry Ferencz
Dr. Domanovszky Sándor
Eperjes sz. kir. város
Dr. Erdélyi László
Fabricius Endre
Dr. Fejérpataky Kálmán
Fekete Albert
Dr. Fialka Gusztáv
Báró Forster Gyula
Gerold & Co.
Geyer Géza
Georgievits Pál
Gosztony István
Dr. Gyárfás Tihamér
Győri Arpád
Gyulay Kálmán
S. Gyulai Rikárd
Hanny Tódor
Dr. Halász Bálint
Hedry József
Hertelendy László
Horváth Károly
Lehoczky Tivadar
Dr. Luksics József
Dr. Mérey Béla
Országos Levéltár
Dr. Relkovič Néda
Dr. Bártfai Szabó László
Szamosujvári Örmény Muzeum
Székely Nemzeti Muzeum
Szmrecsányi Imre
Szmrecsányi Lajos
Szőllősy Kálmán
Tagányi Károly
Gróf Toldalagi József
Uray Gyula

1916-ra:

Bereczky László
Dr. Bártfai Szabó László

Magyar Nemzetségi Zsebkönyv.

A társulatunk által kiadott Magyar Nemzetségi Zsebkönyv első kötete XIV és 558 lapot foglal magában és felöleli: *a)* a főrendiházi örökös tagsági joggal biró főrangu családokat: ehhez függelék gyanánt: *b)* a fiágon kihalt magyar főrangu családokat és *c)* oly magyar eredetü, vagy bár idegen, de meghonosodott főrangu családokat, melyek főrendiházi jogosultsággal nem birnak. Ily módon a kötet 331 főrangu családról tartalmaz adatokat. A kötetet részletes névmutató fejezi be. A *második sorozatnak* 1905 elején megjelent első kötete az előbbihez hasonló alakban VIII és 664 oldalon 250 köznemes család eredetéről, czimeréről, leszármazásáról és elágazásáról nyujt felvilágositást. A kötet kimeritő névmutatót tartalmaz és 11 szines, önálló mellékletül adott czimerképpel s számos a szövegbe nyomott czimerrajzzal van diszítve. Hogy az első sorozathoz szükséges pótlások és kiegészitések kiadhatók, a második sorozat pedig folytatható legyen, felkérjük t. tagtársainkat, hogy úgy a kötetek minél szélesebb körben való terjesztése, mint a rendelkezésükre álló adatok beküldése által a vállalatot lehetőleg támogatni sziveskedjenek. Megrendelések és közlemények a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság titkári hivatalába (Budapest, Magyar Nemzeti Muzeum) küldendők. A megjelent kötetek mindegyike társulati tagok részére a titkári hivatalnál megrendelve egyenként 10 korona, a második kötet bolti ára nem tagok számára 12 korona.

FELHIVÁS.

A történelmi források felkutatása és a történetirás, főként a M. T. Akadémia történelmi bizottsága és a Magyar Tört. Társulat müködése által, igen nagy mértékben haladt az utolsó két évtizedben. Ezen haladással kapcsolatosan a történelem társtudományai, úgymint a heraldika (czimerészet), diplomatika (oklevéltan), sphragistika (pecsétisme) és genealogia (nemzedékrend és családtörténet), mint szaktudományok annyira fejlödtek, hogy ezeknek folytatólagos müveléséről és terjesztéséről gondoskodnunk kell. Jelen irodalmi viszonyaink között az említett tudományok terjesztését csakis társulás utján érhetjük el. Erre van hivatva a **Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság.**

A társaság czélja egy negyedévenként megjelenő *folyóirat* által terjeszteni az említett tudományokat. Ezen kívül a társaság koronként egy *nemzedékrendi zsebkönyvet* ad ki, mely *a magyar családok származásának nyilvántartására van hivatva.* A társaság gondoskodni fog arról, hogy az biztos adatokra támaszkodó és pontosan szerkesztett könyv legyen.

Ennélfogva felhivjuk társaságunk kitüzött czéljának kedvelőit, hogy lépjenek társaságunkba mint alapító, pártoló, vagy mint évdíjas tagok.

a) Alapító háromféle lehet: 1. ki egyszer mindenkorra **200** koronát fizet a társaság pénztárába; 2. ki **400** koronát fizet; 3. az örökös alapítók, kik **1000** koronát vagy ennél nagyobb alapítványt tesznek; ezeknek alapítványi joguk fiutódaikra is átszáll.

b) Pártoló tag lehet az, ki kötelezi magát, hogy éyenként **20** koronát fizet tíz éven át a társaság pénztárába.

c) Évdíjas tag lehet az, ki kötelezi magát, hogy évenként **10** koronát fizet öt éven át a társaság pénztárába.

A társaság tagjai annak kiadványait alapítványaik vagy tagdíjuk fejében kapják; még pedig a következő rendben: az évdíjas és 200 koronás alapító tagok a társaság folyóiratát; a pártoló és 400 koronás alapító tagok a folyóiratot és a Nemzedékrendi zsebkönyvet és végre az örökös alapítók a társaság összes kiadványait.

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.